T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: TÜRKİYE VE GÜNEY AFRİKA KARŞILAŞTIRMASI

Doktora Tezi

YASEMİN UĞUR ÇAM

İSTANBUL, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: TÜRKİYE VE GÜNEY AFRİKA KARŞILAŞTIRMASI

Doktora Tezi

YASEMİN UĞUR ÇAM

Danışman: PROF. DR. EMEL PARLAR DAL

İSTANBUL, 2023

ÖZET

KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: TÜRKİYE VE GÜNEY AFRİKA KARŞILAŞTIRMASI

21. yüzyıl itibarıyla kalkınma kavramının geçirdiği dönüşüm nedeniyle kalkınmacı devlet anlayışlarında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Salt ekonomik büyümeye odaklı faaliyetlerini yürüten Doğu Asya kalkınmacı devletlerinin yerine daha dinamik, toplum ve iş dünyası arasındaki koordinasyonu sağlayabilen ve buna uygun kurumsal yapıyı kendi bünyesinde oluşturabilen kalkınmacı devletlerden bahsedilmeye başlanmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmacı devlet uygulamalarını hem iç hem de dış politikada yürütmesi kalkınma hedeflerine ulaşmak için önemli hale gelmiştir.

Kalkınma ve dış politika bağlamında yapılan çalışmalarda, kalkınma yardımları çerçevesinde yürütülen dış politika faaliyetlerinin ele alındığı, bağışçı devletlerin bağış alan devletler üzerindeki kalkınma etkileri, kalkınma ve güvenlik konuları arasındaki nedensellik bağları tartışma konuları haline gelmiştir. Bu çalışma, Güney Afrika ve Türkiye'nin "Kalkınmacı Dış Politika" kavramına ilişkin araçların belirlenebilmesi amacıyla ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik ana boyutları altında belirlenen alt başlıklar üzerinden yeni bir model önerisinde bulunmuş; kalkınma ve dış politika bağlantısına ilişkin bir kalkınmacı dış politika endeksi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yeni model içerisinde yer alan her bir boyut dikkate alınarak Güney Afrika ve Türkiye'nin kalkınmacı dış politika uygulamaları kurumsal, tarihsel ve politika dönüşümleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Söz konusu iki ülkenin sosyal boyut anlamında sivil toplum ve akademi yapısı ile devlet-özel sektör işbirliği eksenlerinde politika alanının bulunmadığı görülmüştür. Günümüzde ortaya çıkan pandeminin etkisi ve yeşil ekonomi vurgusunun artması ile birlikte kalkınmacı dış politika uygulamaları çevre ve sağlık gibi yeni boyutları ile birlikte yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Özetle, bu çalışmada yeni bir kalkınmacı dış politika modellemesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, güvenlik ve diplomatik boyutlar dikkate alınarak Güney Afrika ve Türkiye'nin uyguladıkları kalkınmacı dış politika mercek altın alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınmacı Dış Politika, Kalkınmacı Devlet, Politik Ekonomi, Kalkınma ve Dış Politika, Uluslararası Ekonomik Sistem

ABSTRACT

DEVELOPMENTAL FOREIGN POLICY: COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKEY AND SOUTH AFRICA

Due to the transformation of the concept of development as of the 21st century different developmental state understandings have emerged. Instead of the East Asian developmental states, which carry out their activities solely focused on economic growth, more dynamic developmental states that can provide coordination between the society and the business world and create the appropriate institutional structure have begun to be mentioned. It has become important for developing countries to carry out developmental state practices in both domestic and foreign policy in order to achieve their development goals.

In studies carried out in development and foreign policy, the development effects of states on donor states, causality links between development and security issues have become topics of discussion, in which foreign policy activities carried out within the framework of development assistance are discussed. This study proposed a new model based on the main dimensions of economic, social, diplomatic and security in order to determine the tools related to the concept of "Developmental Foreign Policy" of South Africa and Turkey and a new developmental foreign policy index regarding the connection between development and foreign policy was created.

With the increasing emphasis on green economy and the impact of the emerging pandemic, developmental foreign policy practices have begun to be reconsidered with new dimensions such as environment and health. In summary, the developmental foreign policies of South Africa and Turkey will be examined by considering the economic, social, security and diplomatic dimensions within the framework of a new developmental foreign policy model.

Keywords: Developmental Foreign Policy, Developmental State, Political Economy, Turkey and South Africa

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşturulmasında büyük emeği geçen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Emel Parlar Dal hocama teşekkürlerimi sunarım. Doktora tez çalışmalarıma başladığım ilk andan tamamlanana kadar geçen süre boyunca izleme jurilerimde yer alarak ilettikleri tüm değerli yorumları ve çalışmama yaptıkları önemli katkıları nedeniyle sayın Prof. Dr. Berdal Aral ve Doç. Dr. Gonca Oğuz Gök hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Lise dahil olmak üzere tüm öğrenim hayatım boyunca rehberim, motivasyon kaynağım, iyi günde ve kötü günde biricik yoldaşım olarak herzaman paylaşımını ve desteğini en yakınımda hissettiğim sevgili eşim Resul Çam'a en büyük içtenliğimle teşekkürlerimi iletirim.

Hayatımın her anında kendimi değerli hissetmemi, gönüllerinden içime akan ve nihayet özüme sokulan sevgileri ile sakin ve dengeli bir mutluluğa ulaşmamı sağlayan benim canım annem Hatice Uğur, canım babam Yılmaz Uğur ile değerli kardeşlerim Barış Uğur ve Hazal Aybey Uğur'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Başta en zorlu yolları birlikte arşınladığımız ve her sözüyle enerjime büyük katkı sağlayarak yol gösteren saygıdeğer Önder Kara olmak üzere, "UPE Mezunlar Derneği"'nin sevgidolu diğer üyeleri Dr. Nur Aslan ve Dr. Derya Tuğlu'ya tüm samimiyetimle büyük şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarım boyunca ne zaman ihtiyaç duysam büyük bir fedakarlıkla desteklerini yanımda hissettiğim çok değerli Teknoloji Hizmetleri Satış Servisi'nin değerli mensuplarına en içten minnetarlığımı sunarım.

En derin ve en içten teşekkürümü varlığı ile emeğime, azmime, kararlılığıma, varolma sevincime ve örnek olma sorumluluğuma dokunarak, adına yakınsadığım bir eser bırakmamı sağladığı için biricik kızım, canım Öykü Çam'a iletiyorum.

Yasemin UĞUR ÇAM

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **viii**
TABLO LİSTESİ ..... **x**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xii**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xiii**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Motivasyon 1
1.2. Araştırma Sorusu 5
1.3. Hedefler 5
1.4. Örneklem Seçimi 6
1.5. Yöntem 8
1.6. Veri Toplama ve Kısıtları 10
1.7. Literatür Taraması ve Tezin Katkısı 15
1.7.1. Kalkınmacı Devlet Teorisi Literatür Taraması 16
1.7.2. Kalkınmacı Dış Politika Literatür Taraması 22
1.8. Tezin Yapısı 28
2. KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE **29**
2.1. Kalkınma Kavramı 30
2.1.1. İnsani Kalkınma Kavramı 37
2.1.2. Milenyum Kalkınma Hedefleri 40
2.1.3. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: 43
2.1.4. Günümüz Dünyasında Kalkınma Kavramı: 46
2.2. Dış Politika Kavramı 47
2.2.1. Dış Politika Analizi Yaklaşımları 53
2.2.1.1. Klasik Yaklaşımlar 54
2.2.1.1.1. Richard C. Snyder, H. W. Bruck ve Burton Sapin Modeli: 54
2.2.1.1.2. James Rosenau Modeli: 55
2.2.1.1.3. Harold ve Margaret Sprout Modeli: 55
2.2.1.2. Modern Yaklaşımlar 56
3. KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: KURAMSAL ÇERÇEVE **58**
3.1. Uluslararası Politik Ekonomi Kurumsalcı Kalkınma Yaklaşımı: 58
3.2. Peter Evans "İçselleştirilmiş Özerklik" Yaklaşımı: 61
3.3. Kalkınmacı Devlet Teorisi 62
3.3.1. Kalkınmacı Devlet Teorisi Washington Konsensüsü Dönemi 62
3.3.2. Kalkınmacı Devlet Teorisi Post-Washington Konsensüsü Dönemi 63

3.3.3. Kalkınmacı Devlet Teorisi Yeni Çağ/Melez Dönem 65
4. TÜRKİYE KALKINMACI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ 67
4.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kalkınmacı Dış Politika .. 67
4.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Kalkınmacı Dış Politika 70
4.2.1. 1923-1960 Yılları Arasındaki Dönem 70
4.2.2. 1960-1980 Yılları Arasındaki Dönem 72
4.2.3. 1980-2000 Yılları Arasındaki Dönem 75
4.2.4. 2000-2008 Yılları Arasındaki Dönem 80
4.2.5. 2008 ve Günümüz 86
4.2.5.1. Kalkınmacı Dış Politika Kapsamında Türkiye'de Devlet-İş Dünyası Arası Koordinasyon: TÜSİAD Örneği 95
4.2.5.2. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Kalkınmacı Dış Politika Uygulamaları 98
5. GÜNEY AFRİKA KALKINMACI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ 103
5.1. 1945 Yılı Öncesi Dönem 103
5.2. 1945-1994 Yılları Arasındaki Apartheid Dönemi 105
5.3. 1994 Yılı Sonrası Dönem 107
5.3.1. Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı (YYKP): 113
5.3.2. Büyüme İstihdamı ve Yeniden Dağıtım (BİYD Stratejisi .. 115
5.3.3. Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme (SEG) Programı: 116
5.3.4. Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi (USPÇ) ve Sanayi Politikası Eylem Planı (SPEP) 119
5.3.5. Ulusal Planlama Komisyonu 124
5.3.6. Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve Koordinasyon Bakanlığı'nın Kalkınmacı Dış Politika Uygulamaları 129
6. TÜRKİYE VE GÜNEY AFRİKA KALKINMACI DIŞ POLİTİKA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 134
6.1. Kalkınma-Ekonomi-Ticaret Politikaları 139
6.2. Kalkınma-Ekonomi-Finans ve Yatırım 143
6.3. Kalkınma-Ekonomi- Teknoloji ve Inovasyon 147
6.4. Kalkınma-Ekonomi- Doğal Kaynaklar 149
6.5. Kalkınma-Sosyal- Sivil Toplum 151
6.6. Kalkınma-Sosyal- Özel Sektör İşbirliği 153
6.7. Kalkınma-Sosyal- Kültür ve Eğitim 155
6.8. Dış Politika- Diplomatik- Küresel Yönetişime Katkı 156
6.9. Dış Politika- Diplomatik- Uluslararası İşbirlikleri 159
6.10. Dış Politika- Diplomatik- Kalkınma İşbirlikleri 159
6.11. Dış Politika- Diplomatik- Yumuşak Güç 161
6.12. Dış Politika- Diplomatik- Barış Gücü Faaliyetleri ve Arabuluculuk 163
6.13. Dış Politika- Diplomatik- Bölgesel ve Uluslararası Anlaşmalar 164
6.14. Kalkınmacı Dış Politika Endeksi: Türkiye ve Güney Afrika Karşılaştırması 166
SONUÇ 177
KAYNAKÇA 188
EKLER 208

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKSTB	Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi
AKYO	Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık
ASTB	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
AUK	Afrika Ulusal Kongresi
BBEE	Genişletilmiş Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme Programı
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BEE	Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme Programı
BİYD	Büyüme, İstihdam ve Yeniden Dağıtım
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler Örgütü
BRICS	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti Birliği
DB	Dünya Bankası
DÇKK	Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
EİT	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
GAGB	Güney Afrika Gümrük Birliği
GAHPBG	Güney Afrika Hızlandırılmış ve Paylaşılan Büyüme Girişimi
GAKT	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
GAOP	Güney Amerika Ortak Pazarı
GAUİKB	Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanlığı
GSEG	Genişletilmiş Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBSA	Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika Birliği
IGE	İnsani Gelişme Endeksi
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
MEK	Madeni Enerji Kompleksi

MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SEG	Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme
SIPRI	Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları (Stockholm International Peace Research Institute)
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SKŞ	Sınai Kalkınma Şirketi
SPEP	Sanayi Politikası Eylem Planı
SPERI	Sheffield Political Economy Research Institute
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TBA	Temel Bileşen Analizi
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİM	Türkiye ihracatçılar Birliği
TPSF	Güney Afrika'nın Ticaret Politikası ve Strateji Çerçevesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNWOMEN	BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kuruluşu
UPF	Uluslararası Para Fonu
USPÇ	Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi
YYKP	Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Planı

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: 1990-2017 Yılları Arası İnsani Kalkınma Endeksi Oranları (UNDP, 2019)..... 7
Tablo 2: Kalkınmacı Dış Politika Parametreleri 8
Tablo 3: Kalkınmacı Dış Politka Endeksi Kapsamında Kullanılan Data Seti 10
Tablo 4:"Kalkınmacı Dış Politika" Kavramına Doğrudan ve Dolaylı Olarak Yer Veren Çalışmalar..... 22
Tablo 5: Kalkınma İçin Dış Politika Faaliyet Çizgileri..... 25
Tablo 6: Kalkınmacı Dış Politika..... 27
Tablo 7: 1990-2018 Yılları Arasındaki İnsani Kalkınma Raporlarının Temaları: 38
Tablo 8: İnsani Kalkınma Endeksi Parametre Tablosu 40
Tablo 9: Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri 42
Tablo 10: Gündem 21 Belgesi Özet Tablosu 44
Tablo 11: Sürüdürülebilir Kalkınma Hedefleri: 46
Tablo 12: Dış Politika Kavramı Tanımları..... 47
Tablo 13: Peter Evans'a göre Kalkınmacı Devlet Türü 62
Tablo 14: Osmanlı Devletinin İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı..... 69
Tablo 15: Osmanlı Devletinin İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı..... 69
Tablo 16: 1980-2000 yılları arasındaki Türkiye'nin İthalatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı 77
Tablo 17: Türkiye- UPF Arasında İmzalanan Standby Anlaşmaları 81
Tablo 18: 2002-2008 Yılları Arasındaki Dönemde Makro Ekonomik Göstergeler..... 83
Tablo 19: 2002-2008 Yılları Arasındaki Dönemde Türkiye Brüt Dış Borç Stoku 83
Tablo 20: Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İthalat Hacmindeki En Yüksek İlk Beş Ülkenin Toplam İthalat İçindeki Paylarının Değişimi, 2013-2020..... 88
Tablo 21: Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İhracat Hacmindeki En Yüksek İlk Beş Ülkenin Toplam İihracat İçindeki Paylarının Değişimi, 2013-2020..... 89
Tablo 22: 2008-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Borç Stoku Değişimi..... 91
Tablo 23: Spohr ve Silva Dış Politika Eylem Hatları 137
Tablo 24: Kalkınmacı Dış Politika Modeli 138

Tablo 25: Güney Afrika'nın Dünya Dış Ticaret Hacmindeki Oranı 141
Tablo 26: Güney Afrika Dış Ekonomik Faaliyetleri 142
Tablo 27: Türkiye'nin Katılım Sağladığı Uluslararası Kuruluşlar 201
Tablo 28: Türkiye ve Güney Afrika Karşılaştırma Tablosu 166
Tablo 29: Kalkınmacı Dış Politika Endeksi Veri Dağılımı 167
Tablo 30: Birinci Türkiye Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri PCA Sonuçları 169
Tablo 31: İkinci Türkiye Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri PCA Sonuçları 170
Tablo 32: Üçüncü Türkiye Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri PCA Sonuçları 170
Tablo 33: Communal Loadings of Variables 171
Tablo 34: Index Scores for the Research Variables (TUR) 172
Tablo 35: Total Variance Explained (ZAF) 173
Tablo 36: Index Scores for The Variables 174
Tablo 37: 2008-2018 Yılları Arasında Türkiye ve Güney Afrika'nın Kalkınmacı Dış Politika Endeks Puanları 175

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları 46
Şekil 2: Türkiye ve Komşuları Arasındaki Dış Ticaret Dağılımı 86
Şekil 3: 2020 Yılında Türkiye İthalat Ve İhracatının Sektörel Dağımı 89
Şekil 4: Yunus Emre Enstitüsü Kültür Merkezleri 93
Şekil 5: Dış İşleri Bakanlığı İdari Teşkilat Şeması 100
Şekil 6: 2018 Yılı Güney Afrika Dış Ticaret Verilerinin Ürün Ve Ülke Gruplarına Göre Dağılımı 112
Şekil 7: 2019 Yılı İşsizlik Oranının Irksal Dağılımı 118
Şekil 8: NIPF Ve İlgili Diğer Politikalar 122
Şekil 9: Güney Afrika'nın Kalkınma Engelleri Şeması 125
Şekil 10: Güney Afrika'nın 2000'li Yıllarda Dahil Olduğu Bölgesel Ekonomik Anlaşmalar 127
Şekil 11: Türkiye'nin Ülkelere Göre İthalat Ve İhracat Oranı 143
Şekil 12: Türkiye'nin Bölgelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Dağılımı 146
Şekil 13: Türkiye Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı 202

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: Türkiye'nin 1950-2000 Yılları Arasında Toplam İhracatının Sektörel Dağılımı ... 78
Grafik 2: Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İthalat Hacmindeki Değişimi, 2013-2020 87
Grafik 3: Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İhracat Hacmindeki Değişimi, 2013-2020 88
Grafik 4: Savunma ve Havacılık Sanayi Gelişimi 94
Grafik 5: 2008-2018 Yılları Arasında Güney Afrika'nın Makro Ekonomik Göstergeleri ... 129
Grafik 6: Türkiye ve G. Afrika'nın Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarlarının Karşılaştırması 145
Grafik 7: Türkiye'nin 2009-2020 Yılları Arasındaki Ar-Ge Harcamasının GSYH İçindeki Payı 148
Grafik 8: Türkiye ve G. Afrika'nın AR-GE ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı Karşılaştırması 149
Grafik 9: Türkiye'de Sosyal Politik Göstergeler 152
Grafik 10: Güney Afrika'da Sosyal Politik Göstergeler 152
Grafik 11: Türkiye ve G. Afrika'nın Devlet-Toplum Algısı Karşılaştırması 153
Grafik 12: Güney Afrika Özel ve Kamu Sektöründeki İş Gücünün Etnik Dağılımı 154
Grafik 13: Türkiye ve Güney Afrika Dış Temsilciliklerin Değişimi 198
Grafik 14: Türkiye ve G. Afrika'nın Askeri Harcamalarının Karşılaştırılması 165
Grafik 15: Türkiye ve Güney Afrika Kalkınmacı Dış Politika Endeks Puanları Karşılaştırması 176

1. GİRİŞ

1.1. Motivasyon

Bretton Woods sistemi içerisinde oluşturulan Uluslararası Para Fonu (UPF) ve Dünya Bankası (DB) gibi kurumlarla tüm dünyada neo-liberal iktisat politikalarının uygulanma alanı artmıştır. 1980'li yıllardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kendi güdümünde oluşturduğu diğer uluslararası kurumların faaliyetleri ile serbest piyasa ekonomisinin küresel düzeyde yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni ekonomik paradigmayı, Washington Konsensüsü olarak ilk defa adlandıran İngiliz ekonomist, John Williamson'a göre (Civelek, 2015). Washington Konsensüsü bir ülkedeki sanayileşme ve ithal ikame politikalarının başlatılmasında ve yürütülmesinde devletin lider rolüne bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Washington Konsensüsü, kapalı ve devlet egemen ekonomi politikalarının uygulandığı bir dönemin bittiğini göstermiştir (Nunnenkamp, 1991). Bu bağlamda, ekonomik faaliyetler çerçevesinde devletin tek aktör olarak hareket ettiği dönemin bittiği ve düzenleyici fonksiyonu ile ön plana çıktığı yeni liberal ekonomik sistem, küresel aktörlerin de etkisi ile yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın son döneminde güvenlik ve kalkınma konuları üzerine çalışmalara yoğunlaşılmış ve bütünsel bir bakış açısı ile dış politikada kalkınmanın incelenmesi yerine, dış politikanın en önemli başlıklarından olan güvenlik kavramı ekonomik büyümenin bir koşulu olarak incelenmiştir. Örneğin yapılan çalışmalarda; Bağımlılık Teorileri ve Üçüncü Dünyacı bakış açısı içerisinde, tarihsel olarak Güney (çevre ve yarı çevre) ve Kuzey (merkez) arasında varola gelen ekonomik eşitsizlik dengesinin değiştirilemediğine ve özellikle Güney'in güvenlik kaygıları içerisinde kaldığı için kalkınma amacını önceliklendirerek bu hedefe ulaşamadığından bu durumun eşitsizlik dengesinin uzun sürmesine neden olduğuna vurgu yapılmıştır (Beeson, 2017). Soğuk Savaş sonrası liberal ekonomi politikalarının uygulandığı döneme gelindiğinde, gelişmiş Kuzey ülkelerinin güvenliklerini sağlayıp kalkınma hedeflerini gerçekleştirdiği görülmektedir. Öyle ki 1990 yılı sonrası dönemde halen güvenlik kaygılarının devam ettiği bir ortamda var olma çabasında olan Güney ülkelerinin kalkınma hedeflerini gerçekleştirememesi üzerinde Kuzey'in bu görece eşitsiz konumunun doğrudan etkisi söz konusudur.

1997 yılında ortaya çıkan Asya mali krizinden sonra, Washington Konsensüsü çerçevesinde devlet tarafından yürütülen dışa açık sanayileşme, artan finansal piyasalarda artan serbestleştirme ve özelleştirme politikalarının uygulama alanları azaltılmıştır. Bu politikalar yerine ekonomide güçlü devlet müdahalesine izin veren reformların yaygınlaştırılmasına karşı ise eleştiriler artmıştır (Serra Narcis & Joseph, 2008). Bu kapsamda, Dani Rodrik, Asya mali krizinden sonra ortaya çıkan dönemin,

ilk Washington Konsensüsü ile oluşturulan kuralların sağlam ilkeler içinde uygulanma alanı bulamamasından ve bu nedenle başarısız olmasından dolayı ortaya çıktığını belirtmiştir. Dani Rodrik, Soğuk Savaş sonrasında ilk nesil Washington Konsensüsünün başarısız uygulanması nedeni ile ortaya çıkan finansal krizlerden sonraki bu döneme "Artırılmış Washington Konsensüs (Augmented Washington Consensus)" adını vermiştir (Rodrik, 2006) (Rodrik D., 2007). Bu noktada, sistemsel sorunların ortaya çıkmasına yönelik nedenler, genel olarak devlet kurumlarının finansal piyasaları kurallar çerçevesinde yönetememeleri ve kendi içlerindeki ahlaki yozlaşmayı düzenleyici yetkinliğe sahip olmamaları nedeniyle ekonomik sistemde sorunların ortaya çıktığını belirtmiştir (Haggard, 2015). Yine belirtilen bu dönem içinde devlet kurumları içerisinde hesap verebilirliğin ve şeffaflığın öneminin kavranamaması ve daha demokratik bir yönetim anlayışının oluşturulamaması; devlet ile özel sektör iş dünyası arasındaki gelir dağılımındaki dengesizliğin derinleşmesi gibi konuların daha köklü yapısal sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilecektir (Rodrik D., 2011).

1997 yılında yayımlanan Dünya Bankası Raporunda (Report, 1997) hem planlı hem de karma ekonomilerde hukukun üstünlüğü çerçevesinde kurumsal reformlar yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir. 2000'li yılların sonunda yayımlanan "Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme İçin Fikirler" adlı Dünya Bankası Raporunda ise bazı orta gelirli ülkelerin düşük gelirli ülkeler ile işçi ücretleri açısından rekabet edemedikleri ve bu nedenle orta ölçekli ekonomilerin büyüme odaklı stratejileri başarılı bir şekilde uygulayamadığı vurgulanmıştır (Gill, Kharas, & Bhattasali, 2007). Buradan hareketle de söz konusu raporda devlet ve sermaye sahipleri arasındaki ilişkileri yeniden düzenleyen ve bunu yaparken de adil ücreti merkeze koyan yeni kalkınma planlarının orta büyüklükteki ekonomiler için olmazsa olmaz olduğunun altı çizilmiştir.

Kalkınma konularında uzman akademisyen Peter Evans, bir ülkede başarılı bir endüstriyel dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için devlet bürokrasisinin, ulusal çıkarlara odaklanan kararlar almasının elzem olduğunun altını çizer. Peter Evans ülkelerin sanayileşme sürecini iyi yönetebilmeleri için kalkınma ile ilgili ortak bir bilinç ve ortak bir inanç geliştirmeleri gerektiğini ve bu bilinç ve inancın esasında toplumun her kesimi tarafından benimsenip yaygınlaştırılması gerektiğini savunmuştur (Wright, 1996). Burada sözü edilen devletin ülkenin kalkınma amacına yönelik olarak nasıl bir işleve sahip olması gerektiği kapsamında ise Michael Mann, devletin kapasitesi kavramını ortaya atmıştır. Micheal Mann, kalkınma için olması gereken itici gücü, "merkezi bir devletin demokratik bir yapıda olup olmamasından bağımsız olarak, kurumsal birimlerine nüfuz edebilmesi ve aldığı kararları uygulayabilmesi için gereken kapasite" olarak tanımlayarak; "altyapı gücü" kavramını ortaya koymuştur. Burada bahsedilen kolektif güç, aslında diğer bir ifade ile "toplum yoluyla güç", kavramı devletin sosyal hayatı koordine edebilme gücü anlamında kullanılmıştır. Benzer şekilde Haggard, devletler tarafından Asya mali krizinden çıkarılacak en önemli dersin, kalkınmanın sadece ekonomik büyümeyle değil aynı zamanda devletin

toplumsal anlamda hesap verebilirlik çerçevesinde kapasitesinin arttırılması ile ilgili olduğunu vurgulamıştır (Haggard, 2015).

Peter Evans, son çalışmasını Amartya Sen'in yetenek yaklaşımı üzerine kurarak, kalkınmanın odağında bireylerin yetenekleri ölçüsünde elde ettikleri ekonomik kazanımlarının bulunduğuna dikkat çekmiştir (Nunnenkamp, 2004) (Evans, 1989). Bu bakış açısı, aslında kalkınmacı devlet kavramının Washington Konsensüsü sonrasındaki ayırıcı en önemli özelliğidir. Yeni ortaya çıkan Post-Washington Konsensüsü paradigması kapsamında Washington Konsensüsü dönemi sonrası devlet, artık sadece fiziksel üretime dayalı büyümeye odaklı bir kalkınma stratejisi benimsemekten ziyade, aynı zamanda bilgi ve teknolojik gelişmelere entegre edilmiş bir alt yapıya bürünmüştür (Schmidt, 2015) (Peter & Le, 2018).

2012 yılında yayınlanan The Economist dergisinde yer alan *Devlet Kapitalizminin Yükselişi (The Rise of State Capitalism)* isimli yazıda, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan yeni finans bölgelerine odaklanılarak, bu sektörde hem devlet tarafından desteklenen hem de çok uluslu özel sektör kuruluşları gibi davranan yeni türde karma yapılı türde şirketlerin sayılarındaki artışına dikkat çekilmiştir (Fryer, 2012).

Sheffield Üniversitesi'nden, Dr. Matthew L. Bishop, 2013 yılında, *Devlet, Kapitalizm ve Kalkınma* adlı yazısında, devlet destekli piyasa ekonomisinin gelişmekte olan ülkelerde halen uygulanmakta olduğunu ve devletin piyasa ile olan ilişkisinin daha karmaşık hale gelmesi nedeniyle bu konu kapsamında devletlerin piyasa ile iletişiminde daha nitelikli bir yöntem uygulaması gerektiğine vurgu yapmıştır (Baker, 2014). Benzer şekilde, *Serbest Piyasanın Sonu" (The End of the Free Market)* adlı kitabında, Ian Bremmer, artık küresel boyutta bir serbest piyasa ekonomisinin tek başına bulunmadığından ve iki sistemin aynı anda süregiden varlığından bahsetmektedir. Bu iki sistemden birincisi, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde uygulanan "serbest piyasa sistemi" olarak; ikincisi ise gelişmekte olan ülkelerdeki (örneğin Çin, Rusya ve Basra Körfezi ülkeleri gibi) "devlet kapitalist sistemi" olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan iki farklı türdeki bu ekonomik sistemlerin birbirleri arasında uyumsuzlukların bulunduğu belirtilmektedir (Bremmer, 2009).

Diğer taraftan, Mark Beeson'a göre, kalkınma amacına ilişkin yürütülecek faaliyetlerde, devletler hâlâ ana aktör olarak rol almaktadırlar. Buna rağmen, kalkınma hedeflerine ulaşmak için devletlerin önceki döneme göre daha etkin kurumsal yapılara ve yüksek kabiliyete sahip devlet kapasitelerine sahip olmaları ve bunun kurulması amacına yönelik olarak da inanç ve isteklerinin olması gerekmektedir (Beeson, 2017). Bu bağlamda, 2017 yılında yayımlanan Sheffield Political Economy Research Institute (SPERI) kurumunun Endüstriyel Strateji Komisyonu Final Raporunda (Barker, 2017) devletin, risk ölçme, piyasa oluşturma ve özel sektörün üstlenemediği kamu mallarını piyasaya sunma kabiliyetinin bulunması ve her şeyden önce başka bir otorite tarafından sağlanamayan özellikte koordinasyon yetkilerine bürünmesi gerektiği belirtilmiştir. R. Rowden, kalkınmacı devletlerin, seçmenlerden

ekonominin kilit sektörlerindeki aktörlere kadar geniş katmanlı siyasi bir uzlaşıya dayanan proaktif ve sürdürülebilir bir sanayileşme stratejisi izlemelerinin gerekliliğini savunmuştur (Rowden, 2019).

Kalkınmacı devlet tanımlarında zaman içerisinde ortaya çıkan bu farklı yaklaşımlar kapsamında uluslararası sistem içerisinde farklı tipte kalkınmacı devletlerin var olduğu gerçeği de yaygın olarak kabul görmeye başlamıştır. Ziya Öniş ve Mustafa Kutay, küresel yönetişim sistemi içerisinde politika üreten bu farklı devlet modellerinin farklı bir uluslararası paradigma modeli oluşturduğunu belirtmiştir. Günümüzde halen gelişmeye devam eden ve post liberal uluslararası düzen olarak ifade edilen bu yeni çağ paradigması içerisinde, küresel yönetişim yöntemlerinde hakim olarak uygulanan hiçbir genel geçer norm bulunmadığını ve bu nedenle yeni bir "melezlik çağı" nın yaşanmakta olduğunu belirtmektedirler (Öniş & Kutlay, 2020). Bu yeni çağda baskın bir normun bulunmasından ziyade birbirine rakip birden fazla normun aynı anda bulunduğu aşikardır. Ziya Öniş ve Mustafa Kutay'a göre (Öniş & Kutlay, 2020) bu çağda, uluslararası sistemden dışlanmış Batılı olmayan devletlere kendi seslerini duyurmaları için daha fazla alan açılmış ve böylelikle küreselleşmenin demokratikleşmesi mümkün hale gelmeye başlamıştır. Diğer taraftan, küresel yönetişimde ortaya çıkan çoğulculuk içerisinde liberal demokrasinin etkisinin gerilemeye başlaması nedeniyle de demokratikleşmenin küreselleşmesinin gerçekleştirilmesi ihtimali giderek zayıflamaya başlamıştır.

Benzer şekilde, Mustafa Yağcı, Çin'in son otuz yıl içindeki kalkınma başarısını vurgulayarak "Pekin Konsensüsü" dönemi kavramını Washington merkezli uluslararası kuruluşlar tarafından gelişmekte olan ülkelere sunulan ekonomi politikaları araç seti olan Washington Konsensüsü kavramından ayırmak için kullanmıştır. Çin'in ekonomik kalkınma deneyiminin ana unsurlarını Washington ve Washington sonrası dönemdeki diğer kalkınma modelleri ile karşılaştırarak Çin'in ekonomik kalkınma modelini diğer dönemlerde olduğu gibi başka ülkelere ihraç etmeye çalışmadığını göstermektedir. Çin'in başarıyla uyguladığı kalkınma politikaları ile UPF ve DB tarafından gelişmekte olan ülkelere sunulan Washington merkezli politika araçlarına bir alternatif sunduğuna işaret etmektedir (Yağcı, 2016).

Kalkınmacı devlet yaklaşımlarında zaman içerisinde ortaya çıkan farklı bakış açıları ve bu bakış açılarına göre devlet uygulamalarına ilişkin yapılan analizler dikkate alındığında, kalkınma ve dış politika arasındaki bağlantıya yönelik yapılan incelemelerin kalkınmacı devlet teorilerinden ayrı olarak ele alınmadığı görülmüştür. Diğer bir ifade ile çok az sayıdaki çalışma dışında genel olarak dış politika gibi kalkınmacı devletlerin uyguladıkları her bir politika alanı ayrı ayrı ele alınmamış ve kalkınma ile aralarındaki ilişki niteliksel ve niceliksel olarak incelenmemiştir. Kalkınmacı devlet literatüründe tanımlanan devlet yapısına uygun olmadığı değerlendirilen Türkiye ve Güney Afrika devletlerinin dönemsel olarak farklılık gösteren kalkınmacı devlet tiplerine paralel olarak kalkınmacı dış politikalarının incelemeye konu olmasının literatüre yeni bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

1.2. Araştırma Sorusu

Tezin araştırma konusu bütünsel bir yaklaşımdan yola çıkılarak kalkınma ve dış politika arasında bir bağ olup olmadığını Türkiye ve Güney Afrika ülkeleri üzerinden uygulamalı olarak ortaya koymaktır. Bunun gerçekleştirilebilmesi amacıyla da ilk etapta her iki ülkenin devlet yapılarının tarihsel olarak geçirdiği dönüşümler irdelenerek kalkınmacı yönlerinin bulunup bulunmadığı ve Peter Evans'ın kalkınmacı devlet teorisi kavramsallaştırmasına göre ne tip bir kalkınmacı devlet anlayışına sahip oldukları belirlenmeye çalışılacaktır. Belirlenen kalkınmacı devlet tipinden hareketle, her iki devletin dış politika ve kalkınma hedefleri arasındaki ilişkiler, etkileşimler, iç içe geçmeler ve mesafeler anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bu kapsamda, tezin ana sorusu, "Güney Afrika ve Türkiye'de kalkınmacı dış politika uygulanıp uygulanmadığıdır."

Ana soru kapsamında ortaya çıkabilecek alt sorular ise sırasıyla aşağıdaki gibi olabilecektir:

1-) Güney Afrika ve Türkiye'de kalkınma hedefleri var mıdır?

2-) Güney Afrika ve Türkiye'de var olan kalkınma hedefleri doğrultusunda dış politika uygulamaları var mıdır?

3-) Güney Afrika ve Türkiye özelinde kalkınma ve dış politika bağlantısı ölçümlenebilir midir?

4-) Güney Afrika ve Türkiye arasında hangi ülkede dış politika ve kalkınma arasındaki bağlantı daha yüksektir?

5-) Güney Afrika ve Türkiye'de üç farklı küresel ekonomik dönem itibariyle (Washington Konsensüsü, Post-Washington Konsensüsü ve Yeni Çağ /Melez Dönem) ortaya çıkan farklı kalkınmacı devlet tipolojilerinde benzer şekilde dönüşümler olmuş mudur? Bu dönüşümler nedeniyle kalkınma ve dış politika arasındaki ilişki de (tez kapsamında oluşturulan model kapsamında yer alan ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik eksenlerinde) dönüşüm geçirmiş midir?

1.3. Hedefler

Tez kapsamında yöneltilen sorulara cevap aranırken yapılacak çalışmalara yol göstermesi açısından aşağıdaki hedeflere ulaşılmaya çalışılacaktır:

1-) Güney Afrika ve Türkiye'de küresel ekonomik dönemler itibariyle kalkınmacı devlet tipolojisi belirlenmeye çalışılacaktır.

2-) Güney Afrika ve Türkiye'de kalkınma hedefleri ile dış politika uygulamaları arasında bağlantı olup olmadığı araştırılmaya çalışılacaktır.

3-) Güney Afrika ve Türkiye'deki kalkınma ve dış politikaları arasındaki bağlantı belirlenen boyutlar üzerinden oluşturulan kalkınmacı dış politika endeksi ile ölçümlenmeye çalışılacaktır.

4-) Kalkınmacı devlet tipolojisi ile kalkınma odaklı dış politika arasında bağlantı kurulmaya çalışılacaktır. Kalkınmacı devlet tipleri ile kalkınma odaklı dış politika davranışlarının benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

5-) Güney Afrika ve Türkiye'de kalkınmacı dış politika uygulamalarının belirlenen üç dönem içerisinde ne şekilde farklılık ve benzerlik gösterdikleri incelenmeye çalışılacaktır.

6-) Güney Afrika ve Türkiye için kalkınmacı dış politika uygulamaları dört ana boyut üzerinden (ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik) ve hedefleri, yöntemleri, etkileri her bir kavram altında belirlenen alt parametreler üzerinden (ekonomik: ticaret, finans ve yatırım, teknoloji ve inovasyon, doğal kaynaklar; sosyal: sivil toplum, akademi, iş örgütleri, kültürel, eğitimsel ve tarihsel olarak; diplomasi: küresel yönetişime katkısı, uluslararası ittifaklar, kalkınma ittifakları, yumuşak güç uygulamaları; güvenlik: barış gücü kuvvetlerine katılım, bölgesel ve uluslararası güvenlik) irdelenmeye çalışılacaktır.

7-) Güney Afrika ve Türkiye'nin kalkınmacı dış politika uygulamaları hem 6. maddede belirtilen boyutlar dikkate alınarak oluşturulan yeni kalkınmacı dış politika endeksi üzerinden ölçümlenmeye hem de yine 6. maddede belirtilen boyutlar ile yapılan mülakatlar dikkate alınarak kalkınmacı devlet yaklaşımı ile tarihsel olarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

1.4. Örneklem Seçimi

Kalkınmacı devlet literatüründe yapılan çalışmalara bakıldığında, kalkınmacı devlet ve piyasa ilişkilerinin iktisadi temelli olarak incelendiği, dış politika ve kalkınma arasındaki bağlantıya odaklanılarak yapılan az sayıda analiz bulunduğu görülmüştür (Isike & Olusola Ogunnubi, 2017) (Landsberg, 2005) (Landsberg & Costa Georghiou, 2015) (Vickers, 2014). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, literatürde doğrudan "kalkınmacı dış politika" kavramının en çok Güney Afrika çalışmalarında yer aldığı görülmüştür.

Diğer taraftan kırılgan beşli olarak anılan ülkelerin içinde yer alan Türkiye ve Güney Afrika'nın insani kalkınma endeksine göre paralel dönemlerde benzer şekilde gelişme gösterdikleri belirlenmiştir. 2010-2017 yılları arasında aynı insani kalkınma endeksi puanına sahip olan Türkiye ve Güney Afrika, 1990-2010 yılları arasında birbirine yakın oranlarda benzer şekilde artış göstermişlerdir.

Tablo 1.
1990-2017 Yılları Arası İnsani Kalkınma Endeksi Oranları (UNDP, 2019)

No	Ülke	1990-2000	2000-2010	2010-2017	1990-2017
130	IHindistan	1,45	1,64	1,4	1,51
86	Çin	1,69	1,75	0,9	1,51
64	**Türkiye**	**1,26**	**1,14**	**1,06**	**1,16**
116	Endonezya	1,39	0,88	0,69	1,02
79	Brezilya	1,14	0,6	0,63	0,81
22	Kore	1,17	0,79	0,3	0,8
39	Arabistan	0,64	0,84	0,78	0,75
74	Meksika	0,78	0,57	0,58	0,65
14	İngiltere	1,13	0,43	0,25	0,64
47	Arjantin	0,91	0,54	0,2	0,59
5	Almanya	0,81	0,59	0,24	0,58
24	Fransa	0,86	0,38	0,31	0,54
28	Italya	0,76	0,48	0,15	0,5
113	**Güney Afrika**	**0,19**	**0,3**	**1,06**	**0,46**
49	Rusya	-0,18	0,8	0,66	0,4
19	Japonya	0,48	0,34	0,39	0,4
12	Kanada	0,21	0,39	0,38	0,32
3	Avustralya	0,36	0,27	0,24	0,3
13	Amerika	0,28	0,32	0,16	0,27

Yukarıdaki şekilde yıllara yaygın olarak endeks puanları üzerinden de görüldüğü gibi, 2010-2017 yılları arasındaki değerler incelendiğinde, Türkiye ve Güney Afrika'nın 1,06 oranı ile aynı değere sahip olduğu ve Güney Afrika'nın bahsedilen endeks kapsamında belirtilen yıllar arasında en yüksek değere ulaşması nedeniyle bu iki ülke örnek olarak seçilmiştir.

Diğer taraftan, her iki ülkenin de tarihsel ve kültürel yapılarının mevcut toplumsal ve siyasi yapılarını benzer şekilde etkilediği ve bu etkileşimin ekonomik yapılarına yansıdığı görülmüştür. Güney Afrika ve Türkiye uzun yıllar tek parti iktidarı altında yönetilmeye devam etse de toplumsal yapılarının içerisinde kalkınma hedeflerine yönelik olarak ortak bir uzlaşının henüz oluşturulamadığı görülmüştür. Toplumsal yapı çerçevesinde Güney Afrika içerisindeki siyah-beyaz ayrımcılığı ve Türkiye'de etnik, dini, kültürel, sosyo-ekonomik temelli çeşitlilik devletin iş dünyası ile olan ilişkilerine de yansımıştır.

Sanayi devrimini gerçekleşmesi sonrasındaki dönem itibariyle Batılı devletlerin yeni hammadde ve pazar arayışı politikalarından Güney Afrika ve Türkiye'nin benzer şekilde etkilendiği; kurulan yeni ekonomik uluslararası düzene yine benzer şekilde Batı'nın yardımlarıyla entegre olmaya çalıştıkları hesaba katılarak; bu iki ülkenin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi uygun bulunmuştur.

Post Washington Konsensüsü dönemi sonrasında ortaya çıkan yeni çağda güç dengelerinin Kuzeyden Güneye doğru kayıyor olması ve bu geçişte özellikle gelişmekte olan ülkelerin yeni güç kutuplarını temsil etmeye başlaması, bu ülkelerin kalkınma politikalarına yönelik olarak dış politika bağlantısına daha fazla vurgu yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, Çin, Kore, Endonezya, Tayland, Hindistan gibi Güney ülkeleri arasında bulunan fakat yaygın olarak kalkınmacı devlet kapsamında çalışmaların yürütüldüğü Uzak Doğudan farklı coğrafi bölgede yer alan ve tarihsel birikimleri içerisinde kalkınmacı devlet tecrübesi yaşamamış ülke örnekleri olarak Türkiye ve Güney Afrika seçilmiştir.

1.5. Yöntem

Teze konu olan Türkiye ve Güney Afrika devletleri için "kalkınma hedefleri" ve "dış politika faaliyetleri" arasındaki bağlantı dört temel kavram üzerinden oluşturulan "kalkınmacı dış politika" modellemesi üzerinden ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, hem sivil toplum kuruluşları ve devlet yetkilileri ile bire bir mülakat hem de mevcut istatistiklerin kullanımı yöntemleri ile farklı veri setleri üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Bu tezde, üç farklı küresel ekonomik yapıya sahip dönemde her ülkenin değişen kalkınmacı dış politika uygulamalarını analiz etmeyi ve her dönem için geçerli olan ekonomik kurallar dizisinin devletlerin ulusal kalkınma hedeflerini ve dış politikalarını etkilediği varsayımı altında tarihsel süreçler incelenmiştir.

Diğer taraftan bu tezde Tablo 2'de bahsedilen kalkınmacı dış politika parametreleri üzerinden bir kalkınmacı dış politika modeli ve bu modelin kantitatif vektörü olarak da kalkınmacı dış politika endeksi oluşturulmuştur. Kalkınmacı dış politika endeksi, 2008-2018 yıllarını kapsayan ve bu dönem aralığında çeşitli uluslararası kuruluşların 6 farklı veri tabanından temin elde edilen ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik başlıkları altında bunların alt parametrelerine ait verileri, SPSS programı üzerinden PCA (Temel Bileşen Analizi) istatistiki yöntem ile testlere tabi tutmuştur. Her bir veri setinin endeks ağırlıklarına etkileri ortaya koyularak hesaplanmaya çalışılmıştır. Bu ağırlıklar üzerinden belirtilen dönem içinde her iki ülke için 100'lük sistem üzerinden endeks puanları elde edilmiştir.

Tablo 2
Kalkınmacı Dış Politika Parametreleri

Kalkınmacı Dış Politika	Ana Parametreler	Alt Parametreler
Kalkınma	Ekonomik	Ticaret Politikaları
		Finans ve Yatırım
		Teknoloji ve İnovasyon
		Doğal Kaynaklar
	Sosyal	Sivil Toplum ve Akademi
		Özel Sektör İşbirliği

		Kültür ve Eğitim
Dış Politika	Diplomatik	Küresel Yönetişime Katkı
		Uluslararası İş Birlikleri
		Kalkınma İş Birlikleri
		Yumuşak Güç
	Güvenlik	Barışgücü Faaliyetleri
		Arabuluculuk Faaliyetleri
		Bölgesel ve Uluslararası Anlaşmalar

Kaynak: Bu tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo-5'te detaylarına yer verilen Spohr ve Silva tarafından oluşturulan kalkınma amacına yönelik dış politika faaliyet çizgileri ana boyutlar olarak ekonomik ve politik alandan oluşmaktadır. Ekonomik alan boyutunun altına ticari teşvikler, yatırım politikaları, ekonomik, finansal ve ticari anlaşmalar yer alırken politik alan boyutunda ise doğal kaynaklar, uluslararası iş birlikleri ve uluslararası projeksiyon alt boyutları eklenerek dış politikada gerçekleştirilen uygulamaların bu eksenler doğrultusunda gerçekleştirilmesi durumunda bu faaliyet çizgilerinin kalkınma amacıyla yapılan dış politika uygulamaları olarak tanımlanabileceğin belirtilmiştir.

Bu modelden yola çıkılarak tez kapsamında oluşturulan kalkınmacı dış politika endeksinde ise ana boyutlar ekonomik, sosyal, güvenlik ve diplomatik olarak ele alınmış olup, her bir ana boyutun altında bu kavramların desteklenebilmesi amacıyla Tablo-29'dan da detayları görüleceği üzere ekonomik boyut için 16; sosyal boyut için 10; diplomatik boyut için 8 ve güvenlik boyutu için 2 olmak üzere toplam 36 veri setinden oluşan yeni analiz modeli oluşturularak Spohr ve Silva'nın modellemesinin genişletilerek endeks hesaplanmasına konu olması sağlanmıştır.

Diğer taraftan belirlenen ana boyutlar ve her biri için farklı alt kategoriler kapsamında veri setleri ile desteklenerek endeks puanlarının hesaplanmaya çalışıldığı bu yeni ve genişletilmiş model çerçevesinde görüşlerine ihtiyaç duyduğumuz T.C. Dış İşleri Bakanlığı temsilcileri ile 1 defa yazılı cevap alınmak suretiyle ve 2 defa yüz yüze olmak üzere 3 kez mülakat gerçekleştirilmiştir. Benzer şekilde sivil toplum parametresinin desteklenmesi amacıyla ayrıca TÜSİAD kapsamında dönemin genel sekreteri ve AB direktörü ile yüz yüze mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Bu geliştirilen metot az sayıda bulunan kalkınmacı dış politika çalışmalarına yönelik olarak bu konunun yöntemsel olarak kantitatif analiz edilebilmesini sağlayacak bir endeks geliştirmiştir. Bu yeni kalkınmacı dış politika modeli ve endeksinin bundan sonraki yıllarda başka devletlere de uyarlanması mümkün olabilecek, böylece kalkınma ve dış politika ile ilgili çalışmaların gerek nitelik gerekse de nicelik olarak derinleşerek çoğalmasına katkı sağlayabilecektir. Bu çalışmanın kalitatif ayağında kalkınmacı devlet literatüründen hareketle tarihsel bir bakış açısıyla Türkiye ve Güney Afrika'nın

kalkınma süreçlerinin analizi yapılacak ve kalkınmacı devlet olup olmadıkları ve kalkınmacı devlet literatüründe yer alan dönemlerde (Washington konsensüsü, Post-Washington Konsensüsü ve Yeni Çağ/Melez Dönem) nasıl bir kalkınma ve dış politika izledikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan çeşitli devlet kurum yetkilileri ve sivil toplum kuruluşları ile yapılan mülakatlar da bu analize dahil edilmiştir. Kantitatif ayağında ise kalkınmacı dış politika modeli üzerinden bir endeks oluşturularak her iki devletin kalkınmacı dış politika endeks puanları hesaplanmıştır. Bu aşamada mukayeseli analiz yapılarak çalışmanın kalitatif bölümüyle ilişkilendirilmiştir.

1.6. Veri Toplama ve Kısıtları

Tezin oluşturulması süresi içerisinde Pandemi döneminin ortaya çıkması ile plandığı şekilde yüzyüze mülakatlar gerçekleştirilememiş olup, bu durum mülakat çalışmalarının kısıtlı olmasına neden olmuştur. Buna rağmen, T.C. Dış İşleri Bakanlığı Bakan Yardımcısı başta olmak üzere, birçok Türkiye Dış İşleri Bakanlık üst düzey yöneticisi ve dönemin TUSİAD yetkililerinin görüşlerine başvurulmuştur.

Diğer bir araştırma kısıtı olarak başta Güney Afrika'ya ilişkin çalışmaların sadece İngilizce dili kullanılarak yapılması ve ülkede konuşulan diğer bir dil olan Afrikaanca dilinin öğrenilmesi zor bir dil olması nedeniyle bu dilden kaynaklara erişim mümkün olamamıştır. Bir başka zorluk ise yine Güney Afrika'nın devlet kuruluşlarına ilişkin kurumsal sitelerindeki özellikle 2000 yılı öncesindeki arşiv kayıtlarına erişim mümkün olamamıştır. Halihazırda kalkınma ve dış politika konularına ilişkin literatürde Avrupa ülkeleri ve ABD dışında Afrika kıtasına ilişkin çok az sayıda çalışmanın bulunması kaynak kısıtı olarak karşımıza çıkmıştır. Yine de internet ortamında İngilizce olarak ulaşılabilen kaynaklar kısıtlı da olsa yol gösterici olmuştur.

Diğer taraftan, kalkınmacı dış politika endeksinin oluşturulabilmesi için aşağıdaki verilerden "Doğrudan Yabancı Yatırımlar" UNCTAD; "Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları", Kültürel Malların toplam İhracattaki/ithalattaki payı UNESCO; "BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar" Birleşmiş Millet'lerden; "Diplomatik Temsilcilik" Global diplomacy index ve https://pardee.du.edu/diplometrics' den; "BM Peace-Building Fonuna Yardım Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'dan olmak üzere, diğer tüm veriler Dünya Bankası Kalkınma data seti kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 3
Kalkınmacı Dış Politka Endeksi Kapsamında Kullanılan Data Seti[1]

Veri Adı	Ana Kategori	Alt Kategori
Net Kalkınma Yardımı	Diplomatik	Kalkınma işbirliği

[1] Dünya Bankası veri setine ilişkin olarak detayları verilen tüm veriler https://data.worldbank.org/indicator adresinden 2020 yılı içinde 2008-2018 yılları arasındaki dönem itibarıyla Türkiye ve Güney Afrika ülkeleri seçilerek temin edilmiştir.

Veri Adı	Ana Kategori	Alt Kategori
BM Kurumlarından Net Resmi Akışlar	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
Bölgesel Ticari Anlaşmalar	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
Dünya Bankası Projeleri	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	Diplomatik	Uluslararası Norm Katkı
Diplomatik Temsilcilik	Diplomatik	Yumuşak Güç Kullanımı
Yabancı Turist Sayısı	Diplomatik	Yumuşak Güç Kullanımı
BM Gönüllü Yardım	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
Borç Merkezlerine Katılım	Ekonomik	Finans ve Yatırım
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Ekonomik	Finans ve Yatırım
Yenilenebilir Enerji Tüketimi	Ekonomik	Doğal Kaynak
Doğal Kaynak Tüketimi	Ekonomik	Doğal Kaynak
Dış Ticaret Dengesi	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
AR-GE Harcamaları	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim ticareti	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	Ekonomik	Dış Ticaret
Transferler	Ekonomik	Dış Ticaret
Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	Ekonomik	Dış Ticaret
GSYH içinde ticaretin oranı	Ekonomik	Dış Ticaret
Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	Ekonomik	Dış Ticaret
Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	Ekonomik	Dış Ticaret
Ekonomik Büyüme Oranı	Ekonomik	Kalkınma Göstergesi
İşsizlik Oranı	Ekonomik	Kalkınma Göstergesi
BM Barış İnşaa Fonuna Yardım	Güvenlik	Güvenlik
Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	Güvenlik	Güvenlik
Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları	Sosyal	İş Dünyası Birlikteliği
Bilimsel ve Teknik makale sayıları	Sosyal	Eğitim
Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları	Sosyal	Eğitim
Kültürel Malların toplam İhracattaki payı	Sosyal	Kültür
Kültürel Malların toplam İithalattaki payı	Sosyal	Kültür
Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Devletin Düzenleyici Kalitesi	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Hukukun Üstünlüğü	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti

Veri Adı	Ana Kategori	Alt Kategori
Hesap Verebilirlik	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Yönetimin Etkinliği	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo-3'te yer verilen verilerin detaylarının incelenmesi kapsamında daha az sayıda olduğundan öncelikle DB verileri dışındaki verilerin içerik ve kaynaklarının belirtilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar (UN Treaty) (United Nations Treaty Series Online, 2020) göstergesi, BM Antlaşmalar Dizisi (UNTS), Birleşmiş Milletler Sekreteryası tarafından hazırlanan ve BM Şartının 102. Maddesi uyarınca 1945'ten beri Sekreterlik tarafından tescil edile, dosyalanan ve kaydedilen tüm uluslararası antlaşmaları içeren online bir veri setini oluşturmaktadır. Diplomatik Temsilcilik verisi, Küresel Diplomasi Endeksi (Global Diplomasi Index, 2020) ve Uluslararası Gelecek için Frederick S. Pardee Merkezi'nden (The Frederick S. Pardee Center for International Futures, 2020) temin edilmiştir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock) (UNCTAD STAT, 2020) göstergesi, bir ülkenin bir yıllık süre içerisinde ne kadar doğrudan yabancı yatırım aldığı tutarı içermektedir. BM Barışı İnşaa Fonuna Yardım (UN Peace Building Fund Contribution) (UN Peace Building Fund, 2020), BM kuruluşları, hükümetler, bölgesel kuruluşlar, çok taraflı bankalar, ulusal fonlar veya sivil toplum kuruluşlarına yatırım yapan fondur. Bu gösterge, bir ülkenin kami ve özel sektörünün ne ilgili fona ne kadar fon sağladığını göstermektedir. Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları verisi, burslar, bireysel öğrenciler için mali yardımları ve kursiyerlere yapılan katkıları kapsamaktadır. Yararlanan öğrenciler ve kursiyerler, gelişmekte olan ülkelerin vatandaşlarıdır. Mali yardım ödülleri, donör ülkede tam zamanlı eğitim veya eğitim kurslarının ardından yüksek öğretim kurumlarındaki öğrencilere verilen ikili hibeleri içermektedir.

Dünya Bankası veri setleri kullanılarak yukarıdaki tabloda gösterilen birtakım veriler 2020 yılı içinde temin edilmiştir. Bu veri setlerinin detayları hakkında şu şekilde aktarım yapılabilecektir. Tablo 3'de gösterildiği sıra ve ana boyut ile;

Diplomatik ana boyutu için sırasıyla, Net Kalkınma Yardımı (Net ODA received (% of GNI) göstergesi, bir ülkenin GSMH'nın yüzdesi olarak alınan resmi kalkınma yardımları tutarıdır. Bu gösterge, bir takım mali koşullar sağlandığında, ekonomik kalkınmayı ve refahı teşvik etme amacı ile ülke veya bölgelere verilen hibe veya kredilerden oluşur. BM kuruluşlarından Net Resmi Akışlar (Net official flows from UN agencies) göstergei, BM kuruluşlarından yapılan toplam resmi akışların net tutarlarıdır. Toplam resmi akışlar, Resmi Kalkınma Yardımı (ODA) veya resmi yardım ile Diğer Resmi Akışların (OOF) toplamıdır ve alıcı ülkeye yapılan toplam ödemeleri temsil etmektedir. BM'nin burada kastedilen birimleri şu şekilde sıralanabilecektir:

United Nations Children's Fund (UNICEF), United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA), World Food Programme (WFP), International Fund for Agricultural Development (IFAD), United Nations Development Programme(UNDP), United Nations Population Fund (UNFPA), United Nations Refugee Agency (UNHCR), Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS), United Nations Regular Programme for Technical Assistance (UNTA), United Nations Peacebuilding Fund (UNPBF), International Atomic Energy Agency (IAEA), World Health Organization (WHO), United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), International Labour Organization (ILO), United Nations Environment Programme (UNEP), World Tourism Organization (UNWTO) and United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR). Bölgesel Ticari Anlaşmaları (Total Regional Trade Agrement) göstergesi, mal ve hizmetlerin üye devletlerin sınırları boyunca serbest dolaşımını teşvik etmek için iki veya daha fazla ülke tarafından imzalanan anlaşmaları ifade etmektedir. Dünya Bankası Projelerine katılım (World Bank Project) sayıları, Dünya bankası tarafından gelişmekte olan ülkelere düşük faizli krediler ya da hibeler olarak sağlanan tutarlardır. Bu tutarlar, eğitim, sağlık, kamu yönetimi, altyapı, finans ve özel sektör gelişimi, tarım ve çevre ve doğal kaynak yönetimi gibi alanlarda çok çeşitli yatırımları desteklemek amacıyla kullanılması istenmektedir. Sağlanan kredi ve hibe tutarları, hükümetler, diğer çok taraflı kuruluşlar, ticari bankalar, ihracat kredi kuruluşları ve özel sektör yatırımcıları ile ortaklaşa finanse edilmektedir. Yabancı Turist Sayısı (Number of Foreing Turist) Bir ülkeyi bir yıl içinde ziyaret eden turist sayısını ifade ederken, BM Gönüllü Yardım (Voluntary Contribution to UN) göstergesi, BM üyesi devletlerin BM çok taraflı sistemini içerisinde her bir bağlı kuruluşun onaylanmış çalışma programına ve bütçesine uygun olarak belirlenen faaliyetlerin ne kadarının ilgil devlet tarafından finanse edildiğini göstermektedir.

Ekonomik ana boyutu için sırasıyla, Borç Merkezlerine Katılım (Joint External Debt Hub), Uluslararası Ödemeler Bankası, UPF, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve DB tarafından ortaklaşa geliştirilen ve bir ülkenin dış borç verilerini ve uluslararası alanda alacaklı ve bütçesindeki yabancı varlıklar oluşan veri setini ifade etmektdir. Yenilenebilir Enerji Tüketimi (Renewable energy consumption), bir ülkenin toplan enerji tükeminin ne kadarlık bir oranının yenilebilir enerji kaynaklarından oluştuğunu göstermektedir. Doğal Kaynak Tüketimi (natural resources depletion % of GNI), enerji kaynakları stokunun değerinin kalan rezerv ömrüne oranı olarak ifade edilebilecektir. Burada bahsedilen kaynaklar, kömür, ham petrol ve doğal gazı kapsamaktadır. Dış Ticaret Dengesi (External balance on g/s) and services), mal ve hizmetlere ilişkin dış denge , bir başka ifade ile mal ve hizmet ihracatıdan mal ve hizmet ithalatının çıkarılması ile ulaşılan sonuçtur. AR-GE Harcamaları (Research and development expenditure), GSYİH'nın yüzdesi olarak ifade edilen araştırma ve geliştirme için gayri safi yurt içi harcamaları göstermektedir. İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim ticareti (Bilateral trade flows), genel olarak bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerinin, özel olarak bilgisayarları ve donanım birimlerini, iletişim ekipmanlarını, elektronik ekipmanlarını, elektronik bileşenleri ve diğer bilgi ve

teknoloji ürünlerinin ikili ticarete konu miktarıdır. Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı (High technology exports), havacılık, bilgisayar, ilaç, bilimsel aletler ve elektrikli makineler gibi yüksek AR-GE yoğunluğuna sahip ürünlerin kapsamında yüksek teknoloji ihracatını göstermektedir. Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri (Customs/other import duties), gümrük ve diğer ithalat vergileri ile ülkeye giren mallar veya mukim olmayanlar tarafından mukimlere teslim edilen hizmetler üzerinden alınan vergilerdir. Gelir veya koruma amacıyla konulan ve ithal edilen mal veya hizmetlerle sınırlı olmak kaydıyla belirli veya ad valorem bazında belirlenen vergileri de içermektedir. Transferler (Subsidies and other transfers), sübvansiyonlar, hibeler ve diğer sosyal yardımları içermektedir. Detayları verilmek gerekirse, cari hesaptan özel ve kamu kuruluşlarına yapılan tüm karşılıksız, geri ödemesiz transferleri; yabancı hükümetlere, uluslararası kuruluşlara ve diğer hükümet birimlerine yapılan hibeleri; ayni ve nakdi sosyal güvenlik, sosyal yardımları ve işveren sosyal yardımlarını kapsamaktadır. Uluslararası Ticaretten alınan vergiler (Taxes on international trade % of revenue), uluslararası ticaret üzerindeki ithalat vergilerini, ihracat vergilerini, ihracat veya ithalat monopol kazançlarını, kambiyo kârlarını ve kambiyo vergilerini içermektedir. GSYİH içinde ticaretin oranı (Trade % of GDP), gayri safi yurtiçi hasılanın payı olarak ölçülen mal ve hizmet ihracatı ve ithalatının toplamıdır. Mal ve hizmetlerin ihracatı GSHY'ya oranı (Exports of goods and services % of GDP), mal ve hizmet ihracatı, bir ülkenin dünyanın geri kalanına sağladığı tüm mal ve diğer piyasa hizmetlerinin değerini temsil etmektedir. Diğer bir ifade ile mal, navlun, sigorta, ulaşım, seyahat, telif ücretleri, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi hizmetlerin değerini içerir. İşçilerin tazminatını ve yatırım geliri ile transfer ödemelerini hariç tutmaktadır. Mal ve hizmetlerin ithalatı GSHİY'ya oranı (Imports of goods and services), bir ülkenin dünyanın geri kalanından sağladığı tüm mal ve diğer piyasa hizmetlerinin değerini temsil etmektedir. Diğer bir ifade ile mal, navlun, sigorta, ulaşım, seyahat, telif ücretleri, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi hizmetlerin değerini içerir. İşçilerin tazminatını ve yatırım geliri ile transfer ödemelerini hariç tutmaktadır. Ekonomik Büyüme Oranı (GDP growth annual %), sabit yerel para birimine dayalı piyasa fiyatlarında GSYİH tutarındaki yıllık yüzde büyüme oranıdır. İşsizlik Oranı (Unemployment % of total labor force), işgücünün işsiz ancak istihdam edilebilir ve iş arayan kişilerin oranını ifade etmektedir.

Güvenlik ana boyutu için sırasıyla, Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı (Military expenditure % of GDP), Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SUBAE/SIPRI)'nden alınan askeri harcama verileri, barışı koruma kuvvetleri de dahil olmak üzere silahlı kuvvetlere yapılan tüm harcamalarını içeren NATO tanımından türetilmiştir.

Sosyal ana boyutu için sırasıyla, Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları (Public/private partnerships investment in energy), mali açıdan sona ermiş ve doğrudan veya dolaylı olarak kamuya hizmet eden enerji (elektrik ve doğal gaz dağıtımı) alanındaki altyapı projelerine yönelik taahhütleri ifade eder. Yönetim ve kiralama sözleşmeleri, büyük sermaye gerektiren işletme ve yönetim

sözleşmeleri ve (özel bir kuruluşun veya kamu-özel ortak girişiminin yeni bir tesis inşa ettiği ve işlettiği) sıfırdan yapılan proje türleri kapsama dahildir. Yatırım taahhütleri, tesislere yapılan yatırımlar ile devlet varlıklarına yapılan yatırımların toplamıdır. Tesislere yapılan yatırımlar, proje şirketinin sözleşme süresi boyunca yeni tesislere veya mevcut tesislerin genişletilmesi ve modernizasyonuna yatırım yapmayı taahhüt ettiği kaynaklardır. Devlet varlıklarına yapılan yatırımlar ise proje şirketinin devlete ait işletmeler, belirli bir alanda hizmet sağlama hakları gibi devlet varlıklarını satın almak için harcadığı kaynaklardır. Veriler yatırım yılına göre sunulmuş olup, cari ABD doları cinsinden verilmiştir. Bilimsel ve Teknik makale sayıları (Scientific and technical journal articles), bilimsel ve teknik dergilerde yayınlanan makalelerin sayısını ifade etmektedir. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu (Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu), siyasi istikrarsızlık ve/veya terörizm dahil olmak üzere siyasi amaçla gerçekleşecek şiddet olasılığına ilişkin algıları ölçmektedir. Devletin Düzenleyici Kalitesi (Regulatory Quality), hükümetin etkin politikalar ve düzenlemeler yapabilme ve uygulamayabilme kabiliyetine ilişkin algıları ölçmektedir. Hukukun Üstünlüğü (Rule of Law), göstergesi, bireylerin ve firmaların toplum kurallarına ne ölçüde güvendiğini ve uyduğunu ve özellikle, polis dahil yargının işleyişini ve bağımsızlığını, mülkiyet haklarının korunmasını, sözleşme uygulamalarının kalitesini ve ayrıca suç ve şiddetin ortaya çıkma olasılığını ölçmektedir. Hesap Verebilirlik (Voice and Accountability), bir ülkedeki ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile bağımsız medyanın varlığına ilişkin algıları yakalar. Yönetimin Etkinliği (Government Effectiveness) göstergesi, kamu hizmetlerinin kalitesi, siyasi bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi hakkındaki algıları kapsar.

1.7. Literatür Taraması ve Tezin Katkısı

Siyaset bilimi alanındaki çalışmaların büyük bir kısmının "Kalkınmacı Devlet" teorilerine yönelik olarak yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalarda, Chalmers Johnson tarafından 1982 yılında yayımlanan "MITI ve Japon Mucizesi" adlı makalede ortaya atılan "Kalkınmacı Devlet" modelinin tarihsel gelişmeler bağlamında yeniden uyarlanarak ele alındığı görülmüştür.

Literatürde yapılan incelemeler sonucunda, "Kalkınmacı Dış Politika" ya da "Kalkınma ve Dış Politika" kavramları bağlamında doğrudan üç tane çalışma bulunduğu görülmüştür. Temelinde kalkınma ve dış politika kavramlarının birlikte ele alındığı bu üç çalışma ve dolaylı olarak bu konulara değinilerek yapılan diğer çalışmalar aşağıdaki şekilde özetlenmeye çalışılmıştır.

Bir kalkınma devletinin kalkınma hedefleri doğrultusunda politikalar üreterek kalkınma politikalarını yönlendirdiği düşünüldüğünde, böyle bir devletin dış politikasının en önemli hedeflerinden birinin de kalkınma amacının gerçekleştirilmesi olmalıdır. Benzer şekilde, böyle bir devletin diplomatik yapılanmasının kalkınma amacına yönelik olarak kurgulanması ve dış politikalarını oluşturan uygulamaların ekonomi, ticaret ve kamu diplomasisine öncelik vermesi gerekmektedir. Diğer bir ifade ile başarılı bir kalkınma devleti olmak için devletin ulusal çıkarlarına ilişkin ortak bir kalkınma stratejisi

anlayışı ve bu anlayış içinde hareket edebilecek kapasitede devlet birimleri oluşturulmalıdır. Bu bakış açısı dış politika alanına indirgendiğinde ise yine benzer şekilde diplomatik faaliyetlerin kalkınma amacını önceliklendirmesi ve devletin kalkınma amacına yönelik olarak yürüteceği dış politikanın ortak kalkınma stratejisine uygun ve bu politikaları yürütecek birimlerin bu amaç için hakaret edebilme kabiliyetinin var olması gerekmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında kalkınmacı dış politikanın ne şekilde oluşturulması ve yürütülmesinin sağlanması gerektiğinin daha açık ortaya koyulabilmesi amacıyla öncelikle literatürde sıklıkla yer bulan kalkınmacı devlet literatürü ve sonrasında kalkınmacı dış politika literatür taraması yapılmak istenmiştir. Bu yöntemle kalkınmacı devlet ve kalkınmacı dış politika arasındaki bağlatının daha anlaşılır kılınması ve örnek olarak alınan Türkiye ve Güney Afrika'nın kalkınmacı devlet olup olmadıkları ve buradan hareketle ne şekilde bir kalkınmacı dış politika uygulamaya çalıştıkları ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

1.7.1. Kalkınmacı Devlet Teorisi Literatür Taraması

Literatürde "Kalkınmacı Devlet" kavramını Chalmers Johnson'ın 1982 yılında "MITI ve Japon Mucizesi" adlı makalesinde ilk defa ortaya çıkardığı bilinmekle birlikte, Chalmers Johnson'ın Japonya'yı örnek alarak oluşturduğu "Kalkınmacı Devlet" modelinde,

1) Piyasa müdahalesi yoluyla kalkınma hedeflerini tasarlayan ve izleyen uzman yöneticiler tarafından yönetilen küçük ama güçlü bir devlet bürokrasisinin,
2) Kalkınma hedeflerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi yönünde ülke içinde oluşturulan yönetim meşruiyeti algısının,
3) Piyasaya uygun müdahale yöntemlerinin kullanımının ve
4) Kısmen devletten yalıtılmış kalkınmayı kolaylaştıracak bir pilot örgütün bulunması gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır (Johnson, 1982).

Japon tipi kalkınmacı devlet modelinin başarısının en temel sebebi, MITI pilot ajansının sistemdeki en iyi yönetim kabiliyetine sahip ve düşük maliyet ile istihdam edilebilen seçkin bir devlet bürokrasisine sahip olmasıdır (Woo & Cumings, 2007).

Chalmers Johnson'ın bahsedilen bu çalışmasını 1989 yılında Amsden'in Güney Kore'yi merkeze oturtarak bu ülkenin neden diğer "geç sanayileşen" ülkelerden daha hızlı kalkındığı sorusunun cevabını aradığı çalışması takip etmiştir. Amsden, ilk kez Gerschenkron tarafından 1962 yılında dile getirilen "geç kalkınma" kavramını genişletmiştir. Bu terim, yeni teknolojileri benimsemiş ülkelerle nasıl rekabet edileceğinin belirli bir ekonomik kalkınma aşamasında ancak 'öğrenme' yoluyla gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Geç kalkınma, 18. yüzyılda Britanya'da meydana gelen sanayileşmeyi takip eden

teknolojik gelişme süreçlerinin esas alınarak ve daha sonra da 19. yüzyılda Almanya ve ABD' de meydana gelen sanayileşmeyi takip eden yeni bir sanayileşme biçimi olarak belirtilmiştir.

Amsden, kalkınma sürecinin son derece karmaşık bir süreç olmasına rağmen, ülkelerin hızlı sanayileşmeyi gerçekleştirmeleri için güçlü ve otorite sahibi bir devlete sahip olmaları gerektiğine vurgu yapmıştır (Amsden, 1992). Robert Wade ise finansal krizlerden sonra devlet egemen bir liberalizmin öneminin anlaşıldığını belirterek; kalkınma amacına ulaşılması için devletler tarafından uygulanması gereken politikaları sıralamış ve temel olarak kalkınmacı devlet için aşağıdaki şekilde sıralanan dört organizasyonel özelliğin önemini vurgulamıştır:

1) Devlet ve iş dünyası arasında kurulacak denge
2) Devlet görevlileri arasında oluşturulacak ortak akıl
3) Kaynakların ekonomik olarak bürokrasi kesiminin içerisinde dağıtılması
4) Endüstriyel kalkınmaya yönelik olarak bir birimin kurulması ve bu birimin yetkililerinin kararlarına göre kısıtlı olan kaynakların kontrolünün sağlanması (Wade, 2010).

Ziya Öniş'e göre, kalkınmacı devlet teorisini ilk ortaya çıkaran ve sonradan geliştiren bu yazarlara göre, Doğu Asya kalkınmacı devlet anlayışında kurumsalcılar tarafından devletin otoritesi ve kapasitesi hakkında genel bir tartışma vardır. Bu tartışma "güçlü devlet" kavramının ne olduğu ile ilgilidir. Bu anlamda bakıldığında, kalkınmacı devlet demek sadece bürokratik kapasitesini ve gücünü baskı amacıyla kullanan devlet demek değildir. Bununla birlikte kalkınmacı devlet; toplum nezdindeki güç odakları ve devlet elitleri arasında iletişim ve etkileşimin de var olması demektir. Ziya Öniş ve Fikret Şenses, "Kalkınmacı Devlet" kavramı kapsamında, Türkiye'nin bulunduğu konumu incelemiş ve Türkiye kalkınmacı devletinin 1960'lı yıllarda reaktif, sonrasında ise proaktif olarak değerlendirerek tarihsel olarak farklı yapılarda varolduğunu belirtmiştir (Öniş & Senses, 2007). Proaktif devlet, ekonomik krizler yaşanmadan önce uzun vadeli kalkınma politikaları geliştirebilen ve krizlerden fazla etkilenmeyen; reaktif devlet, ekonomik krizler sonrası gerekli önlemleri alarak uzun vadeli değil kısa vadeli hareket etmeyi tercih eden devlet tiplerini temsil etmektedir (Oğuz, 2013).

Kalkınmacı devlet kavramı, ilerleyen dönemlerde tarihsel ve konjonktürel değişime bağlı olarak dönüşüm geçirmiş ve yapılan çalışmaların içeriği de bu bağlamda değişiklik göstermiştir. Yapılan çalışmalar hem kavramın tarihsel olarak içeriğindeki değişime yönelik hem de bu teorinin farklı ülkelerde nasıl uygulandığına yönelik olmuştur. Örneğin, Leftwich, kalkınmacı devlet kavramını tanımlayan altı ana bileşeni:

1) Kalkınma odaklı elit bir kesim,
2) Devlet içinde görece özerk, güçlü, yetkin ve bağımsız bir bürokrasi;
3) Zayıf sivil toplum,
4) Devlet dışında varolan ekonomik çıkarların etkin yönetimi ve

5) Devletin meşruiyet ve iyi performansı

olarak tanımlamıştır (Leftwich, 1995).

Adnan Naseemullah and Caroline E. Arnold, kalkınmacı devlet kurumlarının neden varolmaya devam ettiği sorusunu ampirik bir yöntemle ele almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler kalkınmacı devlet kurumları inşa ederken, Pakistan ve Türkiye ekonomilerinin Kore ve Tayvan deneyimlerinin ardından katma değeri yüksek üretime geçemediği sonucuna ulaşmıştır (Naseemullah & Arnold, 2015).

Adrian Wooldridge, "Devlet Kapitalisminin Yükselişi" adlı makalesinde, Batı liberal kapitalizmi içerisinde ortaya çıkan ekonomik krizin, gelişmekte olan pazarlarda güçlü ve yeni bir devlet kapitalizmi biçiminin yükselişine neden olduğunu belirtmekle birlikte, Giulio Regeni ve Georgeta Vidican Auktor, "21. yüzyılda Kalkınmacı Devlet Yeni Bir Toplumsal Sözleşme İstiyor" adlı makalelerinde, kalkınmacı politikaların oluşmasında hem tarihsel hem de değişen dinamiklerin oynadığı rollere değinmiştir. Örneğin, 21. yüzyılda ekonomik kalkınma için uluslararası ortamda üç ana engel ortaya çıkmıştır. Bunlar, iklim değişikliği, çevresel bozulma ve artan dijitalleşme'dir. Bütün bu engeller küreselleşmenin bir sonucu olarak devletler için değişmesi gereken politika alanlarıdır. Bu üç engel, ekonomik bağlamda aynı anda ortaya çıkarak birbirlerini pekiştirmektedirler. Bu nedenle, Giulio Regeni ve Georgeta Vidican Auktor, ekonomik büyümeyi küresel bağlamda teşvik etmeye yönelik olarak devlet-toplum ilişkilerini geliştirme gereksiniminin altını çizmiş yapısal olarak ekonomik dönüşümün sağlanabilmesi için bu yapının temelini oluşturan toplumsal sözleşmede bir değişiklik yapılması gerektiğini savunmuştur.

Amsden'e göre, başarılı bir kalkınma, sanayileşmenin geliştirilmesine yönelik olarak faaliyet gösteren firmaların uygulayacakları performans standartlarının oluşturulmasına ve geleceğe yönelik olarak finansal yardımların dağıtılması sırasında ise oluşturulan bu performans standartlarına uyumun kontrol edilmesi önemlidir. Bu şekilde, firmaların üretim yöntemlerindeki verimlilik ve karlılık durumları değerlendirilerek, ortaya çıkan değerlendirme sonuçlarından sorumlu tutulabilirler. Bununla birlikte, Amsden, kalkınmacı devletlerin, herhangi bir sınıfın müdahalesine gerek kalmadan, bürokratik yapısı ile farklı toplumsal birimler üzerinde gerekli disiplini sağlayacağını düşünmektedir. Bunun sağlanabilmesi için devletlerin özerk olması beklenmektedir. Bu tür bir disiplin yapısının belirli bir seviyede devlet-sınıf etkileşimine dayandığını öne süren vw devlet ile kalkınmaya katkı sağlayacak diğer kurumların temel rollerinin ne olması gerektiğini açıklayan ilk akademisyen, Peter Evans'dır. Peter Evans, bir devletin kalkınmacı bir otoriteyi oluşturup endüstriyel anlamda gelişmesi ve büyümesi için "embedded autonomy" (içselleştirilmiş özerklik) olması gerektiğini savunmuştur. Devletlerin, kalkınma alanında başarılı olabilmesi için kendi güçlerinin sınırlarını tanıması, küresel ekonomi ile gerçekçi bir bağın kurulması, kurumlarının yüksek nitelikte kapasiteye sahip olması ve toplumla yakın bağlarının olması gerektiğini belirtmiştir (Evans, 1995). Benzer şekilde, Ha-Juun Chang'a göre kalkınmacı devlet, "kalkınmada sürdürülebilirliği destekleyen, hem ekonomik hem de politik ilişkileri

düzenleyebilecek bir devlet" tir. Ha-Juun Chang'e göre, kalkınma amacına ulaşmak için bir devletin ülkesinde mutlaka koordinasyon ve vizyon sağlaması, kurumlarını oluşturması ve çatışma yönetimi gibi siyasi görevleri yerine getirmesi gerekmektedir (Peter.B. & Heller, 2015). Peter Evans, bürokratik bir yapının kalkınmacı şekilde hareket ettiğinin gözlemlenebilmesi için en önemli kriterin devlet ve devletin kalkınma amacına yönelik dönüşüm projelerini uygulaması için görevlendirdiği diğer toplumsal grupların arasında çok yakın ve somut bir bağın ya da diğer bir ifade ile topluma gömülü bir eşgüdümün var olması gerektiğini belirtmektedir.

Kalkınmacı devlet teorisine dayanılarak üretilen çalışmalarda, kalkınmacı rejimlere, güç dağılımlarına, toplumsal ilişki türlerine, kurumların avantaj ve dezavantajlarına, devletin oluşturduğu siyasi, örgütsel ve insan kaynakları anlamında gerekliliklerine odaklanılmıştır. Bu bakış açısı kapsamında, kalkınmacı devlet, üretim metotlarındaki dönüşümlerin, ekonomik krizlerin ve küreselleşmenin kendi yapısı üzerindeki etkileri bağlamında ele alınmıştır. Ülkeler bağlamında vaka analizi şeklinde yapılan çalışmalar incelendiğinde, özellikle 1980'li yıllarda Doğu Asya'nın kalkınmacı devlet anlayışıyla yürüttüğü politikalar sonucunda önemli başarılar elde edilmesi nedeniyle Doğu Asya ülkelerine yönelik olarak yapılan akademik çalışmalarda büyük bir artış olduğu görülmüştür. Kalkınmacı Devlet teorisi çerçevesinde yapılan analizlerde özellikle Japonya, Kore, Arjantin, Brezilya, Güney Afrika, Türkiye, Mozambik, Vietnam, Fransa, Finlandiya, Hindistan, Çin, Rwanda, Kenya, Tanzanya, Tayvan, Singapur, Latin Amerika gibi ülkelerin yoğunlukla çalışıldığı görülmektedir. Tezimiz kapsamında ele alınan ülkeler olan Türkiye ve Güney Afrika'ya yönelik olarak ya da bu ülkelerdeki akademisyenlerin ortaya koydukları "Kalkınmacı Devlet Teorisi" bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, son on yılda sadece yaklaşık elli çalışma bulunduğu görülmüştür.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda, aşağıda genel olarak değinilecek olan Ziya Öniş ve Fikret Şenses'in çalışmaları dışında, kalkınmacı devlet teorisi üzerinden üç çalışmaya rastlanmıştır. Bunlardan ilkini gerçekleştiren Ali H. Bayar, Türkiye'de kalkınma stratejisi sürecinde ortaya çıkan burjuva yapısına ve teknolojik ilerlemeler bağlamında ekonomik yapılarının geçirdiği dönüşümler bağlamında Türkiye ve Güney Kore''de kalkınma devleti uygulamalarını karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir (Bayar, 1996). Bir diğer çalışma ise Ömer Mollaer tarafından 2016 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışmada, genel olarak kalkınmacı devlet teorisinin metodolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Ömer Mollaer, literatürde oluşturulan kalkınmacı devlet teorilerine, sosyal ilişkiler ağından, sınıf çatışmalarından ve uluslararası içerikten soyutlanarak ele alınması bakımından eleştiri getirmiştir (Mollaer, 2016). Ömer Mallaer'in çalışmasına benzer şekilde, Şebnem Oğuz, kalkınmacı devlet teorisinin, kurumsalcı argümana dayanması nedeniyle güçlü kurumsal kapasiteye sahip devletlerin ve toplumun çeşitli kesimlerinde var olan özerkliğin ekonomik kalkınma hedeflerine ulaştırabileceğinin iddia ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu bakış açısının genel olarak yaygın olmasına dikkat çekerek kalkınmacı devlet kavramını tarihsel ve teorik olarak değerlendiren Şebnem Oğuz, kalkınmacı devlet kavramını

"karşılaştırmalı tarihsel kurumsalcı" yaklaşımdan ele almış ve kavrama Marksist bir eleştiri getirmiştir. Devlet merkezli yaklaşımların incelemelerde karşılaştığı kısıtların üstesinden gelmek için yalnızca sermaye dağılımlarına değil, aynı zamanda bir bütün olarak üretim yöntemlerinin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerinin de analizlere yeniden eklenmesi gerektiğini savunmuştur (Oğuz, 2013).

Abdulrazak Karriem & Mark Hoskins, Güney Afrika'da devletin düzenleyici işlevi ile tamamladığı kalkınma planından milli kalkınma planına geçilirken yerli ve uluslararası anlamda ülkenin gerçekleştirdiği politikaları ele almıştır (Karriem & Hoskins, 2016). Chilenye Nwapi & Nathan Andrews ise yeni kalkınmacı devlet anlayışı içerisinde, Kenya, Tanzania ve Rwanda'da uygulanan devlet politikalarını incelemiş ve bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında kalkınmaya ilişkin ilk aşamada otoriter bir devlet anlayışının yaygın olduğunu fakat zamanla daha demokratik bir yapıya nasıl geçildiği incelemiştir. Devlet içerisinde yürütülen politik rejimin kalkınmaya olan etkisi üzerinde durulmuştur (Andrews & Nwapi, 2017).

Davis Nyaoko Ogaro and Thomas Otieno Juma ise genel olarak Afrika kıtasında ekonomik anlamda birlik oluşturulaması nedeniyle kalkınmanın yakalanamadığını belirtmiş ve bu durumun yaşanmasının önündeki engellerin üzerinde durulmuştur. Davis Nyaoko Ogaro and Thomas Otieno Juma, Afrika'da kalkınmacı devletlerin ortaya çıkabilmesi için kıta genelinde sanayileşmenin yaygınlaştırılmasının önemine vurgu yapmış, bu amaç için kıta ülkelerindeki insan kaynağının ve kurumların geliştirilerek ilerleme kaydedilebileceği sonucuna ulaşmışlardır (Nyaoko & Juma, 2018). Bir devletin kalkınmacı devlete dönüşebilmesinin yöntemlerini inceleyen bir diğer çalışma ise H.G. van Dijk tarafından gerçekleştirilmiştir. H.G. van Dijk, Güney Afrika'da kalkınmacı devletin piyasaya doğrudan müdahale ettiği ve aksine müdaheleden uzak demokratik bir tutum içinde olduğu durumları karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Bu farklı iki devlet yaklaşımı arasındaki dengenin sağlanabilmesi amacıyla kalkınmacı devlet modellerinin yeniden kurgulanması gerektiğinin altını çizmiştir. Devletin tutumundaki bu dengenin sağlanabilmesi için kalkınmayı yönlendirmek ile kalkınmayı doğrudan sağlamak rolleri arasında bir yerde durulması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Dijk, 2007).

Kalinowski, Thomas ve Park, Min Joung ise Güney Kore'nin Afrika üzerinde gerçekleştirdiği kalkınma iş birliğini kalkınmacı devlet teorisi üzerinden incelemiştir. Özellikle Güney Kore'nin kalkınmacı devlet anlayışının Mozambik and Ruanda gibi devletler üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, söz konusu ülkeler arasında gerçekleştirilen iş birliğinin daha çok devlet ve iş dünyası arasında oluşturulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kalkınmacı dış politikanın aktörleri bağlamında incelemelerde bulunan Kalinowski, Thomas ve Park, Min Joung, teorik bir çerçeve oluşturmaktan çok kalkınmacı devletin uluslararası sistemde kurduğu ilişkilerin sadece bir türü üzerine odaklanmıştır (Kalinowski & Park, 2016). Benzer şekilde, kalkınmacı devletin dış politikada oluşturulan normlara adaptasyonu ile ilgilenen Mark Swilling, Josephine Musango ve Jeremy Wakeford, kalkınmacı devletlerin özellikle 2008 yılı ekonomik krizinden sonra 2015 yılına kadar olan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin

uyum çalışmalarının BRICS'in hızlı büyümesinin ana nedeni olarak ele almıştır (Swilling, Musango, & Wakeford, 2016). Uluslararası ortamda oluşturulan normların kalkınmacı devlet teorisi içinde nasıl etki oluşturduğu araştırma konusu olmuş fakat yine de kalkınmaya ilişkin olarak oluşturulan uluslararası normlara karşı devletler tarafından nasıl bir dış politika yürütülmesi gerektiğine değinilmemiştir.

Mathebula N.E ise Afrika kıtasında uygulanacak kalkınma modelinin ülkelerin kendine özgü doğasından dolayı Asya ülkelerinden farklı olduğu yönündeki düşüncesini ispatlamaya yönelik kalkınmacı devlet tipolojilerinin karşılaştırmasını yaparak incelemeler yapmıştır (Ntwanano, 2016). Benzer şekilde, Philippe Burger, Doğu Asya tipi kalkınma modelini tartışma konusu yaparak, Güney Afrika'da kalkınma hedefine ulaşılabilmesi için Doğu Asya modeline benzer bir kalkınmacı devletin oluşturulmaması gerektiğini savunmuştur. Güney Afrika'nın bu bağlamda Asya kalkınması örneğinden ayrılarak oluşturacağı modelin toplumsal refah devleti modeline daha yakın bir model olduğunun altını çizmiştir (Burger, 2014).

Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, 1980'li yıllar itibarıyla değişen ekonomik ve sosyal parametreler üzerinden "Kalkınmacı Devlet" kavramı, geçmiş yıllarda olduğu gibi sadece ekonomik büyüklüğe odaklanmayan ve farklı boyutları (ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik) aynı anda içeren interdisipliner bir hale gelmiştir. 2008 mali krizinin ardından, Batı hegomonyasındaki küresel politik ekonomi düzeninin yerini, uygulamaları ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilen "Kalkınmacı Devlet"'lerden oluşan karma ve çok çeşitli yapı almıştır. Bu şekilde evrilen uluslararası ekonomik sistem içinde kalkınma amacına ulaşılabilmesi için gelişmekte olan ülkeler tarafından dış politikaya geçmişte olduğundan daha büyük önem verilmeye başlanmıştır.

Görüldüğü gibi anılan ve detayları iletilen tüm bu çalışmalar kapsamında, kalkınmacı devlet teorisi içerisinde kalınmış ve kalkınmanın dış politika ile birlikte irdelenerek analizinde bulunulmamıştır. Bir kalkınmacı devletin uyguladığı politikaların ayrı ayrı ele alındığı ve teorik olarak zemine oturtulduğu çalışma bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Güney Afrika üzerine yapılan kalkınmacı devlet teorisine ilişkin çalışmaların Türkiye üzerine yapılan çalışmalardan fazla olduğu ve bu çalışmaların çoğunluğunun son on yılda ortaya çıktığı görülmüştür. Kurumsalcı bakış açısı kapsamında incelenen kalkınmacı devlet çalışmaları daha çok kalkınmacı devletin birimlerinin ve fonksiyonlarının ne şekilde olması gerektiğini teorik açıdan ele almıştır. Kalkınmacı devlet tanımlamaları içerisinde devletin politika alanları bağlamında nasıl hareket etmesi gerekitiğine odaklanılmamıştır. Bu bağlamda bu tez, kalkınmacı devlet teorisinden yola çıkarak ve bu teorik yaklaşımdan kalkınmacı devlet yapısını dış politika alanına indirgeyerek kantitatif ve kalitatif bir çıkarımda bulunmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, "Kalkınmacı Devlet" yaklaşımının Washington Konsensüsü, Post-Washington Konsensüsü dönemlerinde ve Yakın çağ ya da melez dönem olarak anılan günümüzde ortaya konulan kavramsal boyutlar irdelenecek ve bu çerçevede "Kalkınmacı Dış Politika" üzerinden bir literatür ve analiz

çalışması yapılacaktır. Bu yönüyle tezin, literatürde daha önce bu kapsamda yapılan herhangi bir çalışma bulunmadığından önemli hale geleceği düşünülmektedir.

1.7.2. Kalkınmacı Dış Politika Literatür Taraması

Yukarıda ifade edilen "kalkınma" ve "dış politika" kavramlarının birleştirici bir söylemi olarak "Kalkınmacı Dış Politika"; devletlerin "Dış" alanda uyguladıkları "Kalkınmacı" yönelimdeki "Politikaları" şeklinde ifade edilebilecektir. Burada kastedilen dış kavramı devletlerin kendisi dışındaki alanda yer alan tüm aktörleri (Bölgesel Örgütler, Diğer Devletler, İnsanlar, Toplumsal Gruplar, Sivil Toplum, İş Dünyası vb.) kapsayıcı şekilde kavramsallaştırılmıştır. Politika söylemi ise yönelimler doğrultusunda uygulanan tüm taahhütler ve planlamaları kapsayıcı şekilde kavramsallaştırılmıştır.

Kalkınma ve dış politika kavramlarının birlikte kullanıldığı çalışmalarda, daha çok kalkınma yardımları çerçevesinde yapılan dış politika faaliyetlerinin ele alındığı görülmüş olup, bağışçı devletlerin bağış alan devletler üzerindeki kalkınma etkisi araştırma konusu olmuştur (Maxwell, 2007). Bununla birlikte, devletin kurumları bünyesinde dış politika ve kalkınmadan sorumlu olan birimlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin kurumsalcı bakış açısı ile incelendiği çalışmalar da bulunmaktadır (Barrett, 2018). Diğer taraftan, son yıllarda kalkınma ve güvenlik kavramları arasındaki nedensellik bağının daha da güçlendiğine ilişkin rapor ve politikaların yaygınlaştığı görülmektedir. Güvenlik ve kalkınma arasındaki bağlantının daha sık görünür olmasının arkasında yatan neden, uluslararası terör, göç, şiddet, hastalık ve benzeri sorunların kaynağının genellikle az gelişmiş ülkeler olduğunun yaygın olarak değerlendirilmesidir (Barrett, 2018).

"Kalkınmacı Dış Politika" kavramsal çerçevesinden yapılan literatür incelemeleri sonucunda, Tablo-4'te detayları verilen dört makalenin dolaylı ya da doğrudan bu kavram kapsamında oluşturulduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışmalarda, Güney Afrika tarafından farklı dönemler itibarıyla uygulanan kalkınmacı dış politikanın karşılaştırmalı olarak analiz edildiği, Türkiye ve Brezilya'nın uyguladığı kalkınmacı dış politikaların ise bu iki ülkein birbiri ile karşılaştırılarak analiz edildiği görülmektedir.

Tablo 4
"Kalkınmacı Dış Politika" Kavramına Doğrudan ve Dolaylı Olarak Yer Veren Çalışmalar

Yayın Yılı	Yazar	İncelenen Ülke	Başlık
2005	Chris Landsberg	Güney Afrika	Toward a Developmental Foreign Policy Challenges for South Africa's Diplomacy in the Second Decade of Liberation
2016	Chris Landsberg ve Costa Georghiou	Güney Afrika	The foreign policy and diplomatic attributes of a developmental state: South Africa as case study

Yayın Yılı	Yazar	İncelenen Ülke	Başlık
2017	Alexandre Piffero Spohr ve André Luiz Reis da Silva	Brezilya/Türkiye	Foreign Policy's Role in Promoting Development: the Brazilian and Turkish Cases
2017	Christopher Isike ve Olusola Ogunnubi	Güney Afrika	South Africa's foreign policy aspirations and the National Development Plan (NDP 2030): the role of soft power

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

1994 yılında Mandela'nın seçim başarısı ile birlikte, Güney Afrika, yeni ortaya çıkan bu siyasi atmosfer içinde ilk etapta yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik gibi kalkınma problemleri ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Aynı dönemde, uluslararası ekonomik düzende uygulanma alanı bulan Washington Konsensüsü iktisadi kuralları, Güney Afrika tarafından kendilerine özgü rejimlerini uygulayabilmeleri ve kalkınma hedeflerine ulaşabilmeleri yoluna yabancı bir gündem olarak göründüğünden problem oluşturmuştur. Chris Landsberg, 2005 yılında "Kalkınmacı Dış Politika" kavramını literatüre kazandırırken demokratikleşme süreçlerini hızlanan Güney Afrika devletinin uluslararası saygınlık kazanması ve uluslararası toplum tarafından kabul görmesi amacıyla dış politikalarının kalkınma hedefleri doğrultusunda uyguladığının altını çizmiştir (Landsberg, 2005). Güney Afrika, kalkınma hedeflerine yönelik uyguladığı dış politika ile uluslararası platformda saygın ve prestijli bir yer edinebilmek için barış yanlısı, demokratik ve uzlaşmacı bir rol büründüğünü göstermeye çalışmıştır. Öncelikli olarak Güney ülkeleri nezdinde olmak üzere Güney-Güney ve Kuzey-Güney ilişkilerinde yürütülen Güney Afrika kalkınmacı dış politika uygulamalarında uluslararası alanda meşruiyet kazanma amacı doğrultusunda bu yaklaşımların benimsendiği görülmüştür.

Chris Landsberg'in, Kalkınmacı Devlet yaklaşımı çerçevesinden literatüre kazandırdığı "Kalkınmacı Dış Politika" kavramı aşağıdaki özellikler ile tanımlanabilecektir. Chris Landsberg'e göre kalkınma amacına yönelik olarak oluşturulmuş bir dış politikada; kalkınmacı devlet,

1) Uluslararası alanda, kalkınma konusunu ön planda tutmasının yanında geleneksel dış politika (devlet güvenliği, insani güvenlik) ve kalkınma arasındaki dengeye dikkat edebilen,
2) Gelişmekte olan ülkeler ile ortak iş birliği yapabilen, yenilikçi ve uluslararası gündemi kalkınma konuları üzerinde yeniden şekillendirebilen,
3) Küresel politik ekonomi konularında güç kazanabilmeleri için Güney-Güney ekseninde ortak iş birliği oluşturabilen,
4) Kalkınma için gerekli olan dış sermaye ve kaynak transferlerini sağlayabilen ve Güvenlik ve barış konusunun kalkınma için önemli olduğunun farkında olan

bir yapıya sahip olmalıdır.

Chris Landsberg'e göre serbest piyasa koşullarını oluşturan, özel sektör ile iş birliği içinde bulunan ve ekonomisinin gelişmesi için piyasa düzenlemelerini yaparak önemli roller üstlenen kalkınmacı devlet olmadan bir devletin kalkınmacı dış politika yürütebilmesi mümkün değildir. Bu anlamda, kalkınmacı devlet; kalkınma öncelikli bakış açısına sahip, kalkınma için gerekli olan yerli ve yabancı kaynaklara erişebilen, kalkınma için uluslararası toplumun beklentisinden ziyade kendi toplumunun eğitim, sağlık, yoksullukla mücadele gibi beklentilerini temel alan ve bu doğrultuda ülke içinde sosyo-ekonomik eşitliği sağlamak amacıyla etkin kaynak dağılımı yapabilen devlettir.

Chris Landsberg, 2005 yılındaki çalışmasında, kalkınmacı dış politika uygulama örneklerini daha detaylıca verebilmek amacıyla özellikle 2000'li yıllar itibarıyla Güney Afrika Başkanı Thabo Mbeki öncülüğünde, etnik çatışmalara dayalı bölgesel güvenlik problemleri başta olmak üzere stratejik sorunların çözülmesine ilişkin programların kalkınma planları ile nasıl bütünleştirilmeye çalışıldığına dikkat çekmiştir. Bu durum aslında bahsettiği gibi güvenlik konuları ile kalkınma konularının kalkınmacı devletin dış politikasında nasıl birleştirildiğine de örnek olabilecektir. Ayrıca Güney Afrika'nın devletlerarası eşitlik ilkesi çerçevesinde uluslararası alanda ortak gündem oluşturulabilmesi amacıyla Kuzey-Güney ve Güney-Güney eksenlerinde yürütülen faaliyetlerinde insan odaklı, kurumsal devlet kapasitesinin önemine inanan ve çok taraflı kalkınmacı dış politika uygulanmalarına ilişkin örneklere yer vermiştir.

2016 yılında bu defa Costa Georghiou ile birlikte hazırladığı "Gelişmekte olan bir devletin dış politikası ve diplomatik nitelikleri: Vaka çalışması olarak Güney Afrika" adlı makalesinde Chris Landsberg, kendini "Kalkınmacı Devlet" olarak açıklayan Güney Afrika'nın dış politikasının da kalkınma odaklı diplomatik faaliyetlerden oluşması gerektiğinin altını çizmiştir. Ekonomik, ticari ve kamu diplomasisi alanlarındaki faaliyetlerinin kalkınma amacına dönük olarak başarıyla gerçekleştirilebilmesi için eski diplomatik söylemlerin terkedilerek; devletin yetkin strateji kapasitesi ile oluşturulacak yeni diplomatik faaliyetlerinden bahsedilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Landsberg & Georghiou, 2015). 2005 yılından 2015 yılına kadar Güney Afrika'nın uyguladığı kalkınmacı dış politika faaliyetlerini analiz eden Chris Landsberg ve Georghiou, Peter Evans'ın içselleştirilmiş otonomi kavramı çerçevesindeki devlet yapısının ve devlet kapasitesinin önemine vurgu yapmış; tüm bu değerlendirilmeleri düşünüldüğünde Güney Afrika'nın kalkınmacı devlet olma yolunda halen devam eden bir süreç içerisinde olduğunu belirtmiştir. Kalkınmanın; kaliteli, güvenilir devlet örgütlerindeki ve sivil toplumdaki uzmanlar ile gerçekleştirilebileceğini; bu bağlamda Güney Afrika'nın Doğu Asya modeline yakın bir model oluşturduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Tez kapsamında yapılan çalışmada da, Chris Landsberg'in Güney Afrika özelinde ortaya koyduğuna benzer şekilde kalkınmacı devlet anlayışından yola çıkılarak kalkınmacı dış politika uygulamaları analizine varılmaya çalışılmıştır. Kalkınmacı devlet yaklaşımları kalkınma için gerekli olan ideal devlet tipolojisinde ortak bir yargıya varmış görünmektedir. Burada asıl

tartışılan sorun bu devletlerin uyguladıkları dış politikaların kalkınma amacına hizmet edebilmesi için ne şekilde oluşturulması ve yürütlmesi gerektiği ile ilgilidir.

Literatürde "Kalkınmacı Dış Politika" kavramına ilişkin olarak belirlenmiş bir model çerçevesinden analiz yapılan çalışmanın Alexandre Piffero Spohr ve André Luiz Reis da Silva tarafından ortaya konduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışmada, kalkınma için dış politikanın rolü analiz edilmiş ve aşağıda belirtilen kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için altı adet dış politika faaliyet çizgisinin bulunduğu belirtilmiştir. Bu faaliyet çizgileri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

1) Ticari teşvikler,
2) Yatırım politikaları,
3) Ekonomik, Finansal ve Ticari anlaşmalar,
4) Doğal Kaynaklar
5) Uluslararası İş birlikleri ve
6) Uluslararası Projeler (Spohr, 2017)

Tablo-5'ten de görüleceği üzere, ekonomik alan kapsamında 1, 2 ve 3 numaralı maddeler; politik alan kapsamında 4, 5 ve 6 numaralı maddeler, gerçekleştirilebilecek faaliyetler olarak ifade edilmiştir. Ekonomik alandaki faaliyetler doğrudan kalkınma stratejisini etkilerken politik alandaki faaliyetlerin dolaylı olarak ekonomik alandaki faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesine olumlu katkıda bulunduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada, yürütülen kalkınmacı dış politika faaliyetlerinin Tablo-5'te ifade edilen iki ana boyut üzerinden yürütülmeye çalışılarak nihai kalkınma hedefleri doğrultusunda gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Esas itibarıyla ekonomik alandaki hedeflerin doğrudan kalkınma ile ilişkisinin bulunduğu düşünülmesine rağmen politik alandaki hedeflerin kalkınma ile olan ilişkisi net olarak ortaya konulamamış ve faaliyet çizgilerinin analizi sayısal verilerden çok çeşitli çevreler ile yapılan mülakatlar çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 5
Kalkınma İçin Dış Politika Faaliyet Çizgileri

Dış Politika	Ekonomik Alan	Ticari Teşvikler
		Yatırım politikaları
		Ekonomik, Finansal ve Ticari Anlaşmalar
	Politik Alan	Doğal Kaynaklar
		Uluslararası İş birlikleri
		Uluslararası Projeksiyon

Kaynak: (Spohr, 2017, s.157)

Kalkınma İçin Dış Politika Faaliyet Çizgilerinin kapsamına detaylıca bakıldığında, birinci dış politika faaliyet çizgisi olan "Dış Politika Ekonomik Alan Ticari Teşvikler" kapsamında ülkelerin ticaretinin ve ihracatının hem sayısal hem de nitelik olarak artırması için yeni pazarlar aranması, yerli ürünlerin

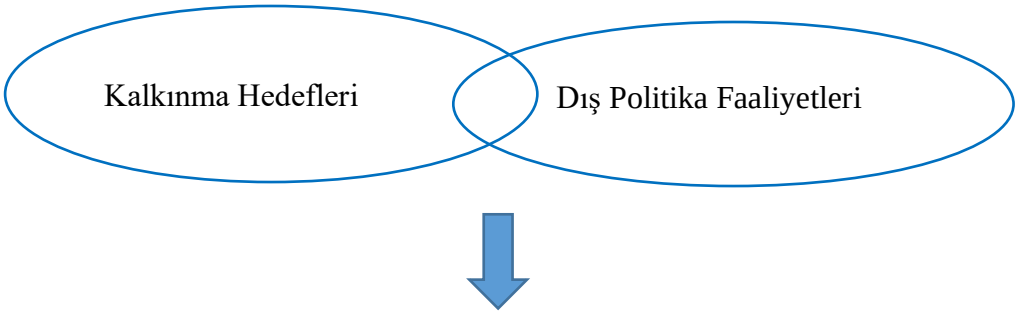
rekabetinin artırılması, nitelikli işçi sayısının artırılması; ikinci dış politika faaliyet çizgisi olan "Dış Politika Ekonomik Alan Yatırım Politikaları" kapsamında ülkelerin hem ülkelerine yapılan yabancı doğrudan yatırımların artırılması hem de ülkenin yurtdışındaki yatırımlarının teşvik edilmesi; üçüncü dış politika faaliyet çizgisi olan "Dış Politika Ekonomik Alan Ekonomik, Finansal ve Ticari Anlaşmalar" kapsamında ülkelerin ticaret kısıtlamaları veya fikri mülkiyet hakları rejimleri gibi kalkınmış ülkelerden oluşan Kuzey'in dayattığı kurallardan ayrı politika kurabilmesi; dördüncü dış politika faaliyet çizgisi olan "Dış Politika Ekonomik Alan Politik Doğal Kaynaklar" kapsamında ülkelerin doğal kaynak arama haklarını kullanması; beşinci dış politika faaliyet çizgisi olan "Dış Politika_Politik Alan Politik Uluslararası İş Birlikleri" kapsamında ülkelerin teknolojiye erişiminin sağlanması, kaynak arama projelerinin oluşturulması ya da eşitsizliğin azaltılması gibi hedeflerle dış politikalarında işbirliği geliştirme projelerinin bulunması ve son olarak altıncı dış politika faaliyet çizgisi olan "Dış Politika Politik Alan Politik Uluslararası Projeksiyon" kapsamında özellikle gelişmekte olan ülkelerin otonomisinin sağlanması yer almaktadır (Spohr, 2017).

Söz konusu bu faaliyet çizgileri kapsamında yürütülen politikalar çerçevesinde, kalkınma hedefleri ve dış politika uygulamaları arasında nedensellik bağının bulunduğu yeni bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Her iki kavramın aralarındaki nedensellik bağının net şekilde ortaya konamadığı bu model, mülakat tekniği ile toplanan bilgiler ışığında kalkınmacı dış politika yöntemi olarak yorumlanmış ve bu kapsamda Türkiye ve Brezilya'nın uyguladığı düşünülen kalkınmacı dış politika faaliyetlerinin karşılaştırması yapılmıştır.

Diğer taraftan, literatürde kalkınmacı dış politika kapsamında gerçekleştirilen son çalışma Christopher Isike ve Olusola Ogunnubi tarafından yapılmıştır. Christopher Isike ve Olusola Ogunnubi, Güney Afrika 2030 milli kalkınma planı çerçevesinde yumuşak güç bağlamında gerçekleştirilen dış politika uygulamalarını incelemiştir. Çin örneğinden yola çıkılarak Güney Afrika'nın yumuşak güce daha fazla önem vermesiyle uluslararası sistem içindeki prestij seviyesini daha da yükseltebileceğini belirtmiştir (Isike & Ogunnubi, 2017). Söz konusu bu çalışmada, Güney Afrika'nın dış politikası sadece yumuşak güç üzerinden ve kalkınma planı kısıtında incelendiğinden genel bir model oluşturulabilmesine imkan sağlayamamıştır.

Sonuç olarak, kalkınmacı dış politika kapsamındaki literatürdeki çalışmalara bakıldığında, aşağıdaki figürde gösterildiği şekilde kalkınma hedefleri ve dış politika faaliyetleri arasındaki bağlantının dört ana boyut ve aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi her bir boyut için belirlenecek alt parametreler üzerinden oluşturulacak yeni kalkınmacı dış politika kavramsal modellemesi üzerinden niteliksel ve niceliksel olarak ölçümlenmeye çalışılmasının literature katkısı anlamında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Tablo 6
Kalkınmacı Dış Politika

Ekonomi
Diplomasi
Güvenlik
Sosyal

"Kalkınmacı Dış Politika" kavramına ilişkin unsurların, araçların ve dinamiklerin ortaya koyulabilmesi amacıyla ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik ana boyutları altında belirlenen alt parametreler (ekonomik: ticaret, finans ve yatırım, teknoloji ve inovasyon, doğal kaynaklar; sosyal: sivil toplum, akademi, iş örgütleri, kültürel, eğitimsel ve tarihsel olarak; diplomasi: küresel yönetişime katkısı, uluslararası ittifaklar, kalkınma ittifakları, yumuşak güç uygulamaları; güvenlik: barış gücü kuvvetlerine katılım, bölgesel ve uluslararası güvenlik) ilerleyen dönemlerde bu model çerçevesinde bir yol haritası belirlenebilmesi amacıyla faydalı olacağı düşünülmüştür.

Özellikle 2008 finansal krizinden sonra ekonomik problemlerle uğraşmak zorunda kalan Batı liberal uluslararası sistemin yerine kendine özgü kalkınma stratejilerini uygulamaya çalışan farklı türde kalkınmacı devletlerin oluşturduğu karma bir yeni sistem ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni uluslararası politik ekonomik sistemi oluşturan bu farkı tipte kalkınmacı devletler, özellikle finansal serbestleşmenin de hızla artması nedeniyle, iç tasarrufları henüz oluşturamadığından dışa açıklıklarını artırarak doğrudan ya da dolaylı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekmeye çalışmaktadırlar. Bu tarz stratejiler bağlamında kalkınma amaçları doğrudan dış politika faaliyetleri ile sıkı bir ilişki içerisine girmeye başlamıştır. Geçmişte dış politika, güvenlik ya da salt ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında ele alınırken; günümüzde artık diplomasi kalkınma ile birebir ilişkili hale gelmiştir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında, kalkınma ve dış politika arasındaki ilişkinin varlığı veri kabul edilerek oluşturulan bu modelden hareketle, erişilebilir veriler üzerinden bir kalkınmacı dış politika endeksi oluşturulmaya çalışılmıştır. Oluşturulan bu endeks yıllara sair ilgili veri setleri tarafından beslenebilecek, ilgili olan farklı endekslerle mukayese edilebilecek ve geçerliliği daha güvenilir kılınabilecektir.

1.8. Tezin Yapısı

Güney Afrika ve Türkiye'nin kalkınmacı dış politika uygulamalarını karşılaştırmalı olarak analiz etmeye çalışan tez, giriş ve sonuç bölümleri ile birlikte altı ana başlıktan oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde, yazılış amacının aktarıldığı motivasyon, araştırma sorusunun içeriği, tezin hedefleri, örneklem seçimindeki kriterler, veri toplama/kısıtları, literatür taraması yer almaktadır. Kalkınmacı devlet literatür taraması ve kalkınmacı dış politika literatür taramasına ilişkin bilgiler ayrı ayrı verilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, kalkınmacı dış politika kavramsal çerçevesi bölümünde kalkınma ve dış politika kavramları ayrı ayrı irdelenmiştir. Bu kavramsal açıklamalardan yola çıkılarak kalkınmacı dış politika kavramına ayrı bir başlıkta yer verilmiştir.

Tezin inceleme konusunu oluşturan Türkiye ve Güney Afrika ülkeleri ayrı ayrı başlıklarda tarihsel içerik, kurumları, uygulamaları kapsamında ele alınmıştır. Söz konusu ülkelerin uygulamakta olduğu kalkınmacı dış politika uyglamalarının karşılaştırmalı olarak analiz edildiği ayrı bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde, söz konusu ülkelere ilişkin uygulamaların yanısıra oluşturulan endekse ilişkin bilgiler karşılaştırma başlığı altında verilmiş olup, ortaya koyulan tez kapsamında bir sonuç oluşturulmuştur.

2. KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kalkınmacı devlet tanımlarından yola çıkılarak uygulanabilecek kalkınmacı dış politikanın kavramsal çerçevesi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Kalkınmacı bir devlet bünyesinde bulunması gereken ve kalkınma hedeflerini topyekün tüm devlet faaliyetlerinde organize ederek birbiri ile uyumlu şekilde yürütülmesini sağlayan pilot teşkilat birimleridir. Bu birimlerin yalnızca yerel konularda değil, dış politika ve uluslararası ilişkiler anlamında da güçlü bir otorite olarak hareket etmesi gerekmektedir. Bunun uygulanabilmesi için ise bir ülkede dış politika ve uluslararası ilişkiler konularıyla ilgilenen tüm kesimlerin öncelikle ortak bir payda ve amaç çerçevesinde birleştirilmesi ve bu birimlerin pilot birim tarafından koordine edilerek aynı amaca yönlendirilmesi önemlidir. Tüm bu yapının doğru, etkin ve planlı şekilde işleyebilmesi için katkıda bulunan tüm birimlerin insan kaynaklarının en liyakatli kişilerden seçilerek oluşturulması gerekmektedir. Bu anlamda bakıldığında dış politika oluşturulması, yürütülmesi gibi konularda faaliyet gösterecek birimlerde dış politika analistlerinin, araştırmacılarının, uzman ve akademisyenlerin oluşturduğu bilim insanlarının yanı sıra alanında tecrübeli ve saygınlık kazanmış diplomat ve temsilcilerin yer alması o devletin kalkınmacı dış politika faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli unsurlar olarak sayılabilecektir.

Yeni bir söylem olarak bu tezde sunulan kalkınmacı dış politika kavramının bileşenlerinin daha detaylı ele alınarak anlaşılır kılınabilmesi amacıyla söylemi oluşturulan kalkınma, dış ve politika gibi öğelerin birbirinden bağımsız olarak ele alınmasının ve sonunda kastedilen anlamların hangi manada yeni oluşturulan "kalkınmacı dış politika" söylemine dahil edildiğinin aktarılabilmesi için faydalı olacağı düşünülmüştür.

2.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramına ilişkin yapılan tanımlamalarda nesnel ve net bir çerçeve belirlemek zor bir konudur. Çünkü bunu yapmaya çalışırken, kalkınmanın iyi yönde değişim anlamına geldiğinden yola çıkılıp, neyin iyi olduğunun ve ne tür bir değişiklikten bahsedildiğinin de belirlenmesi gerekliliği ile karşılaşılmaktadır (Chambers, 1997). Ayrıca, kalkınma kavramını tek tip bir tanıma sokmaya çalışmak toplumsal boyuttaki değişimlerin herkes tarafından aynı nesnellikle algılanması gerektiği gibi bir yanılgıya neden olmaktadır. Halbuki toplumsal değişimler sözkonusu toplumun kendine has unsurlarının etki ölçüsüne göre şekillenmektedir.

Kalkınma, kültüre, tarihsel geçmişe, yapılan incelemenin boyutlarına göre çok farklı anlamlara gelebilmektedir. Örneğin, sosyoloji ana bilimi kapsamında kalkınma terimi (genellikle Batı literatürü içinde) sanayileşme, ekonomik büyüme, hayata dair beklentiler, sağlık, ücretsiz eğitim vb. gibi konular kapsamında genel anlamda refahla ilişkilendirilerek yaşam standardı çerçevesinde değerlendirilirken (Atherton, 2013); ekonomi ana bilimi içerisinde ise bu kavram salt ekonomik veriler üzerinden değerlendirilerek GSMH değişimi ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır. Buna rağmen, bilimsel bir analiz yapılabilmesi amacıyla kalkınma kavramını ortak ve yaygın kullanılan tanıma yakınsamak gerekmektedir.

Kalkınma kelimesi, anlamı yorumlanırken kullanılan çerçeve değiştikçe içeriğini değiştiren çok çeşitli bir kavramsal bütünlüğü kapsamaktadır. Gelişme ve ilerlemenin özel bir şekilde ifade ediliş tarzı olarak da yorumlanabilecek olan bu kelime, içinde bulunulan durumu yeni ve daha iyi bir aşamaya ilerletmek için yeni bir ürün, düşünce, olay yaratmak manasına gelmektedir (Oxfordlearnersdictionaries, 2019).

Kalkınma kavramı, Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe sözlüğüne göre; "Bir ekonomide halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim ve davranış kalıplarındaki değişmeleri içerecek biçimde toplumsal ve kurumsal yapıda dönüşüme yol açan büyüme." olarak tanımlanmış olup (Türk Dil Kurumu, 2019), İngilizce karşılığında ise "Özellikle toplumsal ve ekonomik koşulların her ikisinin birden iyileşmesine bağlı olarak ekonominin daha gelişmiş bir hale geldiği süreçtir'' şeklinde ifade edilmiştir (Cambridge, 2019).

Tarihsel süreç içerisinde farklı yönleriyle ele alınan kalkınma kavramı, zamanla anlamını değiştirmiştir. Bu anlamda evrensel olarak tek ve genel geçer bir kalkınma tanımı yapılması mümkün olamamıştır. Kalkınma kavramının tanımına ilişkin olarak evrensel ve ölçümlenebilir kriter seti oluşturulamadığı durumda bu kavram temelinde bilimsel karşılaştırma ve analizlerin yapılması zorlaşacağından, ortak bir tanımda buluşulmaya çalışılmıştır.

Feodal dünya düzeninin sona ermesi ve sanayileşme sürecinin başlamasıyla birlikte, kalkınma kavramı içerisinde ilk kez farklı üretim modellerinin ortaya çıkması ve maddi açıdan ilerlemenin önemi artmıştır. Kalkınma kavramının doğmasına yol açan kapitalizmin ortaya çıkışı da tam bu noktada, feodal

toplumun zayıflıklarından, özellikle serfliğin sona ermesinden ve toprağın köylü mülkiyetine geçmesi ile yapılan sınıf mücadelelerinden kaynaklanmıştır (Larraín, 1989).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanan kalkınma kelimesi (Fırat & Aydın, 2015), ekonomik bir terim olarak ülke nüfusunun büyüme oranından daha hızlı bir üretim oranına ulaşılabilmesi için kişi başına düşen milli gelirdeki istikrarlı büyüme oranına karşılık kullanılmıştır. Kalkınma stratejileri ise tarımsal büyüme hedefinden çok sanayiye dayalı büyüme hedefine odaklı olarak yürütülmüş ve GSYİH değerinin artışına bağlı olarak ölçümlenmiştir (Todaro & Smith, 2012).

20. yüzyılda ve özellikle son altmış yıl içinde, kalkınma kavramının anlamı büyük dönüşüm geçirmiştir. Özellikle 1900'lü yılların ortalarından itibaren uluslararası kalkınma örgütleri tarafından gelir artışına dayalı yaklaşımlar ile insan haklarının iyileşmesine dayalı kalkınma yaklaşımları birleştirilmiştir. Örneğin, 1950'li ve 1960'lı yıllarda birçok iktisatçı ve politika yapıcı tarafından ekonomik göstergeler ile tanımlanan kalkınma kavramı, 1970'li yıllara gelindiğinde sadece ekonomik büyüme odaklı olmaktan çıkmıştır. Bu yıllarda kalkınma kavramı, toplumsal ve politik boyutların her ikisini birden içerecek şekilde genişletilmiş ve bu şekilde daha geniş boyutlu bir anlam çerçevesine oturtulmaya çalışılmıştır. Devlet ve özel sektör tarafından 20. yüzyılın sonlarına doğru, küreselleşme kavramı ile kalkınma kavramları ciddi bir söylem olarak kullanılmaya başlanmıştır (McMichael, 2004). Kalkınma, Güney'dekilerin Kuzey'dekiler gibi tüketebilecekleri, düşünebilecekleri veya hareket edebilecekleri modernize edici bir çaba olarak kavramsallaştırılmıştır. Küreselleşme ile birlikte bilişim teknolojisinin kullanım alanlarının yaygınlaşması, ekonomik geri kalmışlığa ve azgelişmişlik sorunlarına çözüm üretilebileceğine olan inancı artırmıştır (Shalmali, 2007).

Dudley Seers, 1969 yılındaki çalışmasında, politikacılar ve ekonomistler tarafından kalkınmanın ekonomik odaklı olarak açıklanmak istenmesinin nedenini, ölçümlenebilir büyüklüklere dayandırılan bir model üzerinden çalışmaların daha rahat ve kolay yapılacağına dayandırmıştır. D. Seers'a göre, ekonomistler, herhangi bir sektörde üretim miktarındaki değişimi veya tüketim dağılımını ölçümlenebilir hale getiren modeller üreterek kalkınma kavramını daha rahat ele alabilmekteydiler (Seers, 1969). Ayrıca ekonomi alanındaki çalışmalarda bu şekilde analizler ortaya koyarak işin kolaycılığına kaçtıklarını düşündüğü kendinden önceki anlayışı eleştirmiş ve kalkınma için sanayileşme sürecinin gerekli olduğu düşüncesini red etmiştir (Kiely, 1998). Diğer bir ifade ile D. Seers, kalkınmayı ekonomik büyüklük ya da sanayileşme ile bağdaştıran 1950'li ve 1960'lı yılların anlayışını kabul etmemiştir.

1960'lı yıllarda, sadece ekonomik bakış açısından analizlerini gerçekleştiren teorisyenlerin yanında konuya etik açısından yaklaşan akademisyenlerin bulunduğu görülmektedir. Bu akademisyenlerden biri olan Denis Goulet'e göre kalkınma, insanı hem bireysel olarak hem de bir grubun üyesi olarak hayatında bulunduğu durumdan daha anlamlı bir şekilde bir başka duruma ilerleten insani değişiklikler anlamına

gelmektedir (Goulet, 1960). 1971 yılında Denis Goulet tarafından oluşturulan *The Cruel Choice: A New Concept in the Theory of Development* adlı kitapta "Bu çalışmanın amacı, ekonomik ve toplumsal kalkınma konusundaki tartışmaları etik değerler arenasına sokmaktır." diyerek getirdiği yeni bakış açısı ile kalkınma kavramına etik açıdan yaklaşan ilk kişi olmuştur. Bu açıdan bakıldığında D. Goulet kalkınmayı, iki farklı kavram üzerinden değerlendirilmiştir. Bunlar, varoluşçu rasyonellik ve kırılganlık kavramlarıdır. Varoluşçu rasyonellik bağlamında, etik çalışmalarının belirli yapıdaki insanların nasıl düşündüğünden ve bu insanların dünyanın anlamını, hayatlarını, karşılaştıkları güçleri ve seçenekleri nasıl aradığından başlamak zorunda olduğunu ifade etmiştir. Varoluşçu rasyonellik kapsamında, her insan ve her topluluk, tamamen içgüdüsel olarak davrananarak karşı tarafın ne kadar yararına olduğunu dikkate almaksızın başkalarından kendi çıkarlarına uygun olarak hareket etmesini ister. Bu nedenle, kalkınmaya ilişkin değerler sisteminin modeli ve bu modelin değişim yöntemi konuşulurken bu varoluştan gelen özelliğin mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Kırılganlık kavramının da benzer şekilde, kalkınmanın anlamının daha iyi anlaşılabilmesi ve kalkınma amaçlarının doğru şekilde gerçekleştirilmesi için anahtar olduğunu savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, kalkınmanın her türlü mekan ve zamana uyan nesnel bir kavram olarak tanımlanmasının mümkün olmadığını, bu nedenle de kavramın kültürel ve tarihsel açıdan değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Uluslararası alanda teknolojik bilgi kapsamında gerçekleşen transferlerin ve buna bağlı olarak değişen ekonomik göstergeler ile girişimlerin birlikte ele alınarak her ülkenin buna benzer farklı kapsamlarda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Diğer taraftan, benzer bakış açısına sahip Robert Chambers'a göre kalkınma, "iyi değişim" anlamına gelmektedir. Bu şekilde tanımlandığında, neyin "iyi" olduğu ve ne tür bir "değişim" yapılması gerektiği hakkında cevap verilmesi gerekmektedir. Bu kavramlara verilen cevaplar kişisel olarak anlamlandırılan ya da yorumlandırılan söylemler çerçevesinde olmaktadır. Bu durumda ise güçlü olanın gerçekleri ve söylemleri, iyi ve değişim tanımlamalarını oluştururken daha baskın olma eğilimindedir. Bu nedenle, Robert Chambers'a göre, yoksul ve marjinalleşmiş insanların gerçeklerini ifade etmelerini sağlayan katılımcı yaklaşım ve yöntemlerle yola çıkılarak, sorumluların merkezi bir kalkınma gündemi oluşturmasını önermiştir. Bunun gerçekleştirilebilmesi, kalkınma bağlamında eşitlik ve sürdürülebilirliğin sağlanması için gereklidir (Clair, 2010).

Gunnar Myrdal, 1974 yılındaki çalışmasında, kalkınma kavramının ekonomik olarak anılan faktörlerin yanı sıra ekonomik olmayan faktörleri de kapsayabilen bir sistem olduğunu savunmuştur. Burada bahsettiği ekonomik olmayan faktörleri ise farklı gruplar tarafından toplu olarak gerçekleştirilen her türlü tüketim olarak belirtmiş ve kalkınmanın ekonomi dışında kalan diğer faktörleri olan eğitim, sağlık, toplumsal refah dağılımı, sosyal ve politik sınıflaşma, kurumlar ve tutumlar ile birlikte daha geniş kapsamda ele alınabileceğine işaret etmiştir (Myrdal, 1974).

Kalkınma kelimesine ilişkin içeriğin, tarihsel süreç içerisinde farklı anlamsal bütünlüğe dönüşmesi nedeniyle, Todaro ve Smith tarafından kavram "Geleneksel" ve daha modern bir açıya sahip "Yeni Ekonomik Model" olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Geleneksel anlamdaki kalkınma kavramı, GSMH ve GSYH değerlerindeki değişime odaklanmakta ve sermayenin gelir artışını kapsamaktadır. Başka bir ifade ile geleneksel bakış açısına göre kalkınma, sıradan bir vatandaşın tüketim ve yatırım harcamaları için kullanabileceği mal ve hizmetleri değerlendirmemizi sağlamaktadır. 1970'lerde gelişmekte olan ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyleri görece daha yüksek seviyelere gelmesine rağmen, nüfusun en alt gelir düzeyine sahip büyük bir kesiminin gelirlerinde önemli miktarlarda artış gerçekleşmediği görülmüştür. Bununla birlikte, eşitlik ve işsizlik gibi göstergeler de ise beklenilenin aksine bir iyileşme gözlemlenmemiştir. Aslında bu durum bahsi geçen ülkelerin, 1960'larda yaygın olarak kullanılan sadece milli gelir artışlarına dayalı kalkınma tanımına göre geliştiklerini gösterirken; modern/yeni ekonomik model kapsamında yenilenen kalkınma tanımı kapsamına alınan kriterler olan eşitlik, işsizlik ve yoksulluk parametrelerine göre de gelişmediklerini açıkça ispatlar nitelikte olmuştur (Todaro & Smith, 2012). Todaro ve Smith, oluşturdukları yeni ekonomik model içerisinde, eğer bir ülkede bu üç (eşitlik, işsizlik ve yoksulluk) gösterge iyi seviyelerde ise bunun o ülke için bir kalkınma dönemi yaşandığının göstergesi olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Bu kriterlerden biri veya birkaçı hatta en olumsuz durumda özellikle de üçünün birden kötüye gitmesinin ise bunun bahse konu ülke için bir azgelişmişlik seviyesini göstereceğini iddia etmektedirler (Atherton J., 2013). Dolayısıyla Todaro ve Smith, yeni ekonomik modelleri kapsamında, kalkınma kavramına daha geniş ve çok boyutlu bir bakış açısı getirmeye çalışmışlardır. Bu bakış açısına göre, kalkınma, ekonomik büyüme, eşitsizliğin azaltılması, yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi konuların yanında toplumsal yapıdaki büyük değişimlere bağlı olan çok boyutlu bir süreçtir. Bu nedenle kalkınma kavramının kamusal yaklaşım ve milli kurumlar ile birlikte tanımlanması gerekmektedir (Todaro & Smith, 2012).

Katie Willis, *Kalkınma Teorileri ve Pratikleri* adlı kitabında kalkınma kavramını modernite kavramı ile karşılaştırarak tanımlamaya çalışmıştır. Katie Willis'e göre kalkınma, modernite kavramına bağlı bir terimdir. Modernite kavramı; toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel anlamda zaman içinde değişmektir. Yani bu kavram, eski moda olanın yeni ya da modern olanla değişmesi demektir. Bu kavram özellikle Batı Avrupa tarafından ekonomik ve sosyal formların tanımlanmasında kullanılmakla birlikte, ekonomik anlamda, sanayileşmeye geçilmesi ve teknolojinin daha yaygın kullanılması anlamına da gelmektedir. Ekonomik anlamda, teknoloji ve bilimin kullanılması, kültürel ve sosyal alana da yansımaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da yaşanan aydınlanma dönemi içinde, daha önceki dinsel anlayışın tersine akılcı ve bilimsel yaklaşımlar çerçevesinde Dünya'yı yorumlamanın önemi artmıştır. Bu anlayış, kalkınma kavramına yönelik oluşan ekonomik, hukuki ve politik tüm yaklaşımları tümden etkilemiştir (Willis, 2020).

Katie Willis'in modenite ile kalkınma kavramlarını birbirleri ile kıyaslayarak yaptığı tanımlamanın benzerini, Ray Kiely, *Sanayileşme ve Kalkınma* adlı kitabında, sanayileşme ve kalkınma arasında yapmaya çalışmıştır. Ray Kiely'e göre, özellikle 1990'lı yıllar ile birlikte, insani kalkınma endeksinin farklı boyutlar ile ölçülmeye başlanmasından itibaren kalkınmanın artık sağlık, eğitim, herkes için gelir ve çevresel sürdürülebilirlik gibi temel ihtiyaçlara dikkat çektiğini belirtmiştir. Bu nedenle, dönüşen çağ içinde kalkınma tanımı için eskisi gibi sadece sanayileşme vurgusunun yapılmasına gerek kalmadığının altını çizmiştir (Kiely, 1998).

Önceki dönemlerde kalkınma kavramına ilişkin olarak yerleşen ve yukarıdaki tartışmalar kapsamında ele alınan anlam, 1990'lı yılların sonları itibarıyla, Nobel Ödüllü Hint asıllı ekonomist Amatya Sen'in fikirleri ile birlikte büyük değişikliğe uğramıştır. Amartya Sen, 1999 yılında yayınlanan *Development as Freedom (Özgürlükle Kalkınma)* adlı kitabında, insanın özgürlük hedefine ulaşmasının kalkınmanın hem birincil ve en önemli amacı ve yöntemi olduğunu belirtmiştir. Amartya Sen, kendinden önce kalkınma kavramına ilişkin yaygın olarak vurgu yapılan ekonomik büyüme kritelerlerini yalnızca kalkınmanın nihai olan amacı özgürlüğe ulaşmada kullanılan araçlardan sadece bir kısmı olarak görmüştür. Amartya Sen'in ortaya koyduğu "Özgürlükle Kalkınma" kavramı, siyaset bilimi, ekonomi, demografi, sosyoloji gibi birçok bilimsel alanı içeren çok boyutlu bir disiplin çalışması gerektirmektedir.

Amartya Sen, özgürlüğün ne anlama geldiğini ve özgürlüklerin var olmasının neden kalkınma ile pozitif bir nedensel ilişkiye sahip olduğunu analiz edebilmek için özgürlük olmadığında ortaya çıkan olumsuz durumlara dikkat çekmiştir. A. Sen'e göre, kalkınmanın özgürlükle var olabilmesi için yoksulluk, kıtlık, açlık, yetersiz beslenme, kötü ekonomik koşullar, sistematik yoksunluk, kamu imkanlarının eksikliği, hoşgörü ortamının yoksunluğu, baskıcı devletlerin radikal faaliyeti ve siyasi hakların kullanılamaması durumlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir (Sen, 1999). A. Sen, özgürlüğü kısıtlayıcı bu etkenleri sıralarken, bir taraftan da özgürlükleri beş başlıkta değerlendirmiştir. Geniş anlamda özgürlüğün sağlanabilmesi için aşağıdaki kavramların hepsinin birden varolması gerekmektedir (aralarında herhangi bir önemlilik derecesi olmaksızın):

1-) siyasi özgürlükler,

2-) ekonomik imkanlar,

3-) sosyal fırsatlar,

4-) şeffaflık,

5-) güvenlik (Sen, 1999).

Yukarıda sayılan özgürlükler bağlamında A. Sen, demokratik özgürlüklerin ekonomik kalkınma için neden gerekli olduğu sorusuna yeterince kapsayıcı bir cevap verememiştir. Özellikle Çin'in otoriter büyüme modelinin açıklanması konusunda demokrasinin yokluğundan çok ekonomik koşulların

büyüme için yerinde olmasına vurgu yaparak bu ekonomik koşulların nasıl oluştuğunu ve sonunda nasıl büyüme sağladığını tüm boyutlarıyla birlikte açıklayamamıştır (Sen, 1999).

A. Sen, kalkınma için özgürlüğün neden hem ana araç hem de nihai amaç olduğunu iki nedene dayanarak açıklamıştır. Kalkınma ve özgürlük arasındaki en temel nedensel ilişki düşünüldüğünde, ilk olarak insani gelişiminin ve ilerlemenin kabul edilebilir tek ölçütünün özgürlüğündeki artış olmasını göstermiş; ikinci olarak kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için insanların özgürlüklere sahip olması gerektiğini öne sürmüştür (O' Hearn, 2009). A. Sen'in analizini dayandırdığı ana düşünce, kalkınmanın temel amacının GSYİH artışı yerine insanların değer verdiği hayata kavuşabilmek amacı için gerekli olan kapasiteye sahip olabilmesine dayanmaktadır. Bunu iddia ederek aslında, A. Sen, "yetenek yaklaşımı" nı kalkınma kavramına eklemiş ve kavramı ekonomik anlamdaki temelden farklı bir felsefi boyuta taşımıştır.

Bu bağlamda, yetenek yaklaşımı (capability), her insana göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle, her insan farklı özellikteki yetenekleri doğrultusunda kendine göre değerli gördüğü hayatı tercih etmek istemektedir. İnsanlar, değer verdikleri bu hayatı yaşadığında mutluluğu yakalayacaklardır. Kalkınma, bu noktada insanların yeteneklerinin ölçüsünde farklı seçeneklere ulaşması için gerekli olan özgürlüklerin sunulabilme ve sağlanabilme başarısıdır (Sen, 1999). Bu alt yapı sağlandığında, kalkınma bu temel üzerine inşaa edilebilecektir (Peter Evans, 2002). Bu alt yapı ise doğru yönetilecek devlet politikaları ile ortaya çıkacaktır (Kirmanoğlu, 2005). Bu bağlamda yürütülecek devlet politikaları ise sürdürülebilir ekonomik, toplumsal ve siyasi koşulların var olduğu bir sistem yaratıp insanların refahındaki olumlu değişimleri kalıcı hale getirmeye çalışmalıdır (Barder, 2012). Ülkeler, eğitim politikaları üretilirken insanların ne kadar kaynağa sahip olduklarına değil, insanların neler yapabileceğine odaklanmalı ve insanların özgürlüklerini genişleterek, farklılıklarını ve çeşitlli ahlaki yapıları bağlamında özgürce karar verebilmeleri için demokratik bir yapı inşa etmelilerdir (Walker, 2005).

Genel olarak insanların yetenekleri, ekonomik fırsatlardan, politik özgürlüklerden, toplumsal güçlerden, sağlık hizmetleri imkalarından, temel eğitim haklarının ve ticari girişimlerinin teşvik edilmesinden ve geliştirilmesinden etkilenmektedir. Bu koşulların sağlanamamasından dolayı ortaya çıkan yetenek yoksunluğu, sadece düşük gelirli olmaktan daha kötü bir yoksulluk durumudur (West, 2014). GSYİH'nın yüksek olmasının, yaşam kalitesi ve yeteneklerin geliştirilmesi için uygun olan ortamların sağlanabilmesi için bir ön koşul olduğunu kabul etse de tek başına yeterli olmadığının altını çizmektedir.

1990 yılındaki İnsani Kalkınma Raporu'nun ilk bölümünde A. Sen'in fikirlerinin etkisi olduğu görülmektedir. 1991 ve 1992 yılında yayınlanan insani kalkınma raporlarında da benzer şekilde insan hakları ve özgürlük temalarına ağırlık verilmiş; liberal düşünceler ile insani kalkınma kavramları arasında bilimsel bir tartışmaya yer verilmiştir. 1995 yılındaki İnsani Kalkınma Raporu'nda toplumsal

cinsiyet teması altında yapılan analizlerde, A. Sen'in fikirlerinin etkisi daha açık olarak görülmektedir (Desai, 2001).

Kısacası, A. Sen, kalkınma konusundaki yerleşmiş fikirlerin temellerini sorgulayarak değiştirmiştir. 1980'li yıllara kadar geleneksel refah ekonomisi modelleri, refahın temel ölçüsü olan gelir artışına odaklanmışken; A. Sen, yoksulluğun, sağlık, eğitim ve yaşam standartlarındaki gelişimin yalnızca gelirle ölçümlenemeyen daha geniş bir kavramsal çerçevesi olduğunu göstermiştir. Günümüzde A. Sen'in görüşü artık yaygın olarak kabul görmektedir. Kalkınma, yalnızca toplumların gelirlerindeki değişimlerle değil, aynı zamanda genel olarak seçimleri, yetenekleri ve özgürlükleri açısından da insanlar üzerindeki olumlu etkisiyle değerlendirilmeye başlanmıştır. Bazı ülkelerin hızlı kalkındığı ve bazılarının neden kalkınamadığının nedenlerinin genel ekonomik teoriler ışığında üretilen modeller kapsamında analiz edilmesinin konuyu kısıtlı yönden ele aldığı yaygın bir inanış haline gelmiştir. Gelir seviyesi düşük ülkeler için sadece ekonomik göstergelerle büyümenin ölçülmesinden ziyade sağlık, eğitim veya çevre temizliği gibi farklı alanlardaki göstergelerin büyüme ölçümlerinde kullanılması yaygınlaşarak bu yeni kriterlerin önemi artmıştır. Bu durum, kalkınmayı daha geniş bir kavramsal çerçeveye oturtan insani kalkınma kavramına odaklanılmasına neden olmuştur (Rothenberg, 2002-2003).

Günümüzde A. Sen'in 'yetenek yaklaşımı', kalkınmayı kantitatif ekonomik büyüme olarak değerlendirilen neoliberal anlayışa en büyük rakip normu oluşturmuştur. Bu norm, özellikle İnsani Kalkınma söylemi bağlamında ele alınarak, teorik ve pratik anlamda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından etkili hale getirilmiştir. Kavram bu haliyle UNDP'nin yanında uluslararası norm üreten bir diğer örgüt olan Dünya Bankası tarafından da kabul görmüştür. Dünya Bankası, 2000/2001 *Attacking Poverty* isimli raporunda yoksulluğu tanımlarken mevcut durumunda yaygınlaşmış olan gelir ve tüketimin düşük seviyede olması görüşünü benimsediğini belirtmekle birlikte, eğitim, sağlık, beslenme gibi diğer insani kalkınma alanlarını da kapsayan daha geniş bir yoksulluk tanımından yola çıkıldığını belirtmiştir (Cunjamá & Bank, 2000).

Milenyum Kalkınma Hedefleri (Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri)'nin en temel değerlerinden biri A. Sen'in özgürlükle kalkınma fikrine dayanmaktadır (Reid-Henry, 2012). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, Birleşmiş Milletler Genel Kurul'na sunduğu *Daha Büyük Özgürlük* adlı raporunda özgürlüklere ve fakir toplumların haklarına geniş vurgu yaparak, terörizm, kalkınmanın finanse edilmesi, BM Güvenlik Konseyi'nin genişletilmesi ve İnsan Hakları Komisyonu'nun değiştirilmesi (Annan, 2005) ve onun yerine İnsan Hakları Konseyi kurulması (Hürriyet, 2005) gibi konuları gündeme getirmiştir.

2005 yılındaki BM Genel Kurulu'na sunulan raporda, Koffi Annan,

"Dünya birbirine bağımlı hale gelen tüm insanlar korkularından kurtulmadıkça ve onurlu bir şekilde yaşayamadıkça dünya, güvenli ve adil bir yer olamaz. Günümüzde, daha önce hiç olmadığı kadar, yoksulların hakları zenginlerinkiler kadar önemli hale gelmiş ve onları geniş kapamlı bir şekilde anlamak, gelişmiş dünyanın güvenliği için olduğu kadar gelişmekte olan dünyanın güvenliği için de zorunlu hale gelmiştir (Annan, 2005)." şeklinde ifade ederek, günümüzün güvenlik tehditlerinin köklü bir şekilde alt konular kapsamında birbirine bağlı olduğuna vurgu yapmıştır. Örneğin, yoksulluk içinde yaşayan insanlar sivil çatışmalara veya sefalet içindeki topluluklar terörün tırmanmasına neden olabileceklerdir (Annan, 2005). Bu rapor ile birlikte, BM Genel Sekreteri, küresel kalkınma meselesine yönelik bütünsel bir yaklaşım sergilediğini göstermiştir (Ergani, 2015).

2.1.1. İnsani Kalkınma Kavramı

1990'lı yıllardan önce kalkınma kavramı ekonomik süreçlere sıkı sıkıya bağlı olarak tanımlanmıştır. Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler GSMH değerlerine göre ülkeleri kalkınma kategorilerine bölerek; ülkeleri kalkınmış, kalkınmakta olan, kalkınmamış gibi sınıflara ayırmışlardır. Dünya Bankası'nın sadece GSMH üzerinden ülkeleri ayırması, milli gelirin sağlıktan, eğitime ve hayat kalitesine kadar birçok alanı belirlemesine dayanmaktadır (Willis, 2020).

Ekonomik anlamda sadece GSMH değerleri üzerinden ülkeleri kalkınma kategorilerine ayırma uygulaması halen devam etmesine rağmen; kalkınma kavramı içerik olarak artık daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. 1980'li yıllarda kalkınma kavramı ekonomik, sosyal ve hayat kalitesini de kapsayıcı şekilde yorumlanmaya başlanmıştır. 1990 yılında, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), ilk İnsani Gelişme Raporunu (UNDP, 1990) yayımlamıştır. Bu rapor ile birlikte, UNDP, kalkınma kavramını genişleterek, insan refahını artırmak amacıyla "İnsani Kalkınma" adı ile yeni bir yaklaşım getirmiştir. İnsani Kalkınma yaklaşımı sadece insanın içinde bulunduğu ülkenin ekonomik zenginliğinden ziyade insan yaşamının fırsat ve seçimlerine ilişkin zenginliğini de dikkate alarak incelenmeye başlamıştır.

Tablo-7'de bilgileri verilen ve 1990-2018 yılları arasında listelenen İnsani Kalkınma Raporları temalarına bakıldığında, kalkınmanın kültürel, cinsiyet, yoksulluk, çevresel gibi farklı boyutları ile daha geniş bir bakış açısından ele alındığı görülmektedir (UNDP, 2022).

Tablo 7
1990-2018 Yılları Arasındaki İnsani Kalkınma Raporlarının Temaları

Rapor Yılı	Rapor Teması
1990	İnsani Kalkınma Kavramı ve Ölçümü
1991	İnsani Kalkınmanın Finanse edilmesi
1992	İnsani Kalkınmanın Küresel Boyutları
1993	Halkın Katılımı
1994	İnsani Güvenliğin Yeni Boyutları
1995	Cinsiyet ve İnsani Kalkınma
1996	Ekonomik Büyüme ve İnsani Kalkınma
1997	Yoksulluğu Ortadan Kaldırmak için İnsani Kalkınma
1998	İnsani Kalkınma için Tüketim
1999	İnsan Yüzü ile Küreselleşme
2000	İnsan Hakları ve İnsani Kalkınma
2001	İnsani Kalkınma İçin Yeni Teknolojilerin Çalışmasını Sağlamak
2002	Parçalanmış Bir Dünyada Demokrasiyi Derinleştirmek
2003	Binyıl Kalkınma Hedefleri: İnsan yoksulluğunu sona erdirmek için uluslararası Uyum
2004	Günümüz Dünyasında kültürel özgürlük
2005	Dönüm noktasında uluslararası işbirliği
2006	Kıtlığın ötesinde: Güç, yoksulluk ve Küresel Su Krizi
2007 ve 2008	İklim Değişikliği ile Mücadele: Bölünmüş Bir Dünyada İnsan Dayanışması
2009	Engelleri Aşmak: İnsan Hareketliliği ve Kalkınma
2010	Milletlerin Gerçek Zenginliği: İnsani Kalkınma Yolları
2011	Sürdürülebilirlik ve Eşitlik: Herkes İçin Daha İyi Bir Gelecek
2013	Güney'in Yükselişi: Farklı Bir Dünyada İnsanın Gelişimi
2014	İnsan Gelişimini Sürdürmek: Zafiyetleri Azaltmak ve Esnekliği Geliştirmek
2015	İnsani Kalkınma için Çalışmak
2016	Herkes için İnsani Kalkınma
2017	İnsani Kalkınmayı Ölçmek
2018	Küresel İnsani Kalkınma Raporu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), insan unsurunu kalkınma kavramının içine koyarak daha geniş bir perspektif sunmuştur. İnsani kalkınma yaklaşımı kendinden önceki yaklaşımlar gibi ekonomik büyümenin herkes için otomatik olarak daha fazla refah sağlayacağını varsaymak yerine insanların tek tek yaşadığı hayatları iyileştirmeye odaklanmıştır. Bu nedenle, kendi başına GSMH büyümesi, kalkınma için bir sonuçtan çok bir araç olarak görülmüştür. İnsani kalkınma yaklaşımı, insanlara yaşamak istedikleri hayatları yaşamaları için daha fazla özgürlük vermekle ilgilenmektedir. Başka bir deyişle, insanların yeteneklerini geliştirmek ve onlara bu yeteneklerini kullanma şansı vermek kalkınmanın birincil önceliği olmalıdır. Örneğin, bir kadını eğitmek onun yeteneklerini geliştirecektir.

Bu kişi piyasanın ihtiyacı olan yeteneklere sahip değilse, bu kişinin eğitimi sağlansa bile sonunda bu kişiden kalkınma için faydalanılması gerektiği gibi olamayacaktır. Bu nedenle, insani kalkınma için öncellikle doğru koşulların yaratılması önemlidir. İnsani kalkınma, özü itibarıyla daha fazla seçenek sunmakla ilgilidir. Bir başka ifade ile insan mutluluğu insanın seçimleri ile ilgili ise kalkınmanın önceliği insanlara bireysel ya da toplum içinde tüm potansiyellerini geliştirecekleri ve istedikleri üretken ve yaratıcı hayatlarını sürdürmeleri için aradıkları seçenekleri bulacakları bir ortam yaratmakla ilgilidir (UNDP, 2019).

Kısacası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın, insani kalkınmayı "insanların değer verdikleri hayata ulaşma özgürlüklerinin ve kabiliyetlerinin genişletilmesi" olarak tanımlamaktadır. Yani kalkınma kavramını insanlara sunulan seçimlerin genişletilmesi ile ilgili bir kavram olarak yorumlamaktadır. Bu anlamda, özgürlükler ve yeteneklerin geliştirilmesi temel ihtiyaçların karşılanabilmesinden daha geniş bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar, hem temel ihtiyaçları karşılamak hem de seçenek özgürlükleri anlamında daha zengin ve daha doyurucu bir yaşam sürmek için gerekli olan fırsatları yakalayabilmek amacıyla kalkınmaya çalışmaktadırlar (Global Sherpa, 2019).

Sonuç olarak; insani kalkınma konusunda üzerinde uzlaşılan konuları genel hatlarıyla aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1-) Kalkınma, insanları merkezine koymalıdır.

2-) Kalkınmanın amacı, sadece gelir odaklı değil, insani tüm seçenekleri genişletmek yönünde olmalıdır.

3-) İnsani kalkınmanın konusu, insana yatırım yapılarak insanın yeteneklerini arttırma ve bu yetenekleri kullanma ile ilgili olmalıdır.

4-) İnsani kalkınmanın dört ana dayanağı: eşitlik, sürdürülebilirlik, verimlilik ve yetkilendirilme ile ilgili olmalıdır. Bu anlamda, kalkınma ekonomik büyüme rakamları ile ilgili olup, bu büyümenin dağılımı ve niteliği ile de aynı zamanda ilgilenmelidir.

5-) İnsani kalkınma, kalkınmanın amaçlarını net olarak tanımlamalı ve bu amaçlara ulaşabilmek için seçenekler üzerinde mantıklı analizler yapmalıdır (Alkire & Deneulin, 2009).

İnsani kalkınma yaklaşımının en önemli başarısı, kişi başına düşen GSYİH gibi parasal ölçümlerle kısıtlı eski kalkınma ölçümlerinin parametrelerini genişleterek İnsani Gelişme Endeksi'ni (İGE) hesaplaması olmuştur.

Tablo 8
İnsani Kalkınma Endeksi Parametre Tablosu

Ana Parametre	Hayat Standardı	Bilgi	Uzun ve Sağlıklı Yaşam
Alt Parametre	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (§)	Okulluluk Ortalaması	Yaşam Beklentisi
		Beklenen Okulluk Yılı	
İlgili Endeks	Mili Gelir Endeksi	Eğitim Endeksi	Yaşam Beklentisi Endeksi

Kaynak: http://hdr.undp.org/en/humandev'dan yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

İnsani Kalkınma bakış açısından hareketle kalkınma, insani yaşam kalitesinde meydana gelen ekonomik ve sosyal gelişme süreçleri şeklinde açıklanabildiğinden, kültür, eğitim, sağlık düzeyi gibi etkenlerle ölçümlenebilir hale gelmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi (HDI/GE) standardize edilmiş kriterler ile üç boyutlu olarak ele alarak kalkınmayı endeks kapsamında ölçümlemektedir. Endeks kapsamındaki parametreler; uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi, hayat standardı şeklinde olmakla birlikte bu boyutlar çerçevesinde oluşturulan alt endeksler sırasıyla hayat beklentisi, beklenen okulluluk yılı ve ortalama okulluk yılı, kişi başına düşen milli gelir göstergeleri şeklinde sıralanabilecektir (UNDP, 2019). İGE, insani kalkınmanın yalnızca bir kısmını basitleştirip ölçümlerini ortaya koymaya çalışan bir endekstir. Örneğin bu endeks, eşitsizlik, yoksulluk, insan güvenliği, vb. konuları ölçüm metodolojisi içine almamaktadır.

Kalkınmanın bahsedilen bu endeks ile ölçümlenmesine göre ülkeler, birinci, ikinci, üçüncü dünya ülkeleri veya Kuzey / Güney olarak kategorilere ayrılarak tasniflenmiştir. Bu bakış açısından ülkeleri sınıflandırmak iki problem ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, insani kalkınma yaklaşımına göre kalkınma bir süreç ve sürekliliği olan bir kavram olarak düşünüldüğünde, kalkınma statik bir değer olarak ölçümlenemeyecektir. Bu nedenle, ülkelerin zengin/fakir ya da Güney/Kuzey gibi sınıflandırıp aralarında kalkınma seviyelerine göre bir fark olduğunun düşünülmesi hatalı bir çıkarıma neden olacaktır. Çünkü her ülke (Asya Kaplanlarından, BRICS ülkelerine ya da Amerika'ya kadar) kalkınmanın farklı bir evresini deneyimlemektedir. İkinci problem ise İnsani kalkınma yaklaşımının Batı merkezli bir kalkınma kavramı ürettiği yönünde eleştirilmektedir. Öyle ki, eleştirel bakış açısına göre, Batı merkezli üretilen bu kavram geleneksel kültürlere ve yaşam şekillerine zarar vereceğinden, sürdürülebilir kalkınma süreçlerine de zarar verecektir.

2.1.2. Milenyum Kalkınma Hedefleri

1970'li yıllardan bu yana, yoksulluk dünyanın karşı karşıya olduğu en ciddi sosyo-ekonomik sorun olarak kabul edilmiştir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak binlerce çözüm önerilmiş olmasına rağmen, eşitsizlik ve yoksulluk devam etmeyi sürdürmüştür. Milyarlarca insan ve dünyadaki birçok ülke

hala yaşam boyu süren şiddetli yoksulluk nedeniyle, düşük yaşam beklentisi, yiyecek ve su eksikliği, sosyal dışlanma, sağlıksızlık, okuma yazma bilmeme ve bağımlılık ile yaşamaya devam etmiştir. Tüm bu olumsuz durumları ortadan kaldırmak amacıyla Binyıl Kalkınma Hedefleri /Milenium Development Goals (BKH/MDG) Birleşmiş Milletler (UN) tarafından 2000-2015 yılları arasındaki dönem dikkate alınarak dünya çapında kalkınmayı teşvik etmek ve yoksulluğu ortadan kaldırmak amacıyla belirlenmiştir (García & Sánchez, 2019).

2000 yılının Eylül ayında, son on yılda gerçekleşen bir dizi Birleşmiş Milletler konferans ve zirvelerinden sonra dünya liderleri, Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu'nu kabul etmek için New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde bir araya gelmişlerdir. BKH'nin 1990'larda uluslararası konferanslarda kabul edilen hedeflerin ayrıntılı sentezini oluşturması ve kalkınma kavramının yeni yüzyılda nasıl ifade edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Çeşitli dünya zirveleri ve konferanslarında kararlaştırılan hedeflerin sentezlenmesi ve kalkınma hedeflerini formüle edilebilmesi amacıyla yürütülen ilk çalışma, *21. Yüzyılın Şekillendirilmesi: Kalkınma İş Birliğinin Katkısı Raporu* ile Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Kalkınma Yardım Komitesi tarafından oluşturulmuştur (OECD, 1996 Mayıs). 2000 yılında UPF, OECD, BM ve DB liderleri belirlenecek hedefler doğrultusunda benzeri görülmemiş bir birlik kurmak için biraraya gelerek, *Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya: Uluslararası Kalkınma Hedeflerine Doğru İlerleme Raporu ('A better world for all: progress towards the International Development Goals')'nu* oluşturmuşlardır (United Nations; International Monetary Fund; Organisation for Economic; World Bank Group, 2000).

Bu ön çalışmalar ve raporlar sonucunda, 2000 yılınının sonuna doğru uluslararası topluluk tarafından Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu kabul edilmiştir. Bu Deklarasyon ile birlikte, dünya ulusları ortaya çıkan aşırı yoksulluğu azaltmak için yeni bir küresel ortaklıkta birleşmiş ve 2015 yılının sonuna kadar gerçekleştirilmesi planlanan ve BKH olarak da bilinen, sekiz ana hedef belirlemiştir. Bildirinin içeriği, (1) Değerler ve ilkeler; (2) Barış, güvenlik ve silahsızlanma; (3) Kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması; (4) Ortak kullanılan çevremizin korumak; (5) İnsan hakları, demokrasi ve iyi yönetişim; (6) Kırılgan yapıdakilerin korunması; (7) Afrika'nın özel ihtiyaçlarını karşılamak ve (8) Birleşmiş Milletlerin Güçlendirilmesi şeklinde ana sekiz bölüme ayrılmıştır (United Nations, 2000).

Belirtilen doküman kapsamında, kalkınmayı başarmak, BKH'ne ulaşmak ve küresel yoksulluğu azaltmak, politik olarak değil, teknik sorunlar olarak sunulmaktadır ki aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

"Bugün emrimizdeki eşi benzeri görülmemiş kaynak ve teknoloji kombinasyonu, Binyıl Deklarasyonu'ndaki tüm Devletlerin vermiş olduğu taahhüdü yerine getirmek için gerekli araçlara, bilgiye ve kaynaklara sahip olan ilk kuşak olduğumuz anlamına geliyor." (Ziai, 2011).

Birleşmiş Milletler BKH olarak bilinen sekiz hedefin detayları aşağıdaki gibidir:

Tablo 9
Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri

No	Hedef
1	Aşırı yoksulluk ve açlığı yok etmek;
2	Evrensel ilköğretime ulaşmak;
3	Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınları güçlendirmek;
4	Çocuk ölümlerini azaltmak;
5	Anne sağlığını iyileştirmek; HIV / AIDS,
6	Sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek;
7	Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak;
8	Kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirmek.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo-9'dan da görüleceği üzere, BKH'de birçok farklı unsur/kavram birlikte yer almaktadır. Ayrıca bu ana hedeflerin altında farklı konulara ayrılan birtakım alt hedefler yer almaktadır. Özellikle 1-7 arasındaki hedefler, yoksulluğu azaltma ve yoksul ülkelerde eğitim ve sağlığı iyileştirme ile ilgili hale getirilmiştir. Örneğin 7. hedef (çevresel sürdürülebilirlik), kısmen güvenli içme suyuna erişimi iyileştirmek gibi bir amaca sahip olup, direkt sağlık alanındaki gelişmelerle ilişkilendirilmiştir. Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin temel sorununun "daha kapsayıcı bir ekonomik kalkınma stratejisinin eksikliği'den kaynaklandığını" belirtmiştir (Millennium Institute, 2019). Bu açıdan bakıldığında, hedeflerden açıkça ekonomik kalkınma ve dış politika boyutuna odaklanan hedefin 8. hedef olduğu görülmektedir. Bu hedef, gelişmekte olan ülke dış borçlarının azaltılması veya mümkünse kapatılması; ticaretle ilgili teknik yardım dahil olmak üzere zengin ülkelerden gelen yabancı yardımların artması, gelişmekte olan ülkeler için temel ilaçlara uygun fiyatla erişim sağlanması, bilgi ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere yeni teknolojilerin yaygınlaştırılması gibi alt hedeflere ayrılmıştır.

Diğer taraftan BKH'ler yoksulların yasal ve insan haklarının iyileştirilmesi, küresel ısınmanın yavaşlatılması ve özel sektörün katkılarının artırılması gibi diğer kalkınma hedeflerinin yer almaması nedeniyle eleştirilmiştir. Özellikle Todaro ve Simith, hedeflerin yeterince iddialı olmadığını ve önceliklendirilmediğini savunmuşlardır (Dang & Pheng, 2014).

Bu eleştirilere rağmen BKH'ler kapsamında yürütülen çalışmalar sonucunda, 2015 yılında yayınlanan *Nihai Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*'na göre (UNDP, 2017), bu 15 yıllık çabanın dünya tarihindeki en başarılı yoksulluk karşıtı hareket olduğu kabul edilmiştir. Başlangıçta belirlenen sekiz ana hedef doğrultusunda gerçekleştirilen süreçler sonucunda aşağıdaki gibi gelişmelerin ortaya çıktığı görülmüştür:

- 1990 yılından bu yana aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısı yarıdan fazla azalmıştır.

- Gelişmekte olan bölgelerde yetersiz beslenen insanların oranı 1990 yılına göre neredeyse yarı yarıya düşmüştür.

- Gelişmekte olan bölgelerdeki ilkokul kayıt oranı yüzde 91'e ulaşarak kız öğrenci sayısında ciddi bir artış gözlemlenmiştir.

- HIV / AIDS, sıtma ve tüberküloza karşı mücadelede de kayda değer kazanımlar yapılmıştır.

- Beş yaş altı ölüm oranı yarıdan fazla azaltılmış ve anne ölümleri dünya genelinde yüzde 45 düşmüştür.

- Gelişmiş su kaynaklarına erişimi olmayan insanların oranının yarıya indirilmesi hedefi karşılanmıştır.

BKH'lerin sonuçları ve ilgili dokümanların tarihsel olarak incelenmesi, kalkınma söyleminin 1970 yılı ile 21. yüzyılın başları arasındaki dönemde, konular ve öncelikler, hedefler ve nedenler, sorumlu aktörler ve önerilen methodlar anlamında nasıl değiştiğini ortaya koymak anlamında önemlidir. Çünkü uluslarası alanda büyük bir kesim tarafından kabul edilen BKH'lar aslında 21. yüzyılda kalkınma toplumunun hangi normatif fikir birliği etrafında birleştiğinin göstergesini oluşturmaktadır. Oluşturulan bu yeni normatif tabanın, kendiliğinden bir politik çekişme yaratması yerleşik algıları değiştirdiği için normal karşılanmıştır. Bu hedefler gerçekleştirildiği taktirde uluslararası gücün yeniden dağıtılması ve gelir seviyesi düşük toplulukların seslerini duyurma şansını elde etmesinin alt yapısını oluşturacağı düşünülmüştür (Poku & Whitman, 2011).

BKH'ler dünya'nın dikkatini geniş tabanlı bir kalkınma çerçevesine odaklamış ve 2015 yılında BKH'lerin yerini alan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile birlikte, muhtemelen en önemli küresel kalkınma girişimlerinden birisini oluşturmuştur (Carant, 2017). BKH'ler dünya çapında bir dizi önemli sosyal önceliği elde etmek için etkili bir küresel seferberlik yöntemine işaret etmiştir. Yoksulluk, açlık, hastalık, okul dışı eğitim, cinsiyet eşitsizliği ve çevresel tehlikeler hakkındaki yaygın düşünceleri ifade etmiştir. Belirtilen bu öncelikler bağlamında, net anlaşılabilir sekiz hedefi tek bir kümede birleştirerek ve ölçülebilir ve zaman aşımına uğrayan hedefler haline getirmiştir. BKH'ler küresel farkındalığın, politik hesap verebilirliğin, farklı ölçütlerin, sosyal geri bildirimlerin ve toplumsal baskılarının geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

2.1.3. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri:

1984 yılında Birleşmiş Milletler, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş dünyanın üye ülkelerinden oluşturulan 22 kişilik bağımsız bir grup kurmuş ve bu ülkelerin uluslararası toplum için uzun vadeli çevresel stratejileri belirlemekle yetkilendirmiştir. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (DÇKK) (World Commission on Environment and Development/WCED) *Ortak Geleceğimiz (Our Common Future)* başlıklı raporu (WCED, 2000) "sürdürülebilir kalkınma" kavramının uluslararası kalkınma düşüncesine eklenmesi adına önemli bir adımı oluşturmuştur. Raporda yaygın olarak kullanılan

“Sürdürülebilir Kalkınma” terimini “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetinden ödün vermeden mevcut ihtiyaçları karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır.

DÇKK’in çalışmaları, beş yıl sonra yapılacak olan Çevre ve Kalkınma konulu bir BM konferansının temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda, 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Dünya Zirvesi, devlet başkanları düzeyinde o zamana kadar sürdürülebilir kalkınma kapsamında yürütülen en büyük uluslararası konferans olmuştur. Sürdürülebilir kalkınmanın uygulamaya geçirilmesine yönelik yapılan çalışmalarda, çok çeşitli sektörlerin, grupların, iş dünyası ve bilimsel alanlarda faaliyet yürüten kişilerin, gençlik ve dini grupların ve yerel makamların katılımı sağlanmıştır. Bu zirve sonucunda ortaya çıkan en önemli sonuç ise 21. yüzyılın başlarına kadar sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasının araçlarını, sorunlarını ve aktörlerini ayrıntılarıyla açıklayan, detayları Tablo-10’da verilen 4 ana bölümden oluşan “Gündem 21” (United Development Nations, 1992) belgesi olmuştur.

Tablo 10
Gündem 21 Belgesi Özet Tablosu

Bölüm No:	Bölüm Adı:	Açıklama
Bölüm 1	Sosyal ve Ekonomik Boyutlar	Uluslararası iş birliğini kapsayan, yoksullukla mücadele, tüketim kalıpları, nüfus, sağlık, yerleşim birimleri ve entegre çevre ve kalkınma karar alma konularında sekiz bölüm.
Bölüm 2	Kalkınma İçin Kaynakların Korunması ve Yönetimi	Çevre hakkında on dört bölüm. Bunlar atmosferi, okyanusları, tatlı suları ve su kaynaklarını, toprak kaynakları yönetimi, ormansızlaşma, çölleşme, dağ ortamları, sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınmayı kapsamaktadır. Bu konulara ilaveten, biyolojik çeşitlilik ve biyoteknoloji, toksik, tehlikeli, katı ve radyoaktif atıkların korunması da yer almaktadır.
Bölüm 3	Ana Grupların Rolünün Güçlendirilmesi	Sürdürülebilir kalkınmada kadınların, gençlerin ve yerli halkın rolünü tartışan on bölüm; sivil toplum örgütlerinin, yerel yetkililerin, sendikaların, iş dünyasının ve bilim insanlarının ve çiftçilerin rolü yer almaktadır.
Bölüm 4	Uygulama Araçları	Sekiz bölüm, sürdürülebilir kalkınma için nasıl ödeme yapılacağını, çevresel olarak sağlıklı teknoloji ve bilimi transfer etme ihtiyacını araştırmaktadır. Buna ilaveten eğitimin rolü, uluslararası kapasite geliştirme, uluslararası yasal araçlar ve bilgi akışı gibi konular da yer almaktadır.

Kaynak: Jennifer A. Elliott, **An Introduction to Sustainable Development**, (Elliott, 2013)

Tablo-10'da verilen ve 4 ana bölüm 40 alt bölümden oluşan Gündem 21 belgesinin günümüzün sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin neredeyse tamamının ifade edildiği görülmektedir. Sağlık, eğitim, çevre, kadın, çocuk ve iş dünyası katılımları, teknoloji adaptasyonu vb. konuların bünyesinde yer verilmiştir. Günümüzün sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin temelini oluşturma yönünde önemli bir etki yaratan Günden 21 belgesi, hem hedeflerin tanımlarının detaylıca açıklanması hem de bu hedeflere ulaşılabilmesi için yürütülecek politika detaylarını içermesi anlamında önemlidir.

1990'lı yıllardan itibaren küresel anlamda sürdürülebilir kalkınma uygulamalarını ortak bir çıkar anlayışı kapsamında gerçekleştirebilecek iyimser bir ortam bulunmaktaydı. Bu ortam 2000 yılına gelindiğinde oluşturulan BKH'ler yoksulluğa, açlığa ve hastalığa karşı mücadelede dünyanın gündemini ekonomik boyut kapsamında ilerletmeye yardımcı olmasıyla daha da yaygınlaşmıştır. Dünya, 2015-2030 yılları arasında yalnızca BKH'lere ulaşmayı değil, BM'nin kuruluş aşamasında (ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde temsil edilen) başlatılan görevi sürdürmeyi hedeflemiştir. Bu hedef, herkesin temel maddi ihtiyaçlarını ve insan haklarını güvence altına almaktır (Sachs, 2012). Bu bağlamda, oluşturulan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), küresel toplumun kalkınma kapsamında karşılaştığı zorlukların ve engellerin üstesinden gelinebilmesi için kavramın nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin yeni bir çerçeve oluşturulması konusunda daha öncekilerden farklı radikal bir anlam bütünlüğü oluşturması çabasıdır. Bahsedilen engel ve zorluklar ile başa çıkabilmenin yöntemi ise yaşamın genel olarak desteklenmesi için dünya kapasitesinin artırılması ve her düzeyde artan eşitsizliklerle yüzleşmeyi gerektirmektedir. Bugün birçok kişi, SKH'lerin BKH'nin kaçınılmaz bir evrimi sonucunda ortaya çıktığını düşünmektedir (Caballero, 2019). 2012 yılının haziran ayında düzenlenen Rio + 20 konferansı (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı) ile birlikte, BKH'lerinin ürettiği ivmenin devam edeceği ve bu bağlamda uyulması gereken yeni bir SKH seti geliştirme süreci başlamıştır. Bu konferans bünyesinde 2015 yılında nihai hale geleceği beklenen BKH'lerin sonuçlarının alınması ile birlikte, 2015 yılının devamında küresel bir kalkınma çerçevesi oluşturmaktır.

Bu kapsamda, yeni ve insan merkezli bir kalkınma gündemi oluşturmak amacıyla küresel bir danışma toplantısı gerçekleştirilmiş, sivil toplum örgütleri, vatandaşlar, bilim adamları, akademisyenler ve dünyanın dört bir yanından gelen özel sektör temsilcileri aktif olarak katılım göstermiştir. Hükümetlerarası tartışmaları kolaylaştırmak için özel paneller düzenlenmiş ve katılımcı bir zemin sağlanmaya çalışılmıştır (SDGF, 2000). BM Genel Sekreteri bu istişare süreçlerinin sonuçlarının bir sentezini sunmuş ve 2014 yılında, BM Genel Kurul Açık Çalışma Grubu (Open Work Group/OWG), 2015 yılında Genel Kurul'un onayına sunulmak üzere 2015-2030 yılları arasındaki dönemi kapsayacak şekilde oluşturulmuş ve bu döneme ilişkin 17 hedef ortaya koyan bir küresel kalkınma gündem belgesini önermiştir (Sustainable Development Knowledge Platform, 2020). Oluşturulan sürdürülebilirlik hedefleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Sustainable Development Knowledge Platform, 2020).

Tablo 11
Sürüdürülebilir Kalkınma Hedefleri

No	Açıklama
1	Yoksulluğa son
2	Açlığa son
3	Sağlıklı Bireyler
4	Nitelikli Eğitim
5	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
6	Temiz Su ve Sıhhi Koşullar
7	Erişilebilir ve Temiz Enerji
8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
9	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
10	Eşitsizliklerin Azaltılması
11	Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları
12	Sorumlu Üretim ve Tüketim
13	İklim Eylemi
14	Sudaki Yaşam
15	Karasal Yaşam
16	Barış ve Adalet
17	Hedefler için Ortaklıklar

Kaynak: Sürüdürülebilir Kalkınma Hedefleri, (United Nations, 2015).

Tablo-11'de başlıkları verilen SKH'lerinin Gündem 21 belgesinde yer alan içeriğin genişletilmiş ve hedefler anlamında daha somut olarak ifade edilmiş şekli olarak görülebilecektir. Hedefler detaylıca incelendiğinde aslında sürdürülebilir kalkınma kavramının genellikle üç konunun kesişiminden oluşturulduğu anlaşılabilmektedir. Bunlar ekonomik, sosyal ve çevre konularıdır.

Şekil 1 Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

2.1.4. Günümüz Dünyasında Kalkınma Kavramı:

Günümüzde kalkınma kavramı, iki farklı boyut itibarıyla tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Kavrama ilişkin olarak ilk tartışma yaratan boyut toplumsal, kültürel, ekolojik, ekonomik ve politik değişim

süreçleriyle ilgilidir. Bu anlamda kalkınma, değişimin düzensiz, çelişkili ve potansiyel olarak olumsuz sonuçlarına dikkat çekerek eleştiri odağı olmasının yanında progresif/ilerleyici değişimi kapsaması nedeniyle normatif bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Yani buradaki yorumlar değişimin sadece olumlu yönde olanına değil, kalkınma ile birlikte olumsuz değişimlerin de yaşandığına vurgu yapılmak istenmiştir. İkinci tartışmalı konu ise kalkınma çoğu zaman insanların refahını ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını esas alarak, belirli hedeflere ulaşmayla ilgilidir. Bu, devletler, çok taraflı kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, çok uluslu şirketler, küçük ölçekli işletmeler, sosyal kuruluşlar, gönüllüler ve daha fazlası dahil olmak üzere çeşitli aktör grubunu kapsaması gerektirir. Bu noktadan hareketle, kalkınma çalışmaları, bu gruplarla ve bireylerle çalışmaya ve kalkınmanın istenmeyen olumsuz sonuçlarının ortaya çıkarılmasına yönelik yürütülmektedir.

Tez kapsamında oluşturulan kalkınacı dış politika modeli içerisinde yer alan kalkınma kavramı geleneksel olarak kavramın ilk ortaya çıktığı dönemdeki kullanımına uygun olarak kantitatif bağlamda ekonomik ve milli gelirdeki artış kapsamında kullanılacak hem de zaman içerisinde önceki bölümlerde detaylıca tartışıldığı gibi geçirdiği dönüşüm dikkate alınarak kalitatif bağlamda seçimlerini yeteneklerin ve özgürlüklerin artışı anlamlarında güvenlik ve sosyal boyutları da kapsayacak şekilde modele dahi edilecektir. Diğer bir ifade ile tez kapsamında oluşturulan bu yeni model içerisinde kullanılan kalkınma kavramı ilk başlangıcında ortaya çıktığı haliyle üretim ekonomisini ve gelir artışlarını kapsayacak hem de günümüzde giderek genişletilmiş insani boyutuyla birlikte, sosyal yönüne de odaklanacaktır. Bu bağlamda kalkınma olumsuz yönleriyle dönüşüm anlamında değil iyiye doğru ilerleme ve gelişme anlamlarında kullanılacaktır.

2.2. Dış Politika Kavramı

Dış politika analizlerinde, devletlerin diğer devletlerin davranışlarını değiştirmesini ya da değiştirmeye çalışma biçimleri hakkında açıklamalarda bulunulmaya çalışılmaktadır. En basit şekliyle dış politika, devletin diğer devletlerle veya devlet dışı aktörlerle olan ilişkileriyle ilgili yaptığı açıklama ve eylemlerden oluşmaktadır. Tablo-12'de verilen farklı teorisyenler tarafından dış polikta kavramının farklı anlamları gösterilmektedir. Buradan da görüleceği üzere birtakım akademisyenler dış politika kavramını faaliyetler temelinde açıklarken birtakım akademisyen ise amaç, taahhüt ve eylemleri de kapsadığının altını çizmektedir.

Tablo 8
Dış Politika Kavramı Tanımları

Teorisyen	**Dış Politika Tanımı**
G. Modelski	Faaliyetler sistemi.
C. Hermann	Bir ülkenin yetkili karar alıcılarının ya da onların temsilcilerinin kendi iç politikalarının dışında kalan

Teorisyen	Dış Politika Tanımı
	uluslararası aktörlerin davranışlarını etkilemeye yönelik resmî eylemleri.
P.J. McGowan	Ulusal ya da merkezî hükümetlerin kendi yasal egemenliklerinin dışında kalan oyunculara yönelik geliştirdiği davranışlar.
K. Holsti	Devletlerin dış dünyaya yönelik davranışları.
B. Cohen ve S.A. Harris	Siyaset yapıcıların istediği şekilde hedeflerini etkilemesi amacıyla, egemen ulus devletin ötesindeki çevrede bulunan bazı aktörlere veya koşullara yönelik olarak resmî ve hükmedici pozisyondaki kişilerce formüle edilmiş amaçlar, direktifler veya niyetler seti.
J. Wilkenfield	Egemen devletlerin kendi egemenlik alanı dışındaki bir durumu değiştirmek, ya da yeni bir durum yaratmak amacıyla başlattıkları resmiyet taşıyan eylem ya da tepkiler.
B. Russet, H. Starr ve D. Kinsella	Devletin sınırları ötesinde amaçlarını gerçekleştirmek için gerçekleştirdiği eylemlerin rehberi.
D. Gerner	Bir aktörün (genelde devlet), dış dünyaya yönelik niyet, demeç ve eylemleriyle, başka aktörlerin bu niyet, demeç ve eylemlere yanıtları.
W. Carlsnaes	Açıkça belirtilmiş amaçlar, taahhütler ve/veya direktifler şeklinde ifade olunan; egemen topluluklar adına resmî devlet temsilcilerince izlenen; topraksal egemenlikleri dışında bulunan ve etkilemek istedikleri aktör, koşul ve hedeflere yönelik eylemler.
F. Tayfur	Devletlerin uluslararası sistem içinde yetkili orGüney Afrikan ve temsilcileri aracılığıyla, esas itibariyle diğer devletlere yönelik olarak izledikleri siyaset ve davranışların tümü.
F. Sönmezoğlu	Devletlerin kendi dışlarındaki birimlere yönelik tutum ve davranışları.
V. Hudson	Bir ulusal hükümetin dış aktörlerle ilişkilerindeki amaçlarına ulaşmak için seçtiği strateji ve yaklaşımlar.
A. Heywood	Hükümetlerin genellikle yabancı hükümetlerle işbirliği yoluyla devlet sınırları dışındaki olayları etkileme veya yönlendirme girişimleri.
C. Hill	Uluslararası İlişkilerde bağımsız bir aktör (genelde devlet) tarafından yürütülen resmî dış ilişkilerin toplamı.
J. Goldstein, Robert O Keohane	Uluslararası alanda hükümetlerin davranışlarını yönlendiren stratejilerin toplamdır.
M. Webber	Devletlerin ve onların adına hareket eden ulusal hükümetlerin aldığı kararlar, yaptığı eylemler, oluşturduğu değerler ve beklenen amaçlardır.
J. Frankel	Bir devletin diğer devletlerle ilişkileri açısından aldığı karar ve giriştiği çabalardır.
J. Rosenau	Yönelimler, planlar, taahhütler ve eylemlerdir.
R. Jones	Bir tasarım ya da uygulamalardır.
C. Farrands	Sosyal bir süreçtir. Çünkü karar verme elitleri dünya hakkındaki kendi değerlendirmelerini, beklentilerini ve

Teorisyen	Dış Politika Tanımı
	varsayımlarını, demokratik süreç içerisinde dış politikaya yansıtmaktadır.
M. G. Schmidt	Bir devletin diğer devletlerle ve uluslararası veya ulus-üstü örgütlerle ilişkilerini belirlemeyi hedef alan siyasi karar sürecidir.
E. Otta	Farklı ülkelerin toplumları arasındaki politikalardır.
G. Krell	İç toplumsal aktörlerin öncelik ve tercihlerinin, devlet aygıtı tarafından dış dünyaya yansıtılmasıdır.
R. Siedelmann	Egemen devletler şeklinde örgütlenmiş toplumların, dış çevreleri karşısında, çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla formüle ettikleri davranış kalıplarıdır.

Kaynaklar: Efegil, E. (2018). Dış Politika Analizi (Ders Notları). Gündogan Yayınları. Hill, C. (2003). The changing politics of foreign policy. Palgrave.

Tablo-12'de özetle yer verilen dış politika tanımlarından literatürde daha yaygın olarak çalışmalarda yer verilen tanımlardan bir kısmının detaylarının açıklanmasının tez kapsamında oluşturulan kalkınmacı dış politika yeni modelinin anlamının dış politika konusunda neyi ifade ettiğinin daha anlaşılır kılınması amacıyla faydalı olacağı düşünülmektedir. Örneğin Modelski'ye göre, dış politika kararlarının formüle edilip yürütülmesi planlanan bir sistem olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, karar vericiler dış politika oluşturma sürecinde önemli unsurlar haline gelmektedir. İlaveten, Modelski, politikaların kesinlikle belirli prensiplerin kapsamında formüle edildiğini ve daha önceden belirlenen hedeflerle yapılması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla dış politika denildiğinde, şu kavramlara dikkat etmek gerekecektir:

1) politika yapıcılar,
2) amaçlar,
3) ilkeler,
4) uygulama gücü ve
5) dış politikanın hangi bağlamda formüle edildiği ve uygulandığı (Modelski, 1962).

James Rosenau ile birlikte geliştirilen diğer bir bakış açısına göre ise, dış politika devletler arası karmaşık eğilimleri, yönelimleri, eylem planlarını ve davranışları kapsayan bir etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, Rosenau'ya göre, şu kavramlara dikkat etmek gerekecektir:

1) bir yönelimler kümesi,
2) taaahhüt ve eylem planı ve
3) davranış şekli (Rosenau, Kenneth W. Thompson, & Boyd, 1976).

Modelski ve James Rosenau tarafından ortaya konulan tanımlar çerçevesinde gerçekleştirilen dış politika analizlerinde yönelim kümelerine, devletin tarihsel deneyimlerine ve dünya siyasetindeki yerini belirleyen stratejik koşullardan kaynaklanan tutumlara, algılara ve değerlere atıfta bulunularak, karar

vermelerini ve harekete geçmelerini gerektiren dış koşullarla karşı karşıya kaldıklarında devletlere rehberlik edecektir.

Westfalya anlaşmasının ardından ortaya çıkan milli ve egemen devletler, birbirleri arasında yürütülen dış politika için en önemli başat aktörler konumuna gelmiştir. Sonrasında gerçekleşen iki dünya savaşı ile birlikte, uluslararası örgütlerin ve dekolonizasyon sürecinin başlaması ile birlikte yeni ve sayıca daha fazla bağımsız devletlerin tarih sahnesine çıkması ile yürütülen ilişkilerin çok boyutlu ve sayısını giderek arttırarak daha karmaşık hale geldiği görülmektedir. Küreselleşme ile birlikte karşılıklı bağımlılık daha derinleşmiş ve bir devletin kendini izole ederek dış dünya ile ilişki kurmama eğilimleri neredeyse yok olmuştur. Bu şekilde ilerleyen tarihsel arka plana bakıldığında, dış politika günümüze doğru daha da önemli hale gelmiştir.

Dış politika, bir devletin faaliyetlerini ve ilişkilerini diğer devletlerle olan ilişkilerinde ya da uluslararası ortama yönelik yönlendiren genel hedefler bütününe (Cambridge, 2019) ya da bir hükümetin, örneğin ticaret veya savunma ile ilgili konularda, diğer ülkelerle iş yapma politikalarına verilen addır (Britannica, 2019). Dış ve politika terimlerinden oluşturulmuş olan dış politika kavramında yer alan "Dış" kelimesi bir devletin uluslararası sistem içerisinde kendi dışında yer alan ve siyasi/ekonomik/sosyal/kültürel gibi farklı ilişki türlerin de yer alacak şekilde bağlantı kurabildiği ya da bağlantı kurma potansiyeli taşıyan her türlü siyasi varlığı (insanlar, uluslararası örgütler, devletler, sivil toplum kuruluşları vb.) ve siyasi alanı (bir devletin kendi egemenlik sınırları dışında bulunan alanı) kapsamaktadır. Politika kelimesi ise, bir eylem planı (tasarım), pratik eylemler (uygulama), yönelimler (yerleşmiş anlayış), planlar veya taahhütler (yönelimlerin uyarlanması) ve eylemler anlamına gelmektedir.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere; dış politika hem iç politikadan hem de diğer devletlerin politika ve davranışlarından etkilenmektedir. Genel olarak dış politika kavramından bahsedilirken; bir ülkenin diğer ülkelerle olan ilişkilerini yönetmek için sistematik olarak tasarlanmış ve uygulanan stratejiler akla gelmektedir. Bu stratejiler uluslararası ilişkileri önceden yönlendirebilmesi (Pevehouse & Goldstein, 2013) için düzenlenen yapılandırılmış kuralları oluşturmaktadır. Bir ülkenin diğer ülkelerle yürüttükleri diplomatik ilişkilerde kabul edilen eylem planı olarak dış politika, diğer ülkelerle gerçekleştirilen ilişkilerde ortaya çıkabilecek sorunlarla başa çıkabilmek amacıyla sistematik bir yöntem olarak oluşturulmaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde iki çeşit dış politika kavramı yer almaktadır. Birinci olarak dış politika, siyasi aktörler arasındaki ilişkilerin soyut bir ifadesi olarak kendiliğinden açık bir anlam taşımaktadır. Diğer bir ifade ile dış politika, örgütlü toplulukların, en azından kısmen yabancı olanların birbirleriyle nasıl ilişki kurduğu ile ilgilenmektedir (Christopher, 2003). Bu tanımlar dış politikayı, belirli tarihi dönemleri veya belirli türdeki siyasal toplulukları aşan analitik bir kavram düzlemine taşımaktadır. Birinci tanıma karşı çıkanlar ise dış politikanın bu türden tanımlar kapsamında değerlendirilmesinin

siyasi yapıların birbirlerinden farklılaştırılmasına neden olduğuna ve dış politika kavramının iki ayrı sınır arasında bir köprü olarak değerlendirilmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar. Bunun aksine dış politikanın hem iç hem dış; hem devlet içinde hem de devletlerarası sistem içinde bölünmüş ve birleşmiş bir olgu olduğunu ifade etmektedirler (Campbell, 1998).

Dış politika kavramı uluslararası ilişkiler, uluslararası politika ve dış politika birbiri ile ilişkilendirilen ya da zaman zaman birbirleri yerine kullanılan kavramlar olarak görülse de anlamı bakımından birbirlerinden küçük yönleri ile ayrılmaktadırlar. Kavramsal olarak dış politika uluslararası ilişkiler disiplini içinde çalışan bir alt dal olarak düşünülmektedir. Bu anlamda disiplinin bir diğer alt dalı olan uluslararası politika kavramı ile birlikte değerlendirildiğinde dış politika daha mikro ölçekli olaylar ve terimlerle ilgilenirken uluslararası politika daha makro düzeyde olaylara ve süreçlere yaklaşmaktadır (Tayfur, 2005). Başka bir ifade ile dış politika, politika üretilmesi ve uygulanması daha küçük birimler (karar verici kişiler, birimler gibi) üzerinde analiz edilirken; uluslararası politika bütünsel olarak yapıyı tüm dinamikleri ile birlikte ele almaktadır. Benzer şekilde, Jakob Gustavsson, dış politika çalışmalarının sistematik uluslararası ilişkiler çalışmalarının aksine, devlet gibi aktör/birimlerin hareketlerinin uluslararası sistem içindeki yerine baktığını ve makro açıdan piyasadan ziyade firmalar/şirketler ile ilgilendiğini belirtmiştir (Gustavsson, 1998).

Dış politikanın ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışırken; aslında devletlerin ya da diğer aktörlerin neden belirli bir kalıpta davranış sergilemekte olduklarını sorgulamaya başlamaktayız. Bu anlamda geliştirilen teoriler ise belirli koşullar altında devletlerin belirli kalıpta davranışlar sergileyeceği öngörüsüne dayanarak önceden ortaya konulacak davranışları tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle, hangi teorik çerçeveden bakılırsa bakılsın dış politika kavramı çerçevesinde belirli analiz kalıpları ortaya çıkmaktadır. Örneğin dış politikadan bahsedilirken, dış ve iç sınırsal ayrımının genel kapsamının çizilmesi gerekmektedir. Dışarıya karşı yürütülen politikaların her iki alanın arasında kalan eklektik bir şekilde gerçekleşmekte olduğunun belirtilmesi gerekecektir. Bu konuda Robert D. Putnam, diplomatik ve yerel politikaların iki katmanlı bir oyun mantığında işlediğini belirtmektedir. Ona göre yerel ve uluslararası ilişkiler arasında bir bağ vardır. İlaveten, her iki alan da birbirilerini organik olarak etkilemektedirler. (Putnam, 1988) Putnam, 1988 yılında yayınlanan *Diplomasi ve İç Politika: İki Seviyeli Oyunların Mantığı* adındaki makalesinde dış politika sürecini uluslararası alanda gerçekleştirilen pazarlık ve görüşme sürecinin gerçekleştirildiği dış seviye ve varılan anlaşmaların nihai hale getirilip onaylanacağı son aşama olarak iç seviye olarak ikiye ayırmıştır. Bu şekilde tanımladığı iki seviyeli (iç ve dış seviyeli) oyun metodolojisinde, her iki seviyedeki oyun başarılı bir şekilde birbirleri ile uyumlu olursa dış politikada varılan anlaşmanın uygulanacağına vurgu yapmaktadır (Turan, 2012).

James N. Rosenau, dünya politikalarını derinden dönüştüren ve değiştiren konulara değinerek, ekonomik küreselleşme, yeni teknolojiler ve gelişen küresel normlara karşı yerelde geliştirilen dinamiklerin mücadele ettiğinin altını çizmektedir. Dolayısıyla içeride ve dışarıda farklı çıkar grupları

arasındaki ilişki ağları nedeniyle, iç ve dış ayrımının geçişken hale geldiğini ve bu ayrım yerine sınır olarak adlandırılan yeni bir politik alan yaratarak ilişkilerin uluslararası alanda değil, sınırlar arasında gerçekleştiğini savunmaktadır.

Dış politika, bir karar alma süreci sonunda uygulamaya alınan bir kavramdır. Devlet dış politika oluşturma sürecinde, içeride ve dışarıda gelişen olaylar ile karar vericilerin yetenekleri ölçüsünde manevra alanına sahip olmaktadır. Politika kararları oluşturma sürecinde uygulanan modellere bakıldığında, dışarıdan etki eden etmenlerin dışında karar alıcıların yapısının da büyük etken olarak ortaya konduğu açıktır (İpek, 2018). Bu süreçte hem iç politika yapısal bağlantısı hem de devlet dışı aktörlerin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Soğuk Savaşı'nın sona ermesi nedeniyle, uluslararası ilişkiler disiplininde yer verilen konuların genişlemesi ve aynı zamanda yeni aktörlerin ortaya çıkması ile küreselleşme sürecine girilmiştir. Küreselleşmenin etkisi ile birlikte, dünyada dış politika yapımı salt devletlerin tekelinde olmaktan çıkmıştır. Bu alana etki eden çok farklı aktörler ve kanallar ortaya çıkmış ve bu kanallar devlet eliyle oluşturulan politikalara ikincil bir etki yaratarak, devletin dış politika anlamındaki otorite alanlarına yeni ivme kazandırmıştır (Cerit & Doğan, 2006). Küreselleşme ile ortaya çıkan dış politika kavramındaki değişim, devletlerin yukarıdan inme şekilde dikte ettiği üst bir konu olmaktan çıkmış, farklı çıkar gruplarının da söz sahibi olmaya başladığı çok boyutlu bir katılımcılık içinde gerçekleşmeye başlamıştır. Geleneksel bakış açısı içinde, "bir devletin dışa ilişkin siyasi, ekonomik, hukuki vb. tüm tutumlarını kapsamak ile beraber daha çok siyasi ilişkiler ve diplomasi" (Özdağ (Ed.), Sönmezoğlu (Der.), Arıboğan, Dedeoğlu, & Ayman, 2017) anlamında kullanılan terim, artık hem konuları hem de gerçekleştiren aktörler itibarıyla daha geniş bir yelpazeyi kapsamaya başlamıştır.

Tüm bu tanımlamalar sonucunda varılan ortak konular ise, dış politikanın "devletler" tarafından kendisi dışındaki diğerlerinin yer aldığı alan olarak "dış" dünyaya karşı uyguladıkları yönelim (yerleşmiş anlayış), plan veya taahhütler (açılımlar) ve eylemler ile birlikte tüm politikaları" kapsamaktadır. Bu nedenle, tez kapsamında, dış politika tanımı geniş anlamıyla ele alınacak olup,bir devletin uluslararası sistem içerisinde kendi dışında yer alan ve siyasi/ekonomik/sosyal/kültürel farklı ilişki türlerinin de yer alacağı şekilde bağlantı kurabildiği ya da bağlantı kurma potansiyeli taşıyan her türlü siyasi varlığı (insanlar, uluslararası örgütler, devletler, sivil toplum kuruluşları vb.) ve siyasi alanı (bir devletin kendi egemenlik sınırları dışında bulunan alanı) kapsamak suretiyle, bir eylem planı (tasarım), pratik eylemler (uygulama), yönelimler (yerleşmiş anlayış), planlar veya taahhütler (yönelimlerin uyarlanması) ile eylemler bütününden oluşan dış politika olarak değerlendirilecektir.

Bu bağlamda; tez kapsamında yer alan Türkiye ve Güney Afrika devletlerinin "Kalkınmacı Dış Politika" analizleri aktörleri ve dış politika kavramsal çerçevesinden bakıldığında aşağıdaki tanımlarda belirtildiği haliyle ele alınmaya çalışılacaktır.

DEVLET :	Türkiye ve Güney Afrika
DIŞ :	Dış alanda yer alan tüm aktörler (Bölgesel Örgütler, Diğer Devletler, İnsanlar, Toplumsal Gruplar, Sivil Toplum, İş Dünyası vb.)
POLİTİKA :	Yönelimler (Kalkınmacı), Taahhütler, Planlamalar, Uygulamalar

Bu tez kapsamında oluşturulan kalkınmacı dış politika modeli içerisindeki kalkınma ifadesinin kavramsal karşılığına ve yine benzer şekilde dış politika ifadesinin kavramsal karşılığına baktıktan sonra modelin kapsadığı anlam özetle şu şekilde ifade edilebilecektir. Kalkınmacı Dış Politika modeli bir devletin ekonomik alandaki gelişmesi yanında güvenlik, sosyal ve benzeri alanlardaki yetenek ve özgürlüklerinin iyiye doğru ilerlemesi ve gelişmesini amaç edinen ve amaç için kendisinden başka dış alanda yer alan tüm aktörlere karşı yürüttüğü yönelimlerin, taahhütlerin, planlamaları ve uygulamaların analiz edilebilmesine yardımcı olmaya çalışacaktır. Buradaki modelden yola çıkılarak tez kapsamında Türkiye ve Güney Afrika özelinde dış politika analizlerinin ne şekilde yapılmasının planlandığının daha iyi anlaşılabilmesi için dış politika analizlerlerine ilişkin yaklaşımların ayrı bir bölümde ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

2.2.1. Dış Politika Analizi Yaklaşımları

Dış politika çalışmaları, sistemsel yapının makro ölçekte yorumlanmasından çok birimlerin davranışları ile ilgilenmesi nedeniyle, veri olarak varolan uluslararası yapıların, devletlerin bir arada hareket etmesi için uygun ortamlar yarattığı göz önüne alındığında, aktörlerin/birimlerin nasıl böyle birbirinden farklı davranışlar sergilediklerini açıklamak için önemli bir konu haline gelmiştir. Ana noktasında çözümlenemeyen ve hareket ve davranışları tümüyle standartlaştırılamayan insanın yer aldığı tüm sosyal bilimler çalışmalarında olduğu gibi dış politika analizlerinde de modelleme yapılarak konu basit bir anlatım tarzına indirgenmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda dış politika analizi yapılmak istendiğinde, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde genel olarak kabul edilmiş bir "dış politika teorisi" bulunmadığı görülmektedir (Gustavsson, 1998). Yine de dış politika alanında yapılacak çalışmalar, belirli bir analiz ve kapsam düzeyine sınırlandırılarak oluşturulan modeller/yaklaşımlar çerçevesinde ileriye yönelik tahminler yürütülmesine olanak sağlamaktadır.

Örneğin, küreselleşme sürecinin hızlanması nedeniyle yapıları değişen devletlerden oluşan yeni uluslararası sistem içerisinde, kavramsal düzlem olarak devletlerin kendi aralarında ya da genel olarak tüm uluslararası sisteme karşı uyguladıkları politikalara odaklanılarak yapılan dış politika temelli analitik çalışmaların sınırlı bir içerikte kaldığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda, bu bakış açısı çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalarda, konu anlamında, devletin güvenliği ve varlığının devamlılığı esas alınarak devlet örgütü içinde yer alan dış işleri bakanlıklarının ve askeri teşkilatların politika yapıcılar olarak karar verici merciler olarak kısıtlanması dış politika analizlerini derinlikten yoksun bırakmıştır.

Dış politika analizleri ile devletlerin klasik anlamda soyut aktörler olarak hareket ettikleri gerçeği kabul edilse bile yine de devletlerin dış politika anlamındaki davranışlarının nedenleri araştırılmaya çalışılır. Dış politika analizleri, dış politikada karar vericilerini etkileyen faktörler ile karar verme sürecini ve sonuçlarını içerir. Bu analizlerde karar alma süreçleri, çoklu faktörel etkilere açık, çoklu analiz seviyelerinde gerçekleşebilen, disiplinlerarası (psikoloji, sosyoloji, örgütsel davranış, antropoloji vb. alanlardan farklı biçimde etkilenebilen), bütünleştirici (farklı alanlardaki bilgileri birleştirip kullanan) ve aktör bazlı açıklama yöntemleri bulunmaktadır (Hudson, 2005).

Bu kapsamda dış politika analiz çalışmalarının ortaya çıkmasında ilk katkılar "klasik yaklaşımlar" altında

-Richard C. Snyder, H. W. Bruck ve Burton Sapin,

-James Rosenau ve

Harold ve Margaret Sprout tarafından olmuştur.

İlerleyen bölümlerde hem adı geçen akademisyenlerin hem de klasik anlamda dış politika analizine katkıda bulunan diğer akademisyenlerin çalışmalarına değinilecektir. Klasik dış politika analiz modellerinin yanısıra karşılaştırmalı analiz ve modern dış politika analiz modellerine de değinilecektir. Tüm bu analiz yöntemleri tartışma konusu yapıldıktan sonra te kapsamında kalkınmacı dış politika modeli çerçevesinde Türkiye ve Güney Afrika'nın hangi yöntemler üzerinden ve tarihsel süreç içerisinde dış politika analizlerinin yapılacağına ilişkin bilgiler verilecektir.

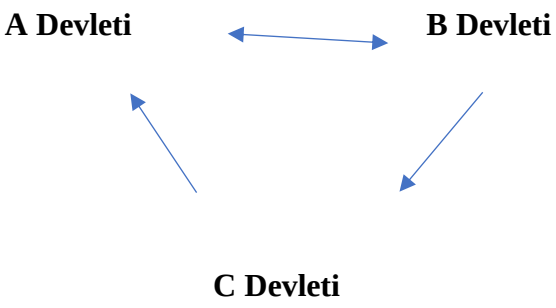
2.2.1.1. Klasik Yaklaşımlar

2.2.1.1.1. Richard C. Snyder, H. W. Bruck ve Burton Sapin Modeli:

Dış politika karar alma süreci bir dizi alt süreci ve aktörü içerir. Düzgün formüle edilmiş bir dış politika olmadan, bir devlet dünyadaki yerini ve saygınlığını yitirmeye meyilli hale gelmektedir. İyi oluşturulmuş dış politikalara sahip ülkeler ise sonunda ulusal çıkarlarına ulaşmada daha başarılı hale gelmektedir (Emerson, 1958).

Dış politika analizlerinin başlangıcı, Richard C. Snyder, H. W. Bruck ve Burton Sapin'in karar alma yaklaşımları kapsamındaki *Uluslararası Politika Çalışmasına Bir Yaklaşım Olarak Karar Verme* isimli çalışmaları ile başlamıştır. Richard C. Snyder, H. W. Bruck ve Burton Sapin kısaca aktörlerin yetkinliğini, iletişim ve bilgi akışını, çeşitli oyuncuların motivasyonlarını içeren "örgütsel ya da organizasyonel davranış" olarak görülen karar verme modelini geliştirmişlerdir. Snyder ve diğerleri araştırmacılara, ulus-devlet düzeyinin altındaki birimlere bakmak için bir ön çalışma sunmuştur. Analiz ettikleri model, Snyder ve diğerleri uluslararası politika çalışmalarının ulusal devletler arasında aksiyonları, reaksiyonları ve karşılıklı ilişkilerini kapsamaktadır. Aşağıdaki diagram şeklinde

gösterildiğinde A devleti aksiyon yapar, B devleti bu davranışa tepki gösterir ve A ile B arasında karşılıklı bir etkileşim gerçekleşir (C. Syyder, H.W.Bruck, & BurtonSapin, 2002).

Onlara göre, bu model, şimdiye kadar yalnızca uluslararası politika alanında geçerli olan ve hiç uygulanamayan bir grup teoriyi geliştirmek için bir temel sağlayabilecektir. Bu model kapsamında, karar verme mekanizması odak nokta yapılarak ve eylem iç ve dış belirleyicilerinin etrafında ilişkilendirerek, devleti soyutlanmış bir aktör olmaktan çıkararak ama yine de devlet analiz düzleminde kalınarak dış poltiika analizleri açıklanmaya çalışılmaktadır (Hudson & Vore, 1995).

Devletlerin, çoğunlukla dış uyaranlara cevap veren üniter aktörler olarak görüldükleri hâkim anlayışlardan farklı olarak, Richard Snyder ve arkadaşları, yapısal koşulların yalnızca karar vericiler tarafından algılandığı ve dış politikanın "nesnel güçler" tarafından belirlenmek yerine, karar vericilerin öznel tanımlarının sonucu olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamışlardır.

2.2.1.1.2. James Rosenau Modeli:

James N. Rosenau; 1966 yılında yayınlanan *Teoriler öncesi ve dış politika teorileri* adlı makalesinde, aktör temelinde bir teori geliştirmiştir. Bireysel liderlerden uluslararası sisteme kadar her seviyede analiz düzeyinde bilgiyi bütünleştirmemiz gerektiğini savunmuştur (Rosenau, 2005). Diğer bir ifadeyle, aktör temelinde teoriler bağlamında çalışmalar gerçekleştirebilmek için mikrodan makroya kadar değişen çok sayıda analiz seviyesinin entegre edilmesi gerekmektedir.

Dış davranışı etkileyen süreçleri anlamak, bazı durumlarda neden ve nasıl etkili olduklarını açıklamak ile aynı anlama gelmemektedir. Dış politikanın hem iç hem de dış faktörler tarafından şekillendiğini kabul etmek, iki tarafın nasıl birbirine karıştığını ya da birinin diğerine egemen olduğu koşulları belirtmek değildir. Aslında Rosenau bunu belirterek dış politika analizlerinin kapsamlı test edilebilir genelgeçer sistemlerden ya da genel bir teoriden yoksun olduğunu belirtmiştir.

2.2.1.1.3. Harold ve Margaret Sprout Modeli:

Harold ve Margaret Sprout, stratejiler, kararlar ve niyetlerle ilişkilendirilen dış politika analizlerine değinmeden, devletlerarası bir sistemdeki güç seviyelerini analiz etmeyi önererek alanın oluşumuna

katkıda bulunmuştur. Onlara göre, dış politikadadaki kazanımlar, kazanma kabiliyetlerinin girişimlerle öngörülmesine bağlıdır. Dolayısıyla "Dış politikada bir girişim olmadıkça, hiçbir başarı olamaz. Girişim görünmediğinde açıklanacak veya tahmin edilecek hiçbir şey olmayacaktır." (Emerson, 1958).

Bu anlamda, girişimleri açıklamak için dış politika kararını alan bireylerin ve grupların "psiko-çevre" olarak adlandırdıkları şeye bakılması gerekir. Psiko-çevre, uluslararası ve operasyonel ortam veya bu karar vericiler tarafından algılandığı ve yorumlandığı bağlamdır. Belirli dış politika motivasyonlarına bakmak yerine, bu motivasyonların oluşumunu doğrudan etkileyen bireylerin bilgi ortamına bakmak gerekmektedir. Dış politika alanında, yabancı karar vericilerin kimliğinin bile bilinmediği durumlarda yapılabilecek en iyi şey, fiziksel ve sosyal çevrelerinden yola çıkılarak muhtemel davranışlarına ilişkin genel varsayımlardan yararlanılabilecektir (Emerson, 1958).

2.2.1.2. Modern Yaklaşımlar

Soğuk savaşın bitişiyle birlikte, dış politika kavramı hem aktörler hem içerik bağlamında önemli bir şekilde değişmiştir. Devlet dışı aktörlerin uluslararası ilişkiler sahnesinde çoğalması hem konular hem de ilişkilerin türleri bağlamında yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu anlamda, sadece devlet merkezli analizlerin yapılması neredeyse olanaksız hale gelmiş ve iç ve dış alanlarda yer alan ulus altı ve ulus üstü aktörlerin güvenlik, ekonomik, sosyal konularla da birbirleri ile ilişki halinde oldukları yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bu durumda doğaldır ki dış politika kavramının içeriğinin değişimi ile birlikte, dış politika analizlerinin de kapsamı ve odaklandığı konular çeşitlenerek genişlemiştir. Küreselleşme olgusunun yerleşmesi ile birlikte, dış politika analizlerinde devletin rolü ve önemi azalmamış olmasına rağmen, kurumların, siyasi partilerin, tek tek bireylerin ve farklı oluşumlardaki örgütlerin farklı meseleler ile birlikte ortaya çıkması, konuyu daha karmaşık hale getirmiştir. Artık tek başına aktör konumunda olmayan devletlerin yanında farklı aktör tipleri ortaya çıkmış ve başta uluslararası politik ekonomi olmak üzere farklı konular üzerinden artan karşılıklı bağımlılık durumunun da yapılan dış politika analizi çalışmalarında düşünülmesi gereken konular arasına girmiştir (Tayfur M., 2000).

İç ve dış arasında kavramsal bağlamda ayrımın ortadan kalması ile birlikte, dış politika yapımında ve uygulamasında yerel tercihler ve koalisyonlar, yerel siyasi kurum ve uygulamaların rolü, müzakerecilerin stratejileri ve taktikleri, uluslararası baskıların yerel yansımaları ve baş müzakerecinin çıkarları ele alınmaya başlamıştır. Putnam'ın (Putnam, 1988) "iki seviyeli oyunlar" teorisi, bağımlılık, yasama komiteleri ve çok partili koalisyonlar gibi diğer birçok politik olguya da uygulanabilmektedir. Diğer taraftan Graham Allison'a göre "Bürokratik siyaset modeli, uluslararası ilişkilere uygulandığında, uluslararası ilişkileri oluşturan ulus içi oyunlara dikkat edilmesi gerekecektir (T. Allison, 1971, s.149).

Kısacası, Soğuk savaş sonrası oluşan dış politika teorilerinde genel olarak iki nokta yaygın hale gelmiştir. Bunlardan birincisi, aktör bazında sadece devlete dayalı analiz düzeyi bırakılarak bu alan genişletilmiş; ikincisi, konu bazında yapılan karşılaştırmaların çeşitliliği artırılmıştır.

3. KALKINMACI DIŞ POLİTİKA: KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kalkınmacı devlet tanımlarından yola çıkılarak uygulanabilecek kalkınmacı dış politikanın kuramsal çerçevesi ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Yeni bir söylem olarak geliştirilen ve bu tezde sunulan kalkınmacı dış politika modelinin dayandırıldığı kuramsal çerçeve daha önce ifade edildiği gibi kalkınmacı devlet yaklaşımlarına dayandırılarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Kalkınmacı dış politika modelinin kalkınmacı devlet yaklaşımları dışında dayandırılabilecek kuramsal çerçevenin varlığının sorgulanması ve tartışılması amacıyla özellikle uluslararası politik ekonomi bilim dalı içerisinde kalmak şartıyla kalkınma odaklı geliştirilen kuramsal yaklaşımların incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle kalkınmacı devlet yaklaşımını dışında uluslararası politik ekonomi alanında kurumsalcı kalkınma yaklaşımı ve Peter Evans'ın geliştirdiği içseleştirilmiş özerklik yaklaşımları ilerleyen bölümde detaylıca aktarılmaya çalışılmıştır.

3.1. Uluslararası Politik Ekonomi Kurumsalcı Kalkınma Yaklaşımı:

Son zamanlarda politik ekonomi alanında kalkınma konusuna yönelik yapılan araştırmalar, politik seçimler, kurumsal yapılar ve yönetişim biçimlerinin hükümetler ve vatandaşlar tarafından yapılan ekonomik seçimleri nasıl etkilediğine odaklanmaya başlanmıştır. Özellikle geçtiğimiz 20 yılda politik ekonomi, ekonomik büyüme ve kalkınma çalışmalarına yoğunlaşmaya başlamıştır. Politik ekonomi alanındaki bu dönüşüm, ekonomistlerin günümüzde konulara nasıl yaklaştığını etkilemiştir. Ekonomistler, ekonomik tarih, siyaset ve siyaset bilimi, karar teorisi, coğrafya veya hatta psikoloji ile yakından ilgilenmeye başlamışlar ve bu kapsamda, siyasal seçimler ve kurumsal yapıların toplumsal kararları şekillendirmedeki rolünü disiplinlerarası bir şekilde inceleyen çalışmalara ağırlık vermişlerdir (Christopher & Dercon, 2009).

Ekonomi literatüründe, ekonomik ve sosyal yapı arasında var olan ilişkiyi teorik çerçevede açıklamaya çalışan yaklaşımlar eski veya yeni; modern veya geleneksel, pre veya post gibi ön isimlerle ya da bu teoriyi ortaya çıkaran ulusların (İngiliz, Alman vb.) ya da kişilerin (Marksist, Keynesyen vb.) isimleri ile nitelendirilmektedir. Bu nitelendirilmelerin de üstünde daha büyük bir kategori altında toplamak için ise ortodoks ve heteredoks gibi kavramlar kullanılmaktadır. (Dequech, 2007) Ana akım olarak genelleştirilmiş ve yaygınlaştırılmış olan neoliberal yaklaşımlar gibi yaklaşımlara yakın duran Avusturya Okulu ve diğerleri gibi yaklaşımlar "Ortodoks Ekonomi" ile ilgili iken, Post-Keynesyen, Feminist okul gibi "Heteredoks Ekonomi" kapsamına girmiştir. Bir başka ifade ile Ortodoks ekonomi, neoklasik iktisat politikalarını benimsemiş ve kelime anlamı ile de doğru öğreti anlamına gelmektedir. Diğer taraftan kelime anlamı farklı öğreti olan heteredoks ekonomi ise neoklasik iktisat politikalarını

red ederek bireyin sosyal, tarihsel ve kültürel yanını işaret ederek farklı iktisadi yaklaşımları benimsemiştir. Ekonomi bilimi alanında kavramsal tanımlamalara bağlı olarak söylemsel paradigma dönüşüm geçirmiş ve heteredoks akım, yerleşen ana akım teorilere (Marksist, liberal ve realist) onları inkâr etmeden yeni alternatif bakış açıları getirerek birbirlerinden farklı ekonomik gelenekler kapsamında, daha fazla teorik entegrasyona ve kurumsal iş birliğine olan ihtiyacı vurgulamaya başlamıştır. Politik ekonomi alanında yapılan çalışmalarda da iktisadi alandaki gelişmelere benzer şekilde disiplinler arası bir çalışma anlayışı benimsenmiştir. Modern dünyada politik ekonomi disiplini altında sosyolojiden, coğrafyaya ve kurumsalcı ekonomistlerden Marksist politikal ekonomistlere kadar çok çeşitlli alanların karşılıklı etkileşimi görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan ve sonrasında Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte daha da artan iktisadi literatürdeki bu değişime paralel bir şekilde, politik ekonomi alanında da "kalkınma" konusu, en tartışmalı konulardan biri haline gelmiştir. Anthony Payne ve Nicola Phillips, yeni oluşan konjonktür içerisinde kalkınma kavramının, devletlerin, bireylerin ve sosyal grupların sosyo-politik yapı içinde ele alınacak bir strateji olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte ve kalkınma tarihinin analizi yapılırken kalkınmanın ne olduğunu ve aşamalarına nasıl ulaşılması gerektiğini ve birçok farklı kriteri kavramak için birbiri ile ilişkili farklı kavramsal boyutlar kullanılması gerektiğini ve böylece aslında kalkınmanın birçok unusuru birleştirici bir kavram olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Payne, 2006). Bu çoklu paradigma içerisinde, geleneksel kurumsal ekonomi okulunu savunan akademisyenler, kalkınmacı devlet ve sanayi politikasının ekonomik değişimi destekleyen güçlü parametreler olarak belirtmektedirler. Kalkınmış ülkelerin ekonomi tarihine bakıldığında, Ha-Joon Chang, genel olarak bu ülkelerin, neredeyse kuruldukları andan itibaren, kalkınmacı ve kapsamlı bir sanayi politikası yaklaşımı izlediğini savunmaktadır (Andreoni & Chang, 2019).

Ekonomi bilimi içinde, büyüme ve kalkınma teorisi alanında özellikle kurumlara odaklanmak, heterodoks yaklaşımların ayırt edici özelliği olmuştur. Ekonomik modelleme ve ekonometri alanında eğitim almış yeni bir ekonomist nesli ortaya çıkmış ve bu da kurumların ekonomik büyümenin nedenlerini açıklamada temel bir rol oynadığı fikrini yaygınlaştırmıştır. Bu ekonomistlerin katkılarından bazıları, uluslararası kuruluşlar (UPF, DB vb.) ve gelişmekte olan ülkeler için öngörülen yeni politikalar için büyük bir ilham kaynağı sağlamaya başlamıştır. Uluslararası kurumların sorgulanmaya başlamasına paralel olarak yerel kurumların da sorgulanmasının gerektiği fikri yaygınlaşmıştır. Ekonomi bilimcisi Douglass North, yeni kurumsalcılık akımını başlatmıştır. D. North, kurumların seçim yaptıkları ortamları değiştirerek, piyasa başarısızlıklarını hafiflettiğini, bireysel çıkar arayışını sosyal refah ile uyumlu hale getirdiğini ve böylece ekonomilerin performansını geliştirdiğini savunmuştur.

Ronald Coase ve Oliver Williamson'ın geliştirdiği düşünce okulu, mülkiyet haklarını ve sözleşmeleri firma düzeyinde incelerken; Douglass North ile özdeşleşmiş okul ise daha geniş kurumsal yapılar ve

devletin rolü ile ilgilenmektedir (Claude & Shirley, 2011). İktisat bilimde ortaya çıkan bu yeni kurumsalcı bakış açısı ayrıca, farklı kalkınma oranlarının tamamen kaynak ve insan sermayesinden dolayı ortaya çıktığını ya da farklı yatırım oranlarının ve yeni teknolojilerin benimsenmesinin bir sonucu olduğuna dair temel varsayımları sorguladılar.

North'un analizinde uzun vadeli büyüme ve ekonomik kalkınmada kurumların ana rolüne vurgu yapılması en önemli yenilik olmuştur. Bu analiz, tıpkı modern ekonomik büyüme teorileri gibi, ekonomik büyümenin temel olarak altyapı ve insan gücü eğitimi standartlarının gelişimi ile teknolojik gelişme ve üretim kapasitelerine dayandığını göstermeye çalışmaktadır. North, bu faktörler sadece acil büyüme ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte uzun vadeli ekonomik büyümenin temel itici güçleri olarak sayılamayacağını savunmuştur. North, bu faktörlerin ötesinde, ülkeler arasındaki büyüme yöntemlerindeki ve hızlarındaki farklılıkların kurumsal mimarilerindeki farklılıklardan kaynaklandığını ifade etmektedir. Aralarında farklılıklar olsa bile kurumlar, insan etkileşimine az duyarlı ve istikrarlı bir yapı kurarak belirsizliği azaltmaktır. Bu yeni kurumsalcı bakış açısına göre, kurumlar zaman içinde bir ülkedeki ekonomik büyüme performanslarını açıklama bağlamında sistematik olarak yapılan çalışmaların merkezine yerleştirilmiştir. Bir devletteki politik-ekonomik sistem, resmi kurumların (oyunun kurallarını koyarak), organların (oyunun oyuncuları olarak) ve etkileşimlerini temsil etmektedir. Bir devletin kurum ve kuruluşlarının yapısı içsel olarak belirlenmektedir. Kurumlar arasındaki etkileşimlerin kurumsal değişikliklerle sonuçlandığnı ve bu nedenle dışsal olarak kabul edilmek yerine, bu etkileşim süreçlerinin içsel olarak değerlendirilmesi gerektiğine inanılmaya başlanmıştır (Wanki, 2017). Klasik kurumsal iktisat teorisyenleri tarafından ele alınan önemli bir konu da kalkınmacı devletin sanayi politikası ve ekonomik değişimi destekleyen güçlü kurumlar olarak önemli hale gelmesidir. Kalkınmış ülkelerin ekonomik tarihine bakıldığında, Ha-Joon Chang, genel olarak bu ülkelerin, neredeyse yörüngelerinin başlangıcından beri, kalkınmacı ve kapsamlı bir sanayi politikası yaklaşımı izlediğini savunmaktadır (Chang, 2004) (Dimmelmeier & Heussner, 2016). Geç dönem kalkınan devletlere bakıldığında, genellikle bu devletlerin ya sektördeki pazar liderliğini ele aldıkları ya da kalkınan devletlere rekabet halinde yetişmeye çalıştıkları söylenebilecektir. Buna rağmen, modern kalkınma söylemi içerisinde başarılı bir seviye yakalayabilmek için, "ekonomik açıklık" ve "iyi yönetişim" gibi unsurların mutlaka kalkınmacı devlet kurumları içerisinde bulunması gerekmektedir (Rapley, 1994).

Devletlerin kalkınma sürecindeki rolünü karşılaştırmalı bir perspektifle ele alan tarihsel-kurumsalcı yaklaşımın öncüllerinin fikirleri, Theda Skocpol, Peter Evans ve Dietrich Rueschemeyer'in 1985 yılında derlediği *Devleti Yeniden Gündeme Getirmek* adlı kitapta yer almaktadır. Bu kitapta Skocpol, daha önceki devlet kuramlarının sadece devletin toplum tarafından nasıl şekillendirildiği sorusu üzerinde durduğunu, devletin kendi örgütsel gücüyle toplumu nasıl dönüştürdüğü sorusunu ise ihmal ettiklerini vurgulamıştır (Oğuz, 2013). Neoklasik ekonomik ana akım yaklaşım, kurumları, sabit ve dış faktörler

olarak ele almıştır. Bu gelenek, 20. yüzyılın başlarında, teorik ve matematiksel modeller doğrultusunda gelişen neoklasik bakış açısını eleştiren Veblen, Myrdal ve Commons gibi kurumsal ekonomistler tarafından rededilmiştir. Siyasi ve sosyal yapıların normal ekonomik süreçleri engelleyebileceğini ve bozabileceğini savunarak, sosyoloji, politika ve hukuktan edinilen bilgilerin kullanılarak ekonomik sorunlara disiplinlerarası bir yaklaşım getirilmesi gerektiğini önermişlerdir (Lowndes, Marsh, & (Ed.), 1995).

3.2. Peter Evans "İçselleştirilmiş Özerklik" Yaklaşımı:

Neoliberal klasik iktisat anlamında devlet ve piyasanın kavramsal farklılığına dayanan kalkınmacı devlet teorileri ampirik olarak savunulamaz hale gelmiştir. Kurumsalcılık anlayışı ise devlet-pazar ikilemi meselesini, kalkınma bağlamında en önde düşünülmesi gereken konu olarak benimseyen bir yaklaşım haline gelmiştir. Bu bağlamda, devlet ile piyasayı birbirine bağlamaya yönelik çalışmalar içerisinde Peter Evans'ın "içselleştirilmiş özerkliği" klasik bir yere sahiptir. Peter Evans'a göre, devlet özerkliği ilişkisel olarak tanımlanır, çünkü "devlet faaliyetlerinin amaçları tek başına devlet görünümünde üretilmez, ancak sivil toplumun genel çıkarları ile birlikte belirlenir (Evans, 2012). Evans, devletlerin standart ve sabit kalıplarda olmadıklarını, yapılarına ve toplumla olan ilişkilerine göre farklı biçimlerde değiştiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkilerin karşılıklı olarak detaylı biçimde düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Peter Evans'ın görüşlerine benzer şekilde, Leftwich devlet, toplum ve ekonomi arasındaki basit etkileşimin daha net anlaşılması için bu kavramların birbirlerinden ayrılmasının doğru olmadığını savunmaktadı (Leftwich, 1995). Linda Weiss ve John M. Hobson, devletin devlet-pazar ilişkilerini açıkladıkları ve Peter Evans'ın "içeselleştirilmiş özerklik" kavramına benzer şekilde "yönetilen karşılıklı bağımlılık" terimini geliştirmişlerdir (Weiss & Hobson, 1995). Peter Evans, devletlerin başarılı bir sanayi dönüşümünü gerçekleştirebilmeleri için devlet bürokrasisinin geniş bir ulusal çıkar üzerine odaklanarak kararlar alabilecek kadar kendi çıkarlarından özerk olmasını, aynı zamanda yönetmesi gereken anlayışı da içselleştirmesi gerektirdiği belirtmektedir. Tablo-13, Peter Evans'ın içselleştirilmiş özerklik kavramından yola çıkılarak devletlerin farklı topluluklar (iş dünyası toplulukları / çıkar grupları) ile özerk bürokrasisinin yetkinlik derecesine göre kalkınmacı devlet teorisi kapsamında nasıl sınıflandırıldığını göstermektedir.

Tablo 13
Peter Evans'a göre Kalkınmacı Devlet Türleri

		Devletin İçselleştirme Derecesi	
		Yüksek	Düşük
Devlet özerklik Derecesi	Yüksek	Kalkınmacı Devlet	Orta Seviye Devlet
	Düşük	Orta Seviye Devlet	İlkel Devlet

Kaynak: Evans, P. (1995) Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation. Princeton, NJ: Princeton University Press. Adlı eserden üretilmiştir.

Tez kapsamında, Peter Evans'ın yukarıda verilen kalkınmacı devlet teorisinden yola çıkılarak, Türkiye ve Güney Afrika özelinde devlet tipolojisi belirlenmeye çalışılacaktır. Belirlenen devlet tipolojisine göre kalkınmacı dış politikaların dinamik ve belirleyici unsurları ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye ve Güney Afrika'nın kalkınmacı dış politika uygulamalarının ve devlet yapısının kalkınmacı devletler tarafından yürütülecek olan kalkınmacı dış politikanın uygulanma zemini bulduğu kurum ve kuruluşların içsel olarak oluşum ve uygulama aşamalarındaki sürecin nasıl gerçekleştirildiği tezimizin kapsamında ayrıca ele alınmaya çalışılacaktır.

3.3. Kalkınmacı Devlet Teorisi

Peter Evans'a göre; kalkınma ile ilgili en önemli konu kalkınmacı devlet olgusuna kalkınma durumuna göre belirlenmiş devlet kurumları tanımından ziyade teorik bir kavram olarak bakılması gerektiğidir. Geleneksel anlayışın bırakılarak kalkınmanın başarılabilmesi için devletin kendisinin belirli yapıda olması gerektiğini ve bu yapının da toplumla olan ilişkilerinde önemli olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bundan sonra yapılan analizlerde ise kalkınmaya yönelik başarının sağlanabilmesi için gerekli yapısal özelliklerin neler olduğunu ve bunların değişimine ilişkin olan politik ve örgütsel dinamikleri sorulmalıdır. Bu şekilde gerçekleştirilecek olan kalkınma analizlerinin neyin "kalkınmayı" gerçekleştirdiğine ve bu sonuca varılması için en önemli girdilerin neler olduğuna dair daha genel bir teori içinde konumlandırılması gerekecektir (Evans P., 2013).

3.3.1. Kalkınmacı Devlet Teorisi Washington Konsensüsü Dönemi

Chalmers Johnson Japonya'nın savaş sonrası gelişme sürecini tanımlamak için ilk defa kalkınma devleti kavramını kullandı. C. Johnson'a göre devletler, devlet-iş ilişkilerini nasıl yürüttüklerine göre düzenleyici ve kalkınmacı kategorilere ayrılabilir. Düzenleyici devletler ekonominin yapısal özelliklerine müdahale etmeden etkili bir işleyişi sağlamak için gerekli parasal ve endüstriyel düzenlemeleri yaparlarken; kalkınmacı devletler planlı piyasa ekonomilerindeki hedefleri doğrultusunda hareket ederler (Chalmers, 1982) Benzer şekilde, Meredith Woo-Cumings, kalkınmacı devlet kavramını kapitalist ekonomiye sahip Kuzeydoğu Asya'da ekonomik hayatı yapılandıran

kesintisiz politik, bürokratik ve parasal etkiler ağı için bir kısa yol olarak tanımlamıştır (Woo-Cumings (Ed.), 2007).

Washington Konsensüsü döneminde, kalkınmacı devlet teorisi, devlet merkezli kalkınmacı politikalar, devletin ticaret odaklı planlama ve koordine etme, kredi alma ve uluslararası rekabet edebilirliği arttırmak için yetkin bürokrasiler ile sermayedar arasında ilişkiler kurarak fiyatları dengeleme kapasitesini artırmaya odaklanan etkin kalkınma politikasının merkezi olarak açıklanmaktadır (Jayasuriya, 1999). Ha-Joon Chang, kalkınma devletinin ekonomik ve politik ilişkileri düzenleyerek ve bunlara müdahale ederek ekonomik kalkınma için sürdürülebilir sanayileşmeye geçtiğini savunmuştur (Chang, 2004). Benzer bir şekilde, Alice Amsden, Washington Konsensüsü döneminde bazı hükümetlerin belirli sanayi sektörlerini geliştirmek için tarife koruması, sübvansiyonlar ve diğer kontrol türlerini içeren bir dizi politika izlediğinin altını çizmiştir (Amsden, 1990) (Caldentey, 2008). Örneğin, Doğu Asya'daki kalkınmacı devletler, ticaret, ihracata yönelik üretim ve güçlü bir özel sektöre dayanarak kurulmuştur (Richard, 2017). Öte yandan, Robert Wade, Tayvan örneğinde farklı sermaye yatırımları biriktirmek için devletlerin yönetilen pazarın unsurlarını analiz ederek piyasayı yönetme girişimlerinin (Wade, 2010) bulunmasının öneminin altını çizmiştir. Günümüzün kalkınmış ülkeleri olan İngiltere ve ABD dahil olmak üzere kalkınma sürecini tamamlamış birçok ülke sanayileşme süreçlerinin ilk aşamasında devlet tarafından uygulanan kalkınma yardımı stratejilerini sergilemişlerdir (Chang, 2004).

Adrian Leftwich, kalkınmacı devletleri, kalkınma durumunu hızlı ekonomik büyüme oranı ile tamamlayan ve görece özerk ve güçlü ekonomik bürokrasilere odaklanarak kalkınma durumlarını iyileştiren devlet şeklinde tanımlamıştır. Her ne kadar ilk nesil kalkınma durumları farklı şekillerde tanımlanmış olsa da, temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

1) özel ve kamu sektörlerini düzenleyip stratejik olarak önemli endüstrilere odaklanan ve piyasaya devlet müdahalesi yapabilen,

2) yetkin ve liyakatli bürokrasiye sahip ve

3) devlet politikalarını uygulamak ve izlemek için pilot kuruluşları olan devlettir (Leftwich, 1995).

3.3.2. Kalkınmacı Devlet Teorisi Post-Washington Konsensüsü Dönemi

1997 Asya finansal krizinden sonra, Washington Konsensüsü dönemindeki sanayi politikalarına (ekonominin yapısını etkilemeye yönelik hükümet politikaları olarak tanımlanan (Serra & Stiglitz, 2012)) yönelik eleştiriler ve temel olarak finansal piyasa serbestleşmeleri ve özelleştirmeler ötesinde güçlü devlet müdahalesine odaklanan reformlara yönelik olarak yapılmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi bu yeni dönemi, Dani Rodrik, orijinal Washington Konsensüsü dönemi başarısızlığının o döneme uygun kurallar dizisinin yetersiz şekilde uygulanmasından kaynaklandığı vurgulayarak bu yeni döneme

“artırılmış/augmented Washington Konsensüsü” olarak nitelendirmiştir (Rodrik, 2006) (Rodrik D. , 2011). Eleştirilerin büyük bir kısmı özel finansal sektörleri düzenlemesi gereken devlet kurumlarının zayıf yönlerine dayandırılmakta ve hesap verebilirliğin, şeffaflığın ve daha demokratik bir devlet-iş dünyası dengesinin yaratılmasının giderek daha da önemi konular haline gelmesine rağmen dikkate alnmaması olarak belirtilmektedir (Rodrik D., 2011).

1997 yılındaki Dünya Bankası Raporu, hem planlı hem de karma ekonomilerin hukukun üstünlüğü çerçevesinde kurumsal reformlar yapması gerektiğini vurgulamıştır (WorldBank, 1997). 2000'li yılların sonunda, yeni bir Dünya Bankası *Doğu Asya Rönesansı: Ekonomik Büyüme Fikirleri* isimli raporu ile, bazı orta gelirli ülkelerin düşük gelirli ülkelerle ücretler açısından rekabet edemediklerini ve yüksek gelirli ülkelere karşı büyümeye yönelik stratejileri uygulayamadıklarını vurgunmıştır (Kharas & Rogerson, 2016). Bu durum, yeni devlet-ticaret ilişkilerini yürütmek için güncel kalkınma planları yaratmanın gerekliliğini göstermiştir. Peter Evans'a göre, başarılı bir endüstriyel dönüşüm, devlet bürokrasisinin, ulusal çıkarlara odaklanan kararlar alırken, aynı zamanda sanayileşme sürecini yönetmek için gereken anlayışı elde etmek için kendi içlerine gömülü olmalarını gerektirmektedir (Evans P. B., 1995). Michael Mann, bu durumu “merkezi bir devletin baskıcı olsun ya da olmasın, kurumsal bölgelere nüfuz etmek ve kararlarını lojistik olarak uygulamak için gereken kurumsal kapasitesi” olarak tanımlayarak devlet altyapısı gücü kavramını ortaya koymuştur. Bu, kolektif güç, “toplum yoluyla güç”, sosyal yaşamı devlet altyapısıyla koordine etmeyi sağlayan güçtür (Mann, 2012, p.59). Haggard, Asya krizinden çıkarılacak en önemli dersin yalnızca ekonomik büyümeyle değil aynı zamanda sosyal hesap verebilirliği ve devlet kapasitesini artırmakla ilgili olduğunu vurgulamıştır (Haggard, 2015).

Evans’ın son çalışması Amartya Sen’in yetenek yaklaşımına dayanarak ekonomik kazanımlardan ziyade bireyin yeteneklerinin artırılmasını kalkınmacı devletin odak noktası ve hedefi olarak geliştirmektedir (Evans P. B., 1989). Aslında bu, Washington Konsensüsü sonrası dönemde ortaya çıkan kalkınmacı devlet teorisinin en belirgin özelliğidir. Bu yeni kalkınma sonrası durum artık yalnızca fiziksel ürünlerin üretimine dayanan bir kalkınma modeli olmaması gerektiğini ve aynı zamanda bilgi ve teknolojik gelişmelerin kalkınmacı devlet teorisi içine eklemlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Mark Beeson'a göre, devletler hala ana aktörler olmasına rağmen, kalkınma hedeflerine ulaşılması için bunu yapma niyetlerine (Beeson, 2001) sahip olmalı ve önceki döneme göre daha etkin kurumsal yapılara ve yetenekli devlet kapasitelerine sahip olmalıdırlar (Edigheji, 2010). Buna paralel olarak, Sheffield Politik Ekonomi Araştırma Enstitüsü'nün (SPERI) Endüstriyel Strateji Komisyonunun 2017 yılındaki nihai raporu, devletin riskleri bir araya getirme, piyasa yaratma ve kamu malı sağlama yeteneğinin yanı sıra özel sektörün yapamayacağı şekilde koordinasyon ve toplanma yetkilerine sahip olması gerektiğini belirtmiştir (The Industrial Strategy Commission, 2017). Rrowden, kalkınmacı devletler tarafıdan kilit

yerel siyasi seçmenler ve ekonominin kilit sektörleri arasında geniş bir siyasi uzlaşıya dayanan proaktif ve sürdürülebilir bir sanayileşme stratejisi izlemelerinin gerekliliğinin altını çizmiştir (Rowden, 2019).

3.3.3. Kalkınmacı Devlet Teorisi Yeni Çağ/Melez Dönem

2008 mali krizi, devletin düzenleyici bir şekile ekonomik politikalarına yapılan müdahalesinin (Doğu Asya'nın başarılı gelişme modelinde olduğu gibi) bize Washington konsensüsünün neoliberal standartlarının doğru olduğunıu göstermiştir (Debanes & Lechevalier, 2014). Kalkınma kavramı genellikle yüksek ekonomik büyüme ile ilişkilendirilse de kalkınmacı devlet kavramı son otuz yıl boyunca değişmiştir (Evans P., 2013). Güney Kore örneğini ele alan *Neoliberalizm ve kalkınmacı devletin çöküşü* adlı makalesinde Yun Tae Kim, 1980 'li yıllardan bu yana kalkınmacı devletin sahip olduğu ekonomik güç ve kabiliyetinin giderek liberalleşmeden ve politik demokratikleşmeden etkilendiği için aşındığını savunmuştur (Kim, 1999). Yun Tae Kim'e göre, ilk olarak, neoliberal ekonomik anlayışa uygun yeni bürokratların yükselmesi ve bunların geleneksel ekonomik bürokratlarla çatışmaları, aralarında devam eden sürekli rekabet ve farklı ideolojiler ile ekonomik stratejiler arasındaki çatışmaları ortaya çıkarmıştır. Neoliberal ekonomistlerin zaferi ve devam eden liberalleşme politikaları, devlet iktidarının büyük işletmeleri 65ontrol etme ve düzenleme yeteneğinin aşınmasına neden olmuştur. Benzer şekilde, Atul Kohli'ye göre de Güney Kore kalkınmacı devlet modelinin unsurlarının, Kore toplumunun Japon etkisi altında göreceli olarak yozlaşmış ve etkisiz bir sosyal kurum altında, aynı anda kontrol edebilen ve dönüştürebilen, oldukça otoriter, nüfuz eden bir örgüte dönüşmesinden kaynaklandığını savunmuştur (Kohli, 1994). İkinci olarak ise, demokratikleşme sonrası süreç devleti halkın taleplerine daha duyarlı hale getirmiş ve ekonomik politika oluşturma sürecinin siyasallaşmasına yol açmıştır. Üçüncü olarak, ekonomik ilişkilerin serbestleşmesi, devletin tüm makroekonomik politikaları yönetme kabiliyetini ve başarı olasılığını önemli ölçüde azaltmıştır (Kim, 1999). Kısacası, Yun Tae Kim'e göre, devlet ve sosyal gruplar arasında birbirine bağlı yapının varlığı, bürokrasinin tutarlı ve uyumlu bir şekilde sürdürülmesini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, devlet iktidarının azalması ya da sona ermesi ille de örgütlü sosyal grupların bürokratik devlete egemen olacağı anlamına gelmemektedir.

Toby Carroll, geç dönem ortaya çıkan kapitalist dünya düzeninin devletleri pazar odaklı politika ve kurumları benimsenmelerine zorladığını iddia etmiştir (Carroll, 2017). Böylece, kalkınmacı devlet teorisinden Brenner ve arkadaşlarının ortaya koyduğu "Rengarenk Piyasa Devleti" (Brenner, Peck, & Theodore, 2012) ya da Mariana Mazzucato ortaya koyduğu "Girişimci Devlet" (Michael & Mazzucato, 2016) olarak nitelendirilen teorilere doğru bir geçiş olmuştur.

Richard Stubbs ise bölgesel kalkınmacı devletlerin geleceğini değerlendirmek amacıyla üç farklı yaklaşım ortaya koymuştur. Bu üç yaklaşım, bazı sektörlerin kalkınmacı devlet yapı ve politikalarından uzaklaşmaya karşı daha duyarlı olduğunu düşünülerek devlet yaklaşımı, sektör yaklaşımı ve politika yaklaşımı şeklindedir (Stubbs, 2017).

Sonuç olarak, ilk Washington Konsensüsü dönemi ekonomik kurallarının mutlak gerçekler olduğu ve tarihsel veya kültürel bağlamdan bağımsız olarak evrensel olduğu ve genel geçer olduğu fikrine dayanılmaktaydı. Piyasa başarısızlığına yakalanmamak için piyasa ekonomisinde verimsiz kalan bu kurallardan vazgeçilerek ekonomik verimliliği destekleyen ve herkes tarafından kabul edilen doğal kuralların piyasa mekanizmalarının yerini almasının sağlanmasının gerektiğine inanılmaya başlanmıştır (OpenEdition, 2009). Günümüz dünyasında ise parçalı, melez yapıdaki kalkınmac devlet tiplerinin ortaya çıkması nedeniyle mutlak piyasa mekanizması kuralları kapsamında incelenemeyen kalkınmacı devlet uygulamaları bulunduğunu söylemek doğru olacaktır. Kapitalist sistemin kendisinden kaynaklanan krizlerden dolayı ortaya farklı kalkınmacı devlet reçeteleri çıkmış ve bu nedenle her devletin bulunduğu koşullar dikkate alınarak kendine özgü kalkınmacı devlet yaklaşımlarından bahsedilmeye başlanmıştır.

Önceki bölümlerde yer alan bilgiler ışığında bundan sonraki bölümlerde teze konu olan Türkiye ve Güney Afrika'nın devlet özelinde ayrı olacak şekilde kalkınmacı dış politika analizleri yapılmaya çalışılacaktır. Bu analizlerin kalkınmacı dış politika yeni modelinin dayandığı kalkınmacı devlet yaklaşımından yola çıkılarak kavramsal boyutları açıklanan kalkınma ve dış politika uygulamaları arasındaki bağlantılar bulunmaya çalışılacaktır. Özellikle neoliberal fikirlerin ortaya çıkmaya başladığı 1970 ile 1990 yılları arasındaki dönem Washington Konsensüsü dönemi olarak dikkate alınacak, 1997 yılı ile 2008 arasında dönem Post-Washington Konsensüsü dönemi ve nihai olarak tez kapsamında yeni dönem ya da melez dönem olarak ifade edilen 2008 sonrası ve günümüz de ayrı bir dönem olarak değerlendirilecektir.

4. TÜRKİYE KALKINMACI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Türkiye'deki kalkınmacı dış politika uygulamalarına örnek oluşturabilecek olay ve olgular tarihsel olarak Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Kalkınmacı dış politika kavramı Türkiye'nin kalkınma politikaları ve dünyanın değişen uygulamaları doğrultusunda dönüşüm geçirmiştir. Dünyadaki uluslararası ekonomik sisteme uygun olarak dönüşen Türkiye'nin kalkınmacı dış politika uygulamaları aşağıdaki dönemler itibarıyla incelenebilecektir:

1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi (5 alt dönem ile birlikte)

-1923-1960 yılları arasındaki dönem

-1960-1980 yılları arasındaki dönem

-1980-2000 yılları arasındaki dönem

-2000-2008 yılları arasındaki dönem

-2008 ve günümüz.

4.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kalkınmacı Dış Politika

Osmanlı İmparatorluğu kuruluş ve yükseliş dönemlerinde, ekonomik yapı, devletin özel mülkiyete izin vermediği ve her alanda yer aldığı merkeziyetçi konumda bir kalkınmacı devlet anlayışı temeline oturmuştur. Dönemin koşulları gereğince, tımar sistemine dayalı olan toprak yönetimi, bireysel mülkiyete dayalı bir modele izin vermemiştir. Ayrıca dayanışma ve kardeşliğin üzerine yürütülen ahilik geleneği çerçevesinde, ticaret ile uğraşanların oluşturduğu meslek kuruluşları olan loncalar gibi kurumlar içerisinde var olan toprak sahiplerinin ve ticaret ile uğraşanların, ekonomik sistem içerisinde özerk olarak hareket etmesi devlet tarafından sınırlandırılmıştır (Pamuk, 2012, s.236). Belirtilen dönemde hâkim toprak düzeni olan tımar sistemi içerisinde yer alan sosyo-ekonomik sınıfların tümüne birden İslami inanış çerçevesinde, Padişahın tebaası (Allah'ın emaneti) (Dumrul, 2014) gözüyle bakılmış ve bu anlayış Batı'daki kölelik anlayışının tersine tebaa'nın devlet karşısındaki hukuki konumunu da garanti altına alarak bireysel rekabete dayalı ekonomik bir yapı ortaya çıkmasına engel olmuştur. Osmanlı devletinin 18. yüzyılda Batı'da başlayan Sanayi Devrimi öncesinde güçlü bir ekonomiye sahip olmasında devletin ekonomik hayattaki merkezi rolünün önemi büyüktür. Devlete yüklenen bu merkeziyetçi rol, ilerleyen yıllarda üretimin artı değerinin sadece devlette kalmasına, özel mülkiyet kavramının gelişmemesine ve bu nedenle de tebaa içerisinde Batılı anlamda sanayi devrimini

gerçekleştirecek sosyo-ekonomik sınıfın oluşmasına engel olmuştur. Batı'nın Coğrafi Keşifler ve Sanayi Devrimi ile başlayan ekonomik iyileşme dönemi ile bu gelişmeyi yakalayamayan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme devrinin aynı zamanlarda gerçekleşmesi tesadüf olarak değerlendirilmemelidir.

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan 19. yüzyıla kadar güçlü merkeziyetçi devlet ile uyguladığı ekonomi modelini; tarımsal ürünlere dayalı, kendi kendine yetebilme kapsamında ithalata dayalı olmayan bir kalkınmacı devlet anlayışı temeline oturtmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu emek-yoğun üretim modeli, Sanayi Devrimi sonrası Batı Avrupa'da hızla gelişen teknolojie dayalı tarımsal seri üretim kapsamında yürütülmeye başlanan model karşısında dış politik ekonomi anlamında rekabet edememiştir. Batı ile rekabet edemeyen bu ekonomi modeli nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın ucuz mallarının ihraç edildiği açık pazar haline gelmiştir (Çoban, 2021).

1838 yılında İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Anlaşması kapsamında verilen kapitülasyonlar, Osmanlı devletinin uluslararası politik ekonomik sistem içindeki konumunun kötüleşmesi sürecini hızlandırmıştır. Osmanlı devleti içinde yerli mallardan görece daha ucuz olduğu için daha fazla tüketilen Avrupa mallarının ağırlığı giderek artmıştır. Avrupalı devletler ile Osmanlı devleti arasındaki ekonomik ilişkiler giderek daha eşitsiz bir güç ilişkisi içinde devam ettirilmiştir. Bu eşitsiz ekonomik ilişkiler kapsamında, Osmanlı devleti dünya ekonomisine eklemlenmeye başlamıştır (Eşiyok, 2010). Dış ticari ilişkilere bağlı olarak ülke içinde öncelikle İngiliz ve sonraları Alman mallarının ağırlığının arttığı görülmüştür. Diğer taraftan, ulaşımda büyük demiryolları yapımlarının Avrupalı devletlere verilmesi, bankacılık alanında yabancı sermayeli şirketlerin ortaya çıkması, sermaye birikiminin çoğunlukla yabancı uyruklular tarafından gerçekleştirilebilmesi ve azınlıkların bu anlamda avantaj elde etmesi gibi konular ortaya çıkmıştır.

Kapitülasyonlar çerçevesinde Osmanlı devletine gelen yabancı sermayenin, yerli üretimin tarım, madencilik, sanayi gibi sektörlerde artırılması amacından ziyade, dış borçların ödenmesinde ve dış ticaretin daha da geliştirilebilmesi amacıyla alt yapı yatırımlarına (su, gaz, demiryolu, bankacılık, liman vb. alanlara) yöneldiği görülmüştür (Pamuk, 1997, s.193). Dışa açık bir ekonomi modeli anlayışının yaygınlaştığı Osmanlı İmparatorluğu, bu dönemde devlet içinde sahip olunan kapasitesini kalkınmacı bir devlet modeline yöneltememiş ve uyguladığı dış ekonomik politikalar ile kısa vadeli çıkarlarını gözeterek, uzun vadeli kalkınma amacına yönelik olarak politikalar benimsememiştir.

Tablo-14 ve Tablo-15'ten de görüleceği üzere Osmanlı devletinde uygulanan dışa açıklık ithalat ve ihracat rakamlarının 1860'lı yıllar itibarıyla artış göstermiştir. Dış ticaret hacminde İngilizte başta olmak üzere Fransa, Almanya ve Avusturya gibi Merkez ülkelerin ağırlıklarının fazla olmasının bu batılı devletlerin belirtilen yıllar içerisinde sanayi devrimi sonrasında gerçekleştirdikleri üretim fazlalarını hammadde ithal ettikleri Osmanlı devletine satarak geliştirdikleri görülmektedir.

Tablo 14
Osmanlı Devleti'nin İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı

Yıllar	İngiltere	Fransa	Almanya	Avusturya	(İ+F+ AL+Av	Merkez	Rusya	Çevre	Cari fiyatlarla yıllık İhracat
1830-32	13,3	14,3	2,1	30,9	60,6	64,3	12,6	23,1	3,8
1840-42	19,8	16,6	1,9	29,1	67,5	70,0	10,4	19,5	5,2
1850-52	20,1	15,8	1,1	28,0	74,0	76,4	8,3	15,3	8,8
1860-62	23,5	29,9	0,5	16,8	70,7	73,4	10,2	16,4	12,4
1870-72	27,2	25,3	0,4	14,3	67,2	69,4	14,7	15,9	19,4
1880-82	23,5	28,0	0,5	6,1	58,1	62,9	13,6	23,5	15,2
1890-92	25,9	24,5	4,3	5,9	50,6	76,1	4,2	20,7	17,9
1900-02	25,9	19,2	7,2	7,8	60,1	78,3	3,9	17,8	20,3
1909-11	17,9	14,1	11,4	8,0	51,4	77,0	3,9	19,2	25,9

Kaynak: Pamuk, Ş. (2005). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tablo 15
Osmanlı Devleti'nin İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı

Yıllar	İngiltere	Fransa	Almanya	Avusturya	(İ+F+ Al+Av)	Merkez	Rusya	Çevre	Cari Fiyatlarla Yıllık İthalat
1830-32	19,0	9,9	3,1	16,9	49,1	52,7	31,3	16,0	4,0
1840-42	29,3	8,6	4,6	22,1	64,6	67,3	16,5	16,2	5,7
1850-52	25,5	9,3	9,7	26,2	70,7	74,6	13,6	11,8	9,5
1860-62	26,5	12,2	9,5	17,2	65,4	67,5	11,5	20,9	12,9
1870-72	32,4	12,3	13,6	12,9	71,2	76,7	9,2	12,1	22,4
1880-82	45,2	11,8	2,4	11,8	71,2	74,9	9,7	15,4	15,4
1890-92	35,9	12,4	10,3	9,8	68,4	77,5	9,9	12,6	19,2
1900-02	29,8	10,0	9,8	14,5	64,1	78,7	10,3	11,1	20,3
1909-11	23,9	8,4	13,7	13,9	49,9	78,8	8,7	12,5	37,7

Kaynak: Pamuk, Ş. (2005). Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914). İstanbul: İletişim Yayınları.

Osmanlı Devleti, dağılma döneminde Batlı devletler başta olmak üzere dünyaya yayılan ekonomik liberal dönüşüme, merkeziyetçi yapısı ve rekabetçi bireysel sermayenin yetersizliği nedeniyle uyum sağlayamamıştır. Osmanlı Devleti, Sanayi devrimi ile dünyaya yayılmaya başlayan ekonomik liberalizm düşüncesine dayalı bir dış politika uygulamasına sahip olmadığından; devletin kurumlarını ve iç aktörlerini bu dönüşümün gerektirdiği şekilde yönlendiremediğinden, sadece kısa vadeli çıkarlarına dayalı olarak dış ekonomi politikaları ortaya koyabildiğinden ve dönemin yoğun olarak savaşlarla

geçmesi nedeniyle, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek derinleşen ekonomik kriz içine girmiştir. Bütün bu gelişmeler, Osmanlı devletinin sonunu getiren sürecin başlangıcı olmuştur.

4.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Kalkınmacı Dış Politika

4.2.1. 1923-1960 Yılları Arasındaki Dönem

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti, yıkılan Osmanlı devletinden ekonomik anlamda birçok sorun devralmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, kuruluşunun ilk yıllarında Osmanlı devletinden, Duyun-u Umumiye İdaresi (Eroğlu, 2010) tarafından yönetilen yüksek miktarda dış borç, teknolojik gelişmelerden uzak ve ilkel yöntemlerle emek-yoğun şekilde yürütülen tarımsal üretim modeli, yetersiz özel girişimcilik ve sermaye birikiminin bulunduğu bir ekonomik yapı devralmış ve bu kısıtların iyileşmesine yönelik politikalar oluşturarak kalkınmanın önündeki engelleri aşmaya çalışmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasının ardından Mustafa Kemal Atatürk ve ekibi, bu dönemde ortaya çıkan küresel ekonomik krize ve ülkede bulunan kötü ekonomik koşullara rağmen Osmanlı devletinden kalan ekonomik düzene benzemeyen, yeni bir ekonomik model oluşturmaya çalışmıştır (Pamuk, 2020). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti için sanayileşme atılımının olabildiğince kısa sürede gerçekleştirilebilmesi amacıyla gerekli olan sermaye birikiminin sağlanmasına ve işgücünün eğitimin seviyesinin artırılmasına duyurulan ihtiyaç nedeniyle öncelik tarım sektörüne verilmiştir.

Türkiye'nin kalkınmacı dış politika anlamında ilk ve en önemli adımı, 1922-1923 yıllarında, Lozan Barış Anlaşması çerçevesinde atılmıştır. Lozan Barış Anlaşması kapsamında gerçekleştirilen müzarekeler sonucunda, ekonomik anlamda Osmanlı devletinden devralınan mirasın değiştirilmesi amacıyla yabancılara verilen kapitülasyonların ve Balta Limanı gibi yabancılara ekonomik ayrıcalıklar veren serbest ticaret anlaşmalarının yürürlükten kaldırılması ve Düyûn-ı Umûmiye İdaresi ile yönetilen dış borçların geri ödeme yöntem ve sürelerinin yeniden oluşturulması mümkün olmuştur (Pamuk, 2012, s.236).

Milli ekonomik kalkınma modelini oluşturmaya çalışan yeni Türkiye'de, devletin ekonomideki müdahaleci tavrının artırılması, dışa kapalı ve korumacı politikaların uygulanması hedeflenmiştir. 1923 yılında alınan İzmir İktisat Kongresi Kararları (Kayıran & Saygın, 2019), yeni oluşturulmaya çalışılan bu ekonomik model için bir rehber görevi üstlenerek ekonomik anlamdaki bu dönüşüme önemli bir ivme kazandırmıştır. Kongrede alınan kararlar sonucunda, 'yabancı' değil 'milli' sermayeye dayalı, ideolojik anlamda komunizmden uzak ve kapitalist ekonominin gerektirdiği şekilde dışa açık bir ülke olma hedefinde ilerlendiğine vurgu yapılmıştır.

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve İkinci Dünya Savaşları nedeniyle uluslararası ekonomik sistemin daralmasına paralel olarak Türkiye'de planlı ekonomik sanayileşme deneyimine geçilmiştir. 1924 yılı Anayasası, özel mülkiyeti ve serbest teşebbüsü devletin temel ekonomi ilkeleri olarak ilan etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, ulusal eğemenliğin ekonomik bağımsızlığa dayanması gerektiğini ve bunun sağlanması için bir sanayileşme politikasının oluşturulmasının hayati önem taşıdığını vurgulamıştır. Ne var ki ülke içindeki özel sektörün mali açıdan zayıf olması, uzun vadeli planlı sanayi altyapısına geçmekten ziyade kısa vadeli kar amacı güden aktörlerden oluşması nedeniyle büyük çaplı yapısal sanayileşme dönüşümünü gerçekleştirme kapasitesi bulunmamaktaydı (Bayar, 1996).

Her ne kadar Cumhuriyetin ilk yıllarında özel kesime dayalı liberal kalkınmacı bir ekonomik model benimsense de 1929 Dünya Ekonomik Buhranının yol açtığı küresel korumacı politikaların yaygınlaşması nedeniyle yeni Türkiye'de de sanayileşme politikaları bizzat devlet eliyle ve dış etkilere kapalı şekilde gerçekleştirilmek istenmiştir. 1929 yılı itibarıyla dünya ticari ilişkilerinde artan gümrük tarifeleri ile birlikte, hammaddesi yurtiçinden sağlanan ve önceliği iç talebi karşılamaya yönelik olarak belirlenen sanayi sektörlerinde gelişme göstermek üzere adımlar atılmıştır. Bu yöntemle, dışa bağımlı olmayan, kendi kendine yetebilen ve liberal uluslararası dünya sistemine entegre olmaya çalışan bir ekonomik model oluşturulmak istenmiştir. Bu model içerisinde, sanayinin lokomotifi olarak belirlenen kilit sektörlerde var olan özel girişimlerin korunmak istendiği ve özel sektörün yeterli olmadığı alanlarda ise devletin özel sektör aktörü gibi müdahale ettiği görülmüştür.

1934 yılında Sovyet danışmanlardan kalkınmacı dış politika kapsamında alınan destek ile Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın devreye girmiştir. Sümerbank, Etibank ve diğer devlet kuruluşlarının da desteği ile demir, çimento vb. ürünlerin üretiminde gelişme gösterilmiştir (Özder, 2017). 1934 ve 1938 yıllarında yapılan sanayi planları kapsamındaki uygulamalar, özel sektörden ziyade ekonomide kalkınmacı devlet anlayışının benimsenerek devletin merkezi bir rol oynadığı örnekleri oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde kendi yerini belirlemeye çalışan Türkiye, birinci ve ikinci sanayi planlarının devamlılığı niteliğinde ve Sovyet tipi kalkınma modelinden esinlenerek oluşturulmuş 1946 yılı İvedi Sanayi Planı'nın uygulanmasından vazgeçerek ABD öncülüğünde kurulan liberal ekonomik sistem bloğuna yakın bir dış politika izlemiş ve 1947 yılındaki Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nı bu minvalde uygulamaya almıştır (Ay, 2012). Dış politika alanındaki bu değişim, iktisadi anlamdaki bakış açısında da etkili olmuş, Türkiye'nin 1946 İvedi Sanayi Planı ile öngördüğü ekonomik kalkınma modelinin değişmesine neden olmuştur. 1946 yılı İvedi Sanayi Planı kapsamında öncelik iç finansmana dayalı olarak tarımsal sektörün ve sonrasında diğer sektörlerin gelişimine odaklanmış bu kalkınma stratejisi yerini dış finansmana dayalı ve sadece tarımsal üretim modelini öngören 1947 yılı Türkiye Kalkınma Planı'na bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya'yı kendine tehdit olarak gören Türkiye, bu tehditleri bertaraf etmek adına Batı bloğuna eklemlenmek istemiş ve bundan sonra Batı sermayesinin ve

yardımlarının ülkeye çekilmesi hedefine yönelik kalkınmacı dış politika uygulamaları yürütmüştür (Ertem, 2009). Batı bloku içerisindeki konumunu belirginleştirmek amacıyla Türkiye 1947 yılında UPF ve DB gibi uluslararası Bretton Woods kuruluşlarına üye olmuştur. Yasin Çoban, dış politika uygulamalarındaki bu değişikliği, başlangıçta kalkınmacı devlet olarak hareket eden Türkiye'nin uzun vadede ekonomik gelişimi önünde olumsuz etkisi bulunacak bir paradigma dönüşümü olarak görmektedir. Batı'dan alınan Marshall ve Truman yardımları sonrasında sağlanan refah nedeniyle Türkiye, tarımsal üretim politikaları yanında sanayiye önem veren bir kalkınma modeli içinde hareket etme yönünde istikrarlı olamamıştır (Çoban, 2021).

1950'li yıllarla birlikte, Demokrat Parti, ekonomiyi daha liberal ve dışa açma yönünde birçok adım atmıştır. Korumacı ve kapalı politikalar terkedilerek serbest dış ticaret politikaları benimsenmiştir. Ekonomik büyüme hem tarım kesiminde modernleşmenin yaygınlaştırılması bağlamında hem de özel sektörde kendini göstermesine rağmen dış ekonomik bağımlılık giderek artmıştır (Baytal, 1988). Demokrat Parti döneminde Soğuk Savaş çerçevesinde yürütülmeye çalışılan denge politikası, Batı blokuna yakınlaşma çabaları kapsamında Kore Savaşı'na asker gönderilmesi ve sonrasında NATO'ya üye olunması, ABD ile imzalanan bir dizi ortak strateji anlaşmaları, İsrail'in tanınması, Balkan-Bağdat Paktlarına taraf olunması gibi siyasi açıdan yürüttüğü politikalar (Duman & Birsel, 2012), ekonomik bağlamda da etkili olmuştur. Bu dönemde, kalkınmacı dış politika uygulamalarının yürütülmesinden ziyade uluslararası sistem içinde konumunu muhafaza etme amacı nedeniyle güvenlik odaklı bir dış politika bakış açısına kalkınma odaklılıktan daha fazla eğilim gösterilmiştir.

Bu dönemde, ekonomik dış politika uygulamalarını en çok etkileyen ve belirleyen gelişme, bugün de halen geçerli olan 1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (TBMM, 1957)' nun ve 6326 sayılı Petrol Kanunu (Haykir & Demir, 2017)'nun kabul edilmesidir. Liberal kalkınmacı dış politika izlenmesine rağmen, bu politikaların yüksek enflasyon ve ekonomik krize neden olması, buna rağmen Demokrat Parti'nin iktidarda kalma amacıyla kısa vadeli populist politikaları sürdürmeye devam etmesi ve birçok konuda muhalefet ile sürekli çatışma içerisinde olmasına neden olmuştur (Hale & (Çev. P. Demir), 2003, s.110-112). Bu durum, ordu içindeki bazı kesimleri rahatsız ettiği için 1960 yılında ordu tarafından siyasi iradeye yönelik bir darbe hareketi gerçekleşmiştir.

4.2.2. 1960-1980 Yılları Arasındaki Dönem

1963-1967 yılları arasındaki dönemi kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Giriş bölümünde yer alan aşağıdaki ifadeler,

> "İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kesin olarak seçmiş olan Türk Milletinin, Anayasamızda açık ifadesini bulan iktisadi ve sosyal hayatı,

keyfi ve plansız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma esasına ve herkesin insan haysiyetine yaraşır bir yasayış seviyesi sağlanması amacına göre düzenleme arzu ve azmine uygun olarak:

Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerceklestirmek üzere Birinci Beş Yıllık (1963- 1967) Kalkınma Planı hazırlanmıştır." (Cumhurbaşkanlığı Strateji Daire Başkanlığı, 1963).

Türkiye'nin o yıllara kadar halen plansız ve keyfi ekonomi politikalarına devam ettiği, uzun vadeli içsel dinamikleri içerisinde adalet, istihdam ve insani değerlere vurgu yapan bir kalkınmacı dış politika oluşturulamadığı anlaşımaktadır. Bu dönem içerisinde gerçekleştirilen dört farklı kalkınma planı olmasına rağmen beklenilen başarı yakalanamamıştır. Bunun nedenini birçok akademisyen uzun vadeli bir kalkınma stratejisine dayanmadan yürütülen ithal ikameci sanayi politikalarının uygulanmasında görmektedir (Özdemir, 2014).

Bu dönemde, bir önceki dönemde uygulanan devletin piyasa ekonomisine doğrudan müdahele ettiği dışa kapalı ve müdaheleci yapıdan vazgeçilmiş, ithal ikamesi yöntemiyle yürütülen sanayileşme politikalarının uygulanmıştır. Özellikle 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)[2] ile birlikte oluşturulan birinci beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde tarım sektörünün dışarıda bırakıldığı ve daha çok özel sektöre yönelik politikaların uygulanmaya çalışıldığı bir planlama dönemi başlamıştır. Her ne kadar özellikle 2000'li yıllar ile birlikte etkinliği sorgulansa da (Kumcu, 2002) DPT, kuruluş yıllarında Doğu Asya ülkelerindekine benzer kalkınmacı devlet modeli içerisinde kalarak kalkınmacı politikaların doğru yönetilmesine imkan verem bir pilot örgüt olarak görülmüştür (Pamuk, 2012, s.236). DPT'nin etkin politikalar yürütebildiği 1960'lı yıllar, Türkiye'de yeniden planlı ekonomiye geçilen, kalkınmacı devletin etkin rol oynadığı ve özellikle Doğu Asya ülkelerindeki kalkınmacı devlet anlayışına en yakın modele ulaştığı dönem olarak ortaya görülmektedir. Bu dönemde, Doğu Asya tipindeki kalkınmacı devlet modeline benzer şekilde aşağıdaki kriterlerin Türkiye'de de oluşturulmaya çalışıldığını söylemek yerinde olacaktır.

DPT'nn kurulması ile başlayan dönemde Türkiye'nin Doğu Asya tipi kalkınmacı devlet oluşum süreci ve kararlılığına girdiği söylenebilecektir. Kalkınmacı Devlet kavramsallaştıması içerisidne önceki bölümlerde ele alınan özelliklerle benzer şekilde bu dönemin özelliklerinin sıralanması aradaki benzerliklerin görüebilmesi amacıyla faydalı olacaktır. Bu dönem Türkiye tipi kalkınmacı devletin özellikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilecektir:

[2] DPT Kuruluş ve görevleri hakkındaki 91 sayılı kanun için bknz: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc074/kanuntbmmc074/kanuntbmmc07403701.pdf

1) Teknokratik bir yapı tarafından yönetilmeye başlanan kalkınmacı devlet örgütlenmesnin kurulması,
2) Pilot örgüt (DPT) tarafından koordine edilen kalkınmacı devlet organizasyonunun oluşturulması,
3) Kamu-özel sektör işbirliğinde yakın temasların sağlanması ve
4) Tamamen serbest piyasa ekonomisinden ziyade devletin ekonomiye müdahelede bulunmasının kalkınma hedeflerine ulaşmada etkinliğe yol açabileceğine olan inancın yaygınlaşması.

1963 yılı ile başlayıp 1983 yıllarına kadar uygulanan ve DPT tarafından hazırlanmış olan dört tane beş yıllık kalkınma planın ortak özellikleri olarak, bu planların devletin bütüncül bir şekilde uygulamaya koyduğu kalkınma odaklı yerli, milli ve ithal ikameci sanayileşme stratejinedayanması sayılabilir. Ithal ikameci sanayi politikalarındaki temel hedef, aşırı değerli kur politikası ile yerli üretimin dış şoklardan korunmasının sağlanması, gümrük vergisi ve kota uygulamaları ile belirli sanayi ürünlerinde yatırımların artırılması ve ithalat yerine iç üretimin özendirilmesi, ihracatın artırılmasıdır (Çoban, 2021, s. 83). Kalkınmacı Dış politika uygulamaları kapsamında bu dönemi değerlendirmek gerekirse, DPT'nin kuruluşuna ilişkin 1994 tarihli ve 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde kurulan Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün aşağıdaki görevleri yerine getirmesinin hükme bağlanması, kalkınmacı dış politika alanında da önemli bir ivme kazanıldığının göstergesi sayılabilecektir:

> "Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü; bölgesel, çok taraflı ve ikili ekonomik ilişkilerin kalkınma planları ve yıllık programlarda belirtilen ilke, hedef ve politikalarla uyumlu ve etkili bir şekilde yürütülmesi için gerekli çalışmaları yapmak, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak amacıyla bu ülkelere yönelik teknik yardım faaliyetlerini yürütmek, gelişme yolundaki ülkeler ve özellikle islam ülkeleri arasında ekonomik ve ticari işbirliği amacıyla kurulan teşkilatlarla ilgili gerekli çalışmaları yapmak, bu teşkilatların daimi nitelikteki kurullarının gerektiğinde sekreterya hizmetlerini yürütmekle görevlidir."[3]

Her ne kadar DPT dış politika alanında kalkınma odaklı politikalar yürütmeye çalışsa da Petrol Krizi ve kamu bütçe açıklarının iç ekonomik yapı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle 1970'li yıllar boyunca yüksek enflasyon ve reel ücretlerdeki düşüş devam etmiştir. Bu nedenle kalıcı yapısal kalkınmacı dış politika uygulamaları yerine kısa süreli ve dış ticaret açığını kapatma amacına yönelik dış fon bulunması gibi uygulamalar ağırlık kazanmıştır.

Soğuk Savaş koşullarının Doğu bloku lehine yumuşadığı, Vietnam Savaşı'nın getirdiği ilave mali yük, Avrupa ülkelerinin ellerindeki dollar miktarının artışı, küresel rekabette Japonya gibi ülkelerin güçlenmesi ve 1973 ve 1979 yıllarında ortaya çıkan Petrol Krizlerinin getirdiği ekonomik şoklar

[3] İlgili KHK için bknz: http://www.spo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=90&tipi=MES&turu=KHK (21 Aralık 2020)

Batı'nın siyasi ve ekonomik gücünü olumsuz etkilemiştir (Oran, 2015, s. 658). Bu uluslararası konjonktür içerisinde, Türkiye'de de dış borç oranı sorunlu hale gelmiş, hükümet borçlarının finansmanı nedeniyle para arzını hızla artırmış ve yabancı para birimi aşırı değerli hale gelerek, Türk Lirası 1970 yılında %66 oranında değer kaybetmiştir (Bayar, 1996). Ne var ki bu durumdayken dahi, devlet tarafından herhangi bir istikrar programı uygulanmaması, hükümet içerisinde siyasi çekişmelerin artarak devam etmesi, devletin giderek büyüyen ekonomik sorunlarla etkili bir şekilde başa çıkmasını engellemiştir. Diğer taraftan, 1970 ve 1971 yıllarında siyasi ve toplumsal huzursuzluk şiddetlenmiş ve 12 Mart 1971'de ordu müdahale ederek Başbakan Demirel'i istifaya zorlamıştır.

Batı blokunun gücünün azalma göstermesi ile birlikte Türkiye, bu dönemde çok boyutlu bir dış politika izlemeye başlamıştır. Özellikle dış borçlarının sürdürdürülebilir şekilde yönetilmesini teminen öncelikle Batı bloku içerisinden olmak üzere farklı ekonomik kaynak arama yöntemlerine başvurulmuştur. UPF dahil diğer uluslararası örgütlerden borçlanmaya gidilmiş ve günü gelen borçlar için yeniden kaynak arayışlarına gidilerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Ortadoğu ülkelerinden (Ekodialog, 2020) de kaynak aranmaya başlanmıştır. Uluslararası konjonktürde ortaya çıkan güç boşluklarından yararalanarak dış politikada görece özerk (Oran, 2015, s. 653) bir manevra alanı yakalayan Türkiye, Bağlantısızlar Hareketi (BBC News Türkçe, 2011) de dahil olmak üzere farklı kutuplara yakınlaşma yönünde davranarak çok boyutlu bir politika izlemeye çalışmıştır. Bağlantısızlar Hareketi Asya ve Afrika'daki eski sömürge ülkeleri, bir araya gelerek Batı ve Doğu Bloku dışında Kuzey-Güney söylemine vurgu yapan ve az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki farkın kapanması için uluslararası bir platform oluşturmaya çalışan Bağlantısızlar Hareketi'ni oluşturmuştur.

Petrol krizleri ve Kıbrıs harekatı'nın getirdiği mali yük sürdürülemez boyutlara ulaşmış ve Türkiye Batı'nın gözünde tehdit ederek borç almaya çalışan bir ülke imajında değerlendirilmeye başlanmıştır (Balcı, 2017, s.178). Bununla birlikte, Türkiye yönetilemeyen dış borç ile ortaya çıkan ekonomik krize, yapısal reformların gerçekleştirilememesi nedeniyle UPF'nin borç vermedeki isteksizliği de eklenince durum daha da kötüleşmiştir. GSYİH'daki düşüş ve işsizlik oranındaki artış nedeniyle ortaya çıkan yüksek stagflasyonist hareketler (Bayar, 1996) üzerine Bülent Ecevit hükümeti, 1979 yılında iktidardan düşmüş ve yerine Milli Selamet Partisi (MSP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin desteğiyle Süleyman Demirel bir azınlık hükümeti kurmayı başarmıştır (Oran (Ed.), 2013, s. 668-671).

4.2.3. 1980-2000 Yılları Arasındaki Dönem

Daha önceki dönemde uygulanmaya çalışılan ithal ikameci kalkınma politikaları çerçevesinde yeterli miktarda ithalat yapılamaması ve yerli üretimin sağlanması için gerekli olan iç sermayenin biriktirilmemesi gibi nedenler, yüksek enflasyona yol açmıştır (Çoban, 2021, s115). Öyle ki, ithal ikameci politikalar nedeniyle ekonomik sıkıntı içerisine giren Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında dünyada yaygın olarak uygulanmaya başlanan liberal yaklaşımlara hızlıca adapte olmak zorunda kalmıştır.

Ulusal ve uluslararası ortamın gereklilikleri çerçevesinde kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçiş yapan Türkiye'de kalkınmacı devlet geleneğinden yoksun kalkınmacı dış politikanın uygulanmaya çalışıldığı yıllara 1980'ler ile başlandığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Örneğin özellikle kurumsal anlamda kalkınmacı devlet kapasitesi oluşturulmadan salt dış baskılar ile uygulamaya alınan bu programın yapımında görev almış olan bürokratlardan Zekeriya Yıldırım, "Kamu ekonomisinden, piyasa ekonomisine geçiş ile içe dönük ekonomiden dışa açık ekonomiye geçiş sağlandı. Kurumsal altyapısı ise 2001'deki Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'ndaki reformlarla hayata geçti." şeklinde beyanda bulunmuştur (Dünya Gazetesi, 2023). Aslında kalkınmacı devlet için gerekli olan örgütsel model ilk etapta düşünülmediğinden, dış politika alanında da bu kaygı ile hareket edildiği söylenemeyecektir. Kendi dinamiklerine ve yapısına dayanılarak kurgulanacak olan kalkınmacı devlet uygulamaları ile planlı ekonomik gelişmeyi hedef edinen ve bu hedef doğrultusunda dış politikasında kurumları arasındaki koordinasyonu sağlayarak ilerlenmemiştir. Türkiye, politik ekonomi ilişkilerinde uluslararası örgütler vasıtasıyla da güçlü ekonomik yapıya sahip ülkelerin çıkarlarına hizmet ederek oluşturulmuş politikalara uygun şekilde politikalar yürütmeye çalışmıştır (Öztürk, Nas, & İçöz, 2008). Turgut Özal döneminde, DB ve UPF'nin etkin yönlendirmeleri (Öztürk, Nas, & İçöz, 2008) ile geliştirilen ve uygulamaya alınan 24 Ocak 1980 tarihli Ekonomik İstikrar Kararları çerçevesinde, Türkiye ekonomik anlamda serbest piyasa ekonomisine sahip, liberal ve tamamıyla dışa açık konuma gelmeye başlamıştır. Dışarıdan alınan ve ulusal anlamda ülkenin kendi dinamiklerine göre kurgulanmamış olan bu ekonomik dönüşüm sonucunda, devletin ekonomideki müdahalesine son verilmiş, özel sektör teşvik edilerek özelleştirmelerin yaygınlaştırılması sağlanmış, ülke ekonomisi uluslararası sermaye akımlarının kontrolsüz bir biçimde etkisine bırakılarak sektörel anlamda yerli üretimi teşvik eden kalkınma ve maliye politikalarından vazgeçilmiştir (Ölmezoğulları, 2012).

24 Ocak kararları çerçevesinde planlanan politikaların aşağıdaki şekilde (Çoban, 2021, s. 116) uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir:

- 1980-1983 yılları arasındaki dönemi kapsayan ilk aşamada askeri rejim yönetimi ile birlikte ekonomik anlamda teknokratik bürokratların görevlendirilmesi,

- 1984-1988 yılları arasındaki dönemi kapsayan ikinci aşamada demokratik rejim ile birlikte dışa açık ve ithalatın serbestleştirildiği bir yeni modele geçişin sağlanması ve

- 1989 ve sonrası dönemini kapsayan aşamada ise Soğuk Savaşın bitişi ve liberal ekonomik yeni dünya düzenine eklemlenme çabalarının bir sonucu olarak TL'nin konvertibilitesinin sağlanması, serbest piyasa ekonomisinin altyapısının oluşturulması ve özelleştirme uygulamalarına yer verilmesi.

Yukarıda belirtilen aşamalardan iktisadi anlamda küresel paradigma dönüşümüne uygun olarak oluşturulan bir dış politika ve bu politikalarla uyum içerisinde oluşturulan bir ekonomi politikasının uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bir diğer ifade ile dış politika alanında askeri ve güvenlik

sorunları ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ilgilendiği, dolayısıyla ekonomik ve teknik konular ile güvenlik ve askeri konuların ayrı ayrı değerlendirildiği çift başlı bir dış politika uygulandığı söylenebilecektir. Türkiye dış etkilere giderek daha açık hale geldiğinden dış politika alanında kısa vadeli çözümler üretmeye odaklanmıştır. Baskın Oran, 1970'lerdeki petrol krizinin hammadde fiyatlarını artırmasının ve Kıbrıs sorunu nedeniyle ABD ambargosunun neden olduğu ekonomik darboğazdan çıkılabilmesi amacıyla OPEC ülkelerine yakınlaşılmasına neden olan pragmatist amaçlara benzer şekilde, 1980'li yıllarda uygulanan ekonomi politikaları sonucunda ihracatın artması ve yeni pazarların önem kazanması nedeniyle Ortadoğu ülkelerine yakınlaşıldığının altını çizmiştir (Oran, 2015, s. 33).

İhracata ve döviz girdisinin artırılmasına dayalı bu büyüme stratejisi ile yürütülen sıkı para ve maliye politikaları, serbest sermaye piyasası ve kambiyo rejimi, enflasyonun üzerinde seyredebilen yüksek faiz hadleri nedeniyle ülke dışsal şoklardan etkilenmeye açık hale gelmiştir. Diğer taraftan, toplumsal gelir dağılımdaki adaletin giderek bozulması ilerleyen zamanlarda kalkınmacı devletin oluşturulamaması ve sürdürülebilir bir kalkınma planının halen daha uygulanamaması önündeki en büyük engeller olarak görülmeye devam etmiştir.

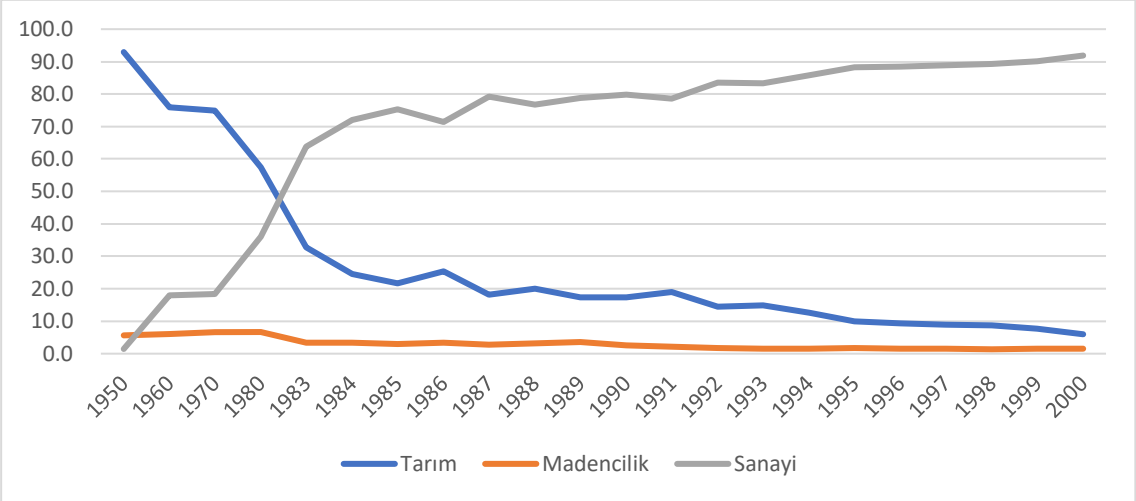
Tablo 9
1980-2000 yılları arasındaki Türkiye'nin İthalatının Mal Gruplarına Göre Dağılımı

Yıllar	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim	Diğer Mallar	Toplam	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim
1980	1,581	6,158	170	0	7,909	19.99%	77.86%	2.15%
1983	1,327	7,795	114	0	9,235	14.37%	84.40%	1.23%
1984	1,495	9,039	223	0	10,757	13.90%	84.03%	2.07%
1985	1,830	9,052	461	1	11,344	16.13%	79.80%	4.07%
1986	2,382	8,232	482	9	11,105	21.45%	74.13%	4.34%
1987	2,423	11,044	690	2	14,158	17.11%	78.00%	4.87%
1988	2,662	11,059	612	3	14,335	18.57%	77.14%	4.27%
1989	2,548	12,500	738	7	15,792	16.13%	79.15%	4.67%
1990	4,041	16,154	2,076	32	22,302	18.12%	72.43%	9.31%
1991	4,296	15,053	1,575	123	21,047	20.41%	71.52%	7.48%
1992	4,826	16,185	1,772	89	22,871	21.10%	70.76%	7.75%
1993	7,358	19,403	2,526	142	29,428	25.00%	65.93%	8.58%
1994	5,220	16,565	1,381	103	23,270	22.43%	71.19%	5.94%
1995	8,119	25,078	2,416	95	35,709	22.74%	70.23%	6.77%
1996	10,254	29,114	4,021	238	43,627	23.50%	66.73%	9.22%
1997	11,108	32,120	5,052	279	48,559	22.88%	66.15%	10.40%
1998	10,661	29,907	5,005	349	45,921	23.21%	65.13%	10.90%

Yıllar	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim	Diğer Mallar	Toplam	Yatırım Malı	Ara Malı	Tüketim
1999	8,727	26,854	4,820	270	40,671	21.46%	66.03%	11.85%
2000	11,365	36,010	6,928	200	54,503	20.85%	66.07%	12.71%

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021488947-36394c03-3282 (20 Aralık 2020).

Yukarıda verilen Tablo-16'dan da görüleceği üzere, Türkiye'de serbest liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlanmasından 2000 yılına kadar geçen sürede, toplam ithalatta ara malı ithalatı değeri, yatırım ve tüketim harcamalarından oransal olarak çok daha yüksek bir paya sahiptir. Kısacası, kalkınmanın itici gücü sanayileşme için gerekli olan ara mal/hammade halen ithalat yoluyla sağlanmakta ve bu durum dış ticaret dengesinin sürekli açık vermesine neden olmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren halen devam etmektedir.

Grafik 1: Türkiye'nin 1950-2000 Yılları Arasında Toplam İhracatının Sektörel Dağılımı
Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021488947-36394c03-3282 (20 Aralık 2020)

Yukarıda verilen Grafik-1'den de görüleceği üzere, 1980 yılından itibaren liberal ekonomi politikalarının uygulanmaya başlaması ile birlikte dışa açılan ve ihracat odaklı kalkınma stratejisi güden Türkiye'nin ihraç mallarındaki tarım oranının ani olarak gerilediği ve bu sektörün yerini sanayinin aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, sanayileşme için gerekli olan kaynak ve hammaddenin dışarıdan finanse edildiği düşünüldüğünde giderek artan dış borç oranları nedeniyle bu strateji çerçevesinde yürütülen kalkınma politikalarının kırılgan ve sürdürülebilir olmadığının altını çizmek gerekmektedir.

Bu dönemde, Kore örneğindeki gibi iç dinamiklere dayalı bir kalkınma stratejisi güdülmesi yerine yapısal olarak herhangi bir önlem alınmadan Türkiye'nin dışa bağımlı bir ekonomik yapıya dönüşmesi,

ilerleyen dönemlerde dış politika alanında da kırılganlıklara neden olmuştur. Örneğin, Turgut Özal'a göre uluslararası serbest liberal piyasa ekonomisi içerisinde Türkiye'nin ticari ilişki kurulabildiği ülkeler ile dış ilişkilerinin genel olarak zaten iyi olacağı düşüncesi savunabilecektir. Bu düşüncenin doğru olmadığına örnek olarak, Turgut Özal'ın 1986 yılının Ocak ayında, Dünya Ekonomik Forumu'nda ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Yunanistan Başbakanı ile gerçekleştirdiği görüşmenin, Yunanistan ile Ege Denizi'nde yaşanan güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik olumlu bir etki yaratmaması verilebilecektir (Balcı, 2017, s.199).

Turgut Özal döneminde uygulanan dış politikada kalkınma amaçlarından çok Doğu ve Batı kültürlerinin sentezi ile oluşturulan Yeni-Osmanlıcılık yaklaşımına dayanan bir kimlik oluşturma çabasının hakim olduğu görülmektedir. Öyle ki Turgut Özal, bu söylemi ile dış politikada Muslüman bir topluma sahip devlet olarak yürütülen ekonomik faaliyetleri ile gelişmiş Batı'ya eklemlenebileceğini düşünmüştür (Aral, 2001). Diğer taraftan, bölgesel güvenlik sorunlarının kalkınmacı dış politika uygulamalarının önünde önemli bir engel yaratmasına örnek olarak 1990'lı yıllarının başında ortaya çıkan ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ile başlayan Körfez Krizi verilebilecektir. Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı döneminde, ABD'nin yanında güvenlik temelli yürütülen dış politika faaliyetleri kapsamında ekonomik anlamda önemli bir düşüş yaşanmış, hammadde fiyatları artmış, kur yükselmiş, turizm gelirleri düşmüş ve dış ticaret açığı giderek büyümüştür. Zaten planlı ve sanayi üretimine dayalı bir kalkınma planı bulunmayan Türkiye dış politikada sadece güvenlik odaklı yaklaşımlar sergileyerek ekonomide ithal edilen ürünler üzerinden tüketime dayalı bir büyüme modeli benimseyerek dış borçlarının sürdürülemez şekilde büyümesine yol açmıştır (Çoban, 2021, s. 130).

Kurumsal bütünlükten uzak, lidere bağımlı yürütülen ve liberal ekonomik dünya düzeninde yer edinmeye çalışma amacı doğrultusunda uygulanan Özal dönemi dış politika uygulamaları nedeniyle önceki dönemde uygulanan planlı ekonomik kalkınma modelini iç ve dış politikada uzmanlar eliyle uygulanma amacıyla oluşturulmuş olan DPT'nin (zaten devletin ekonomideki müdaheleci ve plancı özelliğinden vazgeçilmesi üzerine) planlı kalkınmacı görevlerine 24 Ocak kararları ile son verilerek, bu kuruma merkezi idare yapısı içinde kalkınma dışındaki diğer yürütme görev ve yetkileri verilmiştir. Daha sonralarda bu kurum kendisine uygun görev alanı bulamadığından 2011 yılında Kalkınma Bakanlığı'na dönüştürülmüştür (Mızrak, 2017).

1993-1999 yılları arasında birbirinden kopuk ve siyasi anlamda farklı koalisyon hükümetlerinin yer alması nedeniyle iç siyasi atmosferde bütünlükçü ve istikrarlı bir siyasi politika uygulanmamakla birlikte, bu hava daha önceki dönemlerde de zaten inşa edilememiş kalkınmacı devlet kapsamında uygulanması gereken kalkınmacı dış politika uygulamalarının da yerleştirilememesine neden olmuştur. Bu dönemde yedi hükümet kurulmuş ve siyasi çevre hızlı bir şekilde değişmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle siyasi yapıdan görece daha istikrarlı olan dış işleri bürokrasisi ve askeri yapı tarafından dış politika yapılması söz konusu olmuştur (Balcı, 2017, s.235). Ordunun dış politika yapımında etkin bir

rol üstlenmesi nedeniyle bu dönem yürütülen politikalar Kürt ve İslami siyasi blokların sınırlandırıldığı ve kalkınmadan çok güvenlik temelli söylemlerin ön planı çıktığı bir dönem olmuştur. Bununla birlikte, ekonomik anlamda yürütülen dış politikaların odağında kalkınma amaçlarından ziyade iç siyasi yansımalarının bir uzantısı olarak Turgut Özal döneminden kalan yeni-Osmanlıcılık etrafında oluşturulmaya çalışılan kimlik söylemine karşın laik ve Kemalist olma iddiasındaki Batılı ideolojik normların savunulmasına yönelik iç politik kaygılar ortaya çıkmıştır.

Tüm bu nedenlerle, kalkınma amacına ilişkin olarak önceden planlı ve iç ekonomik yapının çözümlenmesi kapsamında toplum-devlet uzlaşısı ile oluşturulacak kalkınmacı devletin varlığında yürütülmesi gereken kalkınmacı dış politika, bu dönemde zaten var olmadığından; yürütülen dış politika uygulamaları ile 1995 yılında yerli sermayenin gelişmesine engel olacak olan Gümrük Birliği anlaşması Avrupa Birliği ile imzalanmıştır.

4.2.4. 2000-2008 Yılları Arasındaki Dönem

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği kapsamında geliştirilen ekonomik ilişkiler karşısında kısa vadede ülkeye büyük oranda sermaye girişi sağlanmış ancak yerli üretim süreci, bu giren sermayenin uzun vadeli kalkınma amacına yönelik olarak değerlendirilememesi, 1999 yılında yaşanan büyük İstanbul depreminin ve Bülent Ecevit ile Ahmet Necdet Sezer arasında yaşanan anayasa krizinin de etkisi ile olumsuz etkilenmiştir. Girilen ekonomik darboğazdan çıkılabilmesi için 2000'li yıllar ile birlikte dış politika alanında Batılılaşma söylemleri yaygınlaşmış ve Avrupa Birliği ile olan ilişkilerin geliştirilmesinin çok boyutlu ekonomik çıkarlara ulaşmadaki önemi nedeniyle bu yönelimdeki dış politikanın uygulanmasında İsmail Cem'in bireysel olarak büyük rolü olmuştur. İsmail Cem bir konuşmasında:

"AB üyeliği, Türkiye'nin 21. yüzyılın ilk 10 yılı için öngördüğü iki büyük hedeften birisidir. Bu iki büyük hedeften biri, Türkiye'nin AB'nin üyesi olmasıdır. Öteki, gelişen, güçlenen Avrasya bütünün merkezinde güçlü, etkili, belirleyici bir ülke olmaktır. AB bir tarafta, Avrasya'nın merkezinde olmak diğer tarafta. Avrasya, Doğu Avrupa'dan Orta Asya'ya ve Doğu Asya'ya kadar dünyanın yeni enerji kaynaklarının, yeni zenginlik ve yeni stratejik güç kaynaklarının odaklaştığı bir coğrafya." (Hürriyet Gazetesi, 2002). Bu iki büyük hedeften Türkiye'nin AB üyeliği'nin gerçekleşmesinin katacağı olumlu imaj sayesinde, Türkiye'nin Avrasya ekonomik ilişkilerinin olumlu etkileneceğini belirtmiştir. Her ne kadar bu olumlu hava içerisinde ekonomik odaklı bir dış politika uygulanmaya çalışılsa da, dış politikanın kalkınmacı bir devlet tarafından planlı olarak yürütülememesi, İsmail Cem'in bireysel tutumundan çıkıp kurumsal bir misyona dönüşememesi yüzünden kısa vadeli refah artışına neden olsa da, bu olumlu durum sürdürülebilir olamamıştır. Siyasi anlamda ülke içerisinde kalkınmaya dayalı somut bir strateji henüz oluşturulamamışken, serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ve Türkiye'nin dış politika alanında kalkınmacı bir politika oluşturamaması gibi nedenlerle ülke skonomisi dış ekonomik

şoklardan olumsuz etkilenerek ciddi şekilde dalgalanmalar yaşamıştır. Bu dalgalanmaların bertaraf edilebilmesi amacıyla UPF başta olmak üzere uluslararası kuruluşlardan destek beklenmiştir. Bu nedenle, bu dönemde kalkınmacı dış politika kapsamında, UPF ile olan ilişkiler ayrı bir yer tutmuştur. Özellikle UPF ile imzalanan 17. Standby anlaşması faizlerin ve enflasyonun giderek yükselmesi ve ekonomideki daralmanın önüne geçilebilmesi için kendi gözetimde izlenmesi gereken bir reçete sunmuştur. Türkiye, UPF ile ilk stand-by anlaşmasını 1961 yılında gerçekleştirmiş ve 2015 yılında borçları kapatılan son 2005 yılında imzalanmış standby anlaşmasının ardından bu süreçten uzak durmayı tercih etmiştir (İnan, 2019).

Tablo 10
Türkiye- UPF Arasında İmzalanan Standby Anlaşmaları

Stand-by No	Anlaşma Tarihi	Tamamlanma / İptal Tarihi	Kabul Edilen Miktar	Çekilen Miktar	Kullanılmayan Miktar
1	01.01.1961	31.12.1961	37,50	16,00	21,50
2	30.03.1962	31.12.1962	31,00	15,00	16,00
3	15.02.1963	31.12.1963	21,50	21,50	-
4	15.02.1964	31.12.1964	21,50	19,00	2,50
5	01.02.1965	31.12.1965	21,50	-	21,50
6	01.02.1966	31.12.1966	21,50	21,50	-
7	15.02.1967	31.12.1967	27,00	27,00	-
8	01.04.1968	31.12.1968	27,00	27,00	-
9	01.07.1969	30.06.1970	27,00	10,00	17,00
10	17.08.1970	16.08.1971	90,00	90,00	-
11	24.04.1978	19.07.1979	300,00	90,00	210,00
12	19.07.1979	17.06.1980	250,00	230,00	20,00
13	18.06.1980	17.06.1983	1.250,00	1.250,00	-
14	24.06.1983	03.04.1984	225,00	56,25	168,75
15	04.04.1984	03.04.1985	225,00	168,75	56,25
16	08.07.1994	26.09.1995	610,50	460,50	150,00
17	22.12.1999 21.12.2000	04.02.2002	9.254,00 (SRF*) 5.784,00	5.954,90 5.784,00	3.299,10 -
18	04.02.2002	04.02.2005	12.821,20	11.914,00	907,20
19	11.05.2005	10.05.2008	6.662,04	6.662,04	-
TOPLAM		37.707,24	32.817,44	4.889,80	
* Özel Rezerv İmkânı (Special Reserve Facility)					
** 1969 yılına kadar ABD doları cinsinden olan rakamlar 1 SDR 1 ABD doları kuru üzerinden SDR'ye dönüştürülmüştür.					

Kaynak: TC. Hazine ve Maliye Bakanlığı (https://www.hmb.gov.tr/g20-ve-UPF-sikca-sorulan-sorular)

Tablo 17'de detayları yer alan UPF ile Türkiye arasında yapılan bu anlaşmalardan 17.'si ile 2000-2002 yılları arasındaki Kasım 2000 ve Şubat 2001 finansal krizlerinin baş gösterdiği konjontürel yapıda alınacak 4 milyar dolarlık kredi karşılığında iç-dış talebin canlandırılması, yüksek enflasyon ve bütçe açıklarının düşürülmesi ile ekonomik istikrarın sağlanması hedeflenmiştir. Bu dönemde Likidite

sıkışıklığı nedeniyle bankacılık krizi olarak başlayan 2000 krizinin 2001 yılında döviz krizine dönüşmesi nedeniyle sabit kur rejiminden dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Özellikle 2001 yılındaki ekonomik kriz sonrasında Kemal Derviş önderliğinde uygulamaya alınan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında aşağıda sıralanan dört ana alanda toplam 15 yasal düzenleme yapılmıştır.

Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması

Devlette Şeffaflığın Artırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesi

Ekonomide Rekabetin ve Etkinliğin Artırılması

Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi (T.C. Merkez Bankası, 2020)

Özellikle 1980 askeri darbesi sonrasında ortaya çıkan iç siyasi istikrarsızlıkların sonucunda, ülke içi dinamiklere ve toplumsal uzlaşıya dayanan, organları arasında uyum ve işbirliği içinde çalışan bir kalkınmacı devlet anlayışının geliştirilememesi ve bunun sonucunda dış politikada kalkınmacı politikalar yerine aktörlerin tutum ve davranışlarına göre değişim gösterebilen (Dış işleri bürokrasisi, dönemin lideri ya da ordu arasında yeknesak ortak bir dış politika söylemi bulunmayan) kısa vadeli sorunlara çözüm arayışında yürütülen dış politikalar sonucunda Türkiye ekonomisi liberal uluslararası düzen içerisinde Batı'nın kendi ekonomik modeline uygun formüllerini takip ederek sisteme entegre olmaya çalışmıştır. Toplumun bu plansız ve istikrarsız politikalara en büyük tepkisi ise 2002 yılındaki genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) iktidara getirmesi olmuştur.

AKP iktidarı kendinden önce oluşturulan kuramsal olarak piyasa ve devlet arasındaki ilişkileri piyasayı tamamıyla kendi işleyişine bırakmadan devletin de müdahele edebileceği bir mekanizma olarak tasarlayarak yeniden belirleyen, Bankacılık Devlet Denetleme Kurumu (BDDK) gibi yeni oluşturulan ya da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) gibi bağımsız işleyişi öngörülen kurumların varlığı ile yürütülmesi tavsiye eden Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı benimsemiş ve yürütmüştür (Pamuk, 2012, s. 286).

AKP hükümeti yine kendinden önce gündem olarak varlığını sürdüren AB üyeliği sürecini de kaldığı yerden devam ettirmiş ve 2005 yılına kadar aday ülke statüsünün alınabilmesi için tüm sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki reformların gerçekleştirilmesinde öncü rol oynamıştır. Kendinden önce yaşanan siyasi istikrarsızlık ve ekonomik krizler nedeniyle oluşan toplumsal tepkileri yürüttüğü uyumlu politikalarla azaltmayı başarmıştır. Bu kalkınmacı devletin ortaya çıkması ve bu minvalde yürütülebilecek olan kalkınmacı dış politikanın oluşturulması için de uygun bir zemin yaratmıştır.

İç ve dış politik ortamın uygunluğuna rağmen AKP iktidarı ilk beş yılında kendinden önce sağlanan ekonomik paketlerin devamlılığını sağlamak dışında yeni bir kalkınma odaklı politika belirlememiştir. Hükümet tarafından enflasyonist baskının kontrol altına alınması ve istikrarın devamlılığı esas alınmış, buna karşılık işsizliğin azaltılarak istihdam ortamının iyileştirilmesine ve ekonomik kalkınmaya öncelik

verilmemiştir. Bu dönemde Dünya'da artan likidite bolluğunun ortaya çıkması ve AB adaylık sürecine giden yolda doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girmesi iç tüketim ihtiyacına cevap vermiş (Oran, 2015, s. 57) ve bu yolla ekonomik büyüme hız kazanmış, AKP'nin ekonomik anlamda reformist davranmasına da gerek kalmamıştır.

Tablo 11
2002-2008 Yılları Arasındaki Dönemde Makro Ekonomik Göstergeler

Gösterge	2002	2008	Artış Oranı
GSYİH Milyon TL	359.359	999.192	178.05%
İhracat Milyon $	36.059	132.027	266.14%
İthalat Milyon $	51.554	201.964	291.75%
Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi Milyon $	1.082	8.585	693.44%

Kaynak: TC. Hazine ve Maliye Bakanlığı Ekonomik Göstergeler Mart 2019 Raporu https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/05/Ekonomik-G%C3%B6stergeler-Mart-2019-e.pdf

Yukarıda verilen Tablo-18'deki dönemin önemli makro ekonomik göstergelerine bakıldığında, 2002 yılında 359.359 milyon TL olan GSYİH rakamının 2008 yılına gelindiğinde 994.783 milyon TL olduğunu ve bu yıllar arasındaki dönemde ekonomik büyüme kapsamında 2008 yılı dahil edilmediğinde %5'in üzerinde oranların gerçekleştiği görülmektedir. Bu tabloda ortaya çıkan pozitif göstergelerin uzun vadede sürdürülemez olduğunu aşağıdaki tablodan çıkarsamak mümkündür.

Tablo 12
2002-2008 Yılları Arasındaki Dönemde Türkiye Brüt Dış Borç Stoku

(Milyon ABD Doları)	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Toplam	**129,601**	**144,179**	**161,159**	**170,780**	**208,007**	**249,942**	**280,424**
Kamu	**64,533**	**70,844**	**75,668**	**70,411**	**71,587**	**73,525**	**78,334**
Genel yönetim	58,854	65,161	70,114	65,921	67,854	68,813	72,390
Merkezi yönetim	56,773	63,346	68,584	64,643	66,577	67,121	69,757
Mahalli idareler	1,460	1,280	1,112	960	1,030	1,505	2,494
Fonlar	621	534	418	318	248	187	138
Finansal kuruluşlar	1,899	2,106	2,471	2,051	2,042	2,783	3,740
Bankalar	1,899	2,106	2,471	2,051	2,042	2,783	3,740
Bankacılık Dışı	0	0	0	0	0	0	0
Finansal olmayan kuruluşlar	3,780	3,577	3,083	2,439	1,691	1,929	2,204
Kit'ler	3,561	3,313	2,865	2,294	1,585	1,812	1,992
Diğer	219	264	218	145	106	117	212

(Milyon ABD Doları)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TCMB	**22,003**	**24,373**	**21,410**	**15,425**	**15,678**	**15,801**	**14,066**
Özel Kesim	**43,065**	**48,962**	**64,081**	**84,943**	**120,742**	**160,615**	**188,024**
Finansal kuruluşlar	12,324	15,776	23,948	39,225	58,844	69,049	76,121
Bankalar	8,494	11,593	18,677	29,800	42,471	47,342	53,978
Bankacılık Dışı	3,830	4,183	5,271	9,425	16,374	21,707	22,143
Finansal olmayan kuruluşlar	30,742	33,186	40,133	45,718	61,897	91,566	111,903

Kaynak: TC. Hazine ve Maliye Bakanlığı

AKP hükümeti döneminin ilk zamanlarında olumlu yönde ilerleyen ekonomi çoğunlukla iç tasarruflardan değil aksine dış tasarruflardan beslendiği için yüksek düzeyde borçluluk oluşturmasına yol açmıştır. Bu durum uzun vadede kontrol edilemez bir cari açığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yüksek cari açığa dayalı büyüme modelinin benimsenmesi nedeniyle Türk Lirasının değeri yükselmiş ve iç piyasanın uluslararası arenadaki rekabet gücü azaldığından sürdürülebilir ve uzun vadeli planlara dayalı bir kalkınmacı devlet oluşturulması ve bu devlet eliyle içeride ve dışarıda uzun vadeli kalkınmacı politikalar izlenmesi zorlaşmıştır. Kısa vadede ekonominin bu şekilde iyi işlediğinin ve herhangi bir sorunun bulunmadığının düşünülmesi üzerine, AKP dış politikada ekonomi dışındaki alanlarda kendinden önceki iktidarlara kıyasla daha aktif hareket edebilme imkanı yakalamıştır. Bu dönemde kalkınmacı dış politika uygulamaları bulunmamakla birlikte, yeni bir AKP tarzı dış politika kimliği üzerine kurulu farklı bir söylem oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu politikaların oluşturulmasında Ahmet Davutoğlu'nun etkisi görülmektedir.

Ahmet Davutoğlu, 2000'li yıllarda Türkiye'nin yeni dış politika vizyonunu belirlerken aşağıdaki kriterlere yer vermiştir.

1) Güvenlik ve demokrasi arasındaki denge kurulmalıdır.
2) Komşularla sıfır sorun politikası benimsenmelidir.
3) Komşu ülkelerle daha sıkı ilişki içerisinde olunmalıdır.
4) Dış politikada çok boyutlu davranılmalıdır.
5) Ritmik diplomasi çerçevesinde daha aktif bir dış politika izlenmelidir (Davutoğlu, 2008).

Çok boyutlu, aktif, proaktif, ritmik, bölgesel, model, lider, rol alma yönünde evrilen dış politika söylemleri kapsamında, devlet altı ve üstü yeni aktörlerin ortaya çıkması, ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi ve neo-Osmanlıcılık çerçevesinde geçmişten gelen siyasi, tarihsel, kültürel etkilerin devamlılığının istenmesi gibi hedeflerin ortaya konulması, kalkınmacı dış politika hedeflerinden farklı olarak kimlik söyleminin dış politikada yeniden yerleştirilmeye çalışılmasına yönelik faaliyetler olarak görülmüştür.

Diğer taraftan, Ahmet Davutoğlu tarafından temelleri atılan bu yeni tarz dış politika anlayışı içinde bir madde olarak kalkınmacı amaçtan soyutlanmış şekilde var olan ekonomik ilişkilerin sağlamlaştırılması ise ticaret haciminin artırılması ve bu vesile ile komşularla karşılıklı bağımlılıkların artırılması amacına yönelik olarak değerlendirilmiştr. Bu nedenle Türkiye dış politikasına yerleştirilmeye çalışılan komşularla sıfır problem ilkesi komşularla ticaret hacimlerinin karşılıklı artırılması ile desteklenmeye çalışılmıştır. "Ticaret devleti" kavramı ile bütünselleştirilen bu ekonomik dış politika faaliyetlerinin (Kirişçi, 2009) devletin bütünlüksel stratejisi ile desteklenmemesi nedeniyle kısa vadeli ilişkiler sarmalı içerisinde kaldığı değerlendirilebilecektir. Bu uygulamaya kalkınmacı devlet yaklaşımı açısından bakıldığında, mutlak olarak kalkınma hedefine yöneltilen dış politika uygulamasından farklı olarak, çok boyutlu çıkarlar ekseninde oluşturulan bu dönemin dış politikasının sadece bir uzantısı olarak kalmıştır. Örneğin 1991 yılı Körfez Savaşı sonucunda alınan ağır ekonomik sıkıntılara benzer şekilde zararlara bir daha uğramamak adına hem güvenlik hem de ekonomik kaygılarla 11 Eylül terör eylemlerine karşılık Irak'a saldırmak isteyen ABD'ye 1 Mart tezkeresini vermemiş ve savaşta taraf olarak yer almamıştır. TBMM'deki oylamada 250 olumlu oy karşılığında coğunluğu ana muhalefet partisi olan CHP'nin oyları bulunan 264 olumsuz oy verilmesi, Türkiye'de bu kararın ilerleyen dönemlerde olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olduğuna ilişkin tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1 Mart Tezkere kararının meclisteki çoğunluğun oyu ile reddedilmesi sonrasında dönemin Amerika Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz şunları söylemiştir: "Oylamanın yapıldığı ve reddedildiği günün sonrasında, Türkiye bizim ödediğimizden daha büyük bir bedel ödemiştir. Türkiye'ye verilmesi düşünülen ekonomik paket, beklenenden çok daha büyük olabilirdi. Eğer karar geçseydi, Irak'ta istikrarı sağlamak için bu kadar vakit kaybetmezdik. Zaten bu da Türkiye'nin lehine olan bir durum değil." (Örmeci, 2020). Wolfowitz bu sözleriyle kararın beklentilerinden farklı çıkmasından ve Türkiye'nin büyük bir ekonomik fırsatı kaçırmasından duydukları şaşkınlığı belirtmiştir. Buradan da görüleceği üzere, dış politika uygulamaları anlamında ülkelerin davranışları farklı amaçlar doğrultusunda gerçekleşebilmektedir. Türkiye, sadece ekonomik çıkarları kapsamında hareket etmektense özellikle güvenlik kaygıları başta olmak üzere uluslararası adalet ve ahlaki düzlemde hareket etmeyi tercih etmiştir.

Bu dönemde Rusya ve Kafkaslarda yürülen aktif enerji politikalarınıın kalkınmacı dış politika uygulamalarına en çok benzeyen içerikte olduğu yadsınamaz olmasına rağmen ülke içinde uzun vadeli kalkınma odaklı bir bakış açısı bulunmadığından hammade ve doğal kaynak temin edilmesine yönelik yürütülen bu bölgedeki dış politika uygulamaları kısa vadede tüketime dayalı olarak büyüyen ekonomiye kaynak yaratılması amacına yönelik olduğundan uzun vadeli kalkınma amacıyla yürütülen dış politikalardan ayrışmıştır.

4.2.5. 2008 ve Günümüz

2001 yılından itibaren özellikle finans sektöründe uygulanmaya başlanan yapısal reformlar ile birlikte Türkiye, ABD'de başlayan ve kısa süre içerisinde dünyayı etkisi altına alan 2008 küresel finans krizinden diğer gelişen ülkelere kıyasla görece az etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ahmet Davutoğlu döneminde bölgesel güç olma yolundaki iddialar, kalkınmacı dış politika alt yapısından uzak, ikili ve çoklu ticari ilişkilerin geliştirdiği, yumuşak gücün karşılıklı bağımlılık içerisinde artırılması yönünde faaliyetler olarak kalmıştır.

Table II
Foreign trade relations between Turkey and its neighbors, 1995 and 2007

		1995			2007	
	Export	Import	TOTAL	Export	Import	TOTAL
Greece	210	201	411	2,262	950	3,212
Bulgaria	183	402	585	2,061	1,950	4,011
Romania	301	437	738	3,651	3,113	6,764
Moldova	7	15	22	146	53	199
Ukraine	199	856	1,055	1,481	4,518	5,999
Russia	1,238	2,082	3,321	4,727	23,506	28,233
Georgia	68	50	118	646	289	935
Azerbaijan	161	22	183	1,046	330	1,376
Iran	268	689	958	1,387	6,614	8,001
Iraq	371	488	859	2,812	645	3,457
Syria	272	258	530	797	377	1,174
Egypt	246	211	457	903	679	1,582
Israel	240	117	356	1,658	1,081	2,739
Total	3,764	5,828	9,592	23,577	44,105	67,682

Source: Turkish Statistical Institute, Foreign Trade by Countries report, www.tuik.gov.tr, 06-02-2008.

Şekil 1:Türkiye ve Komşuları Arasındaki Dış Ticaret Dağılımı
Kaynak: Kirişçi, K. (2009). The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. *New Perspectives on Turkey, 40,* 29-56.

Yukarıda yer verilen Şekil-2'den de görüldüğü üzere, 1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başı itibarıyla komşularla yürütülen ticaret hacminde yaklaşık %75'lik bir artış olmuştur. Bu bağlamda en yüksek artışın özellikle Rusya ile yaşandığı görülmektedir. Bunun önemli bir nedeni doğal gaz anlamında dışa bağımlılığın giderek artması gösterilebilecektir.

- Türkiye'nin 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllarla birlikte finans sektörü başta olmak üzere devletin piyasalardaki düzenleyici rolünün artırılması gibi faktörlerin etkisi ile 2008 krizinin getirdiği negative ekonomik etki küresel daralmanın bir yansıması olarak yorumlanabilecektir. Buna rağmen Türkiye'de var olan ekonomik yapısal sorunlara çözüm bulabilecek ve uzun vadeli kalkınma odaklı iç ve dış politika üretebilecek yüksek düzeyde kapasiteli bir devlet otoritesinin varlığının bulunmaması,

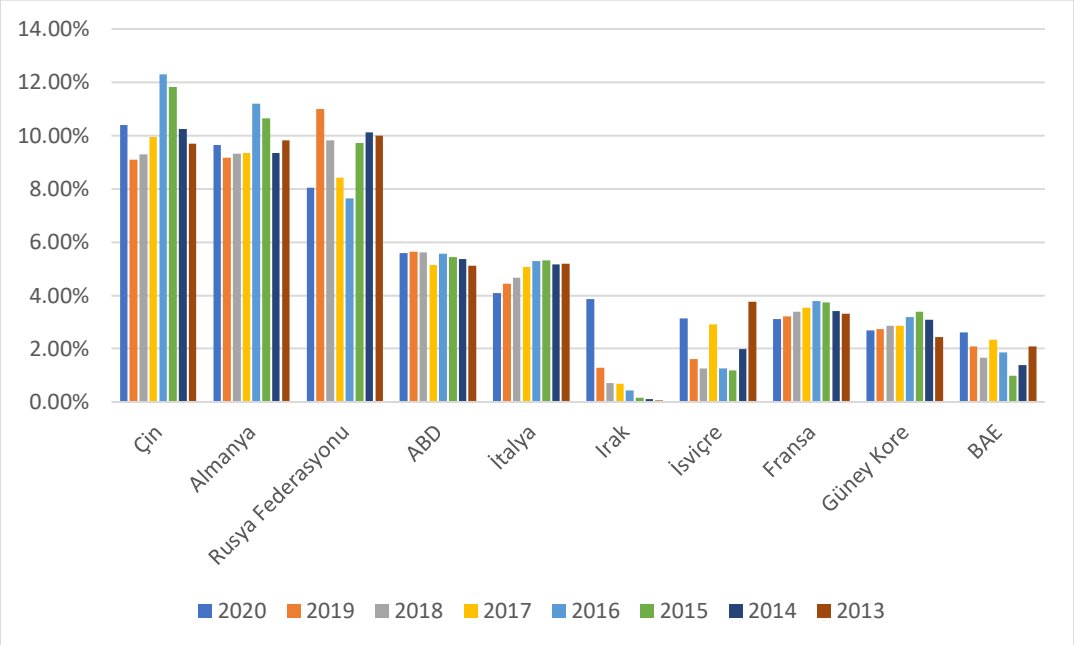
- iç tasarruflarına değil dışarıdan alınan sermaye ile cari açığa dayalı bu büyüme modelinin değiştirilememesi,

- inşaat (Orhangazi, 2019) ya da alışveriş merkezlerinin kısa süreli tüketimlerine değil ihracatta katma değer oluşturacak teknolojik üretime dayalı bir kalkınma modelinin benimsenememesi

uzun vadede uygulanacak kalkınmacı dış politika faaliyetlerinin oluşturulamamasına neden olmuştur.

Halihazırda uluslararası arenada ekonomik kalkınma modelinin artık sürdürülebilir ve siyasi tehditlerden uzak olduğunu kanıtlamak ve kendi liberal demokrasisini konsolide etmekte zorlanmaya başlayan Türkiye (Oğuzlu, 2014)'nin demokratik devlet-toplum ve devlet-sermayedar ilişkilerinin sağlam zemin üzerine oturtulamamasının bir diğer nedeni ise demokratik devlet yapısını ortadan kaldırmaya çalışan Fetullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ)'nün darbe girişimi olmuştur (Oğuzlu, 2014) (AA haber, 2020). Ülkenin askeri, siyasi, kolluk kuvvetlerinden akademi ve bürokrasiye kadar her alanda kurumsal yapısını derinden sarsan bu örgüt ile olan mücadele, ülke içi gerilimi artırmış ve kalkınmacı dış politikaya verilebilecek katkıyı sekteye uğratmıştır.

İç politik ortamdaki gerilimlerin devam etmesine rağmen Grafik-2'den de görüleceği üzere, Türkiye'nin mal ithalatı analiz edildiğinde, son 7 yıllık dönem içerisinde Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkelerin başında oransal dağılımına göre sırasıyla Çin, Almanya ve Rusya'nın geldiği görülmektedir. En çok ithalat yapılan ilk 5 ülkenin toplam ithalat payı içinde dağılımın son 7 yıl içinde %30-%40 arasında değiştiği görülmektedir.

Grafik 2: Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İthalat Hacmindeki Değişimi, 2013-2020
Kaynak: TUİK

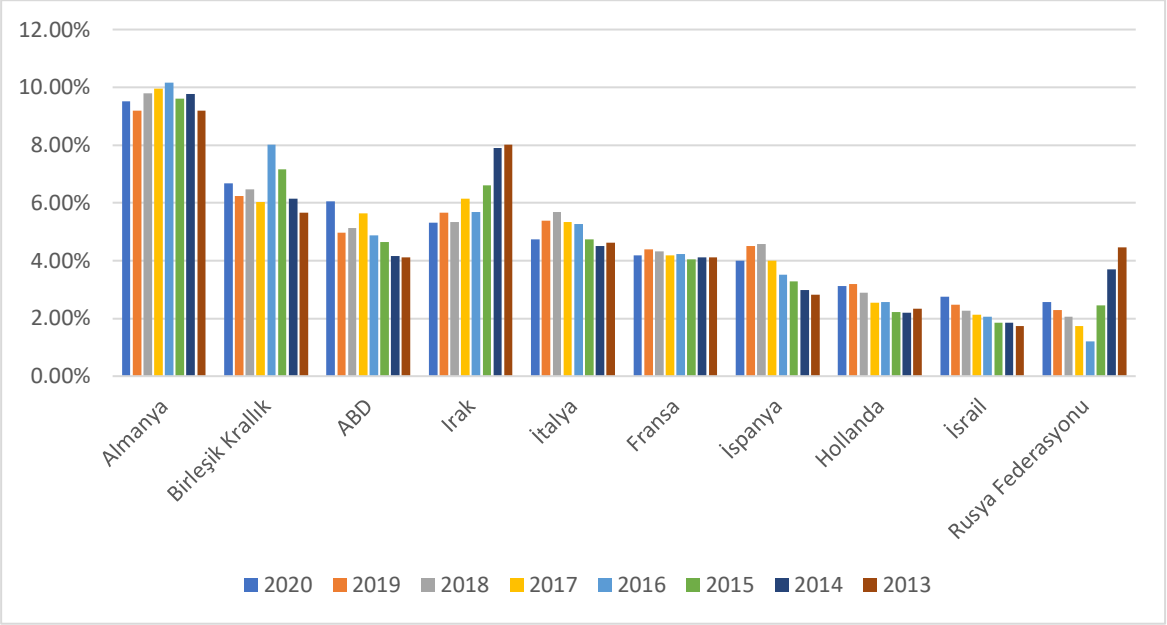
Bununla birlikte Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ilk 5 ülkenin toplam ithalat payı içinde dağılımın son 7 yıl içinde %30-%40 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 13
Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İthalat Hacmindeki En Yüksek İlk Beş Ülkenin Toplam İthalat İçindeki Paylarının Değişimi, 2013-2020

Yıllar	Çin	Almanya	Rusya Federasyonu	ABD	İtalya
2020	10.40%	9.65%	8.04%	5.59%	4.08%
2019	9.09%	9.17%	10.99%	5.63%	4.44%
2018	9.30%	9.32%	9.83%	5.62%	4.67%
2017	9.95%	9.33%	8.42%	5.15%	5.08%
2016	12.29%	11.20%	7.65%	5.58%	5.29%
2015	11.84%	10.64%	9.71%	5.43%	5.31%
2014	10.25%	9.35%	10.12%	5.36%	5.15%
2013	9.69%	9.81%	9.99%	5.12%	5.19%

Kaynak: TUİK

Türkiye'nin mal ihracat yaptığı ülkeler analiz edildiğinde, son 7 yıllık dönem içerisinde Türkiye'den en fazla ihracat yapılan ülkelerin başında oransal dağılımına göre sırasıyla Almanya, Birleşik Krallık ve ABD'nin geldiği görülmektedir.

Grafik 3:Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İhracat Hacmindeki Değişimi, 2013-2020
Kaynak: TUİK

En çok ihracat yapılan ilk 5 ülkenin toplam ihracat payı içinde dağılımın son 7 yıl içinde %30-%35 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 14
Ülkelere Göre Türkiye'nin Toplam İhracat Hacmindeki En Yüksek İlk Beş Ülkenin Toplam İhracat İçindeki Paylarının Değişimi, 2013-2020

Yıllar	Almanya	Birleşik Krallık	ABD	Irak	İtalya
2020	9.51%	6.67%	6.04%	5.31%	4.74%
2019	9.19%	6.24%	4.96%	5.65%	5.39%
2018	9.79%	6.48%	5.12%	5.33%	5.67%
2017	9.94%	6.04%	5.63%	6.15%	5.34%
2016	10.16%	8.01%	4.87%	5.69%	5.26%
2015	9.60%	7.17%	4.65%	6.60%	4.74%
2014	9.77%	6.14%	4.16%	7.90%	4.50%
2013	9.19%	5.65%	4.12%	8.02%	4.63%

Sektörel anlamda ithalat ve ihracat rejimlerine bakıldığında ise 2020 Ocak-Ekim döneminde ara mallarının payı %74,7, sermaye mallarının payı %14,4 ve tüketim mallarının payı %10,7 olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, ihracatta imalat sanayinin payı %94,5, tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün payı %3,3, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payı %1,7 olmuştur (TÜİK, 2020 - Sayı: 33858).

Sektörlere göre dış ticaret, Ekim 2020

(Milyon ABD $)

	Ekim					Ocak-Ekim				
	2019		2020		Değişim	2019		2020		Değişim
Sektörler	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	(%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	(%)
ISIC Rev.4	İhracat (FOB)									
Toplam	**16 411**	**100,0**	**17 329**	**100,0**	**5,6**	**149 203**	**100,0**	**135 617**	**100,0**	**-9,1**
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	558	3,4	578	3,3	3,7	4 305	2,9	4 529	3,3	5,2
Madencilik ve taşocakçılığı	264	1,6	253	1,5	-4,3	2 660	1,8	2 279	1,7	-14,3
İmalat	15 515	94,5	16 429	94,8	5,9	141 552	94,9	128 178	94,5	-9,4
Diğer	74	0,5	69	0,4	-7,4	686	0,5	631	0,5	-8,0
BEC	İthalat (CIF)									
Toplam	**18 176**	**100,0**	**19 703**	**100,0**	**8,4**	**172 062**	**100,0**	**175 888**	**100,0**	**2,2**
Sermaye (yatırım) malları	2 275	12,5	3 586	18,2	57,6	20 977	12,2	25 261	14,4	20,4
Ara (ham madde) malları	13 944	76,7	13 706	69,6	-1,7	133 505	77,6	131 429	74,7	-1,6
Tüketim malları	1 908	10,5	2 392	12,1	25,3	17 117	9,9	18 757	10,7	9,6
Diğer	49	0,3	20	0,1	-60,3	463	0,3	441	0,3	-4,7

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.
ISIC: Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması
BEC: Geniş Ekonomik Grupların Sınıflaması

Şekil 2:2020 Yılında Türkiye İthalat Ve İhracatının Sektörel Dağımı
Kaynak: TUİK, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2020-33858 (15 Aralık 2020)

Türkiye'nin son dönemdeki dış ticaret rejimi değerlendirildiğinde, ihracatının sanayi ürünleri ağırlıklı olmasına rağmen ithalatının sanayi üretiminde kullanılmak üzere ara malına bağımlı olduğu görülmektedir. Bu durum, iç tasarrufların kısıtlı olmasına ve 1980 yılından itibaren serbest piyasa

ekonomisi ile başlayan süreç içerisinde Türkiye'nin Dünya'daki sermaye akımlarından doğrudan etkilenmesine ve ani dalgalanmalara maruz kalmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye, çok boyutlu politik ekonomik ilişkilerini daha da genişletmek amacıyla Dış İşleri Bakanlığı liderliğinde farklı bölgelerle iş birliğini amaçlayan açılımlar kapsamında etkin bir politika alanı oluşturmuştur. Örneğin 2019 yılında ortaya konulan "Yeniden Asya Girişimi" kapsamında Dış İşleri Bakanlığı şöyle demektedir:

> "Yeniden Asya Girişiminin öncelikli hedefleri arasında Asya ile ticaretimizin dengeli bir yapıya kavuşturulması, ekonomik iş birliğinin ve karşılıklı yatırımların artırılması yer almaktadır. Katma değeri yüksek, ileri teknoloji içeren sektörler, turizm, finans ve savunma sanayii sektörleri, altyapı, ulaştırma, lojistik, yeşil enerji ve sürdürülebilir kalkınma projeleri girişim çerçevesinde hayata geçirilmesi öngörülen iş birliği alanlarıdır." (Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı, 2022)

Bu açılım kapsamındaki en önemli amacın Türkiye'nin kalkınma hedefi çerçevesinde yapılacak çalışmaları Asya bölgesindeki ülkelerle ekonomik anlamda kurulacak işbirlikleri ile yürütme niyetleri olduğu ortaya koyulmuştur.

Türkiye, bölge ülkeleri ile yürütülen diplomatik faaliyetlerini artırmış, bölgedeki farklı bölgesel kuruluş ve forumlara katılımlarını sıklaştırmıştır. Başta bölgede en etkin aktörler olan Rusya ve Çin olmak üzere, Türklük vurgusu kapsamında yakın ilişkiler içerisinde olunan Orta Asya ülkeleri ile ilişkiler artırılmıştır. Özbekistan, Kazakistan gibi birçok ülke ile stratejik ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır. Hem etnik temelde birleştirici bir söylemle dış politika yürütülen bölge ile kalkınma dış politika kapsamında çeşitli faaliyetlerin yürütüldüğü görülmüştür.

Türkiye'nin benzer şekilde çok boyutlu dış politikasına bir diğer örnek ise "Afrika Açılımı" kapsamında yürütülen faaliyetlerdir. Afrika devletleri ile özellikle tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasi temeller üzerine inşa edilen Türkiye'nin Afrika açılımı, siyasi, insani, ekonomi ve kültür ayaklarını içerecek şekilde ve ikili, bölgesel, kıtasal ve küresel olmak üzere dört boyutta yürütülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2020). Afrika ülkelerinde bulundurulan dış temsilcilikleri sayısı 2002 yılından 2022 yılına kadar neredeyse 5 katına kadar artırılmıştır.

Afrika bölgesi özelinde geliştirilen bu ilişkiler, Türkiye'nin ekonomik anlamda kalkınmasına olumlu yönde etkide bulunmaktadır. Özellikle cari açık kapsamında sorunlu bir ekonomik yapısı bulunan Türkiye'nin Afrika'daki ülkelerle gerçekleştirdiği ticaret hacminde bölgeye yapılan ithalatın çok üstünde bir tutarda ihracat yapıldığı görüldüğünden, dış ticari ilişkilerinin bölge ülkeleri ile Afrika Açılımı kapsamında attırılmasının ne denli faydalı olduğu görülmektedir.

Tablo 15
2008-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Borç Stoku Değişimi

	2008	2010	2012	2014	2016	2018
TÜRKİYE BRÜT DIŞ BORÇ STOKU*	**280,424**	**291,141**	**341,568**	**406,970**	**408,081**	**442,573**
KAMU	**78,334**	**89,109**	**106,306**	**121,268**	**123,324**	**139,856**
GENEL YÖNETİM	**72,390**	**81,750**	**85,480**	**88,213**	**85,527**	**94,524**
Merkezi Yönetim	69,757	78,085	81,710	85,164	82,615	91,245
Mahalli İdareler	2,494	3,618	3,768	3,049	2,912	3,279
Fonlar	138	47	3	0	0	0
FİNANSAL KURULUŞLAR	**3,740**	**6,035**	**19,569**	**32,065**	**36,590**	**43,864**
Bankalar	3,740	6,035	19,569	32,065	36,590	43,864
Bankacılık Dışı	0	0	0	0	0	0
FİNANSAL OLMAYAN KURULUŞLAR	**2,204**	**1,324**	**1,257**	**989**	**1,207**	**1,468**
KİT'ler	1,992	1,183	1,214	989	1,207	1,468
Diğer	212	141	43	0	0	0
TCMB	**14,066**	**11,565**	**7,088**	**2,484**	**1,110**	**5,922**
ÖZEL	**188,024**	**190,467**	**228,173**	**283,218**	**283,647**	**296,794**
FİNANSAL KURULUŞLAR	**76,121**	**89,015**	**116,367**	**163,758**	**149,317**	**139,054**
Bankalar	53,978	75,338	99,027	142,594	128,549	119,495
Bankacılık Dışı	22,143	13,677	17,340	21,164	20,768	19,558
FİNANSAL OLMAYAN KURULUŞLAR	**111,903**	**101,452**	**111,807**	**119,460**	**134,330**	**157,740**

Kaynak: TC. Hazine ve Maliye Bakanlığı

2008-2018 yılları arasındaki dönemde, Türkiye Brüt Borç Stoğunu her yıl artmıştır. Kamu kesiminin borçlanmasının ve özel sektör borçlanmasının bu dönemde %57,8 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Borçluluk durumlarının artmaya devam etmesi ve bu borç finansmanının üretim gelirlerinden karşılanamamasının yanında, doğrudan yabancı sermaye türünde girdilerin olmaması ekonominin kalkınmacı yapıya kavuşturulamadığının önemli bir göstergesidir.

Diğer taraftan, özellikle 2001 yılı sonrası dönem içinde Türkiye kimlik ve güvenlik üzerinden dış politikalarını yürütmeye devam etmektedir. Mustafa Kutlay, Türkiye'nin politik ekonomi kaygılarla dış politika üretememesinin önünde farklı sebeplerin olduğunu öne sürmektedir. İlk olarak, Türk firmalarının teknoloji yatırımlarındaki yetersizliği ve iç tasarruf oranlarındaki eksikliği nedeniyle uluslararası alanda rekabet edebilir gücünün yetersiz olmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, Türk firmalarının kendi müadilleri olan yurtdışındaki diğer firmalarla ilişkileri üzerinden yeterli bilgi oluşturulamaması ve bürokratik süreçlere takılması gibi nedenleler istenilen sinerjiyi oluşturamamaktadır. Ekonomik odaklı Türk dış politikasının oluşturulamamasının önündeki üçüncü kısıt ise iç politikada uygulanan kimlik politikaları ve kırılgan demokrasi ile ilgilidir. Bu durum, kapsamlı bir ekonomik stratejinin formüle edilmesini, toplumu birleştiren ortak paydaları koordine

edebilen güçlü demokratik yapıdaki aktif devlet faaliyetlerinin bulunmaması olarak yorumlanmaktadır (Kutlay, 2012).

Bölgesel iş birliklerinin yanında 1992 yılında kurulan Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) gibi kurumların faaliyetleri ile de çeşitli bölgelerde ahlaki ve insani yardım misyonu öncelikli olmak üzere barış ve dayanışmanın artması amacıyla birçok faaliyet yürütülmektedir. Bu faaliyetler, 2022 yılı içinde 150 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi ile gerçekleştirilmektedir (TİKA, 2022). TİKA'nin faaliyetleri ile yürütülen kalkınma iş birliği kapsamında, dünya üzerindeki az gelişmiş ülkelerdeki fakirliğin yok edilmesi ve bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarının sağlanması amaçları yatmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere, Türkiye kalkınma amaçlarını belirli bir düzeyde gerçekleştirdiği varsayımı ile kendisinden ekonomik anlamda daha güçsüz olan ülkelere tecrübe ve bilgi birikimleri kapsamında farklı alanlarda yardımlarda bulunmayı bir dış politika hedefi olarak görmektedir.

1998 yılında oluşturulan "Afrika Eylem Planı" ile başlayan bölgeye ilişkin ilgi sonucunda ve TİKA kapsamında yürütülen faaliyetlerle birlikte, 2008 yılında Türkiye, Afrika Birliği Zirvesi'nde kıtanın stratejik ortağı ilan edilmiş (TİKA, 2022) ve yürütülen faaliyetler yumuşak güç bağlamında Türk tipi yardımlaşma kavramı altında, eğitim, sağlık, idari ve sivil altyapının geliştirilmesi alanlarında, tarım ve hayvancılık ve kültürel sahalarda genişletilerek devam ettirilmiştir. Benzer şekilde Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren daha yoğun olmak üzere kültürel diplomasi ve yumuşak güç araçlarını daha etkin kullanmaya başladığını söylemek gerekir. TİKA başta olmak üzere Yunus Emre Enstitüleri ve Maarif Vakıfları gibi kurumlar bünyesinde başta kültürel diplomasi olmak üzere insani kalkınma odaklı çok sayıda faaliyetin yürütüldüğü görülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak 2009 yılında kurulan Yunus Emre Enstitüsü özellikle kültürel anlamda Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırmak misyonu ile farklı bölgelerde seminerler, paneller ve atölye çalışmaları yürüterek hareket etmektedir (Yunus Emre Enstitüsü, 2022). Bu tür kurumların yaygınlaştırılması ve bu kurumla kapsamında yapılan etkinlikler yoluyla, Türkiye'nin kültürel mirasının, dilinin, sanatsal faaliyetlerinin tanınırlığının artırılarak uluslararası sistem içindeki itibari değerinin artırılmasına büyük katkılar sunulmaktadır. 2021 yılı faaliyet raporu'na bakıldığında, aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere, Yunus Emre Enstitüsü'nün toplam 53 ülkenin kültürel merkezlerinde faaliyetlere devam ettiği görülmektedir.

Avrupa	Balkanlar	Orta Doğu	Afrika	Asya	Uzak Doğu	Amerika
Amsterdam	Belgrad	Amman	**Abuja**	Astana	Kuala Lumpur	**Buenos Aires**
Berlin	Bükreş	**Afrin**	Cezayir	Bakü	Melburn	Meksiko
Brüksel	Foynitsa	Azez	Dakar	Kabil	Seul	Vaşington
Budapeşte	İpek	Beyrut	Hartum	Karaçi	Tokyo	
Dublin	İşkodra	Doha	Johannesburg	Kazan		
Kiev	Komrat	Kudüs	Kahire	Lahor		
Köln	Köstence	Lefkoşa	**Kigali**	Moskova		
Londra	Mostar	Manama	Mogadişu	Pekin		
Madrid	Podgoritsa	Ramallah	Rabat	Tiflis		
Paris	Priştine	Tahran	Tunus			
Roma	Prizren					
Varşova	Saraybosna					
Viyana	Tiran					
	Üsküp					
	Zagreb					

Şekil 3: Yunus Emre Enstitüsü Kültür Merkezleri

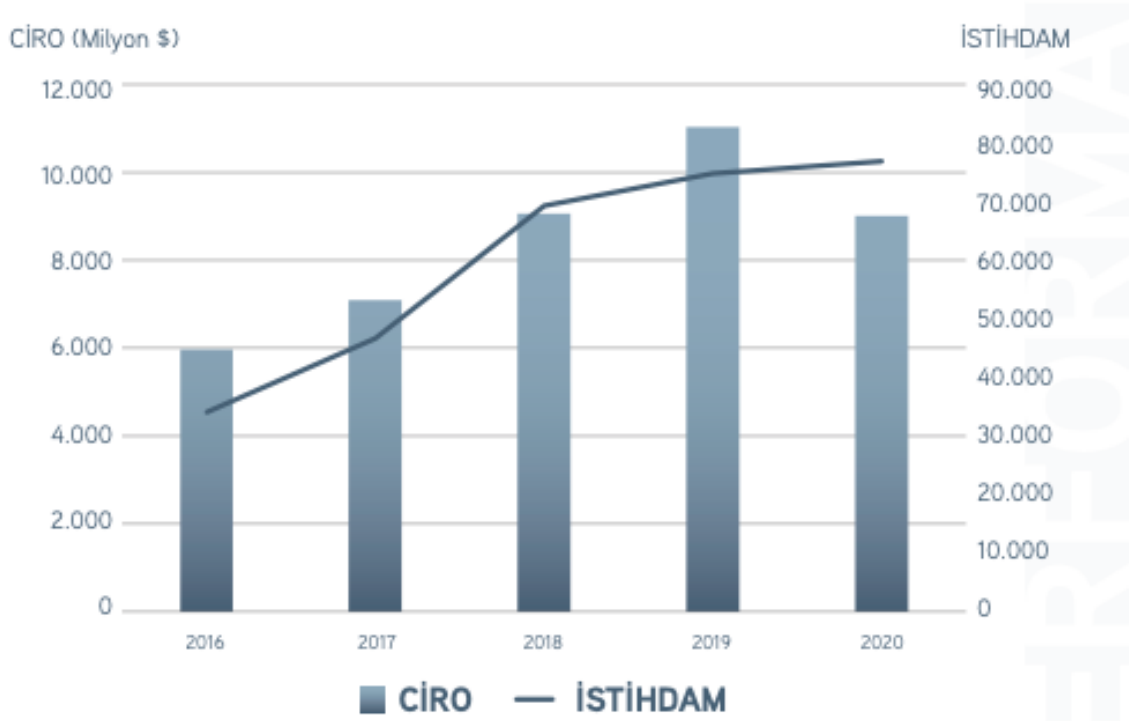
Kaynak: Yunus Emre 2021 yılı faaliyet raporu (https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2021_faaliyet_raporu.pdf (30/11/2022)

Kurumun Dünya üzerindeki varlığına bakıldığında, sadece Asya ve Afrika'da değil aynı zamanda G-20 ülkelerinin % 75'inde ve AB ülkelerinin ise %48'inde bulunduğu görülmektedir. Yumuşak güç bağlamında Türkiye'nin yürüttüğü kalkınma faaliyetleri sadece kültürel diplomasi alanında kalmamakta ve aynı zamanda eğitim alanında da Dünya'nın birçok yerinde farklı nitelikte işbirlikleri oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu konuda en önemli örnek, 17.06.2016 tarihli 6721 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Maarif Vakfı'dır. Bu kurum, Türkiye dışındaki birçok bölgede, Milli Eğitim Bakanlığı dışında doğrudan eğitim kurumu açma yetkisine sahip tek kuruluştur (Türkiye Maarif Vakfı, 2022). Okul açma dışında, eğitim verme, eğitim amaçlı yayıncılık yapma, burs ve barınma gibi hizmetleri kurum bünyesinde değişik bölgelerde vermektedir.

2015-2018 yılları arasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı olarak, 2018 yılından sonra da 10 Kasım 2020 tarihine kadar Hazine ve Maliye Bakanı görevini yapmış bulunan Berat Albayrak, hatıralarını aktardığı "Burası Çok Önemli" isimli kitabında, kalkınmaya yönelik olarak enerji ve maliye politikalarına ilişkin atılan adımları aktarmıştır. B. Albayrak'a göre, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için en önemli bileşenlerden olan enerjinin temini noktasında "Mavi Enerji ve Maden Politikası" hazırlanmıştır (Albayrak, 2022). Enerji kaynaklarının ülke içinde sağlanması ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yenilebilir yöntemlerle kullanılması en önemli hedeflerden biri olmuştur. Bu politika kapsamında, enerjinin üretimi ve dağıtımı gibi alanlarda planlamalar yapılarak hayata

geçirilmesi ve bu yöntemle Türkiye'nin kalkınma yolundaki dönüşümünün gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Karagöl, Kavaz, Kaya, & Özdemır, 2017).

Diğer taraftan, bir ülkenin savunma sanayisinin kalkınma üzerine doğrudan etkisinin olduğu varsayımı altında, Türkiye'nin bu alanda gerçekleştirdiği politikalara da bakmakta fayda olacaktır. Özelikle teknolojik gelişmenin ivmesi konumunda olan savunma sanayi diğer sektörlere de doğrudan etkisi altına almaktadır. Savunma sanayinin diğer sektörlere kalkınma bağlamında etkisini araştıran literatürde çok sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Askeri harcamaların artması da ayrıca ülkedeki diğer sektörlere olumlu olarak katkıda bulunmaktadır (Halıcıoğlu, 2004). Bu kapsamda, Türkiye'de 2020 yılı Savunma ve Havacılık Sanayi İmalatçılar Derneği Raporu'na göre, 2016 yılından 2020 yılına kadar hem savunma sanayisinden elde edilen gelirler hem de bu alanda ülke içerisindeki istihdam rakamlarının dikkat çekici bir düzeyde arttığı görülmektedir.

Grafik 4:Savunma ve Havacılık Sanayi Gelişimi

Kaynak: Türkiye 2020 yılı Savunma ve Havacılık Sanayi İmalatçılar Derneği Raporu. https://www.sasad.org.tr/uploaded/Sasad-Performans-Raporu-2020.pdf,

Türkiye'de özellikle son 10 yıl içinde savunma sanayi alanında atılan adımlar değerlendirildiğinde, özelikle bu alanda yapılan ihracatın 5 kat arttığı da dikkate alınırsa, bu sanayinin, dış politika kapsamındaki kalkınma faaliyetlerinde önemli bir yer edinmeye başladığı söylenebilecektir. Hem ülke içindeki diğer sektörlerdeki kalkınma hamlelerinin teknolojik gelişmeler kapsamındaki AR-GE çalışmalarına olan olumlu etkisi hem de küresel düzeyde güvenlik risklerinin pandemi sonrası dönemde

farklı bir evreye geçmesi düşünüldüğünde fırsatların ilerleyen dönemlerde daha fazla ortaya çıkacağı aşikardır. Türk firmalarının küresel düzeyde savunma sanayi kapsamında rekabet gücünün giderek arttığı ve bu alanda ortaya konan projelerin tanıtımının dış politika uygulamaları kapsamında uygunlandığı görülmüştür.

4.2.5.1. Kalkınmacı Dış Politika Kapsamında Türkiye'de Devlet-İş Dünyası Arası Koordinasyon: TÜSİAD Örneği

Uluslararası ekonomik sisteme eklemlenme çabasının bir sonucu olarak Türkiye, kalkınmacı devlet anlayışı dışında kalkınmacı dış politika faaliyetleri yürütmekten ziyade daha çok yukarıdaki dış ticaret hacimlerinin gerçekleştirilebilmesi ve ülkenin borçluluk durumlarının sürdürülebilmesi amacıyla birçok ekonomik dış ilişki faaliyeti yürütmektedir. Diğer taraftan hem sermayenin doğrudan ve dolaylı olarak ülkeye çekilmesi amacıyla hem de mal ve hizmet ticaretinin artırılmasını teminen son yıllarda özellikle AKP'nin iktidara gelmesinden bu yana Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin yanı sıra (TİM), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Uluslararası Taşımacılar Derneği (UND) ve Türkiye Müteahhitler Birliği (TMD) daha etkili ve güçlü iş birliklerinden bir kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca, İstanbul Ticaret Odası (İSO) gibi yerel iş birliklerinin yanı sıra, Türkiye, Türk dış politikasını şekillendirmede ve etki gücüne sahip aktörler olarak Türkiye'nin ticaret yaptığı çoğu ülke ile çok sayıda ikili iş birliği çabaları içerisinde bulunmaktadır (Kirişçi, 2009).

Turgut Özal başkanlığında, ekonomi liberal bir yaklaşımla yönlendirilmeye başlanmış ticaret ve yatırımlar konusunda dünya ekonomisiyle entegrasyon yolunda uzun bir yol kat edilmişti. Ayrıca, bu liberalizasyon paketleri, Anadolu'da dinamik, uluslararası pazarlarda aktif olarak rekabet edebilme amacıyla iyi uyum sağlayan küçük ölçekli aile şirketlerinin ortaya çıkışını sağlamıştır. Marmara bölgesinde yaygın olan siyasi ve ekonomik bakış açısı olarak Batı ekseninde hareket eden TÜSİAD 1971 yılında; diğer taraftan Anadolu'nun dört bir yanındaki şehirlerden küçük ve orta ölçekli işletmeleri bir araya getirmek ve Ortadoğu ülkelerinin önemli bir pazar olarak ortaya çıktığı yer olan Doğu'ya bakan bir strateji benimsemiş olan MÜSİAD ise İslami değerleri ile 1990'lı yılların ortalarında Refah Partisi hükümeti sırasında ve daha sonra 2000'li yıllarda özellikle AKP döneminde önemli hale gelmiştir (Tür, 2011). Bu iş dünyası birliklerinden TÜSİAD tezimizin kapsamında inceleme konusu olarak ele alınmış olup, ülke içerisindeki genel siyasi ekonomik bakış açısı ile ayrıldığı noktalar incelenmeye çalışılmıştır.

Kalkınmacı dış politika alanında aktif bir aktör olarak hareket alanı bulunan kurumlardan biri olan TÜSİAD, Türkiye'nin kamu dışı milli gelirinin yarısını (%50), dış ticaretin %85'ini (enerji ithalatı hariç), kayıtlı istihdamın %50'sini ve kurumlar vergisinin %80'sini oluşturan 4,500'e yakın şirketi temsil etmektedir (TÜSİAD, 2020).

Dernek hedefleri “Türkiye'nin güçlü bir demokrasi, sosyal kalkınma ve kapsayıcı bir büyüme modeline dayalı dünyada rekabet gücü yüksek bir ekonomi olmasına odaklanarak bu yöndeki çalışmalarını 10 ana tema (TÜSİAD, 2020) çerçevesinde ilerletmektedir (TÜSİAD, 2020).” şeklinde ifade edilebilecektir. Buradan derneğin böylece sosyal kalkınmacı ve kapsayıcı büyüme modelini benimsediği anlaşılmaktadır. Yine benzer şekilde, dernek tüzüğünde yer alan “Derneğin Amacı” bölümünde toplumsal uzlaşmaya vurgu yapılarak ulusal ekonomi politikalarının oluşturulmasının dernek için önemli olduğu ifade edilmektedir. Derneğin amacı, “TÜSİAD, toplumsal barış ve uzlaşmanın sürdürüldüğü bir ortamda, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasında bölgesel ve sektörel potansiyelleri en iyi şekilde değerlendirerek ulusal ekonomik politikaların oluşturulmasına katkıda bulunur (TÜSİAD, 2020).” olarak belirtilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda dernek dış politika faaliyetleri kapsamında aşağıdaki etkinlikleri yürütmeye çalışmaktadır.

> “Türk iş dünyasının, yabancı ülkelerde, uluslararası entegrasyonlarda ve platformlarda etkili olarak temsil edilmesinin sağlanması yönünde çalışmalar yapar ve gerektiğinde Türkiye dışında uluslararası temsilcilikler açar, yurt dışında bulunan kuruluşlara üye olur. Yerli ve yabancı özel ve resmi kuruluşlar, üniversiteler, ticaret ve sanayi odaları, borsalar, mesleki kuruluşlar, vakıf, dernek, birlik ve benzeri kuruluşlar ile işbirliği yapabilir, Platformlar oluşturabilir. Amaçlarına yönelik alanlarda ulusal ve uluslararası projelerin paydaşı, tarafı veya katılımcısı olabilir (TÜSİAD, 2020).”

Prensipleri çerçevesinde AB kültürel ve siyasi değerlerini benimsediği bilinen dernek, TÜSİAD, kalkınma sürecinin önemli taşıyıcı kolonları olan demokratik standartların güçlendirilmesi, büyümenin en önemli tetikleyicisi olan nitelikli eğitim ve Türkiye'de büyümenin önemli bir yapısal sorunu olan bölgesel kalkınma alanlarında önemli projeleri Türkiye gündemine taşımaktadır. Burada bağımsız bir aktör olarak faaliyet alanı bulan derneğin, kalkınmacı devlet anlayışı doğrultusunda oluşturulacak bütünlüksel bir kalkınmacı dış politika çerçevesi içerisinde faaliyetlerini yürütemiyor olması ve devletin bu ve benzeri birimler arasındaki genel koordinasyonu sağlayamaması nedeniyle, TUSİAD da dahil olmak üzere kalkınmacı dış politika alanındaki politikalar farklı devlet dışı aktörlerin aynı anda katılımı ile çoğunlukla birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye’nin dış ekonomik ilişkilerinde önemli yere sahip olan iş dünyasının kalkınmacı dış politikaya bakış açısı olumlu olmakla birlikte, mevcut Cumhurbaşkanlığı sistemi içerisinde sivil toplum ve iş dünyası ile devlet birimleri arasında koordinasyon sorunları bulunduğu görülmektedir. TUSİAD başkanı Bahadır Kaleağası ile yapılan görüşmede kendisi

> “… uluslararası muadili olan, uluslararası platformlarda yer alan Türk kuruluşlar, bu işi daha iyi götürürler. Sendikalar, Barolar, çevreci kuruluşlar, sektör dernekleri yani bütün kurumlar, Avrupa’da ve uluslararası muadilleri nezdinde Türkiye’de daha etkili olurlar, Türkiye’de etkili

olunca orada daha iyi etkili olurlar. Simetri orada da var (Kaleağası, 2017).” diye belirtilmiştir (EK-2).

Türk iş dünyasının ve sermayedarının büyük bir oranını temsil eden bir kuruluş olarak TÜSİAD Türkiye’nin iç politika ortamındaki demokratik ve katılımcı siyasi atmosferinin kalkınmacı devlet modeline olumlu katkısı olacağını düşünmektedir. Benzer şekilde TÜSİAD tarafından devlet eliyle yasalar kapsamında yapılan kalkınma stratejilerinden uzak tutularak tepeden inmeci politikalara uyum sağlamak zorunda kalınması Türkiye’nin olması gereken kalkınmacı dış politika vizyonu içerisinde sermayedar ile devlet arasındaki işbirliğinin etkin bir koordinasyon çerçevesinde yürütülemediğini göstermektedir. TUSİAD başkanı B. Kaleağası, “Yeni anayasal düzende bu oturmadı henüz. Bir yasa veya bir strateji hazırlandığı zaman tüm paydaşlarla uzun uzun konuşma, ilgili paydaşlardan yapılan etki analizleri kapsamındaki görüşlerin alınması, buna göre değişiklikler yapılması bu sistemde oturmadı (Kaleağası, 2017).” şeklinde ifade etmektedir.

Kalkınmacı devlet yaklaşımından hareketle oluşturulacak bir dış politikanın modern uluslararası ekonomik sistemin gereklerine uygun bir şekilde oluşturulması ve oluşturulacak planların işletilebilmesi için devletin kapasitesinin buna göre yeniden oluşturulması gerekmektedir. Türkiye’nin kalkınma amaçlarına ulaşması için yapılması gereken eğitim, teknolojik ve demokratik reformların uygulamaya konulması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise devletin ortak amaca yönelik olarak toplumsal meşruiyeti oluşturması gerekmektedir. Ancak mevcut durumda bunun oluşturulması için gereken motivasyonun bulunmasına rağmen, yöntem olarak izlenecek bir yol haritası henüz oluşturulabilmiş değildir. Toplumsal uzlaşının sağlanabilmesi için Türkiye’nin geçmişten gelen sosyal kimlikler üzerine katmanlaşmış devlet-toplum ve devlet-sermayedar iletişiminin oluşturulacak nihai kalkınma hedefleri doğrultusunda daha yakından ve ortak dilden oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda devlet-iş dünyası arasında henüz bir ortak dil oluşturulamamıştır. TUSİAD üst düzey yetkilileri Türkiye’nin kalkınma hedeflerinin öncelikle AB ile kurulacak yakın iş birlikteliklerinin sonrasında Türkiye’nin diğer bölgeler ile yürüteceği kalkınmacı dış politika uygulamalarında zemin kazandıracağını düşünmektedir. Bahadır Kaleağası, dış politikada uygulanmaya başlanacak bir Avrasya Açılım merkezi hedefinin AB süreci ile bütünleştirilmemesi durumunda bunun kalkınmaya katkısının olmayacağını düşünmektedir.

TÜSİAD’ın diğer yetkilileri ile yapılan görüşmelerde de dernek başkanının görüşlerine paralel şekilde EK-3 ve EK-4’de detaylarına yer verildiği üzere; sivil toplum kuruluşlarının ortak bir paydada kalkınma amacına yönelik olarak yönlendirebilecek ve yapılan bütün faaliyetleri tek bir merkezden koordine edebilecek devlet kurumlarının yoksunluğuna vurgu yapılmıştır. Bunun en önemli nedeninin devlet kurumları arasında yukarıdan aşağıya doğru kurgulanan hiyerarşik yapıdaki bürokrasinin işleyişte engeller yarattığı durumlar örnek olarak verilmiştir.

Sonuç olarak, kalkınmacı bir dış politikanın uygulanması için gerekli olan ön şart kalkınmacı bir devlet anlayışının varolmasıdır. Sanayi devrimini gerçekleştiren Batı Medeniyetlerini iktisadi anlamda yakalamakta çok geç kalmış ve kendine özgü içsel dinamiklerini uluslararası sisteme entegre edememiş Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını devralan Türkiye, daha sonrası dönemlerde de aynı sorunu kronik olarak yaşamıştır. Türkiye, kuruluşunun ilk yıllarında liberal ekonomik yapıyı benimsemiş olmasına rağmen savaştan sonra ekonomik darboğazdan çıkmak ve yerli ekonomisinin dinamiklerini oluşturmak için Batı'nın yardım reçetesine karşılık olabilecek bir ekonomik sistem kurmaya çalışmıştır. Sonraki dönemlerde de gerek içerideki siyasi istikrarsızlık ortamının imkan vermemesi gerekse de Batı temelli karşılaştığı krizlerden kurumsal reformları nedeniyle iyi çıkması ve kısa vadeli ekonomik görünümünün iyi olması nedenleriyle topyekün, bütünlükçü ve kendi sosyal ve ekonomik içsel dinamiklerine uygun bir kalkınmacı devlet oluşturamamıştır. Bunun sonucu dış politika faaliyetlerinde de kendini göstermiş, kısa vadeli, pragmatist bir algı ile kalkınmacı olmayan dış politika faaliyetleri ile devam edegelmiştir.

4.2.5.2. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Kalkınmacı Dış Politika Uygulamaları

Türkiye'de 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 18.07.2019 tarihli 105'inci Birleşiminde onaylanan On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) halen yürürlüktedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji Daire Başkanlığı, 2019). Mevcut planın Türkiye'nin kalkınmacı dış politikasına ilişkin söylemlerinin "Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği" başlığı altında geliştirilen bölümlere bakıldığında, burada planlanan faaliyetlerin aşağıdaki amaç üzerinden gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

> "Türkiye'nin insani yardımları da içeren uluslararası kalkınma işbirliği faaliyetlerinin, ülkemizin ve bölgemizin istikrarı ve ihtiyaçları ile uluslararası hukuk ve uluslararası insancıl hukuktan kaynaklanan mevcut yükümlülüklerimiz dikkate alınarak, kapsayıcı ve stratejik bir yaklaşımla, daha etkin ve koordinasyon içerisinde yürütülerek ülkemizin ve diğer ülkelerin kalkınmasına azami katkıyı sunması temel amaçtır (Cumhurbaşkanlığı Strateji Daire Başkanlığı, 2019)."

Türkiye'de uygulanmaya çalışılan dış politik vizyon son yıllarda insani ve insancıl olduğundan, önceliklendirilmiş bir ekonomik çıkar ya da kalkınma amacı, bu ulvi amacın arkasında kalacaktır. Kaldı ki yapılan kalkınma yardımlarının miktar ve yaygınlığına bakıldığında birincil önceliğin içeride Türkiye'nin kendi iktisadi kalkınması amacına ilişkin olarak planlanmadığı belli olmaktadır.

Bütünlüksel bakış açısı kapsamında değerlendirildiğinde; uluslararası İşbirliği için ulusal kapasitenin ve bölgesel işbirliklerinin artırılmaya çalışıldığı yazılı planlama çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu planda bölgesel işbirlikleri anlamında, İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari Daimi Komitesinin (İSEDAK), İslam İşbirliği Teşkilatı'nın, Bölge ülkeleri ve Körfez İşbirliği Konseyi gibi bölgesel bloklarla, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ve D-8 grubu ülkeleri ve AB ile ilişkiler belirtilerek İslam ve Türk dünyası başta olmak üzere AB, diğer bölge ülkeleri ile de çok boyutlu bir kalkınma işbirliği zemini hazırlanmıştır. Benzer şekilde, T.C. Dış İşleri Bakanlığı'nın 2019-2023 Stratejik planında Dış politika vizyonu, "Güvenli bir gelecek için köklü, güçlü, girişimci ve insani diplomasi yürütmek" ve misyon olarak ise "Ülkemizin ve vatandaşlarımızın menfaatlerini en iyi şekilde korumak için insani, girişimci ve çok boyutlu diplomasiyi barışçıl bir işbirliği anlayışıyla uygulamak" şekilnde ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi dış politika hedefi ya da odağı olarak kalkınma öncelikli bir dış politika oluşturulmadığı görülmektedir. Türkiye, küresel ve bölgesel ölçekte kalkınma amacına yönelik olarak yürütülen dış politika faaliyetlerinde doğrudan kendi içsel kalkınmasına etkisine bakmaksızın dış dünyadaki kalkınmanın dolaylı olarak kendisine yansımalarıyla ilgilenmektedir. Örneğin T.C. Dış İşleri Bakanlığı'nın 2019-2023 Stratejik planında "kalkınma" kavramının değinildiği üst politika belgelerine dayanadırılarak yürütülmesi planlanan görevlere ilişkin bölümleri analiz edildiğinde aşağıdaki şekilde ifadelere yer verildiği görülmektedir. 2019 Yılı CumhurbaşkanlığI Yıllık Program ve On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) kapsamında ilgili Bakanlığa atfedilen görevler aşağıdaki gibi sıralanabilecektir.:

- "820.3. Kalkınma ve insani yardım politikaları ve uygulamaları arasındaki kurumsal eşgüdüm artırılacaktır.

- 821.2. Uluslararası kuruluşlar, yabancı yardım kuruluşları, yabancı diplomatik misyonlar ve uluslararası STK'lar gibi kalkınma işbirliği alanındaki tüm aktörlerin Türkiye'de yürüttükleri faaliyetlerin ülkemizin ulusal politikalarıyla uyumuna ilişkin işbirliği mekanizması oluşturulacaktır.

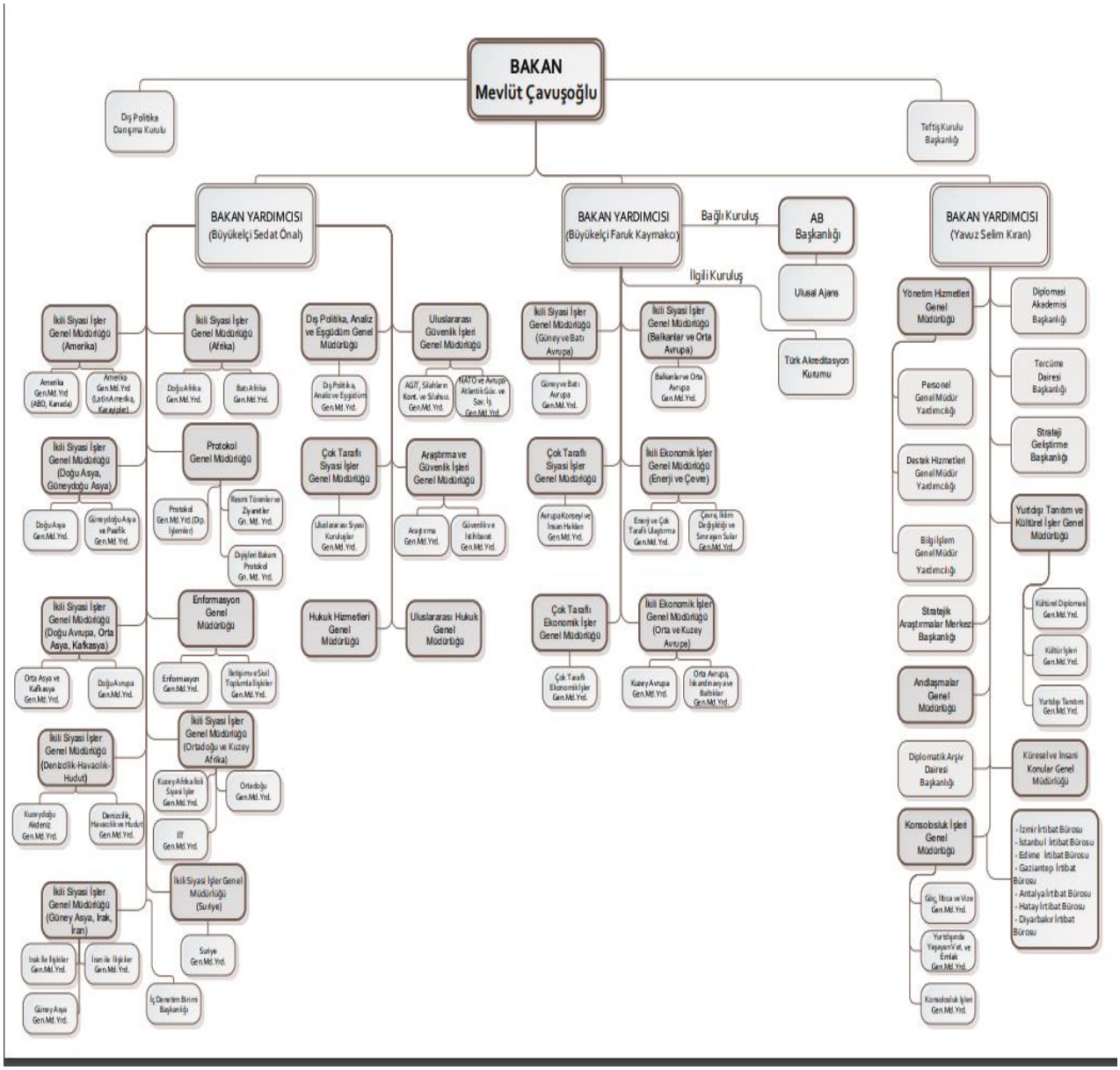
- 821.2. Uluslararası kuruluşlar, yabancı yardım kuruluşları, yabancı diplomatik misyonlar ve uluslararası STK'lar gibi kalkınma işbirliği alanındaki tüm aktörlerin Türkiye'de yürüttükleri faaliyetlerin ülkemizin ulusal politikalarıyla uyumuna ilişkin işbirliği mekanizması oluşturulacaktır.

- 824.1. Uluslararası kalkınma işbirliği alanında yüksek lisans programları oluşturulacak, bu alandaki akademik çalışmaların çeşitlendirilmesi sağlanacak ve düşünce kuruluşlarının faaliyetleri desteklenecektir.

- 836.1. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunlarının başta BM, G20 ve OECD olmak üzere uluslararası platformların gündemine alınmasına yönelik çalışmalar yoğunlaştırılacaktır.

- 836.2. Özellikle kalkınma alanında faaliyet gösteren BM kuruluşlarının bölgesel ofislerine ev sahipliği yapılabilmesi amacına dönük uluslararası girişimler yoğunlaştırılacak ve hukuki altyapının tesisine ilişkin süreçler kolaylaştırılacaktır." (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2019).

Genel olarak dış politika vizyon ve misyonuna uygun bir şekilde oluşturulan strateji dokümanlarında ana hedefin "İnsan odaklı dış politikamız çerçevesinde başta yakın bölgemiz olmak üzere tüm kıtalarda güvenlik, istikrar ve kalkınmanın desteklenmesi olduğu (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2019)" söylenebilecektir.

Şekil 5: Dış İşleri Bakanlığı İdari Teşkilat Şeması

Kaynak: TC. Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/teskilat-yapisi_.tr.mfa (12 Aralık 2020)

Yukarıda verilen Şekil-5'ten de görüleceği üzere, siyasi ilişkilerin yanında çok az yer alan ekonomik ilişkiler hem konularına göre hem de çok taraflı ve ikili olmak üzere gruplandırılarak siyasi ilişkilerden

ayrı ve kısıtlı olarak yürütülmeye çalışılmaktadır. Dış İşleri Bakanlığı nezdinde ekonomik ilişkiler kapsamında görevlendirilmiş olan üst düzey personel ile yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin kalkınmasına yönelik oluşturulan ve üst bir devlet organı tarafından yönlendirilen, birimler arasında koordinasyon, denetim ve planlamaları yapan herhangi bir devlet biriminin bulunmadığı bilgisi alınmıştır. Diğer taraftan Dış İşleri bakanlığı bünyesinde kalkınmaya dönük olarak yürütülen faaliyetlerin çoğunluğu insani amaçlı olup kalkınmaya muhtaç ülkelerin durumlarının iyileştirilmesi önceliğinde gerçekleştirilmektedir.

Tez kapsamındaki dönemde görev yapan ilgili TC. Dış İşleri Bakan Yardımcısı ile yapılan görüşmelerde yöneltilen soruların cevaplarına ağırlıklı olarak dış dünyaya yapılan kalkınma yardımları kapsamında cevaplar alınmıştır. Örneğin, kalkınma odaklı/kalkınmacı Türk dış politika oluşum ve uygulama sürecinde karşılaşılan olumlu ve olumsuz olgulara örnek olarak;

> "Kalkınma yardımlarının ulaştırılmasında karşılaşılan sorunların başında yardımın muhatabı ülkelerdeki istikrarsızlıklar, yönetişim eksiklikleri, ekonomik yapısal sorunlar, güvenlik meseleleri yer almaktadır. Kalkınma yardımlarında, üçüncü aktörlerin işbirliği yerine rekabeti, kapsayıcılık yerine dışlayıcılığı tercih eden yaklaşımları da sonuç alınmasını zorlaştırabilmektedir." (EK-1).

şeklinde iken, Türkiye'nin kalkınma odaklı/kalkınmacı bir Dış Politikası var mıdır sorusunun cevabı aşağıdaki gibi olmuştur.

> "Ülkemiz dış politikası, kurucu felsefesini oluşturan "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesi doğrultusunda ve insanı merkez alan "Girişimci ve İnsani" yaklaşımla yürütülmektedir. Bu yaklaşım kapsamında, dış politika gündemimizdeki tüm meselelere sorumluluk sahibi, vicdani ve ilkeli bir anlayışla yaklaşılmakta; girişimlerimizin bölgesel ve uluslararası düzeyde olumlu ve somut sonuçlara yol açması, barış, istikrar ve sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirecek şekilde yürütülmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin uluslararası kalkınma iş birliği içindeki rolü, köklü değişimlere uğrayarak uluslararası platformda yükselen güç olmasını sağlamıştır. Resmi Kalkınma Yardımları (Official Development Assistance, ODA), ülkemizin uluslararası alanda üstlendiği ve sorumluluk hissederek sürdürdüğü politikasının önemli bir unsuru olmuştur." (EK-1).

Alınan cevaplar birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'nin kendi kalkınmasına odaklanan bir dış politika bakış açısından çok, az gelişmiş ülkelerin "insani ve girişimci" ve "insan odaklı" dış politika vizyonu çerçevesinde kalkınmasına yardım edilmesine dönük olarak şekillendiği görülmüştür.

Diğer taraftan, kalkınma odaklı/kalkınmacı Türk Dış Politika plan ve programı oluşturma sürecinde kullanılan yöntemler/araçlar/aktörler hakkında bilgi alınmak istendiğinde ise 11. Kalkınma Planında teorik kapsamının şekillendirildiği gibi kalkınmacı devlet yaklaşımına yakın değil, aksine fiiliyatta

oluşturulan plan ve programın da çoğunlukla Resmi Kalkınma Yardımları ile "dost, kardeş ve akraba ülkelere yönelik olarak yaptığı çalışmaların temelinde bir barış kuşağı oluşturma çabası" (EK-1) amacı etrafında şekillendirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Kısacası, Türkiye'nin kalkınmacı dış politikasının "kısmi olarak doğrudan kendi ülkesinin kalkınmasına odaklı" veya bir başka ifade ile "genel olarak dış dünyanın insan odaklı gelişimine ve dolaylı olarak kendi ülkesinin kalkınmasına odaklı" olarak belirtilebilecektir.

TÜSİAD ve T.C. Dış İşleri Bakanlığı mülakatları toplu olarak değerlendirildiğinde, her iki kuruma ilikin bakış açılarının birbiri ile örtüşmediği görülmektedir. Bakanlık yetkilileri tarafından kalkınmacı dış politika vizyonu diğer ülkelerin kalkınmalarına insani bakış açısı nedeniyle öncelik veren bir söylem üzerine oturulmakla birlikte TÜSİAD bir sivil toplum kuruluşu olarak devlet kurumları ile koordinasyonun ve ortak amaç ve planlamalar çerçevesinde hakarek edilemediğinden şikayetçidir. Bir ülkenin kalkınmacı dış politika alanında faaliyet gösterebilmesi ve kalkınmacı devlet olarak tanımlanabilmesi için devletin kurumları arasında ortak inanç ve faaliyet birliğinin olması gerektiği düşüldüğünde Türkiye'de devlet ve sivil toplum arasında bu ortak inanç ve birlikte hareket etme fonksiyonunun gelişmediği görülmektedir. Burada mülakatlar özelinde yapılan incelemelerden varılan sonuca kalkınmacı dış politika endeksi hesaplamalarından ulaşılacaktır. Nitekim her iki ülkenin endeks değerlerinin benzer seyir etmesindeki en büyük nedenin iki ülkenin toplumsal yapılarındaki sınıfsal ayrımcı sistemin varolması ve toplumun devlet koordinasyonunda ortak bir kalkınma amacı etrafında birleşememesidir.

5. GÜNEY AFRİKA KALKINMACI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Güney Afrika'daki kalkınmacı dış politika uygulamalarına örnek oluşturabilecek olay ve olgular tarihsel olarak Apartheid dönemi öncesine kadar dayanmaktadır. Kalkınmacı dış politika kavramı Güney Afrika kalkınma politikaları ve dünyanın değişen uygulamaları doğrultusunda dönüşüm geçirmiştir. Dünyadaki uluslararası ekonomik sisteme uygun olarak dönüşen Güney Afrika kalkınmacı dış politika uygulamaları aşağıdaki dönemler itibarıyla incelenebilecektir:

1. 1945 Yılı Öncesi Dönem

2. 1945-1994 Yılları Arasındaki Apartheid Dönemi

3. 1945-1994 Yılı Sonrası Dönem

5.1. 1945 Yılı Öncesi Dönem

Bugünkü Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yer aldığı coğrafyaya dışarıdan farklı unsurların gelmesi, öncelikle 16. yüzyılda çoğunluğu Hollanda kökenli olan Avrupalılar tarafından başlamıştır. Afrikanerler olarak da bilinen Boer, (Boer kelime anlamı bakımından Afrikan dilinde "çiftçi" anlamına gelmektedir.) Güney Afrika'daki ilk Hollandalı yerleşimcilerin torunları sayılmaktadır. Bu şekilde, 16. yüzyılda yerleşmeye başlayan çoğunluğu Hollanda kökenli olan Avrupalı Boer'ler, İngiltere, Napolyon savaşları sırasında 1806'da Hollanda'nın Cape kolonisine sahip olunca, Güney Afrika'da Britanya'nın politikalarına karşı direnişler baş göstermiştir (Hıstory, 2019).

Boerler, yani Hollandalı Afrikalılar, İngilizlerden çok önceleri Güney Afrika'ya ilk geldiklerinde buradaki yerli siyahi halk ile mücadele ederek kendilerine bir alan oluşturmuşya çalışmışlardır. Bahsedilen halk zamanla tarım ile geçimlerini sağlayarak yörenin yerlileri ile uyum içinde yaşamaya başlamışlardır. Söz konusu coğrafyada elmas ve altın gibi değerli madenlerin bulunduğunun ortaya çıkması ile birlikte, yurtdışından gelen göçmen akımları artmış ve nufüs sayıları bakımından giderek daha güçlü konuma gelen beyazların, yerli halkı yerlerinden etmesi ile demografik unsurlarında yapı değişikliğe uğramıştır. Ne var ki, yine de, İngilizlerin gelmesinden çok önceleri yerleştikleri Güney Afrika'da devam ettirdikleri yaşam biçimleri ile yöreye adapte olmuş halk, ilk özgürlük mücadelesini sonradan bölgeye hâkim olmaya çalışan sömürgeci İngilizlere karşı vermiştir (Wessels, 2011).

Sanayi devriminin etkisi ile birlikte Avrupalıların daha fazla hammade arayışı içerisine girdikleri 19. yüzyılın ilk yarısında itibaren İngilizlerin Ümit Burnu civarını işgale başlayan Boerslerin İngilizler ile aralarındaki siyasi uyumsuzluk süreçlerinin devam etmesi nedeniyle pek çok Hollandalı göçmen kendi yerleşimlerini kurmak üzere Güney Afrika'nın kuzeyine, Afrika kabile bölgelerine doğru göç etmeye

zorlanmıştır (Özder A., 1988). Boer'ler yeni göç ettikleri bu bölgelerde 1833 yıllında Transvaal ve Orange Free State cumhuriyetlerini kurmuşlardır. Kurulan bu yeni cumhuriyetler, bölgedeki elmas ve altının keşfedilmesinin Boer ülkeleri ile İngiltere arasında çatışmayı kaçınılmaz hale getirdiği 1867 yılına kadar İngiliz komşularıyla barış içinde yaşamışlardır.

1890 yılına gelindiğinde küçük çatışmalar başlamış, bu çatışmaları Ekim 1899'da büyük çaplı bir savaş takip etmiştir. Haziran 1900'ün ortalarında, İngiliz kuvvetlerinin Boer şehirlerinin çoğunu ele geçirerek bölgelerini resmen ilhak etmiş olmasına rağmen, Boerler, İngiliz işgalcilerini hayal kırıklığına uğratan bir gerilla savaşı başlatmışlardır. 1901'den itibaren İngilizler, Boer askerlerinin ailelerini toplama kamplarına sürerken, bölgede kendisine karşı oluşturulan gerilla birimlerini sistematik olarak araştırıp tek tek yok etme stratejisine başlamıştır. Bu süreç, Güney Afrika coğrafyasında biri Afrikalı yerli Hollandalılar diğeri sonradan bölgeye gelerek sömürge kurmaya çalışan İngilizler olmak üzere sözkonusu coğrafyaya hâkim olmak için verilen bu mücadele, İngilizlerin 18. yüzyılın başı ve 19. yüzyılın başı arasındaki yüzyıllık dönemde verdiği en maliyetli ve uzun savaş olarak tarihe geçmiştir (Pakenham, 1979). Nihayet 1902'de İngilizler'in Boer'lerin özgürlük mücadelesini bastırması ile bu kanlı mücadele, 31 Mayıs'ta "Vereeniging Barışı" nın imzalanması ile son bulmuştur. Taraflar arasında yapılan bu barış Antlaşmasına göre, Transvaal ve Orange Free State üzerindeki İngiliz askeri yönetimi Boerler tarafından tanınmış ve Boer güçleri için genel bir af sağlanmıştır. 1910 yılında İngilizler, bu anlaşmaya dayanarak ırk ayrımına göre (daha sonraları resmi adı 'apartheid' rejimini olarak anılacak olan) oluşturulması kabul edilen özerk Güney Afrika Birliği'ni kurmuştur. Bu birlik Transvaal, Orange Free State, Ümit Burnu ve Natal illerini kapsayacak şekilde oluşturulmuştur.

19. yüzyılın sonlarında değerli madenlerin bulunmasıyla birlikte, madencilik sektörü genişlemeye ve madenciliğe bağlı sanayileşme süreci hızlanmaya başlamıştır. Madencilik sektörüne bağlı olarak genişlemeye başlayan ekonomik kalkınma modeli, ilk başlarda kırsal alanlardan kentsel alanlara taşınan beyaz işçilerin istihdamına yönelik oluşturulmuştur. Diğer taraftan, Güney Afrika'da bu dönemde özel sektörün gelişmesi, madencilik gibi kaynağa dayalı endüstrilerde kullanılmak amacına yönelik olarak girdilerde ithal ikameci politikalar yürütülmesi ve korumacı ticaret politikaları gibi sanayileşmeyi hedefleyen içe odaklı bir dizi yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, yerli sanayileri geliştirmek, korumak ve beslemek için nispeten yüksek ticaret tarifeleri uygulanan bir politika alt yapısı benimsenmiştir (Trade & Industrial Policy Strategies, 2016).

1940 yılında, ülkede ilk defa endüstriyel finansmanı teşvik etmek amacıyla faaliyet göstermesi için bir kalkınma bankası olan Sınai Kalkınma Şirketi (SKŞ) kurulmuştur. SKŞ, yerli girişimlerin oluşturulması için uzun vadeli yatırım sermayesi eksikliğinin önemli bir etkisi olduğu varsayımı üzerine yerel girişimleri finanse etmeyi ve yerli sermayeyi artırmayı amaçlamıştır. Bu anlamda sektörel olarak madecilik, altın ve elmas işletmeciliğine yatırım yapması tercih edilmiştir. SKŞ kurulduktan sonraki ilk yıllarda, ülke içindeki yerli firmalara düşük faizli fon sağlayarak ya da uyguladığı destek programları

ile kalkınma politikalarında kilit rol oynamakla birlikte günümüzde, sektörel bir odaklanmadan kaçınarak beyazların yanı sıra siyahların sahip olduğu şirketleri, siyah sanayicileri, kadınları ve gençlerin sahip olduğu işletmeleri finanse ederek daha kapsayıcı bir ekonomiye katkıda bulunmayı ve böylece istihdam açısından daha zengin bir kalkınma modelini hızlandırmayı amaçlayarak eşitlik vurgusunu daha fazla ön plana çıkarmıştır (Industrial Development Corporation, 2021).

Güney Afrika uzun yıllar Avrupalı toplumlar tarafından sömürge haline getirildikten sonra ülkede 20 yüzyıl içinde temeli ırk ayrımcılığına dayanan sistematik bir ayrımcı politika zinciri uygulama alanı bulmuştur (Daudu ve Dube, 2017, s. 102). Irkıçılık politikalarına dayalı olan Apartheid rejimi 1948 yılında başa gelen Daniel François Malan tarafından yerleştirilmiştir. Bu rejimin ana amacı beyaz Avrupalı ırkın siyahlara karşı korunması olmuştur. Eşitlik üzerine bir toplum oluşturulmasının beyaz ırk için zararlı bir yol olacağı değerlendirilerek Güney Afrika'nın toplumsal refahı için ayrı gelişim manasına gelen Apartheid rejimi benimsenmiştir. (Evans, 2017). Bu nedenle bu rejim altında siyah ırk mensuplarına oy hakkı verilmemiş, beyazların yaşadıkları çevreye siyahlar alınmamış, ekonomik yaşamdan siyahların tamamen dışlanması ve ayrı tutulması gibi sert ayrımcılık uygulamalarını içeren politikaları uygulanmıştır.

5.2. 1945-1994 Yılları Arasındaki Apartheid Dönemi

Bu dönemde Güney Afirka'nın dış politikası da iç politik durumdan etkilenerek negatif yönde gelişmiştir. Bunun en büyük nedeni iç politikasında toplumsal ayrımcılık üzerine uygulamalar yürüten Güney Afrika, uluslararası toplum nezdinde yalnızlaştırılmıştır. Güney Afrika, çervesindeki komşularına gizli askeri operasyonlar düzenlemiş, rejime karşı muhalif olan Afrika Ulusal Kongresi (AUK) üyelerine suikastlar gerçekleştirmiş, özellikle Namibya başta olmak üzere Afrika kıtasında kendisine karşı görüşte iktidar olan yönetimlerin önünde engel olmaya çalışmıştır. Beyazlara ayrıcalık tanıyan rejim, dış politikada içerideki Avrupalı beyazları desteklemeyen Libya ve Sovyet Rusya gibi ülkeler ile ittifak kurmak istememiştir. Buradan da görüleceği üzere Apartheid dönemi dış politika uygulamaları realist çerçeveden güç kullanımını destekleyen bir çerçevede yürütülmüştür. Güney Afirka'daki Apartheid rejimi hem kendi içinde hem de çevresindeki siyah ırkı tehdit olarak algılayarak kendisine karşı güç kazanmasına engel olmaya çalışmıştır (Wizarat, 1980). Ekonomik anlamda 1945 yılından sonraki dönemde, Güney Afrika'da geniş kapsamlı bir kalkınma odaklı strateji zaten bulunmamakla birlikte, dönemin koşulları gereğince altın dışındaki mamul malların ihracatına dayalı büyüme ve uluslararası yatırımı çekme amacı da söz konusu olamamıştır.

1948 yılından 1994 yılına kadar devam eden Apartheid döneminde, beyaz Afrikalıların egemen olduğu iktidardaki Milliyetçi Parti, yasaları bu ayrımcılık üzerine formüle edip kabul ettirmiş, ırkçılık temeli üzerine inşaa edilen yasal ayrımı kurumsallaştırmış, toplumsal yapı içerisindeki etnik gruplamaları ve bu gruplara göre verilen hukuki hak ve özgürlükleri resmileştirmiş ve Apartheid rejimini yasal olarak

devletin resmi politikaları içerisine yerleştirmiştir (Fındley & Ogbu, 2011). Apartheid hükümeti tarafından formüle edilen, kabul edilen ve uygulanan bu adaletsiz politikalar altında sömürgeci apartheid hükümetine boyun eğilmesi ve Güney Afrika'ya baskı yapan uluslararası toplum tarafından ülkenin izolasyonuna yol açmıştır (Shoba, 2018). Bu nedenledir ki Apartheid rejimi sona erdiğinde, yeni kurulan Güney Afrika, uluslararası sisteme demokratik ve liberal değerlerle entegre olmaya çalışmış ve saygınlık kazanmak için uğramıştır. Diğer taraftan, Güney Afrika, madencilik sektörüne verilen teşviklerle ortaya çıkan üretim kapasitesindeki artışı, iç taleple karşılayamayınca ortaya çıkan ekonomik sıkıntının üstesinden gelinebilmesi için sektörel korumacı politikaları bırakmış, ithal ikameci politikaları terk etmiş ve sektörel çeşitliği oluşturarak sadece kaynak ekonomisine dayalı değil tarım ve madencilik içerisinde işlenmiş mal ithalatının artırılmasına yönelik politikalar oluşturmaya çalışmıştır (Trade & Industrial Policy Strategies, 2016).

1970'lere gelindiğinde ise apartheid hükümeti siyahlar-beyazlar arasındaki yoksulluk seviyelerinin yüksek olduğunun farkındaydı. Servaas Van der Berg, 1970'lerin ortasında sosyal harcamaların transferinin beyazlardan siyahlara geçişin mali sonuçlarını tartışırken, bunun tam bir ideolojik temele dayanmadığını ancak apartheid hükümetinin siyahların Güney Afrika ekonomisi için öneminin farkında olduğundan, siyahların dışarıda bırakılacağı bir kalkınma vizyonunun başarısız olacağını kabullendiğini ve bu nedenle özellikle apartheid sonrası toplumsal eşitliğin sağlanması adına sosyal harcamaların artık son derece iyi ve daha adil yönetilmeye başlandığını belirtmiştir (Servaas & Louw, 2004). Sınıfsal olarak siyahlara sadece ekonomik gereksinimlerle değil, aynı zamanda ülke içinde demokratik kurumların yerleştirilmesinin sağlanması açısından da ihtiyaç olduğu kesindi. Seekings, Güney Afrika'da yaptığı bir kitlesel kamuoyu araştırmasına dayanarak Güney Afrika'da demokrasiye verilen desteğin yaygın olmadığını tespit etmiş ve bunun nedeninin ırksal / etnik gruplar arasında eğitim alanında öğrencilere verilen değerlerin kimliğin oluşumunu etkilemesinden kaynaklandığını ifade etmiştir.

1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Uruguay Turu'nda, Güney Afrika'nın ticaret reformu taahhütleri, yeni hükümete ekonomiyi uluslararası fiyatlara ve rekabete açmak için büyük bir fırsat sunmuştur. Daha da önemlisi, işçi grupları da dahil olmak üzere, AUK temsilcilerinin, ülkenin küresel sisteme ekonomik anlamda yeniden entegrasyonu için dışarıdan dayatılan ve içsel dinamiklere uygunluğu henüz test edilmemiş olan bu şartları hemen kabul etmişlerdir. Güney Afrika'nın kalkınma stratejisi bu dönemde, hem bir dizi çekirdek alt sektörler olarak hem de ana sermaye birikiminin gerçekleştirildiği alan olarak "Madeni Enerji Kompleksi" (MEK) kavramı etrafında gerçekleştirilmiştir (Fine & Rustomjee, 2019). MEK olarak karakterize edilen ekonomik faaliyetler dışında tutarlı bir strateji olmamasına rağmen, Apartheid döneminin sonunda, metal üretimi, sermaye piyasası, otomotiv ve tarımsal işleme dahil olmak üzere bir dizi alt sektörde tam olarak rekabetçi olmamasına rağmen, önemli adımlar atılmaya başlanmıştır (Zalk, 2014). Lâkin ana hususiyeti olarak

kalkınma politikaları büyük ölçüde emek-yoğun mineral ve doğal kaynaklara dayalı olarak yürütülmüştür.

Devlete ait işletmeler (KİT'ler) ve devlete ait kalkınma bankası olan SKŞ, İkinci Dünya Savaşı sonrası Güney Afrika sanayileşme sürecinde merkezi bir rol oynamıştır (Clark, 1994). Apartheid devleti, genellikle KİT'ler vasıtasıyla elektrik, demiryolu, liman, telekomünikasyon, çelik, petrokimya ve alüminyum gibi çeşitli sanayileri oluşturmuştur. Bunlardan madencilik ve tarım sektörüne hammadde sağlayan iki şirket olan Sasol (petrokimya) 1979 yılında ve Iscor (çelik) 1989 yılında özelleştirilmiştir.

AUK hükümeti her döneme özgü olarak o dönemin uluslararası konjonktüre uygun ideolojiler benimsemiştir. Örneğin üç farklı dönem itibarıyla üç farklı ideolojiyi sıralamak mümkündür. AUK'un iktidara geldikleri ilk dönem olan 1912-1960 yılları arasında liberal uluslararası; 1960-1993 yılları arasında sosyalist ve nihayet 1993 yılı itibarıyla uluslararası ortama uygun şekilde pragmatist politikalar izlenmiştir. Güney Afrika'da bu dönemde bölgesel savaşlar ve güç kullanımı ile yürütülen Apartheid rejimi sonrasında Nelson Mandela, barış, uluslararası işbirliği ve uluslararsı topluma katılımcı olan idealist bir bakış açısı ile Güney Afrika'yı saygın bir yere taşımayı amaç edinmiştir. Bu nedenle Apartheid dönemi ile Mandela dönemi uygulanan dış politika arasına belirgin farklılık bulunduğu söylenebilecektir.

5.3. 1994 Yılı Sonrası Dönem

1994 yılında Nisan ayında Güney Afrika'da tüm ırkların katılımı ile ve çok partili şekilde gerçekleştirilen ilk demokratik seçim meydana gelmiştir. 28 sene siyasi yasaklı olarak ceza evinde kalan Mandela, bu seçimlerde liderliğini yaptığı AUK'un %63 oy alması ile birlikte meclis tarafından başkan olarak seçilmiştir. Bu iç politikadaki demokratik dönüşümün dış politikada da uygulamaların değişeceğinin önemli göstergelerinden biri olmuştur. Nitekim kendisinden sonra 1999 yılındaki seçimler ile başkanlığı devralan Thabo Mbeki de Mandela'nın bıraktığı yerden aynı bakış açısı ile devlet politikalarına yön vermiştir (Schraeder, 2001, s. 230-231). Thabo Mbeki ve yardımcısı Aziz Pahad uzun zamandır bu sorunun farkında olarak geçiş döneminde politikaların yeniden değerlendirilmesini ve yeni düşünce oluşturma sürecini başlattılar. SSCB'nin çöküşünün ardından, Nelson Mandela'nın uluslararası duruşuna rağmen, 1992-93'te AUK'un iç ve dış meselelerle ilgili devrimci sosyalist fikirlere devam eden bağlılığının hem Güney Afrika'nın içinde hem de dışında geniş çapta gelenekselden çıkamayış olarak algılandığını fark etmişlerdir.

Bu nedenle, 1993-94 yılları arasında, Thabo Mbeki, örgütü sosyalist fikirlere olan bağlılığından uzaklaştırmak istediğini ve Soğuk Savaş sonrası neoliberal uluslararası sistemle yakınlaşan politika programlarını dile getirmeye başladı. Bu değişiklik isteği özünde tek kutupluluğun, küreselleşmenin, jeoekonominin öneminin, Afrika'nın genel olarak marjinalleşmesinin ve küresel ekonomide kesinlikle

periferik statüsünün tanınmasını da içeriyordu. Ancak bu değişim isteklerine rağmen, Başkan Mandela'nın yönetimi sırasında dış politika, AUK ittifakının çeşitli saflarında esasen tartışmalı bir alan olarak kalmıştır. Mandela'nın kendisi görünür bir şekilde etik ve insani bir dış politikayı tercih ederken, 1994-1999 yılları arasındaki ana ayrım popülistler, pragmatistler ve neoliberaller arasında gerçekleşmekteydi. Parti içinde devam eden bu tartışma, tutarlı ve ortak bir dünya görüşünün benimsenmesini engelledi ve yeni Güney Afrika'nın dış politikasına da yalpalama, etkisizlik ve geçici gerginlik olarak yansımıştır.

Diğer taraftan, Nelson Mandela'nın başkanlığının sona ermesi, yeni yönetim için hem kurumsal hem de düşünsel düzeyde daha fazla diplomatik alan açacağı düşünülmüştür. Güney Afrika, şüphesiz Üçüncü Dünya'nın kurtuluş, insan hakları ve küresel ekonomik adalet mücadelesinin bir sembolü olarak kalacak ve Thabo Mbeki'nin hem kendisinin Apartheid'a karşı yürüttüğü mücadele ile tanınır olması nedeniyle iktidarı döneminde güvenlir bir tutumla yer aldığı söylenebilecektir.

1994 ve 1999 yılları arasında, özgürlük politikalarıyla ilişkilendirilen devrim sonrası coşku, uygun dış politika amaçları ve hedefleri hakkında normatif ve teorik kafa karışıklığına yol açtı. Güney Afrika, temel konulardaki bu mutabakat eksikliğini örten, her biri ayrı gündemlerle donatılmış ve diğerleriyle rekabet halinde faaliyet gösteren çok sayıda karar alma merkezi ve aktöründen de zarar gördü. Birinci kademe hükümet düzeyinde, Cumhurbaşkanlığı makamı, Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı makamı, üst düzey parti yetkilileri, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Emniyet ve Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye ve Ticaret Bakanlıkları, Diplomatik Birlik ve Ulusal Meclis'teki Dışişleri Portföy Komitesi, yeni Güney Afrika'nın dış ilişkilerini yürütme ayrıcalığı için şiddetle rekabet haline gelmiştir.

Haziran 1999'da Güney Afrika'da yapılan seçimlere dış ilişkilerden çok iç politikalar hakim oldu, ancak Thabo Mbeki'nin yeni hükümetinin seçim vaatlerini yerine getirme yeteneği üzerinde iç ilişkilerin doğrudan bir etkisi olacak. Apartheid sonrası ikinci yönetimin önceliği, tüm halkına iş, refah, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma sağlamak için dinamik bir ekonomiyi teşvik etmek olacaktır. Ancak Güney Afrika, küresel ekonomik ilişkilerin kaprislerine bağımlı ve savunmasız. Yazar, Afrika Ulusal Kongresi'nin kurulduğu 1912'den 1994 seçimlerine kadar uluslararası duruşunun izini sürüyor ve Mbeki yönetimine açık dış politika pozisyonlarını inceliyor. Güney Afrika, Üçüncü Dünya'nın kurtuluş, insan hakları ve küresel ekonomik adalet mücadelesinin bir sembolü olmaya devam ederken, Mbeki'nin seçkin selefine göre rasyonel değerlendirmelerle politikaları belirlemek için daha iyi bir konumda olacağını öne sürüyor. Mbeki'nin Afrika Rönesansı, Güney Afrika'yı güçlü bölgesel ve kıtasal çıkarları olan küresel bir ticaret devleti olarak yeniden icat etmek için büyük bir tasarım olarak görülebilir (Evans, G. 1999)

Aparheid rejiminin sona ermesinden sonra, Güney Afrika uluslararası uluslararası toplumun takdir edilen bir üyesi haline gelmişir. Güney Afrika, Başkan Mandela'yı çevreleyen meşruiyet dalgasının üzerinde, dünyadaki rolünü yeniden düşünmeye şekillendirmeye başlamıştır. Ancak Mandela'nın

Gökkuşağı Ulusu'nun dış politikası, küresel neoliberal yükseliş kadar apartheid'a karşı mücadelenin retoriği ve fikirlerinden de yararlanmaktaydı. Nitekim Mandela ülke içinde gerekli olan uzlaşmanın yanında eşitlerarası olmayan bir dünyada uluslararası uzlaşmanın gerekliliği arasında bir ayrım görmemiştir (Sampson 1999, s. 547). Başka bir ifade ile küresel eşitsizlik sorunu, Mandela'nın ekonomik kalkınmayı ve uluslararası ekonomik işbirliğini devletin gelecekteki dış politikasının temel direklerinden biri olarak tanımladığı dış politika tartışmasını başlatmıştır. Mandela, Apartheid sonrası ilk seçimlerden bir yıl önce Foreign Affairs dergisindeki bir makalesinde Güney Afrika'nın dış politikasına ilişkin vizyonunu ortaya koymuştur. Bu vizyon birçok yönden, Güney Afrika'nın kıtadaki rolüne ve Güney Afrika'nın kıta ile dünyayı bütünleştirmedeki rolüne ilişkin daha büyük bir vizyon için zemin hazırlamıştır. Bu, Mandela'nın Güney Afrika'nın kaderi olarak adlandırdığı bir vizyondur ve daha sonra Mbeki yönetimi altında bizim Afrika Rönesansı olarak adlandırdığımız kabaca tutarlı bir söyleme dönüşmüştür. Ona göre Güney Afrika'nın karşı karşıya olduğu en büyük zorluk, dünyanın karşı karşıya olduğu zorlukla hemen hemen aynı olan büyük eşitsizliğin varlığıdır. Mandela, karşılıklı bağımlılığa ve ülkeyi uluslararası ekonomiye entegre etme ihtiyacına atıfta bulunurken, ekonomi alanındaki töylemlerinde eşitsizlikle insan hakları arasında bağlantıya dikkati çekmektedir. Bu, ekonomik kalkınmayı ve sosyal adaleti liberal ekonomik terimlerle yeniden tanımlayan Güney Afrika'daki apartheid sonrası dönemdeki fikirsel dönüşüm sürecine oldukça uyumlu bir bakış açısıdır. Makalenin kısa on iki sayfasında Mandela, AUK'un Apartheid'a karşı mücadelesini modern tarihin en büyük insan hakları kampanyası olarak anarak; küresel eşitsizliği ve Afrika yoksulluğunu insan hakları temelinde konular olarak vurgulamış ve Güney Afrika'nın artık yeni dönemde sahip olduğu toplum içindeki etik değerlerine işaret etmiştir (Mandela, 1993).

Bununla birlikte, Başkan Thabo Mbeki, Afrika'nın dünya sözcüsü unvanını belki de Mandela'dan daha fazla sahiplenmiştir. Thabo Mbeki, kendisini, Afrika geleneğini ve sembolizmini serbest piyasa ve iyi yönetişim retoriğiyle harmanlayan modern, postkolonyal Afrika'nın vücut bulmuş hali olarak göstermiştir. Bu tür temalar, onun ve Güney Afrika'nın dış politikasını tanımlamaya başlamıştır. Muğlak da olsa yüce Afrika Rönesansı'nın mimarı olarak, hem yeni bir Afrika için bir dizi fikir hem de dünyayı eşit derecede güçlü terimlerle meşgul edecek bir söylem üretmiştir. Güney Afrika Devlet Başkanı olarak, fikirleri devlet birimlerine yerleştirerek hükümetin serbest piyasa odaklı politikalarını sürdürmüş ve ilerletmiştir. Güney Afrika'nın dış politika alanında özellikle NEPAD ve reforme edilmiş Afrika Birliği'ndeki (AB) rolü, geçmişin sosyalist retoriğinin başarısızlığını temsil ediyordu. Bunun yerine devlet - ve işbirliğiyle tüm gelişmekte olan devletler - gelişmiş dünyayla kendi koşulları çerçevesinde ilişki kuruyordu.

1994 yılında, AUK ve ittifak ortakları tarafından yönetilen demokratik hükümet, durgunluk ve kriz içinde, kötü bir ekonomik yapı devralmıştır. 1970'lı yıllardan bu yana yapılan ticaret politikası reformlarına rağmen, yeni hükümet, uluslararası düzeyde rekabetçi, modern ve dışa dönük bir ekonomi

inşa etme zorluğuyla karşı karşıya kalan Güney Afrika, aynı zamanda da içeride apartheid döneminin getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlarla da uğraşmak durumda kalmıştır (Trevaor Bell & Michie, 1997). Başkanlık sistemine dayanan parlamenter demokrasiyle yönetilen Güney Afrika'da ilk serbest ve demokratik seçimler 1994 yılında yapılmış, ırkçı beyaz rejime karşı mücadelenin liderliğini yürüten AUK, seçimlerden büyük bir başarıyla çıkmıştır. AUK, 1999, 2004, 2009 ve 2014 yıllarında düzenlenen seçimleri tek başına hükümet kurabilecek çoğunlukla kazanmıştır. Son olarak 8 Mayıs 2019 tarihinde yapılan seçimlerde oyların %62,15'ini alarak yeniden iktidara gelen Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa başkanlığında AUK Hükümeti Mayıs 2019'da göreve başlamıştır (Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı, 2022).

1994 yılından itibaren, AUK tarafından yönetilen ilk üç hükümet, apartheid döneminden miras aldıkları yoksulluk ve eşitsizlik sorunlarının üstesinden gelmede çok fazla başarı elde edememiştir. Kalkınma politikaları kapsamında yürütülen uygulamalarda, refah devleti oluşturulması amacıyla özellikle 2000'li yılların başında yoksulluk bir nebze de olsa azaltılabilmiştir. Ekonomi ilerleyen yıllarda yoksulluğun artmasına paralel bir şekilde büyümeye devam etmiştir. Güney Afrika ekonomisindeki yoksullukla ilgili bu durum, apartheid döneminden kalma gelir dağılımına ilişkin rejimin halen etkisinin devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu dönem içinde Güney Afrika'nın kalkınma stratejisi, yüksek ve sürekli bir işsizlik olgusuna rağmen sermaye ve emek yoğun üretime dayalı olarak kurgulanmıştır (Shapiro & Tebeau, 2011). Apartheid rejiminin son yıllarında bazı Afrikalılar hızlı bir şekilde yükselen gelirden küçük de olsa payını alırken; küçük beyaz azınlığın ise sahip olduğu güç bariz bir şekilde yüksek olmaya devam etmiştir.

Yeni demokratik hükümete yönelik iyi niyet göstergesi olarak, ABD liderliğindeki DTÖ yöneticileri, Güney Afrika'ya yüksek gümrük vergilerinin devam ettirilmesi bağlamında giyim, tekstil ve otomotiv sektörlerinde esneklik sağlayacağını taahhüt etmiştir. Buna karşılık, Güney Afrika hükümeti, çiftçilere yönelik tüm pazarlama ve fiyat desteklerini kaldırarak düzensiz ve serbestleştirilmiş bir tarım sektörünün oluşmasına izin vermiştir. Bu durum, ülkenin DTÖ'nün altında kurulan gelişmekte olan ülkeler için gerçek ve sürdürülebilir fayda sağlaması nedeniyle önemli bir yere sahip olan tarımda serbest ve adil ticareti gerçekleştirme amacıyla faaliyet gösteren Cairns Tarım İhracatçıları Grubu'na aktif katılımının önünü açmıştır.

1994 yılından itibaren ülkede yürütülen kalkınma politikalarını iki alt dönem kapsamında incelemek faydalı olacaktır. Özellikle birinci dönem olarak 1994 ve 2007 yılları arası ele alınacak olursa, bu dönemdeki kalkınma politikaları kavramsal olarak neolliberal iktisadi düşünce temelinde gelişen laissez-faire ekonomik reformları çerçevesinde yürütülmüştür. Bu reformlar, sabit yatırımların aşama aşama artırılması ve bu şekilde imalat dahil olmak üzere ekonomi genelinde daha yüksek büyüme ve istihdam seviyelerine ulaşmayı amaç ediniyordu. Sanıldığı gibi ülkeye serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi, uluslararası alanda sürdürülebilir yatırım, büyüme veya istihdam kazanımları

getirmemiştir (Zalk, 2014). Washington Konsensüsü kapsamında tanımlanan liberal ekonominin uygulanmaması, devlet eli ile işletilen elektrik, navlun ve sermaye maliyetinin fiyatlandırılmasında MEK imalat sektörlerine imtiyazlı koşullar sağlamaya devam edilmesine ve birtakım KİT özelleştirmelerinin sınırlandırılmasına neden olmuştur. 2007 yılından itibaren başlayan ikinci dönemde itibarıyla ise, Güney Afrika devleti kalkınma politikasını yeniden gözden geçirmek durumda kalmış ve serbest piyasa ekonomisinden yapısal reformlara dayalı sanayi politikasının geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik planlamalar yapmıştır. Diğer taraftan, aynı dönem içerisinde, para birimlerindeki aşırı değerlenme ve kur oynaklığı ile küresel krizin etkilerinin de olumsuz etkisi ekonomideki sıkıntıları artırmıştır.

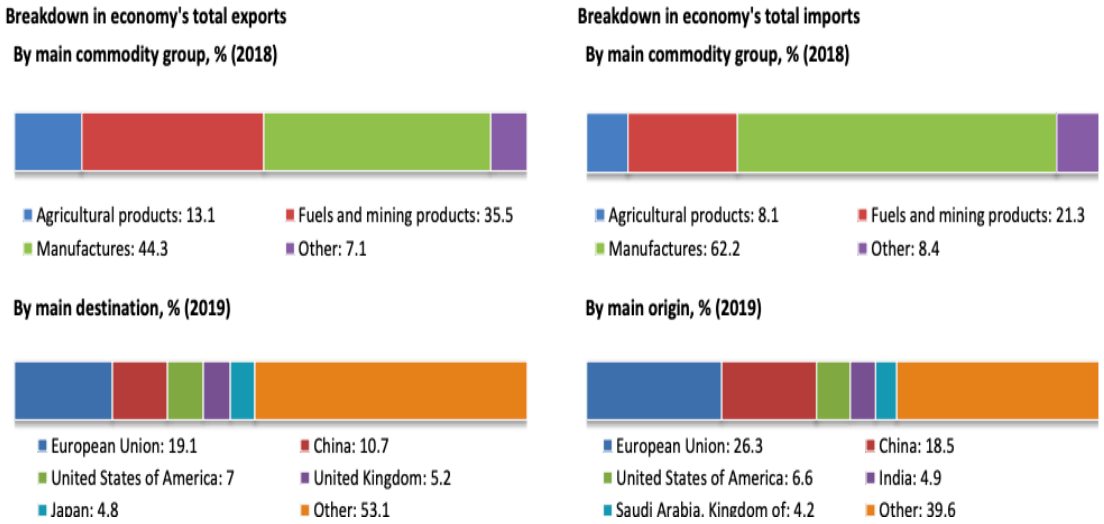
Kalkınma stratejilerinin önündeki tüm bu engellerin aşılabilmesi için 1994'ten sonra başlayan demokratikleşme hareketlerinin ikinci on yılında, Güney Afrika, üretim kapasitesini güçlendirmek ve çeşitlendirmek için planlı ve kurumsallaşmış sanayi politikası söylemleri ile ülkenin dış ticaret gündemini ve müzakerelerini belirlemeye ve şekillendirmeye başlamıştır. Oluşturulmaya çalışılan bu stratejik ticaret politikası yönelimi, bir taraftan ikili, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalarla politika alanının korunmasını ve genişletilmesini desteklerken, diğer taraftan ekonomik işbirliği söylemlerine kalkınma kavramını da ekleyerek yeni bir yaklaşım getirmiştir. Ayrıca, Güney Afrika, bölgesel entegrasyon düşüncesinde, Avrupa Birliği'nin bölgesel birlik tecrübesinden kaynaklanan geleneksel bir pazar liderliğindeki modelden, aynı anda piyasa entegrasyonuna, altyapı geliştirmeye ve yapısal ekonomik dönüşüme öncelik veren bir kalkınmacı entegrasyon yaklaşımına doğru köklü bir değişim göstermiştir (Vickers, 2014).

2000'li yıllarda ortaya çıkan kalkınmacı devlet anlayışı, devletin yönetim kapasitesinin kurumsal işlevselliklerini layıkıyla yerine getirebilmesi ve toplumun tüm kesimlerini eşitlikçi bir yaklaşımla kapsayıcı demokratik, şeffaf ve hesap verebilir olmasına dayanmaktadır. Bu anlamda, Güney Afrika devleti, demokratik devleti savunan kesim ile tam tersini savunmaya devam eden kesim arasında şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Özgürlüğüne yeni kavuşan devlet içinde toplumsal uzlaşının henüz tam anlamıyla sağlanamamış olması, kalkınmacı devletin oluşumda ciddi sıkıntı yaratmıştır (Dijk H. v., 2007). Buna rağmen, son yirmi yıl içerisinde Güney Afrika'nın ticaret politikalarında stratejik anlamda radikal bir bakış açısı değişikliği başlamıştır. Özellikle 1990'ların başlarında, apartheid sonrası Güney Afrika, çok taraflı ve bölgesel taahhütlerin yaygınlaştırıldığı, serbest piyasa ekonomisine bir an önce eklemlenmeye çalışan kapsamlı bir dış ticaret tarife reformu gerçekleştirmiştir.

Güney Afrika'nın dış ticaret politikası kapsamında dünya ekonomisine açıklık düzeyi, bir ülkenin büyüme ve kalkınma yöntemleri incelenirken uluslararası politik ekonomi alanında çokça başvurulan bir örnek haline gelmiştir. 2007 yılı itibarıyla Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi ve Sanayi Politikası Eylem Planı'nın oluşturulması ile Güney Afrika hükümeti tarafından başlatılan süreçte ülkenin daha stratejik ve kapsayıcı bir ticaret ve sanayi politikasına odaklandığı görülmüştür. Bu politikalar, apartheid

döneminin uzun vadeli bir plana dayalı olmaksızın uyguladığı rastgele tarife ve ticaret reformlarının aksine daha planlı bir tutum kapsamında oluşturulmuştur (Vickers, 2014). Hatta bu tutum içerisinde sadece ülke içi dinamiklerin olmadığı, aynı zamanda uzun vadede kalkınma hedefine ulaşmada uygulanacak dış ticaret politikalarının küresel sisteme entagrasyona ve ittifaklara dayalı strateji politikalarının sanayileşmeye dayalı kalkınmayı sağlamak için araçsal olduğu görüşü benimsenmiştir. Diğer taraftan, bu amaçla yürütülen politikalar, uluslararası tarife rejimini benimseyen, bölgesel entegrasyonu ve ikili ya da çoktaraflı ticaret anlaşmalarını kapsayıcı şekilde oluşturulmuştur. 2000'li yıllarla birlikte bu politikalar kapsamında, Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya'daki ülkelerle kurulan yakın ilişkilerin yanısıra, bölgesel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Afrika kıta ülkeleri ve yükselen ekonomiler ile yakın ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.

2000'li yılların başında, Güney Afrika'nın mal ihracatının yaklaşık %60'ı çoğu Avrupa'ya olmak üzere Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkelerine yapılmaktayken son on yılda, AB ve OECD ülkelerine yapılan ihracat azalmış ve BRICS ülkelerine, özellikle de Çin'e yapılan ihracat payı yükselmiştir. 2011-2012 itibariyle, AB'nin Güney Afrika'nın ihracatındaki payı %21'e düşerken, BRICS ülkelerinin payı %5'in altından %19'un üzerine çıkmıştır. AB, Güney Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmaya devam ederken, Çin'in 2009'dan bu yana en büyük ikili ticaret ortağı olarak yer alması ve Hindistan'ın hızla beşinci sıraya geçmesi önemlidir. Diğer taraftan, uygulanan kalkınmacı dış politikanın dış ticaret hacmine doğrudan etkisi olarak 2018 Dünya Ticaret Örgütü'nün aşağıdaki verileri, Güney Afrika'nın dış ticaretinde %44,3 ihracat ve %62 ithalat hacmi bulunan imalat sanayisinde en fazla ticaretin sırasıyla AB ve Çin ile yapıldığı görülmektedir.

Şekil 6: 2018 Yılı Güney Afrika Dış Ticaret Verilerinin Ürün Ve Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

Kaynak: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/ZA_e.pdf (25 Aralık 2020)

Güney Afrika'nın dış ticaret politikası ve uluslararası liberal ekonomik sisteme olan entegrasyonunu gösteren açıklık düzeyi, ülkenin kalkınma yoluna ilişkin siyasi ve iktisadî tartışmalarda kendini daha sık bularak eleştirilere açık hale gelmiştir. 2000'li yıllarla birlikte, hükümetin Ulusal Kalkınma Planı (Ulusal Planlama Komisyonu 2011), Yeni Büyüme Yolu (Ekonomik Kalkınma Departmanı 2010), Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi (USPÇ) ve yıllık Sanayi Politikası Eylem Planı (SPEP) (Ticaret ve Sanayi Bakanlığı, 2007) hepsi ekonominin yapısını daha sürdürülebilir, çeşitlendirilmiş ve bir endüstriyel kalkınma yoluna sokabilmek için daha kalkınmacı ticaret politikaları çağrısında bulunmaya başlamıştır. Hükümetin de yapılan bu reformlara destek mahiyetinde daha stratejik bir ticaret politikasına odaklanması, apartheid sonrası herhangi bir kalkınma odaklı bakış açısı bulunmadan yapılan tarife ve ticaret reformlarının aksine, daha kapsayıcı ve bütünlükçü bir bakış açısına sahip olmaya başladığının da göstergesi olmuştur. Kısacası Apartheid sonrası rejimin ilk yıllarında hızlı bir şekilde benimsenen dışa açık, küresel liberal ekonomik sisteme entegre olmaya dayalı pragmatist politikalar, yerini, makro-ekonomik planları da kapsayan daha nitelikli ve uzun vadeli kalkınma odaklı sanayileşme politikalarına bırakmıştır.

Apartheid sonrasında devletin üstlenmesi gereken rollere ilişkin yapılan tartışmalarda, Güney Afrika devletinin ekonomiye müdahale etmesi, ekonomik büyümeyi sağlaması ve serveti yeniden dağıtması için aktivist bir rol alması gerektiğini ileri süren Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Planına (YYKP) geçilmesine rağmen, 1996'da uygulanan Büyüme, İstihdam ve Yeniden Dağıtım (BİYD/GEAR) programı, kalkınma gündemini belirlemede piyasa güçlerine daha fazla önem vermiştir (Karriem & Hoskins, 2016).

1994 yılı sonrasında Güney Afrika'da uygulanan politika ve planlamaların detaylarının tarihsel sırası ile verilmesinin bu ülkenin kalkınmacı dış politika uygulamalarının daha detaylı anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünüldüğünden aşağıdaki bölümler üzerinden gelişmeler aktarılmaya çalışılmıştır.

5.3.1. Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı (YYKP):

1994 yılında demokratik devlet tarafından benimsenen ilk politika, Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı olmuştur. YYKP, sanayileşme kavramına özel bir vurgu yapmamış olmakla birlikte, Apartheid rejiminin adaletsizliklerini gidermek amacıyla ekonomiyi yeniden inşa etmeye odaklanmıştır. Ekonominin inşası ise yatırımlar yoluyla sağlanacağından devletin yatırımcıları, yatırım oranını artırmaya ikna etme sorumluluğunu yerine getirmesinin önemine değinilmiş ve bu yöntem ile daha eşitlikçi bir gelir ve servet dağılımı ortamının oluşacağına inanılmıştır.

Başkan Nelson Mandela, YYKP'nin açıklandığı parlamento açılış toplantısında:

> "Hükümetimin insan merkezli bir özgürlük toplumu yaratma inancına bağlılığı, bizi yoksunluktan, açlıktan, cehaletten, baskıdan ve korkudan kurtulma arayışına ve özgürlüğüne

götürmektedir. Bu özgürlükler temel insan onuru için esastır. Bu nedenle, hükümet, dikkatimizin sürekli olarak üzerinde olacağı bu odak noktasına ulaşmaya çalışacaktır. Bu sayılanlar, gerçekleştirilemezse, meşruiyetini kaybedecek olan Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Programı'nın gerçek anlamını, gerekçesini ve amacını oluşturmaktadır"

demiştir (Goverment Communications, 1994).

Mandela'nın bu sözleri, Güney Afrika'nın daha önceden ithal ikameciliği ve kilit sektörlerin büyümesi temelinde ilerlemiş olan, ekonomik kapsamın dışında, kalkınma kavramına insani ve sosyal boyutların da eklendiğini ve bu kavramın artık çok boyutlu bir hale geldiğini göstermektedir.

Diğer taraftan, ülkenin apartheid sonrası ilk ticaret bakanı Trevor Manuel'in daha fazla liberalleşmeyi teşvik etmek amacıyla DTÖ'nün kurallarının da ötesine geçerek uygulamaya koyduğu yeni gümrük reform paketi, ülkenin uluslararası sisteme eklemlenmesi amacıyla atılan önemli bir diğer adım olmuştur. Bu reformlar kapsamında, Güney Afrika, daha önce korumaya çalıştığı sektörleri de dahil olmak üzere, tüm tarife korumalarının önündeki engelleri ortadan kaldırmıştır. Burada hedeflenen uzun vadede ortaya koyulacak ihracata yönelik bir sanayi stratejisi için öncelikle uluslararası rekabet gücü yüksek yerli sektörlerin bir an önce ithalata açılarak geliştirilmesinin mümkün hale getirilmesiydi. Bu konuya ilişkin olarak, Cape Town Ekonomi Okulu Üniversitesi profesörü ve Harvard Growth Panel üyesi Lawrence Edwards, 1990'lı yıllarda ticaretin serbestleştirilmesinin, başlangıçta ithalatı artırdığını ama sonrasında artan ithalat hacminin hem girdi maliyetlerinin hem de yurt içi satış gelirlerini azalttığını ve bu nedenle bu durumun uzun vadede ihracatı da artırdığını savunmaktadır (Edwards & Lawrence, 2006).

1990'lı yılların başında Güney Afrika bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde GSYİH ve yatırım oranları düşmüş ve cari açık hesabı neredeyse uzun süredir sürekli eksi bakiye göstermeye başlamıştır. İhracat, negatif yönde büyüme şeklinde ilerlerken; sektörel bazlı ihracat madencilik ve madencilik ürünleri etrafında yoğunlaşmıştır. Döviz kurunun aşırı değerlenmesi ve uluslararası alandaki rekabet gücünün giderek azalması gibi nedenlerle içeride eşitsizlik ve yoksulluk artmıştı. Bu nedenle uygulanan politikalarda, yani yerel bazı sektörün korunması ve ithal ikameci politikalar hızla test edilerek uluslararası piyasaya daha entegre ve ihracat alanında daha çeşitli ürünler sunabilen ve makro ekonomik verileri anlamında daha istikrarlı bir ülke haline gelmek amacıyla izlenen yöntemin değiştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (The dti, 2014).

Güney Afrika, 1993 yılında, DTÖ içerisinde, AB ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu ile giriştiği büyük ticaret anlaşma müzakereleri ile birlikte ticarette serbestleşme adımını resmen gerçekleştirmiştir. AB ile 1999 yılında ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu ile 1994 yılında iki bölgesel serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Benzer şekilde, ilerleyen yıllarda da WTO'nun bünyesinde ikili ve çok taraflı ticaret anlaşmaları uygulanmasına odaklanarak Güney Afrika Gümrük Birliği (GAGB), Güney Afrika

Kalkınma Topluluğu, Güney Amerika Ortak Pazarı (GAOP) ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği (ASTB) gibi topluluklarla da müzakerelerini artırmıştır. Diğer bir ifade ile, 1993'ten itibaren, Güney Afrika'nın Uruguay Turu sırasında DTÖ'ye katılmasıyla birlikte, Apartheid sonrası rejimi tarafından başlatılan ticaret serbestleştirme süreci hızlanmıştır. Güney Afrika, otomotiv, giyim ve tekstil gibi bir dizi sanayi ve tarım sektöründe, DTÖ taahhütleri uyarınca gerekenden daha hızlı bir şekilde tarife indirimi uygulamaya başlamıştır. 2009 yılında yayınlanan Güney Afrika Ticaret Politikası İncelemesi (South African Trade Policy Review/TPR) raporuna göre, sanayileşmeye dayalı kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla tarifelerin stratejik bir şekilde yeniden gözden geçirilmesi çağrısında bulunulmuş olduğundan, hükümet içindeki kırılmalar da dahil olmak üzere, toplumsal anlamda topyekûn serbestleşme düşüncesine katılım sağlanamamıştır (World Trade Organization, 2020).

5.3.2. Büyüme İstihdamı ve Yeniden Dağıtım (BİYD Stratejisi

1996 yılında, AUK liderliğindeki hükümet, Büyüme İstihdamı ve Yeniden Dağıtım (BİYD) stratejisini kabul etmiştir. BİYD maliye politikası, para ve döviz kuru politikası, ticaret, sanayi ve küçük işletme politikalarını da kapsayıcı bir stateji olarak belirlenmiştir. Bu strateji aslında bir nevi ülkenin dış politika alanında da kalkınma amacına yönelik olarak olışturduğu politikalar bütününün sistemli bir şekilde ilk defa dışa vurumu niteliğindedir. BİYD'in temel amacı, serbest ticaret politikaları ile küresel pazarda üretkenlik kapasitelerini ve rekabet güçlerini artırarak yerli piyasayı teşvik edip, desteklemekti. Güney Afrikalı firmaların dış pazarlara erişimini iyileştirmeye yönelik devam eden bu çabalar, büyük ticaret alanları ile özel düzenlemelerin araştırılması ve çok taraflı DTÖ sürecinin yanı sıra Cairns Group gibi diğer girişimlerle irtibatların çeşitlendirilmesi (South African Government, 2020) nedeniyle önemli hale gelmiştir.

Devletin kontrolü altındaki kilit pazarların serbestleştirilmesine zemin hazırlayan BİYD stratejisi içinde, mevcut sermayenin verimliliğinin ve özel yatırım oranlarının artırılmasının; büyüme ve istihdam oranlarını yükselteceğini teorileştiren Washington Konsensüsü tipi reformlar somutlaştırmıştır. Bu model aslında Güney Afrika'nın, dışa dönük olup küresel sisteme entegrasyonunu ilan eden ticaret ve piyasa liberalizasyonu uygulamalarına dönüşü niteliğinde olmuştur (Tsheola, 2002). Bu politika, sermaye piyasalarının da önemli ölçüde serbestleştirilmesine eşlik etmiş, kurumsal offshore yatırımları ve bireysel portföy yatırımları için kısıtlamalar kaldırılmış ve limitler yükseltilmiştir. Birçok büyük yerli şirket, uluslararası sermaye piyasalarında daha ucuza fon toplayabilecekleri ve böylece Güney Afrika'daki yatırım seviyelerini yükseltebilecekleri varsayımıyla, birincil halka arzları büyük ölçüde Londra Menkul Kıymetler Borsası'na kaydırmak zorunda kalmışlardır.

Uluslararası yaptırımların kaldırılması ve sermaye kontrollerinin gevşetilmesinden sonra, Güney Afrikalı şirketler hızla dünyanın geri kalanına yetişmiş ve böylece sadece Güney Afrika'da değil bölgenin genelinde iş ortamını değiştirmiştir. Bu nedenledir ki, Çin, Hindistan, Brezilya ve Meksika ile

birlikte, Güney Afrika 2006 yılında G8 zirvesine davet edilmiştir (The Economist, 2006). Diğer taraftan, Güney Afrika'nın en büyük finans şirketi Old Mutual, 2005 yılında İsveç'in en eski sigorta şirketini satın alırken, bir enerji ve kimya şirketi olan Sasol, dünya çapında 20'den fazla ülkede faaliyet göstermeye başlamıştır.

Vergi gelirindeki artışlar ile pekiştirilen sıkı maliye politikası ile Apartheid devletinden miras alınandan daha düşük bir Borç/GSYİH oranını sağlanmıştır. Sosyal yardım harcamaları daha da artırılarak toplumsal eşitsizliğin giderilmesi için çaba gösterilmiştir. Sosyal politikalar alanında yapılan bu düzenlemelere rağmen, BİYD içerisinde halen MEK kapsamındaki firmaların orta ölçekli şirketlerden fazla desteklenmesi ve hibelendirilmesi ve elektrik gibi ucuz kaynak sağlanması nedeniyle gelir dağılımındaki büyük adaletsizlik kazanç dağılımının doğası gereği halen yokedilmemiştir. Örneğin, bu firmaların büyük bir bölümü, apartheid sonrası dönemdeki genişlemeler için ciddi oranda vergi indirimleri ve SKŞ finansmanı almış, bu finansmanlar karşılığında herhangi bir koşul aranmamış ve piyasa fiyatlamalarında firmalara kısıt sunulmamıştır.

5.3.3. Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme (SEG) Programı:

2002 yılında Toplumsal eşitliğin sağlanabilmesi çalışmlarından bir diğeri ise, 1994 yılındaki YYKP içerisinde de değinilen ve sonradan 1998 yılında hükümet tarafından komisyonu oluşturulan Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme (SEG) programıdır. Bu program, mevcut kaynakları yeniden dağıtmak yerine, ekonomik büyümeyle gelen ilave kaynakların dezavantajlı olan kişilere dağıtılması ile gerçekleştirilmek istenmiştir. SEG, daha önce Apartheid rejimi tarafından dezavantajlı olan tüm kesimlerin yararına kaynakların yeniden dağıtılması projesi olarak yorumlanmış, ancak özellikle siyahların ekonomik anlamda konumlarını iyileştirmeleri için önemli fırsatlar sağlayan bir sürece dönüşmüştür. 1996 yılı Güney Afrika Anayasası, Güney Afrika'daki tüm insanlara eşitlik hakkı verir. Eşit muamele için bir resmi temel oluşturarak eşitliğin yazılı unsurunu yerine getirilmesine rağmen, apartheid rejiminden miras kalan ırka dayalı ekonomik ve fırsatlar eşitsizliği nedeniyle fiiliyatta Güney Afrika'daki tüm insanlar eşit koşullarda yaşayamamaktadır. SEG programı Güney Afrika'daki tüm insanların eşitlik hakkından tam olarak yararlanmasını sağlamak için resmi olarak ifade edilen ile fiilli olarak uygulanan arasındaki farkın kapatılması amacıyla oluşturulmuştur (Nortonrosefulbright, 2018).

Güney Afrika devleti aslında aşağıdaki işlemler uygulanırken SEG içerisinde belirlenen kurallar dahilinde hareket edilip edilmediğinin denetimine izin vermiştir.

Lisansların, imtiyazların veya diğer izinlerin verilmesi;

Bir tercihli satın alma politikası geliştirmek ve uygulamak;

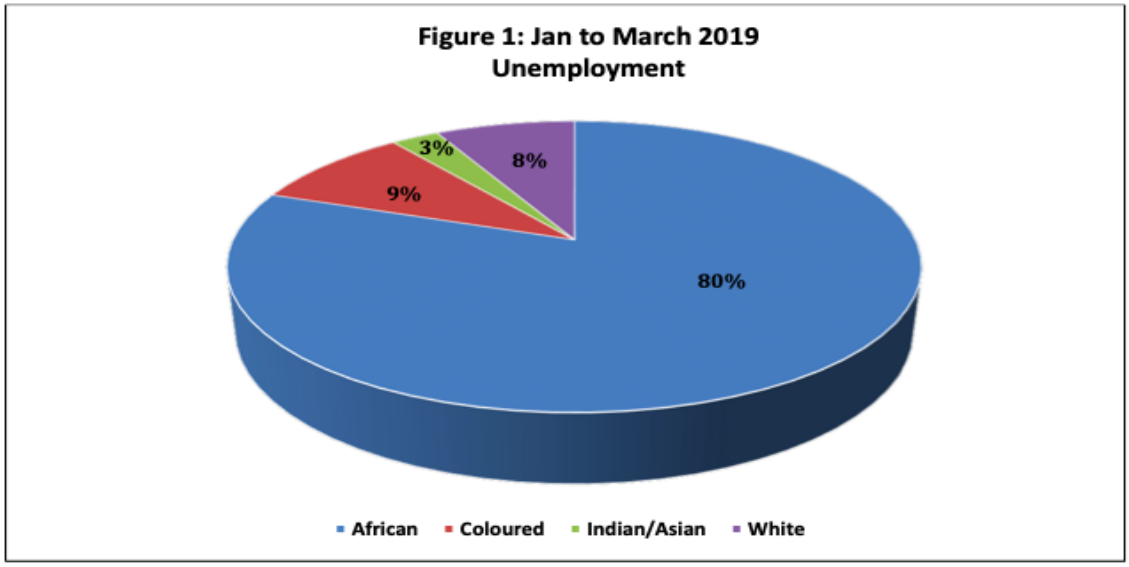
Devlete ait işletmelerin satışı;

Özel sektörle ortaklıklara girmek.

Diğer bir ifade ile Apartheid rejiminden hemen sonra, AUK hükümeti, beyaz işletme sahiplerinin lehine olan Apartheid politikalarının yarattığı ekonomik eşitsizlikleri çözmek için varlıkların ve imkanların yeniden dağıtımına doğrudan müdahalenin gerekli olduğuna karar vermiştir. SEG, ülke ekonomisini ülkenin kendine has ırk demografisini temsil edecek şekilde dönüştürmeyi amaçlamıştır. 2002 yılında madencilik sektörüne ilişkin politikalar kapsamında gelen yeni lisans rejiminin ile birlikte madencilik sektörünün önemli büyüklükteki sahibiyetinin siyahi gruplara geçeceği düşünülmüştür. AUK liderleri, beyaz işletmelerin büyük mülkiyet seviyelerini siyah yatırımcılara bırakmak zorunda kalması durumunda ekonomik büyüme ve yatırım üzerindeki menfî sonuçları olacağından çekinmekle birlikte, kurumsal sermaye ile işbirliği yapmış ve yerel sanayi ve yabancı şirketler için siyahilere özgü kabul edilebilir yetkilendirme hedefleri belirlenmiştir.

SEG programının yürütülmesi amacıyla Genişletilmiş Siyahi Ekonomiyi Güçlendirme (GSEG) (South African Government, 2020), 2003 yılında yasal bir çerçeve oluşturmak; ilgili Bakan'a iyi uygulamaya ilişkin kuralların ve bunların değişimlerine ilişkin bilgilerin yayınlanması için yetki vermek ile Siyahi Ekonomik Güçlendirme Danışma Konseyi'ni kurmak gibi görevlerle kapsamı genişletilerek uygulanmaya devam etmiştir. İlgili programın dayandırıldığı yasada, "siyah insanlar", Afrikalılar, Renkliler ve Hindu kökenliler anlamına gelen bir terim olarak kullanılmakla birlikte, programın, kadınlar, işçiler, gençler, engelliler dahil, bu tanıma giren tüm siyahların ve kırsal alanlarda yaşayan insanların, farklı olmasına rağmen bir bütünün parçaları olarak ifade edilmektedir (South African Government, 2020). Bu program, Güney Afrika tipi kalkınmacı devlet modeli ile uyumlu bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Kalkınmacı devlet kavramındaki özerklik unsuru, devlet kurumlarının çatışan siyasi ve ekonomik güçler tarafından oluşumunu uygun görmemektedir. Aksine, devletin tüm kurumlarının ve politikalarının yeknesak olması anlayışı üzerine bina edilmiştir. Bu anlamda, SEG, farklı grupların devlet ve onun çeşitli kurumları aracılığıyla çıkarlarını ilerletmek için nasıl çalıştığının ortaya çıkarılması ve anlaşılması açısından önemli hale gelmiştir (Ponte, Roberts, & Sittert, 2007).

Hükümetin uzun vadeli politik çıkarları ile siyahilerin isteklerinin yarattığı çelişki nedeniyle kalkınmacı devlet kavramı içerisinde yaygınlaştırılması gereken toplumsal uzlaşı sağlanamamıştır. Siyahi vatandaşların beyazlar ile eşit hak ve hürriyetlere sahip olması ve işgücü katılımının artırılması amacıyla uygulanan bu tür politikaların aşağıdaki şekilde de görüleceği üzere, işsizlik oranlarında ayırt edilebilir bir fark yaratmadığı görülmektedir.

Şekil 7: 2019 Yılı İşsizlik Oranının Irksal Dağılımı

Kaynak:https://www.bbbeecommission.co.za/wp-content/uploads/2020/08/ALIGNED-FINAL-MAJOR-TRANSACTION-REPORT-23-MARCH-2020.pdf (12 Mayıs 2021)

2019 yılı verilerine göre işsizlik oranı beyazlar arasında %8 iken beyazlar dışındaki diğer ırkların toplamının %92 gibi çok büyük bir oranda kaldığı görülmektedir. İşsizlik göstergeleri toplumsal sosyo ekonomik bölünmüşlüğün önemli şekilde ırksal temele dayandığını göstermektedir. Burada yaygın olarak yapılan eleştiri ise uygulanan bu politikalardan asıl yararlananların hâlâ yoksulluk içinde yaşayanlar olmadığı ve zaten siyasi olarak güçlü siyahi bireylerin olduğu yönündedir.

Günümüzde halen siyahi iş dünyası, ülkedeki ekonomik sistem içerisinde beyaz egemenliğini azaltmanın tam olarak gerçekleştirilemediğini ve uygulanmakta olan SEG anlaşmalarının az sayıda üst düzey hükümet yetkililerine yaradığını ve onları daha da zengileştirdiğini savunmaktadır (Tangri & Southall, 2008). Dolayısıyla siyasi hedefler ile ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi uzun vadede halen AUK hükümetinin uğraşmak zorunda olduğu sorunlu konulardan biri olmaya devam etmektedir. Bu çelişki hükümet tarafından uygulanan kalkınmacı dış politika hedeflerinde de aynı şekilde kendini göstermektedir. Yabancı çok uluslu şirketler, ana şirketlerin diğer ülkelerdeki iştiraklerinin mülkiyet haklarına aykırı olduğu gerekçesiyle birkaç yıldır sektör sözleşmelerinin mülkiyet yükümlülüklerinden muafiyet aramaktadır. Hükümet ise mülkiyet gereksinimlerinin çok ihtiyaç duyulan yabancı özel yatırımı caydırabileceği endişesi nedeniyle bu muafiyeti kabul etmiştir. Yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi amacıyla oluşturulan avantajlı durumlar nedeniyle yabancı şirketler yerli şirketlere göre ayrıcalıklı hale gelmiştir.

5.3.4. Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi (USPÇ) ve Sanayi Politikası Eylem Planı (SPEP)

1994 yılından beri birçok sanayi politikası açıklayan ve uygulamaya çalışan Güney Afrika'da (Zalk, 2014), hükümetin ülkenin sanayi politikasına yaklaşımı hakkında kapsamlı ve detaylı içerikte bir açıklaması bulunmamaktaydı (The dti, 2014). Bu nedenle, hükümet, ülkenin kalkınması ve sanayileşme politikası için önemli olacak olan Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesini (USPÇ) (National Industrial Policy Framework (NIPF)) 2007 yılı Ocak ayı içerisinde kabul etmiştir. USPÇ, Güney Afrika için Hızlandırılmış ve Paylaşılan Büyüme Girişimi (GAHPBG) (Accelerated and Shared Growth Initiative for South Africa/ (ASGI-SA) bağlamında hükümetin sanayileşmeye yönelik geniş yaklaşımını kapsamakla birlikte, bu yaklaşım paralelinde uygulanan politikalar sayesinde, ilerleyen yıllarda büyüme oranlarında artış meydana gelmiştir. Bununla birlikte, hükümet aynı yıl Temmuz ayı içerisinde bu kapsamlı sanayi politikası çerçevesine uyumlu olacak şekilde, sanayi politikasının ilk kısmının uygulanması için öngördüğü temel eylemleri ve planlamaları ayrıntılı olarak ortaya koyan Sanayi Politikası Eylem Planını (SPEP) onaylamıştır.

USPÇ ve bu kapsamda uygulanan SPEP'ler, Güney Afrika'nın artık Washington Konsensüs dönemindeki gibi körü körüne açıklık politikası uygulamaktan vazgeçtiğinin ve kurumsal olarak sağlam ve makro ekonomi politikaları gereğince de tedbirli ilerleyeceğinin bir göstergesi haline gelmiştir. Bu program tamamen Güney Afrika tipi kalkınmacı devlet modeline dayandırılmak istenmiştir. Hükümet tarafından USPÇ 'nin içeriğine ilişkin açıklamalarda bulunurken, kalkınmacı devlet aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

> "Hükümetin ekonomik dönüşüme yaklaşımı, ekonomide gerekli değişikliklerin piyasaların görünmez eli ile kendiliğinden değil, devlet tarafından ekonomik kalkınma amacıyla yürütülen ve savunulan çabalar ile kolektif olarak şekilleneceğidir. Bu, kalkınma amacına yönelik olarak ortak bir ulusal gündemin tanımlanması, tüm toplumu bu gündeme katılmaya seferber edilmesi ve toplumun kaynaklarının bu ortak amaca yönlendirilmesi ve bu hedefler için etkin bir şekilde liderlik etme yeteneğine sahip olan bir devletin oluşturulması demektir." (South African Government, 2020).

Kalkınmacı devlet bakış açısı içinde kapsamlı sanayi politikalarının önemi Güney Afrika yetkilileri tarafından aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

> "Sanayi politikası, ekonomik kalkınmanın önündeki engellerin belirlenmesinde merkezi bir rol oynamalıdır. Uluslararası alanda sanayileşmme sürecini yeni tamamlamış ülke örneklerinden de görüleceği gibi, hiçbir ülke aktif bir politikası olmadan sanayileşmemiştir." (South African Government, 2020).

Buradaki sorun, aslında, kalkınmacı devlet modelinden hareketle bir sanayi politikası oluşturulması gerekliliğini tartışmaktan ziyade, yapılan bu politikanın ülkenin kalkınması amacına yönelik olarak nasıl şekillendirilmesi gerektiği ile ilgili ele alınmıştır. USPÇ yaklaşımı, hükümetin ne yapacağına tek taraflı olarak karar vermesinden ziyade, güçlü hükümet liderliği altında, iş dünyası, iş gücü piyasası, sivil toplum ve akademik topluluk gibi paydaşlar ile ulusal ekonomik önceliklerin belirlenmesi şeklinde olması gerektiği anlayışını benimsemiştir. USPÇ, kalkınmacı devletin politika ve statejilerini belirleyen, özel sektör ve toplumsal paydaşlara sanayi politikaları kapsamında yönlendirici bilgiler sunan ve çok sayıda karmaşık politika setinin ve projenin içerisinde hükümet içi koordinasyonun sağlanmasına katkı sunan bir strateji olarak yorumlanmıştır. Ana hedefler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

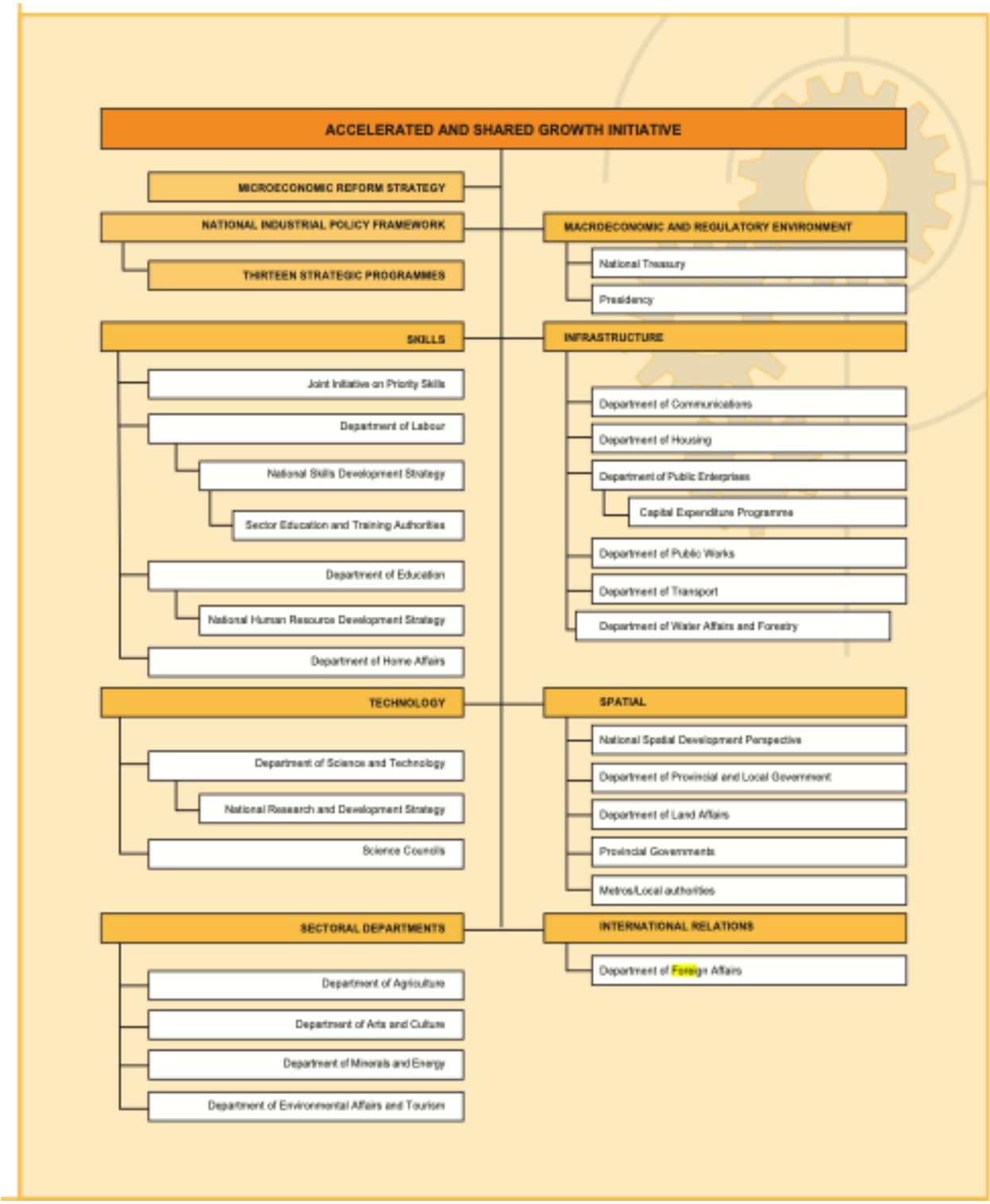
1) Geleneksel emtialara ve ticarete konu olmayan hizmetlere olan mevcut bağımlılığın azaltılması ve ürünlerde çeşitliliğin artırılması amacıyla özellikle ithalatta olduğu kadar ihracat pazarlarında da rekabet eden geleneksel olmayan ticarete konu mal ve hizmetlere doğru hareketle karakterize edilen artan katma değerin teşvik edilmesi.
2) Güney Afrika'nın sanayileşme sürecine uzun vadeli olarak yoğunlaşılması ve bir bilgi ekonomisine yönelinmesi.
3) Ticarete konu emek gerektirmeyen mal ve hizmetlerin ve aynı zamanda istihdam yaratılmasını hızlandıran bir sanayileşmenin teşviki.
4) Tarihsel olarak dezavantajlı konumdaki insanların ve marjinal bölgelerin artan katılımıyla karakterize edilen daha geniş tabanlı bir sanayileşme yolunun teşviki.
5) Sermayesinin verim kapasitesini geliştirmesine büyük önem vererek Afrika kıtasındaki endüstriyel kalkınmaya katkıda bulunma (The dti, 2014).

USPÇ ve SPEP ’ler genel olarak ekonominin yapısal bir analizine ve özel olarak sanayileşmenin önündeki kilit kısıtlamalara vurgu yapmıştır. Güney Afrika'nın istihdam sorunu bağlamında, ticarete konu sektörlerin ve özellikle imalat sektörünün büyümesinin ve çeşitlendirilmesinin kritik öneme sahip olduğu, ticarete konu sektörlerin ticarete konu olmayan özel sektöre göre daha az yetenek yoğun olduğu ve dolayısıyla daha fazla işgücüne istihdam sağlayacağı açıktır. Güney Afrika’da eğitim sisteminin zayıf olması nedeniyle, toplumun istihdamındaki artışın ancak imalat sanayi sektöründeki gelişmelerle sağlanabileceği vurgulanmıştır. İstihdamın artırılması için oluşturulan GAHPBG girişiminin genel amacı, hem Güney Afrika’nın kırsal kesimlerinde yaşayan insanların üretimlerinin ulusal ve uluslararası pazarlara erişimini kolaylaştırmak hem de buradaki piyasa bilgilerinin onlara ulaşmasını sağlayarak ve bu yöntemle de ülke içindeki sosyal ve coğrafi farklılıklarının bertaraf edilmesidir (South African Government, 2020).

Güney Afrika Hızlandırılmış ve Paylaşılan Büyüme Girişimi (GAHPBG), ekonomik büyümede 2010 yılına kadar yıllık %6’ya ulaştırmak ve 2014 yılına kadar işsizliği ve yoksulluğu yarıya indirmek için gerekli olan bazı ekonomik programların belirlenmesi için oluşturulmuştur. Oluşturulan bu girişimin

uygulanmaya koyulması için, USPÇ, amaçlarına yönelik olarak devletin tüm politikalarına uyum sağlanmasının önemini vurgulamıştır. Buradaki politikalardan birinin de dış politika olduğu açıkça görülmektedir.

USPÇ içerisinde, hükümetin çeşitli birimleri arasında koordinasyon güçlendirilmesi gerektiği görüşü bulunmaktadır. Bu durum, özellikle konut, ulaşım, elektrik, telekomünikasyon ve su gibi konularda sanayi politikasının oluşturulması ve uzun vadede ekonomik planlamanın tutarlılığının sağlanabilmesi amacıyla gerekli görülmüştür. Diğer taraftan, uluslararası ilişkiler ile ticaret ve yatırım faaliyetleri arasında daha güçlü bağların ve benzer şekilde, etkili bir adalet ve güvenlik sisteminin oluşturulmasının kalkınma için destekleyici bir ortam yaratması bakımından kritik öneme sahip olduğu vurgulanmıştır.

Şekil 8:PF ve İlgili Diğer Politikalar

Kaynak:http://www.thedtic.gov.za/wp-content/uploads/NIPF_r2.pdf (11 Mayıs 2021)

USPÇ programları çerçevesinde oluşturulan ticaret politikalarında, uzun vadeli kalkınma planının tutarlı ve sürdürülebilir hale getirilmesi amacıyla hükümetin çeşitli organları arasında koordinasyonun güçlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Diğer taraftan, konut, ulaşım, elektrik, telekomünikasyon ve

benzeri konularda ticaret ve yatırım faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla sağlam bir adalet ve güvenlik isteminin oluşturulması ve güçlü uluslararası ilişki ile bu sektörlerin ilişkilendirilmesinin önemli olduğu kabul edilmiştir (The dti, 2014).

Güney Afrika'nın sanayi politikaları içerisinde dış politikanın önemli bir yeri bulunmaktadır. DTÖ kapsamında Daimî Ticaret Forumu (DTF), Güney Afrika'nın ticaret müzakerelerine etkin bir şekilde katılımına yönelik hazırlıkları koordine etmek için uygun hükümet içi yapı olarak değerlendirilmiş ve ticaret politikasının hükümetin kalkınma hedeflerine anlamlı bir katkısının olması için devletin ilgili organlarının ticaret anlaşmalarına ve müzakerelerine daha fazla katılımı önemli görülmüştür. Pazara erişim ve mal ticareti gündemine ek olarak, hizmetler, fikri mülkiyet, yatırım, rekabet, satın alma, işgücü ve çevre ile ilişkilendiren yeni nesil ticaret politikası konuları uluslararası gündemde sıkı bir şekilde yer aldığından, birbiriyle kesiştiği ve birden fazla devlet dairesinin yetkilerini etkilediği durumlarda bölümler arası ortak bir gündemin dikkate alınmasının gerektiğinin altı çizilmiştir.

Bununla birlikte, USPÇ kapsamında, GAHPBG, Güney Afrika'nın ulus inşasına ve uluslararası imajına potansiyel katkılarından ve turizmde olduğu kadar kültürel mal ve hizmet üretiminde de istihdam yaratılmasını destekleyebileceklerinden dolayı, kültür endüstrilerine öncelik verildiği belirtilerek, uluslararası alanda yumuşak gücün kalkınma için önemi belirtilmiştir.

USPÇ kapsamında yayınlanan bir diğer belgede; "Sanayi Politikası Uygulamaları için Kordinasyon, Organizasyon ve Kapasite" başlığı altında, milli ve yerel gruplar arasındaki koordinasyonun kalkınma için öneminden bahsedilmiştir. Küme içi koordinasyonun da güçlendirilmesi gerekmektedir. Yatırım ve istihdam için Adalet, Suç Önleme ve Güvenlik, Yönetişim ve İdare; ve Uluslararası İlişkiler, Barış ve Güvenlik kavramları arasındaki bağların bulunduğu kabul edilmiştir. Bunların, örneğin, sanayi politikası ile sosyal altyapı planlaması yapılırken, suç önleme ve güvenlik programları; devlet idaresindeki gelişmeler; ve diplomatik ilişkiler arasında önemli bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir (The dti, 2014).

Benzer şekilde, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve uluslararası rekabet edebilirlik hedeflerine ulaşılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmak amacıyla, ticaret politikası USPÇ'ye entegre edilmiştir. İhracatın artırılması ve bu yolla istihdam yaratılması ve cari açığın azaltılması için doğrudan yabancı yatırımların teşvik edilmesi, tarife reformu, daha kapsamlı bir ihracat teşvik stratejisi ve gözden geçirilmiş bir ticaret müzakere stratejisinin oluşturulması gerekliliğinin altı çizilmiştir.

Örneğin USPÇ'te yer alan bu ticaret politikasına uygun olarak 2015/16 ve 2018/19 yılları için plananlanan IPAP'ta ihracatı teşvik çalışması kapsamında, Ticaret Bakanlığı'nın bir birimi olan Güney Afrika Ticaret ve Yatırımlar (GATY) tarafından denetlenen ve ana destek programı olan İhracat Pazarlama ve Yatırım Yardım Programı (İPYYP) ile bir Ulusal İhracat Stratejisinin geliştirilmesi planlanmıştır. Ulusal İhracat Geliştirme Programı, ayrıca, firmalara ihracata yönelik özel destek sağlamıştır. GATY, Ulusal Yatırım Teşvik Stratejisinin geliştirilmesine öncülük eden SPEP'in ilkelerine

bağlı olarak oluşturulmuştur. AB ile Ticaret ve Kalkınma İşbirliği Anlaşması ve ABD ile Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası gibi anlaşmalar, Güney Afrika ile önemli ticaret ortağı olan bölgeler arasındaki genişletilmiş ihracat ve yatırım akışlarını desteklemiştir (The Industrial Strategy Commission, 2017).

5.3.5. Ulusal Planlama Komisyonu

2011 yılında kurulan Ulusal Planlama Komisyonu'nun yayınladığı belgede ülkenin kalkınma vizyonunda salt ekonomik bir bağlamda değil, tüm boyutları ile (sosyal, ekonomik ve insani) topyekûn bir çerçevede bahsedilmiş ve Güney Afrika'nın kalkınma vizyonu aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

1-) Yaşam kalitesini yükseltmek için toplumun tüm kesimleriyle birlikte çalışan, anayasanın değerlerine dayanan demokratik bir devlet.

2-) Farklılıkları içinde birleşmiş, ortak çıkarlarını bilen ve hayatın her alanında kadınlar için daha fazla eşitlik sağlamak.

3-) Yeterli düzeyde ve kalitede eğitim ve sağlık hizmetleri ile konut, su, enerji ve ulaşım sağlanması, insani gelişmeye ivme kazandırmaktadır.

4-) İhtiyacı olan tüm vatandaşları içine alabilen kapsamlı sosyal güvenlik.

5-) Doğal kaynaklar, herkesin yararlanacağı büyüyen bir ekonomi sağlamak için bilim ve modern teknoloji kullanılarak sürdürülebilir bir şekilde kullanılmalıdır.

6-) Çalışabilecek durumda olanlar iş sahibi olmalı, işçi hakları korunmalı ve işgücü eğitilmelidir.

7-) İş dünyası yatırım ve kar elde etmek için uygun ortamı yaratmalı ve halkın ortak değerlerini beslemelidir.

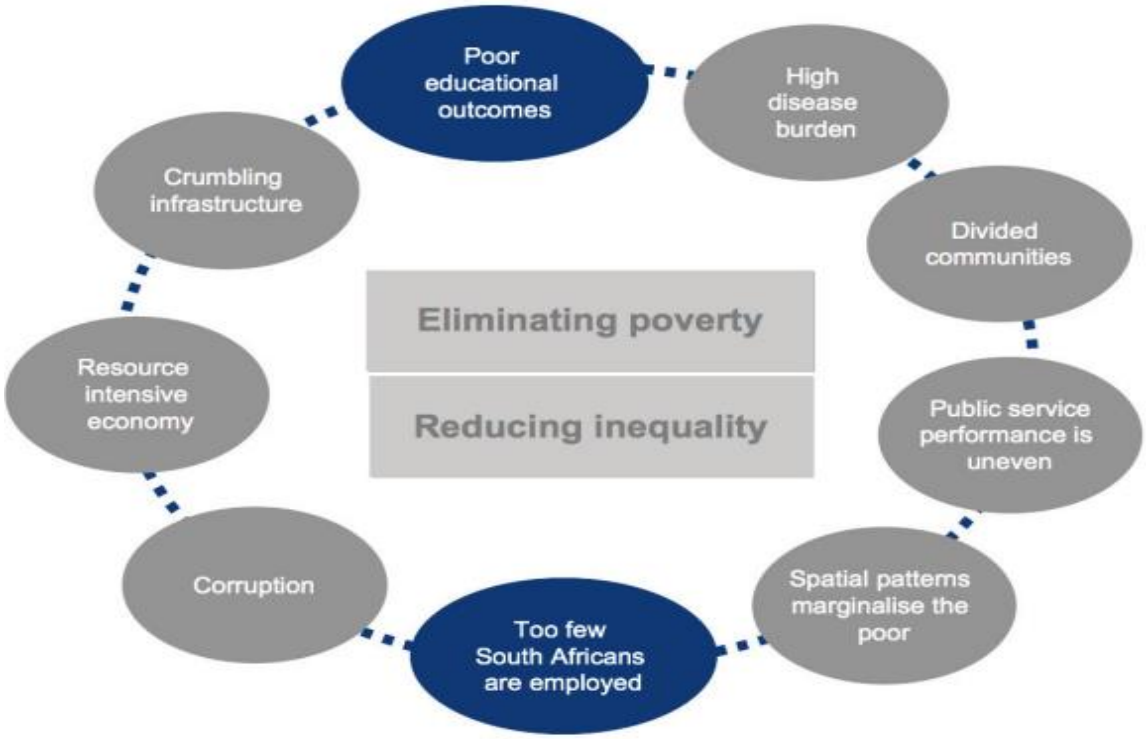
8-) Etkin bir devlet, vatandaşın korunması, hizmet ve altyapının kaliteli olarak sağlanması ve ulusal kalkınmada lider rol üstlenmelidir.

9-) Halkın içindeki bireyler ve topluluklar, karşılıklı saygı ve insani dayanışma içinde olmalıdır.

10-) Hükümet, iş dünyası ve sivil toplum, iyi bir Afrika ve daha iyi bir dünya için çalışmalıdır (South African Government, 2020).

2011 yılında yayınlanan bu vizyon belgesi, bunu devletin genel anlayışı olarak benimsemeye çalışan Güney Afrika'nın demokratik, sosyal ve toplumun tüm kesimleri ile birlikte kapsayıcı bir kalkınma atılımına girme motivasyonunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca, bu hedeflere ulaşmak için araştırma ve analiz amacıyla komisyonlar oluşturulmasını, kamu ve özel sektör kesimlerinden alanında uzmanların yardımıyla faaliyetlerini yürüteceğini ve haftalık toplantılarda gençlerin de katılımlarının sağlanması gerektiğini bildirilmiştir. Bununla birlikte, yukarıda anılan hedefler doğrultusunda mevcut durum itibarıyla birtakım engellerin bulunduğu da tespit edilmiştir. Yoksulluk ve gelir dağılımındaki

adaletsizlik Güney Afrika'nın kalkınma hedeflerine ulaşmasındaki en önemli engeller olarak belirtilmiştir.

Şekil 4: Güney Afrika'nın Kalkınma Engelleri Şeması

Kaynak: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/npcdiagnosticoverview1.pdf

Güney Afrika tarihinde yüksek düzeyde yoksulluk ve gelir dağılımdaki adaletsizlik tarihsel temellere dayandırılmaktadır. Özellikle toplumdaki siyahi kesimin eğitim seviyesindeki görece eksiklik, bu kesimin işgücüne katılımını engellemiş, hem bu kesimdeki yoksulluğu artırmış hem de ülke genelindeki farklı toplumsal kesimler arasındaki gelir dağılımının eşitsizlik üzerine kurulmasına neden olmuştur. Bu belge içerisinde, kalkınma kapsamındaki içsel dinamiklerin değerlendirilmeye çalışıldığı ve mevcut durumdaki sorunların tespitlerinden belirlenen kalkınma hedeflerine ulaşılması için yürütülmesi gereken yöntem içinde bölgesel ve global çerçevede de vurguların yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki; bölgesel ve küresel konjonktürün oluşturulan bu kalkınma söylemleri içerisindeki fikirlerin hayata geçirilmesi için kritik öneme sahip olduğunun altı çizilmektedir. Özellikle 2008'den sonraki küresel durgunluk ve toparlanmanın belirsiz seyri özellikle Batı'daki ana pazarın olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur. Diğer taraftan, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'deki hızlı toparlanma ve özellikle Çin ve Hindistan'ın Afrika pazarı üzerinden artan talepleri, ihracatı artırıcı etkisi nedeniyle olumlu yorumlanmıştır. Kalkınmanın daha geniş kapsamda, bir başka ifade ile, iç politika dinamikleri ve dış politika dinamiklerinin birlikte düşünülerek değerlendirilmesinden dolayı, uluslararası alandaki bu olumlu değişimlerden uzun vadede sürdürülebilir bir kazanç elde edilebilmesi için ülkenin eğitim sisteminin geliştirilmesinin, altyapıya daha fazla yatırım yapılması gerektiğinin ve teknoloji yoğun

endüstrilerin desteklemesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca Güney Afrika, bölgesinde kalkınmış bir devlet haline geldiğinde, yayılma etkisiyle, bu, bölgedeki az gelişmiş olan Afrika ülkelerini de olumlu etkileyecek ve bölgesel anlamda daha fazla dolaylı yatırımın gelmesine neden olarak kalkınmayı hızlandıracaktır, düşüncesi hükümetin vizyonunda yer almıştır.

Bir diğer ifade ile Güney Afrikada, cumhuriyetin ilk yıllarında ivedilikle ele aldığı dışa dönük serbestleşme reformları yerini üretim kapasitesini güçlendirmek ve çeşitlendirmek için yapılan planlamalar almıştır. Güney Afrika'nın dış ticaret gündemini ve politikalarını kapsayıcı bir altyapı çerçevesi sağlamaya çalışılmıştır. AUK tarafından daha stratejik ticaret ve tarife politikalarının endüstriyel kalkınmaya ulaşmada etkili olduğu konusundaki görüşleri ile birlikte toplumsal uzlaşmaya yaklaşıldığının göstergesi olmuştur. Güney Afrika için 2004 yılı kalkınmacı devlet vurgusunun net bir şekilde ortaya çıkması anlamında önemli bir yıl olmuştur. Bu yıl, Güney Afrika'da, AUK önderliğindeki hükümet, kalkınmacı devlet inşa etme niyetini açıklamış ve sonraki yıllarda bu vizyon üst düzey hükümet yetkilileri tarafından yapılan konuşmalara ve tebliğlere yansımıştır. Burada yapılan kalkınmacı devlet yaklaşımına ışık tutan ise 1960'lı yıllarda Doğu Asya hükümetlerindekine benzeyen bir yaklaşım kullanarak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlama planlarının oluşturulma çabasıydı (Landsberg & Georghiou, 2015).

Güney Afrika, Apartheid rejimi sonrası ülkede oluşturulan yeni iç politik yapı çerçevesinde, kalkınmacı devlet olmak adına, daha önceki dönemlerden farklı bir vizyon içerisinde yeni bir ticaret rejimi oluşturmak istemiştir. Bu yeni ekonomik rejim, düşük tarifeler ile dışa açıklığa dayanan ticaret politikasını, ikilli anlaşmaları teşvik edici ticaret anlaşmalarını ve Afrika'da bölgesel bir ekonomik entegrasyon oluşturulmasını kapsamaktaydı (Vickers, 2014). Tüm bu amaç doğrultusunda hazırlanmış kalkınma planları, ticaret ve sanayi rejiminin uygulanabilmesi için bir yol haritası çizmiştir.

Landsberg, dış kalkınmacı devletin daha inandırıcı biçimde tespit edilme yöntemini ortaya koyarak, aslında Güney Afrika'nın kalkınmacı dış politikasına ve devlet olma motivasyonuna ilişkin uygulamalarının süreç içerisinde ortaya çıkabileceğinin altını şu sözlerle çizmektedir.

> "Güney Afrika, Kalkınmacı Devlet haline gelme konusunda son derece kararlı olsa da, gerçek şu ki, böyle bir Devlet beyannameler, bildiriler ve fermanlarla ortaya çıkmaz. Aksine, Kalkınmacı Devlet olmak bir süreçtir; Kararname ile değil, onu oluşturan unsurlara ve kriterlere özenle bağlılık göstererek gerçekleşebilir (Landsberg, 2005)."

Yapılan tüm bu açıklamalara karşı hükümet içinde ortak bir fikir birliğine gidilememiştir. Toplum içinde ise sol eğilimli sivil toplum aktörleri, özellikle Güney İşçi Federasyonu Kongresi Afrika Sendikaları (GİFKAS) (COSATU) ve diğer toplumsal hareketler istihdam, sanayileşme ve gelirin hakça dağıtımı konuları etrafında hükümetle karşı karşıya geldiler. İç politik ortamında karışıklığına rağmen, Güney Afrika, kalkınmacı dış politika uygulamalarına ilişkin süreçleri gerçekleştirebilmek amacıyla ekonomik

bölgesel anlaşmalara taraf olma konusunda daha aktif hareket etmeyi tercih etmiştir. Özellikle Avrupa ve Afrika bölgesinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük birliği anlaşmaları imzalamıştır.

South Africa			
EC–South Africa	Goods (1 January 2000)	FTA	India–SACU
EFTA–SACU	Goods (1 May 2008)	FTA	
Southern African Customs Union (SACU)		CU	
Southern African Development Community (SADC)	Goods (1 September 2000)	FTA	

Şekil 10: Güney Afrika'nın 2000'li Yıllarda Dahil Olduğu Bölgesel Ekonomik Anlaşmalar

Kaynak: South Africa Institute of International Affairs, https://www.files.ethz.ch/isn/159807/saia_sop_128%20edip_%20edwards%20%20lawrence_20130207.pdf

Diğer taraftan, Haziran 2018'de Güney Afrika'nın da üyesi olduğu Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (AKYO) Planlama ve Koordinasyon Ajansı'nı Afrika Birliği Kalkınma Ajansını daha genişletilmiş bir hale getirme kararı alınmıştır. AKYO'nun kurulması, Birliğin etkisini ve operasyonel verimliliğini iyileştirmeye yönelik küresel reformların bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Kıta'nın bir bütün halinde kalkınabilmesi amacına yönelik olarak bölgesel entegrasyona dayalı oluşturulan bu ajans kanalıyla Afrika Birliği içerisinde şu türden faaliyetleri yürüten bir birim oluşturulmuştur:

Teknoloji, araştırma ve geliştirme, bilgi yönetimi ve veri analizi dahil olmak üzere, çeşitli alanlarda yenilikçi programlar geliştirilmesi,

Öncelikli projelerin ve programların geliştirilmesinde ve yürütülmesinde Üye Devletlere teknik ve uygulama desteği sağlamak;

Üye Devletlere ve AEK'lere gıda ve beslenme, enerji, su, altyapı, bilgi ve iletişim teknolojisi ve dijital ekonomi, doğal kaynak yönetimi, iklim değişikliği ve kurumsal ve insan sermayesinin gelişimi ve inovasyon gibi kilit alanlarda kapasiteyi güçlendirmeleri için yardımcı olmak,

Bölgesel entegrasyonu hızlandırmak için Afrika Birliği içerisindeki norm ve standartların oluşturulmasında ve uygulanmasında danışmanlık desteği sağlamak;

Afrika'nın kalkınma eğilimlerini ve ilerlemesini izlemek ve değerlendirmek;

Üye Devletler için politika geliştirmek için araştırma yapmak, uygulamak ve yaygınlaştırmak;

Etkili kaynak seferberliği için Afrika'nın stratejik ortakları ve paydaşları ile işbirliğini koordine etmek,

Afrika'da özel sektör ile işbirliğini güçlendirmek, ve

Gündem 2063'ün hedef ve önceliklerine ulaşılması için etkinleştirici ve destekleyici bir ortam yaratmak için Afrika Birliği'nin organları ve diğer kurumlar arasında koordinasyon sağlamak (African Union Development Agency, 2020)

Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanlığı'nın bu ajans kanalıyla Afrika'daki ekonomik diplomasi hedeflerini gerçekleştirebilmesi için daha uyumlu ve yakın çalışması gerekmektedir. Bu sayede Güney Afrika, dünya ticaretinden Afrika'nın aldığı payı artırmak amacyla bölgedeki doğrudan yabancı yatırımları cazip hale getirerek, iç tasarruflarını artırabilir, gelişmiş ülkeler ile daha yakın ticari ilişki içerisine girebilir ve uygun bir kalkınmacı dış politika uygulama alanı bulabilir gibi görünmektedir.

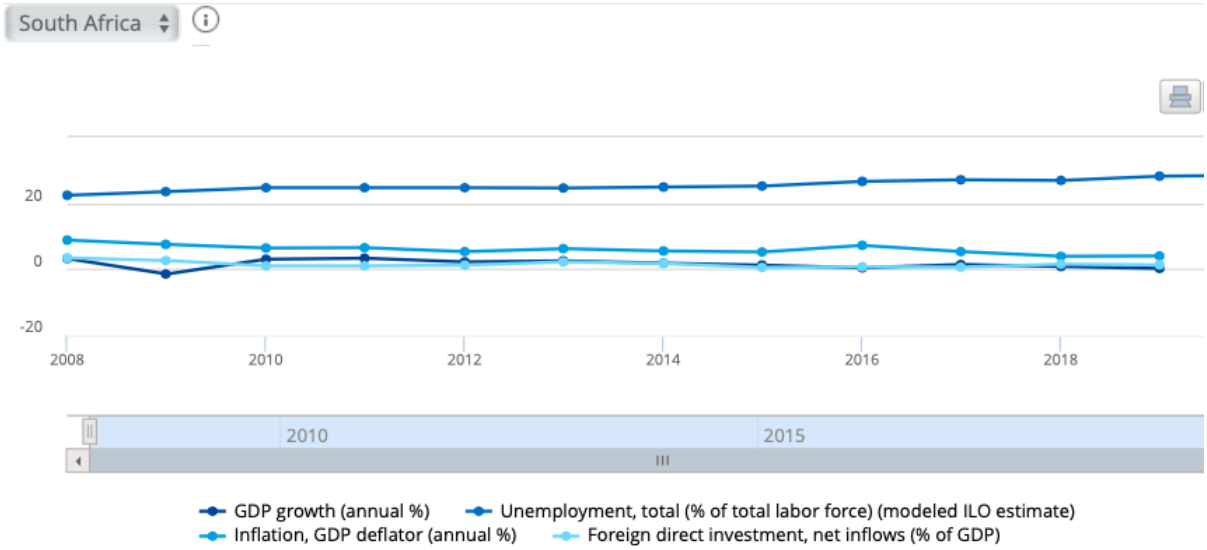
Bölgesel entegrasyonlar anlamında bir taraftan dışa açılma devam ederken, diğer taraftan ticaret politikalarının aslında sanayi politikalarının sadece bir aracı olması gerektiğine olan inanç Güney Afrika'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Örneğin, 2010 yılında yayımlanan Güney Afrika'nın Ticaret Politikası ve Strateji Çerçevesi (TPSF) dokümanının içinde ticaret politikasının sanayi politikasının aracı olarak belirtilmiştir. TPSF, Güney Afrika'da ticaretin serbestleştirilmesinin ihracatın artırılmasına yardımcı olması düşülmesine rağmen, bu liberalleşme ivmesinin ihracat sepetinde yer alan ürünlerin çeşitlerini de önemli ölçüde değiştirmediğine işaret etmiştir.

TPSF kapsamında, Afrika kıtası dışında imalat ürün ve hizmetlerini ihraç ettiği ülkelere karşı ticaretin serbestleştirilmesinin Güney Afrika'nın maden, emtia ve diğer kaynak temelli mamul ürünlerin üreticisi ve ihracatçısı olarak karşılaştırmalı üstünlüğünü giderek artırdığı savunulmaktadır (Fine & Rustomjee, 2019). Sadece sahip olunan doğal kaynaklar ile ihracatın yapılmasının önlenmesi ancak uzun vadeli kalkınma stratejileri ile mümkün olabilecektir. Brezilya, Çin ve Hindistan dahil olmak üzere, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında Güney Afrika'nın bol miktarda sahip olduğu doğal kaynaklarına ve büyüyen pazarlarına erişim için yoğun bir rekabet ortaya çıkmıştır. Güney Afrika özel şirketleri, bu ülkelerdeki yabancı kamu ve özel sektör aktörlerinin kıtada giderek daha fazla etkin hale gelmesi nedeniyle, rekabet gücünü giderek yitirmeye başlamaktadır. Diğer taraftan, kıta ülkelerinin Avrupa Birliği ile imzaladığı Ekonomik İş birliği Anlaşmaları nedeniyle de fiyat rekabetine giremediği kıta dışı unsurların artması nedeniyle dezavantajlı konuma düşmektedir (Vickers, 2014).

Kalkınmacı Devlet bakış açısının tamamıyla içsel dinamiklerle oluşturulabilmesi için bütünlüksel bir bakış açısına gerek bulunmakta olup, bu bakış açısından hareketle devletin organları arasındaki koordinasyonu iyi oluşturduğunu ve iç/dış politik düzlemler arasındaki ilişkilerin doğru tanımlanması

gerektiğini savunan kurumsalcı uluslararası politik ekonomi görüşü çerçevesinde, Güney Afrika'nın kalkınmacı devlet olmasının önündeki engeller aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Grafik-5'ten de görüleceği üzere, pandemi döneminin genel dünya büyümesine etkisi ile birlikte düşünülünce, Güney Afrika istikrarlı bir büyüme oranına, enflasyona ve yatırım ortamına sahip olmasına rağmen, işsizlik sorunu ile malul olduğu görülmektedir.

Grafik 5: 2008-2018 Yılları Arasında Güney Afrika'nın Makro Ekonomik Göstergeleri

Kaynak: World Development Indicator https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators (12 Aralık 2020)

Batılı liberal ekonomileri ciddi ekonomik darboğaza sokan 2008 küresel mali krizinin ardından, 2009 yılı, Güney Afrika'nın dış politika odağının Kuzey'den Güney'e dönmesine neden olmuştur. Jacob Zuma yönetiminin iktidara gelişinden itibaren Güney Afrika, Çin ve diğer gelişmekte olan pazarlara daha fazla odaklanmaya başlamıştır. Güney Afrika'nın Çin'in başını çektiği BRICS oluşumuna kabulü ve bu oluşumun yükselişi, apartheid'in sona ermesinden bu yana Güney Afrika'nın dış politikasının nasıl geliştiği hususunda önemli bir gösterge olmuştur.

5.3.6. Güney Afrika Uluslararası İlişkiler ve Koordinasyon Bakanlığı'nın Kalkınmacı Dış Politika Uygulamaları

1994 sonrasında uygulanacak dış politikada, apartheid rejiminin bakış açısından çok farklı olan, daha fazla demokratik vurgusu olan, içeride mikro ölçekte; insan kaynağı, toplumsal entegrasyon sıkıntılarını çözümlemek zorunda kalan; makro boyutta ise bölgesel, kıtasal ve küresel ölçekli sorunlarla başa çıkması gereken, bir taraftan bölgesel olmaya çalışan ama diğer taraftan Batı ile ilişkilerini koruyan bir Güney Afrika bakış açısı oluşmuştur (Landsberg, 2005).

Güney Afrika'da Mandela'nın ardından 1999 yılı seçimlerinde Mbeki'nin Cumhurbaşkanlığına gelmesi, hükümetin iç politikalara odaklanmaktan çıkarak dış politika odaklı yaklaşımları daha yaygın olarak benimsediği bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Mbeki, Güney Afrika'nın dış politika alanındaki aktif katılımı ile kıtadaki bölgesel entegrasyonu desteklemiş, barış ve güveliğin oluşturulması için savaş ve çatışmaların sona erdirilmesi için faaliyetler yürütmüştür. Bu dönemde, dış politika Kuzey-Güney ilişkilerinin geliştirilmesi ve Güney bağlarının güçlendirilmesi amacına dönük olarak yapılmıştır (Landsberg & Georghiou, 2015). Güney Afrika'nın kalkınmacı dış politika bakış açısından yürütülmek istenen uygulamalar, bölgesel güvenliğin henüz sağlanamadığı ortamda fiilen uygulama alanı bulamamıştır.

1994-2008 yılları arasındaki dönemde, Güney Afrika'nın dış politikası, revizyonist bir dış politika olarak anlaşılabilecek bir 'kalkınmacı dış politika' şeklinde şekillenmiş, bu nedenle de küresel gündemi kalkınma konularını dahil ederek yeniden şekillendirme ve bunun için gelişmekte olan ülkelerle Güney Afrika arasında ortaklık kurma gerekliliği ortaya çıkmıştır (Unıversity of Pretorıa, 2021). Sonraları, Güney Afrika, kalkınma amacını gerçekleştirirebilmek için finansman sağlama ile yakından ilgilenmiştir. Aynı zamanda, Güney Afrika'yı, gelişmekte olan ülkelerle ve diğer Afrika ülkeleriyle birlikte çalışan ve özdeşleşen bölgesel bir güç yapma çabası içine girmek istenmiştir. Bu nedenle, Güney Afrika'nın dış politikası genellikle daha öngörülebilir, daha Afrika merkezli ve daha işbirlikçi (dolayısıyla çok taraflı) hale gelmiştir. O yüzden, Güney Afrika, Afrika politikasını çok taraflı yapılarla ve özellikle de Güney Afrika Kalkınma Topluluğu ile sürdürmüş ve devletin güvenlik anlayışını bölgeninkiyle birleştirmeye dayalı olarak hareket etmiştir.

Kalkınmaya katkı sağlayacak yetkinlikte insan kapasitesinin geliştirilebilmesi amacıyla en önde gelen konu olan eğitim sistemi, Güney Afrika'da devlet eliyle sağlanan okullar özelinde değerlendirildiğinde, halen yeterli düzeyde değildir. Güney Afrika'da halen kalkınmacı devletin sağlanabilmesi için gerekli olan, eğitim, altyapı koşulları ve gelirin adil dağıtımına ilişkin iş gücü piyasasının etkinliği birlikte değerlendirildiğinde, halen gidilmesi gereken yolun olduğu açıktır.

Bu durumda, kalkınmacı devletin yokluğunda kalkınmacı bir dış politika uygulanamayacağı varsayımı teorik çerçevede çizilmeye çalışılsa da, halen kalkınmacı dış politika uygulamalarınn bulunduğunu söylemek hatalı bir çıkarıma yol açmayacaktır. Dolayısıyla, Güney Afrika'da teorik olarak oluşturulmaya çalışılan kalkınmacı devlet ile, kısmen kalkınmacı dış politika uygulanmaya çalışılmaktadır. Güney Afrika, Kıta Afrikası bağlamında, dış dünya ile arasındaki eşitlik ve ortaklık fikrinin güçlendirilmesini sağlama, iş birliğine dayalı ve Afrika'nın çıkarına olan yeni ortaklıklar oluşturma arayışında öncü bir rol oynayamamaktadır. Diğer taraftan, Güney Afrika, Afrika kıtasının yükselen güçlerle olan ilişkileri bağlamında ise Güney-Güney iş birliği, güneyli güçlerin rolü ve özellikle Hindistan-Brezilya-Güney Afrika (IBSA) üçlü forumu ve Brezilya-Rusya-Hindistan-Çin-Güney Afrika (BRICS) gibi gruplarda etkin olmaya çalışmaktadır (Landsberg & Georghiou, 2015).

Ayrıca, Güney Afrika özellikle 2010-2017 yılları arasında uyguladığı dış politika çerçevesinde, Afrika kıtasındaki ekonomik ve diplomatik ilişkilerini BM, Afrika Birliği (AB) (AU), BRICS ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu gibi uluslararası kuruluşlara üye olarak geliştireceği çok taraflı faaliyetlerin teşvik edilmesi olarak yürütmeye özen göstermiş ve bu çok taraflı faaliyetler aracılığıyla Afrika kıtasında etki yaratmaya yönelik bir dış politika izlemiştir.

Çok taraflı olarak uluslararası örgütler bünyesinde yürütülen politikalarda, Güney Afrika, son yıllarda daha reformist söylemlerde bulunmaktadır. Örneğin, Güney Afrika Devlet Başkanı Jacob Zuma, 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmada, Ortadoğu ve Afrika uluslarını çevreleyen ihtilafları çözmek için BM Güvenlik Konseyi'nin reforme edilmesi ve yeniden yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda yaptığı konuşmada "Filistin sorunu çözülmeden Ortadoğu'da barış, güvenlik ve kalkınma olamaz. Çözüm acil, aksi takdirde önümüzdeki on yıl içinde ertelersek, iki devletli çözümü haklı çıkaracak bir toprak parçamız kalmayabilir (United Nations, 2021).” şeklinde ifade ederek Güney Afrika kalkınması için kurgulanan bölgesel barış ve güvenliğin sağlanması fikrini Ortadoğu için de dile getirmiştir.

Küresel ve bölgesel alanda kalkınmacı dış politika vurgusunu sıkça dile getiren Güney Afrika’nın dış politika yapıcı birimi olan Dış İşleri Bakanlığı (GAUİKB), Orta Vadeli Stratejik Çerçeve (OVSÇ) 2019-2024 yılları arasındaki işsizlik ve eşitsizliklerin önlenmesi hedefleri ile paralel olarak dış politikadaki önceliklerini ekonomik büyümeye ve kalkınmaya dayandırmıştır. Bu nedenle, “ekonomik diplomasi” yeni bir söylem olarak yeniden ele alınmış ve diplomatik yollarla bu ulusal önceliklerin gerçekleştirilmesine yönelik geleneksel siyasi diplomasinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmiştir. 2019-2024 yılları arasındaki dönemi kapsayan OVSÇ çerçevesinde de Dış İşleri Bakanlığı ağların oluşturulması amacıyla katalizör görevi üstlenerek “Güney Afrika A.Ş.”nin oluşturulması için faaliyet göstermiştir. Bu anlamda, özellikle elçiliklerin ekonomik diplomasi yürütme faaliyetlerine önem verilmiştir. GAUİKB, ikili ve çok taraflı etkileşimler yoluyla Güney Afrika'nın ulusal çıkarlarını ve değerlerini korumak ve teşvik etmek; Güney Afrika'nın uluslararası ilişkilerini yürütmek ve koordine etmek suretiyle aşağıdaki hedeflere ulaşmak amacıyla dış politika faaliyetlerini yürütmeyi amaçlamaktadır:

Güney Afrika ve Afrika'ya DYY'yi artırma hedefi için Güney Afrika'da, özellikle emek yoğun ve katma değer yaratmaya odaklanan sektörlerde DYY artırmaya katkı sağlamak amacındadır. Güney Afrika ürünlerinin ihracatını teşvik etme için GAUİKB, artan Güney Afrika ihracatı için yurtdışındaki elçilikleri aracılığı ile yeni pazar erişimi konularında ilgili diğer devlet birimleri ile koordineli olarak faaliyetlere destek verecek ve bu sayede ülke içindeki büyümenin ve istihdamın gelişmesine katkıda bulunacaktır. Güney Afrika turizmini teşvik etme için GAUİKB, yurtdışındaki misyonlarını aracılığıyla ve yerli paydaşlarla iş birliği içinde Güney Afrika ile ilgili algıların yönetilmesine, Güney Afrika'yı bir

turizm yeri olarak göstermeye ve bu sayede turizm sektörünün 2024 sonuna kadar büyümesine katkıda bulunmaya çalışmaktadır (Internarional Relations & Cooperations, 2021).

GAUİKB, Güney Afrika Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Planı (2020-2025) çerçevesinde, Güney Afrika kalkınmasına doğrudan katkı sağlayacak yukarıdaki amaçlara ek olarak, bölgesel ve küresel anlamda da stratejik hedefler oluşturmuştur. GAUİKB, Güney Afrika'nın dış politikasının merkezi olarak Afrika'nın merkezciliğini ön plana çıkardığı için kıtasal düzlemde küresel anlaşmazlıkları çözmek ve kıtasal söylemlerin ortak gelecek fikri etrafında oluşturulmasına yardımcı olmak amacıyla çok taraflılığı desteklemedeki rolünden yararlanmaya devam edeceğini belirtmiştir.

AU'nun 2063 Gündem'i kapsamında, "İstediğimiz Afrika" konsepti içerisinde, GAUİKB, Güney Afrika'nın projeye katkısını yakından izlemesini sağlamak; demiryolu ve karayolu altyapısını, enerjiyi destekleme taahhütlerini çeren ve üretim ve dağıtım ağları, endüstri ve teknoloji parkları ve insan kaynakları geliştirme gibi belirlenen projelerinin yürütülmesine destek verileceğini belirtmektedir. Diğer taraftan, bölgesel ticaret entegrasyonunun geliştirilmesi için Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AKSTB) oluşturulmasına destek verilmektedir. Bölgedeki ekonomik planlara verilen destek aynı zamanda bölgesel güvenliğin sağlanmasına da verilmektedir. Öyle ki kıtada barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etmek hedefi doğrultusunda, Güney Afrika, barışçıl, demokratik ve entegre bir kıtaya katkıda bulunmak amacıyla, AU'nun önemli programı olan bir zirvede işaret edilen Barış ve Güvenlik Konseyi ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nda verilen taahhütlerini yerine getirecek faaliyetlerde iş birliği için çalışmaya devam edilmesi gereğini vurgulanmıştır. Bununla birlikte, Afrika gündemine katkı sağlamak amacıyla Güney Afrika'nın çeşitli uluslararası forumlara önemli olduğu belirtilmiştir (Internarional Relations & Cooperations, 2021).

Dolayısıyla Güney Afrika Dış İşleri Bakanlığının 2020-2025 Stratejik Planı değerlendirildiğinde, kalkınmacı dış politika hedeflerinin belirlenmesinde yerel, bölgesel ve küresel sistemin etkilerinin kabul edildiği ve bu çerçevede politikalar üretilerek ülkenin büyümesi ve istihdamına katkı sağlanması için yol haritaları belirlendiği görülmektedir. Güney Afrika dış politikasının kalkınma odak noktaları şu şekilde sıralanabilmektedir: Afrika'nın ekonomik büyüme ve kalkınma ihtiyacı; Güney-Güney İşbirliğinin teşviki; derinleşen, güçlenen ve gelişen Kuzey-Güney İşbirliği; Küresel Yönetişim Sistemine katılım; Siyasi ve Ekonomik İlişkilerin güçlendirilmesi; Ekonomik bölgesel entegrasyon; ve BRICS bünyesinde yürütülen faaliyetler ile ülke kalkınmasına katkı oluşturmaktadır (South Afrıcan Embassy Turkey, 2021).

Landsberg'e göre, dış politika alanındaki aktörlerin ve konuların giderek çeşitlenmesi ile birlikte, diplomasi alanında sadece politik-güvenlik bilgisi değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma bilgisi ile hareket eden diplomatların varlığı önemlidir. Kalkınmacı dış politika uygulamaları için gerekli olan meritrokratik diplomatlar, Güney Afrika'da henüz bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Landsberg, sosyo-ekonomik açıdan farklı gruplarla hareket etme ve ortaklık kurma içgüdüsü, hükümetin ana

söylemlerinde olmasına rağmen, bu vizyonun ve bu vizyonda haraket etme istekliliğinin dış politika yapıcılarda da olması gerektiğini vurgulamaktadır (Landsberg & Georghiou, 2015). Diğer taraftan, 2012 Ulusal Kalkınma Planı kapsamında, kalkınmacı devlet inancı, Güney Afrika devletini tarihsel eşitsizliklerini düzeltmek için müdahale edebilecek kabiliyette bir kalkınmacı devlete dönüştürme niyeti ortaya çıkmaktadır (Burger, 2014). Ülke içindeki toplumsal uzlaşının tam olarak sağlanamaması ve dış politika uygulamalarındaki kısıtlar nedeniyle bu söylemler fiilen gerçekleştirilememektedir (Louwrens, 2016).

Günümüzde küresel düzeyde ortaya çıkan COVID-19 pandemisi nedeniyle de kalkınmacı dış politika uygulama alanı giderek daralmıştır. Başkan Cyril Ramaphosa, 2020 yılında yapılan 75. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Toplantısında, pandemi sürecinin kalkınma politikalarına olumsuz etkisini şöyle ifade etmiştir:

> "Afrika Birliği, COVID-19 Müdahale Fonu oluşturarak ve tüm bölge ülkelerinin gerekli ekipman ve malzemelere erişimini sağlamak için çığır açan bir Afrika Tıbbi Malzeme Platformu başlattı. Bununla birlikte, pandemi kaçınılmaz olarak kalkınma özlemlerimizi geri bırakacaktır. Pandemi ile mücadeleye yönlendirmek zorunda olduğumuz kaynaklar, insanlarımıza barınma, sağlık, su ve eğitim sağlama çabalarımızı sekteye uğrattı." (Republic of South Africa, 2020).

Diğer taraftan, pandemi sürecindeki küresel ekonomik daralma ile birlikte değerlendirildiğinde, Güney Afrika'nın kalkınmacı dış politika söylemlerinin uygulama alanının sınırlı olacağı düşünülmektedir.

6. TÜRKİYE VE GÜNEY AFRİKA KALKINMACI DIŞ POLİTİKA KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Kalkınmacı devlet yaklaşımından hareketle "kalkınma" ve "dış politika" kavramlarını birleştirici bir söylem olarak "kalkınmacı dış politika" devletlerin "dış" alanda uyguladıkları "kalkınmacı" yönelimdeki "politikaları" şeklinde ifade edilebilecektir. Bu iki kavramın birlikte kullanıldığı çalışmalarda, daha çok kalkınma yardımları çerçevesinde yapılan dış politika faaliyetlerinin ele alındığı görülmüş olup, bağışçı devletlerin bağış alan devletler üzerindeki kalkınma etkisi araştırılmıştır (Maxwell, 2007). Bununla birlikte, devlet kurumları içinde dış politika ve kalkınmadan sorumlu olan birimlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin kurumsalcı bakış açısı ile incelendiği çalışmalar da bulunmaktadır (Hyman, 2010).

Diğer taraftan, son yıllarda kalkınma ve güvenlik kavramları arasındaki nedensellik bağının daha da güçlendiğine ilişkin rapor ve politikaların üretildiği görülmektedir. Güvenlik ve kalkınma arasındaki bağlantının daha sık görünür olmasının arkasında yatan neden, uluslararası terör, göç, şiddet, salgın hastalıklar ve benzeri sorunların genellikle az gelişmiş ülkelerden kaynaklanmasına dayandırılmasıdır (Barrett, 2018). Landsberg, kalkınmacı devlet yaklaşımı çerçevesinden literatüre kazandırdığı "Kalkınmacı Dış Politika" kavramını aşağıdaki özellikler ile tanımlamıştır. Ona göre kalkınma amacına yönelik olarak oluşturulmuş bir dış politikada; kalkınmacı devlet,

1) Uluslararası politik arenada, öncelikle kalkınma konusunu ön plana çıkarmaya çalışması yanında, geleneksel dış politika konuları (devlet güvenliği, insani güvenlik) ile kalkınma meseleleri arasında denge kurulmasına dikkat eden,
2) Gelişmekte olan ülkeler ile iş birliği yapan, yenilikçi ve uluslararası gündemi kalkınma konuları üzerinden yeniden şekillendirebilen,
3) Uluslararası politik ekonomi alanında hakimiyetlerini kazanabilmeleri için Güney-Güney ekseninde ortak bir iş birliği oluşturan,
4) Kalkınma için gerekli olan dış sermaye ve kaynak transferlerini sağlayabilen ve
5) Güvenlik ve barışın kalkınma için önemli olduğunun farkında olan bir yapıya sahip olmalıdır (Landsberg, 2005) .

1994 yılındaki seçim başarısı ile birlikte, yeni ortaya çıkan siyasi atmosfer içinde, Mandela, yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik gibi kalkınma problemleri ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Aynı dönemde uluslararası ekonomik düzende yaygınlaştırılmaya çalışılan Washington Konsensüsü kuralları, ülkenin kendine özgü

yapısal uyum rejimleri ile kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için kısıt yaratan yabancı bir gündem olarak ortaya çıktığından büyük bir sorun oluşturmuştur. Chris Landsberg, 2005 yılında "Kalkınmacı Dış Politika" kavramını literatüre kazandırırken, hızlı bir demokratikleşme sürecine giren Güney Afrika devletinin Batı nezdinde uluslararası saygınlık kazanma ve kabul görme amacıyla dış politikasını kalkınma hedefleri doğrultusunda uyguladığının altını çizmiştir (Landsberg, 2005).

Günümüzün serbest piyasa koşullarını oluşturan, özel sektör ile iş birliği içinde bulunan ve ekonominin gelişmesi için piyasa düzenlemelerini yaparak önemli roller üstlenen kalkınmacı devlet olmadan bir devletin kalkınmacı dış politika yürütmesi mümkün değildir. Bu anlamda, kalkınmacı devlet; kalkınma öncelikli bakış açısına sahip, kalkınma için gerekli olan yerli ve dışsal kaynaklara ulaşabilen, kalkınma için uluslararası toplumun beklentisinden ziyade kendi toplumunun eğitim, sağlık, yoksullukla mücadele gibi beklentilerini temel alan ve bu doğrultuda sosyo-ekonomik eşitliği sağlamak amacıyla etkin kaynak dağılımı yapabilen devlettir.

Bu anlamda bakıldığında, ekonomik, ticari ve kamu diplomasisi alanındaki faaliyetlerinin kalkınma amacına dönük olarak başarıyla gerçekleştirilebilmesi için eski diplomatik söylemlerin terkedilerek liyakat esaslı stratejik kapasite ile oluşturulmuş yeni diplomatik faaliyetlerden bahsedilmesi gerekmektedir. Kaldı ki küresel ekonomik düzenin daha parçalı ve karma bir yapıya bürünmesi ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkeler için kalkınmacı devlet yaklaşımı çerçevesinde ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik boyutlarını içeren kalkınmacı dış politika uygulamaları gerçekleştirebilmek önemli hale gelmiştir.

Türkiye ve Güney Afrika, tarihsel süreç içerisinde oluşan kurumsal, kültürel ve siyasi yapılarının doğal gereği olarak, 1980-1990'lar ile başlayan Türkiye için UPF; Güney Afrika için DTÖ etkisi altında olmak üzere dış politikada benzer davranış kalıplarını 2008 krizi sonrasında da liberal uluslararası ekonomik sisteme dışsal kurallara uyum göstererek adapte olmaya çalışırken de göstermişlerdir.

İçsel dinamikler yerine uluslararası sistemin getirdiği standartlar çerçevesinde oluşturulmaya çalışılan kalkınmacı dış politika uygulamalarının Türkiye ve Güney Afrika ülkelerinin kalkınmalarına etkisi bakımından başarız olmasının arkasında yatan nedenin ise kalkınmacı devlet oluşturmadaki başarısızlık olduğu görülmüştür.

Doğu Asya modeli üzerine inşa edilen yeni kalkınmacı devletin aşağıdaki görevlerinin olduğu düşünüldüğünde,

1) Sanayiye dayalı büyümenin gerçekleştirilebilmesi için politika oluşturmak ve teşvikleri yönetmek (Wade, 2010)
2) Piyasa rekabetini sağlayabilmek için fiyatları kontrol edebilmek (Amsden, Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization, 1990)

3) Araştırma ve geliştirme çalışmalarına katkı sağlamak (Evans P. B., 1989)
4) Liyakatli ve bağımsız bir şekilde hukuk çerçevesinde karar alabilen bürokrasinin varlığını sağlamak (Evans P. B., 1995)
5) Sivil toplum ile kurumsal bağların oluşturulması (Öniş, 1991)

Türkiye ve Güney Afrika için bu tip bir devletin oluşumunun henüz tamamlanmadığı söylenebilir. Bu bakış açısına göre oluşturulmuş bir devletin yokluğunda uygulanmaya çalışılan kalkınmacı dış politika ise sisteme körü körüne entegre olmak ve dışsal şok dalgalardan etkilenmeye neden olacaktır. Mevcut uluslararası ilişkiler ve uluslararası politik ekonomi literatürüne bakıldığında, kalkınmanın orta ölçekli güçler tarafından dış politika hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak ne ölçüde kullanıldığına ilişkin az sayıda çalışma bulunduğu görülmüştür. Kalkınma ve dış politika arasındaki bağlantıyı inceleyen mevcut literatür, genel olarak, geleneksel güçlerin daha az varlıklı ülkelere yardım etmek ve aynı zamanda kendi stratejik çıkarlarını geliştirmek için kalkınma yardımı gibi çeşitli dış politika araçlarını nasıl kullandıkları sorusuna odaklanmıştır (Hyman, 2010) (Maxwell, 2007) Bir başka ifade ile, merkez ülkeleri kalkınmaya teşvik etmeye yardımcı olmak için yarattıkları araçlara odaklandığından, yarı çevre ülkelerin dış politikasının kendi kalkınma hedeflerine nasıl yardımcı olabileceği konusunda çok az çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu analiz modeli, ülkeler arasındaki güç dengesizliklerinin devam etmesine neden olarak merkez ülkelere bağımlı ülkelerin kendi kendine yetebilecek kalkınma kabiliyetine ulaşması yönündeki politikaların uygulamaya geçmesine de engel teşkil etmektedir.

Spohr ve Silva, ülkelerin dış politikalarının kalkınmalarına katkısı olduğu yönündeki mevcut uluslararası dinamiklere olan ilginin, özellikle asıl amacı hem yurtiçinde hem de uluslararası alanda kalkınmak olan orta güçlerin veya yükselen güçlerin ortaya çıkmasından büyük ölçüde beslendiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan bu bakış açısı çerçevesinde, dış politika uygulamalarının yarı çevre ülkelerin kalkınma hedeflerini desteklemeye nasıl yardımcı olabileceğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Spohr ve Silva'ya göre, dış politikanın, bir ülkenin kalkınmasına yardımcı olmak için gerekli ortamı sağlaması nedeniyle bir dizi yönü bulunmaktadır. Dış politika çalışmalarının kalkınma yönlerine yeterince dikkat edilmemesinin üstesinden gelmek için hem dış politika analizinden hem de uluslararası politik ekonomiden unsurların birleştirilerek analiz edilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda, gelişmekte olan ülkelerden Brezilya ve Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olan dış politika eylem hatlarını oluşturulan modelleme ile aşağıdaki başlıklar altında kalkınma amacıyla yürütülen dış politika parametreleri ortaya konmuştur:

(1) ticaretin teşviki;

(2) yatırım politikası;

(3) ekonomik, mali ve ticari anlaşmalar;

(4) doğal kaynak;

(5) uluslararası işbirliği; ve

(6) uluslararası projeksiyon

Bu parametreler çerçevesinde yapılan analiz kapsamında, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına yardımcı olan dış politika eylem hatları incelenmiş ve bu amaca yönelik bu altı politikanın birlikte çalıştığı ana hipotezi veri alınmıştır.

Yukarıda anılan modellemede yer alan altı unsurun ilk üçü ekonomik son üçü politik ana başlıklarda olmak üzere sınıflandırılmıştır. Spohr ve Silva tarafından bir ülkenin kalkınma politikalarını ekonomi üst başlığı altında belirtilen alanlardaki faaliyetler doğrudan etkilerken; politik alandaki faaliyetlerin ekonomik alandaki faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesine olumlu etki yaparak dolaylı olarak kalkınmaya katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

Tablo 23
Spohr ve Silva Dış Politika Eylem Hatları

	Ana Başlık	Alt Başlık	Kalkınmacı Dış Politika Uygulamaları
Kalkınmacı Dış Politika	Ekonomik Alan	Ticari Teşvikler	Ülkelerin ticaret hacmini hem sayısal hem de niteliksel olarak artırması için yeni pazarlar aranması, yerli ürünlerin rekabetinin artırılması, nitelikli işçi sayısının artırılması
		Yatırım politikaları	Hem ülkeye yapılan yabancı doğrudan yatırımların artırılması hem de ülkenin yurtdışındaki yatırımlarının teşvik edilmesi
		Ekonomik, Finansal ve Ticari Anlaşmalar	Ülkelerin, ticaret kısıtlamaları veya fikri mülkiyet hakları rejimleri gibi gelişmiş Kuzey'in dayattığı kurallardan ayrı politika geliştirebilmesi
	Politik Alan	Doğal Kaynaklar	Doğal kaynak arama haklarını kullanmalarını
		Uluslararası İş birlikleri	Teknolojiye erişiminin sağlanması, kaynak arama projelerinin oluşturulması ya da eşitsizliğin azaltılması gibi hedeflerle dış politikalarında işbirliği geliştirme projelerinin bulunması
		Uluslararası Projeksiyon	Uluslararası arenada gelişmekte olan ülkelerin özerkliğinin sağlanması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, esas itibarıyla ekonomik alandaki hedeflerin doğrudan kalkınma ile ilişkisinin bulunduğu düşünülmesine rağmen politik alandaki hedeflerin kalkınma ile olan ilişkisi net olarak ortaya

konulamamış ve faaliyet çizgilerinin analizi sayısal verilerden çok yapılan mülakatlar çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Model kapsamında oluşturulan Kalkınmacı Dış Politika altı eylem hattının bu amaca yönelik birlikte çalıştığı ana hipotezinin olduğu varsayılarak modelin uygulanabilirliklerini doğrulamak için gelişmekte olan iki ülke örneği olan Brezilya ve Türkiye'nin durumları analiz edilmiştir.

Spohr ve Silva, gelişmekte olan ülkeler için kalkınmayı doğrudan etkileyen ekonomik parametreler ile kalkınma için elverişli bir ortam yaratmaya yardımcı olan politik parametrelerin aynı anda kullanılmasına dayalı olarak oluşturdukları model içerisinde, ekonomik araçlar ve politik araçlar birleştirerek kalkınmacı dış politika araçlarının temeli oluşturmuştur. Bu bağlamdan bakıldığında bu model içerisindeki ekonomik alan ticari teşvikleri, yatırım politikaları ve ekonomik, finansal ve ticari anlaşmalardan oluşurken; politik alan doğal kaynak arama hakları, uluslararası iş birlikleri ve uluslararası projeksiyondan oluşmaktadır.

Kalkınmacı devlet yaklaşımından hareketle "Kalkınmacı Dış Politika" kavramının literatür araştırmasını yapan ve kalkınma ve dış politika kavramlarını birlikte değerlendirerek kalkınma hedefleri ile dış politika uygulamaları arasında ölçümlenebilir doğrudan bir bağ kurulup kurulamayacağına ilişkin ekonomik ve politik bir model ortaya koyan Spohr ve Silva'nin çalışmasından yola çıkılarak tez kapsamında aşağıda parametre detaylarına yer verilen daha kapsamlı bir "Kalkınmacı Dış Politika" modeli oluşturulmuştur.

Tablo 16
Kalkınmacı Dış Politika Modeli

Kalkınmacı Dış Politika	Ana Parametreler	Alt Parametreler
Kalkınma	Ekonomik	Ticaret Politikaları
		Finans ve Yatırım
		Teknoloji ve İnovasyon
		Doğal Kaynaklar
	Sosyal	Sivil Toplum ve Akademi
		Özel Sektör İşbirliği
		Kültür ve Eğitim
Dış Politika	Diplomatik	Küresel Yönetişime Katkı
		Uluslararası İş Birlikleri
		Kalkınma İş Birlikleri
		Yumuşak Güç
	Güvenlik	Barışgücü Faaliyetleri
		Arabuluculuk Faaliyetleri
		Bölgesel ve Uluslararası Anlaşmalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Spohr ve Silva modelinin yanısıra, tez çerçevesinde oluşturulan bu yeni model ile daha kapsamlı ve detaylı parametrelerden yola çıkılarak daha verimli nicel ve nitel analiz yapılmasına imkan sağlanmış olacaktır. Yapılan incelemelerin nicel karşılıkları oluşturulan "Kalkınmacı Dış Politika İndeksi" kapsamındaki bölümde detaylıca anlatılacak olup, bu bölümde nicel karşılıkları belirli alt parametreler üzerinden tespit edilmeye çalışılacak ve teze konu iki ülkenin dönemsel karşılaştırmaları bu model kapsamında ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada, yapılan analizler sonucunda her iki ülkede de daha önceki bölümlerde detaylıca kriterleri verilen kalkınmacı devlet tecrübesinin bulunmadığı görüldüğünden kalkınmacı devlet olgusundan bağımsız olarak Türkiye ve Güney Afrika'da uygulanmakta olan kalkınmacı dış politika karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu kavrama ilişkin unsurların, araçların ve dinamiklerin ortaya koyulabilmesi amacıyla ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik ana boyutları altında belirlenen alt parametreler (ekonomik: ticaret, finans ve yatırım, teknoloji ve inovasyon, doğal kaynaklar; sosyal: sivil toplum, akademi, iş örgütleri, kültürel, eğitimsel ve tarihsel olarak; diplomasi: küresel yönetişime katkısı, uluslararası ittifaklar, kalkınma ittifakları, yumuşak güç uygulamaları; güvenlik: barış gücü kuvvetlerine katılım, bölgesel ve uluslararası güvenlik) incelenmiştir.

Bir başka ifade ile, kalkınmacı devletin varlığından bağımsız olarak Türkiye ve Güney Afrika'da uygulanmakta olan kalkınmacı dış politika analiz edilirken, bu kavrama ilişkin unsurların, araçların ve dinamiklerin ortaya koyulabilmesi amacıyla Spohr ve Silva'nın modeli genişletilerek ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik ana boyutları altında belirlenen alt parametreler (ekonomik: ticaret, finans ve yatırım, teknoloji ve inovasyon, doğal kaynaklar; sosyal: sivil toplum, akademi, iş örgütleri, kültürel, eğitimsel ve tarihsel olarak; diplomasi: küresel yönetişime katkısı, uluslararası ittifaklar, kalkınma ittifakları, yumuşak güç uygulamaları; güvenlik: barış gücü kuvvetlerine katılım, bölgesel ve uluslararası güvenlik) incelenmiştir.

6.1. Kalkınma-Ekonomi-Ticaret Politikaları

1990'lı yıllardan itibaren (apartheid döneminin sonuna kadar) kapalı bir dış ticaret politikası izleyen Güney Afrika, doğal kaynaklar bakımından tüm dünya'nın dikkatini çekmiştir. Özellikle altın ve elmas gibi doğal kaynakların yoğunlukta olduğu coğrafyada demokratik bir yönetime geçiş ile birlikte oluşturulmaya çalışılan kalkınma motivasyonu kapsamında Ticaret Örgütü (WTO) ve BRICS gibi uluslararası kuruluşlara üye olarak katılım göstermiş, uluslaararası alanda ticaret politikalarına uyum gösterme konusunda finansal sisteminde bir takım serbestleştirme politikalarını uygulamaya başlamıştır (Mohamud, 2021).

1994'te demokratik dönüşümün ortaya çıkışının ardından Güney Afrika, ortaya konulan ticaret reformu sürecini yeniden gözden geçirme ve yeniden değerlendirmenin gerekli olduğu düşünmüş ve bu amaçla 2010 yılında "Güney Afrika Ticaret Politikası ve Stratejisi Çerçeve" metnini gündeme getirmiştir. Bu belge, Güney Afrika Hükümeti'nin geniş ekonomik kalkınma stratejisi içerisinde sürdürülebilir istihdam, insani kalkınma hedefleri, sanayi üretiminin arttırılması gibi alanlarda ticaret politikalarının etkisinin yeniden ortaya koyulmasını amaçlamıştır.

Uygulanan ticaret politikalarının, 2007 yılında kabul edilen Güney Afrika'nın Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi (NIPF)'ni nasıl tamamlayacağı ve destekleyeceği konusunun netlik kazanması için tarife politikalarının öncelikle sektör bazında uygulanması amaçlanmış ve ülkenin yüksek katma değerli ürünlere odaklanması gerektiği vurgulanmıştır (International Trade and Economic Development Division of the Department of Trade Industry, South Africa, 2021).

Son yıllarda Hindistan, Çin, Rusya, Japonya ve Brezilya gibi ülkeler ile olan artan etkileşim sayesinde bir yandan Afrika'nın batılı güçlerle olan bağlantısı değişirken diğer yandan Afrika'nın kalkınma potansiyelinin yeniden değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır (Mürsel, 2020). Hammadde olarak enerji ve maden kaynaklarına olan ihtiyacı artan Batı-dışı ülkelerin, Afrika'yı jeopolitik olarak ekonomik bir rekabet alanına dönüştürmesi ve küresel ekonominin yapısal değişimi, Afrika'nın kalkınmacı dış politika uygulamalarında dikkate alması gereken ticaret politikalarında etkili olmuştur (Federico, 2018).

Diğer taraftan, Güney Afrika bölgesel diplomatik faaliyetleri çerçevesinde bölgesel ekonomik birlikler içerisinde etkili bir yer edinmeye çalışmıştır. Bu kapsamda, Güney Afrika ile Botsvana, Lesoto, Namibya ve Esvatini arasında Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU) altında gümrüksüz ticaret ağı oluşturulmuştur. 2012 itibarıyla da Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (GAKT) (Southern Afrıcan Developmentt Communıty, 2021) Serbest Ticaret Anlaşması kapsamında Afrika'da bulunan 15 üyeden 12'si arasında gümrüksüz ticaret anlaşmaları imzalanmıştır.

Ticaret hacminin bölgede artırılması amacıyla oluşturulan bölgesel ekonomik birliklerin nihai amacı, bölgesel entegrasyonu artırarak yoksulluğu azaltma ve bunun için kıtasal kaynakların seferber edilmesini kolaylaştırmak olarak tanımlanabilecektir. Bu kapsamda, GAKT'ye kalkınma yardımı sağlayan diğer kuruluşların yanı sıra ikili ve çok taraflı Uluslararası İşbirliği Ortakları ile iletişimin artırılması amaçlanmıştır. Güney Afrika, kıtasal anlamda oluşturulan tüm bu ekonomik birlikler çerçevesinde diplomatik faaliyetlerini artırmış ve bu faaliyetlerin amaçlarının ülkelerinin ve de bölgelerinin kalkınması amacına yönelik olduğunu vurgulamıştır.

Örneğin bu kapsamda beyan edilen Windhoek Deklarasyonu, bölgesel ekonomik entegrasyona tam olarak koordine edilmiş, uyumlu ve tutarlı bir Uluslararası İşbirliği desteği sağlamak için gerekli

mekanizmaları ve yaklaşımları ana hatlarıyla belirterek daha etkili koordinasyon, bilgi paylaşımı, stratejik politika diyaloğu için zemin hazırlamıştır (Southern Afrıcan Developmentt Communıty, 2021).

Bununla birlikte, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, Güney Afrika'nın ihracat hacmi son yıllarda gerilemiş ve bu durum genel ekonomik kalkınmasını olumsuz şekilde etkilemiştir. İhracat hacminde Dünya ortalamasının altında performans göstermesi ülkenin ihraç ettiği ürünlerin halen emtia türünde kalması, bu ürünler için sınırlı bir Pazar bulunması, maliyetlerin yükselmesi aynı anda etkili olmuştur. Diğer taraftan, bölge içerisinde jeopolitik konumu gereğince önemli bir ticaret merkezi olma özelliği de halen devam etmiştir. Diğer taraftan, son dönemlerde yerli üretim kapasitesini dış rekabetten koruyarak artırmak için uluslararası ticaret anlaşmalarına daha temkinli yaklaşmaya başlamıştır. Bu anlamda son dönemde Güney Afrika'nın liberal açık ekonomi politikalarından daha muhafazakâr bir yapıya doğru geçmeye çalıştığı görülmektedir.

Tablo 25
Güney Afrika'nın Dünya Dış Ticaret Hacmindeki Oranı

Source: World Bank 2020e.

Kaynak:https://www.resbank.co.za/content/dam/sarb/publications/working-papers/2021/WP%202117.pdf (11 Temmuz 2021)

Uluslararası alanda işbirlikçi ve ekonomik anlamda diplomatik faaliyetlerinde aktif olarak devam ettirmeye kararlı görünen Güney Afrika'nın yerelde ihracat politikalarını yeniden ele alması gerekmektedir. Öyle ki yüksek yatırım ve ticaret maliyetlerinin ortadan kaldırılmadığı sektör odaklı koruyucu ihracat politikaları yürütmediği sürece uluslararası alandaki manevralarının kalkınma etkisinin uzun vadede olumlu yöne olmayacağı aksine son otuz yılda uyguladığı serbest politikalarla küresel risklere karşı daha savunmasız hale geleceği görülmektedir (South African Reserve Bank, 2021).

Her ne kadar dış ticaret hacmi son 5 yıl içinde gerilese de, Güney Afrika son yıllarda aşağıdaki tabloda sıralanan faaliyetlerle halen küresel ve bölgesel ölçekte ekonomik diplomasi alanını ticaret hacmini genişletmek amacıyla artırarak kalkınmasına doğrudan etki yaratmaya çalışmıştır.

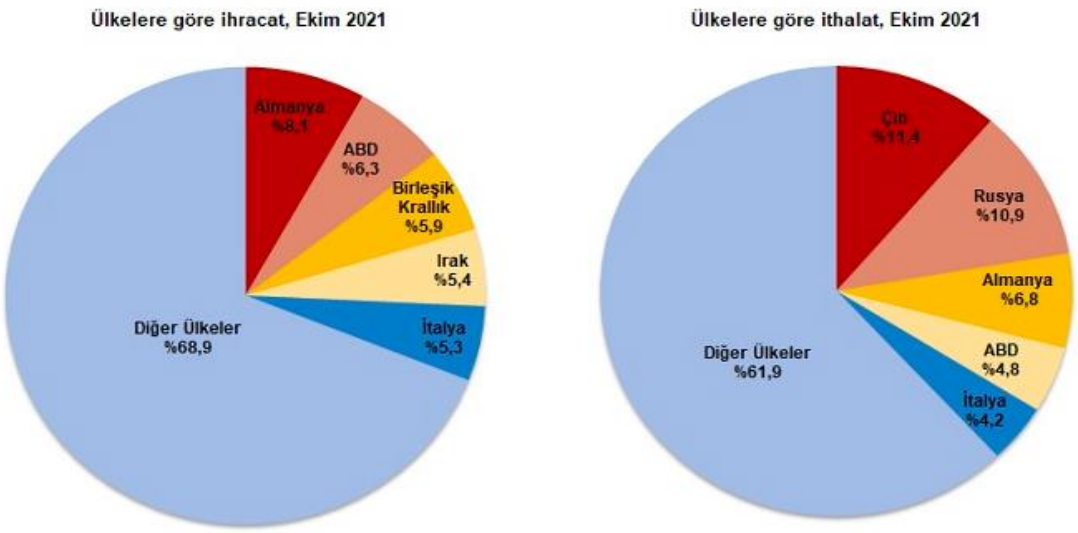
Tablo 17
Güney Afrika Dış Ekonomik Faaliyetleri

2016 yılında AB-GAKT Ekonomik Ortaklık Anlaşması (EPA) imzalandı.
2016 yılında SACU ve MERCOSUR arasında Ticaret Anlaşması yürürlüğe girdi.
2021 yılında SACU ve Mozambik arasında EPA yürürlüğe giriyor.
2021 yılında Afrika Kıta Serbest Ticaret Bölgesi (AKSTB) uygulanmaya başlamıştır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Diğer taraftan, Türkiye de Güney Afrika'ya benzer şekilde Uruguay Protokolü kapsamında GATT'a katılmış ve 1995'te DTÖ'nün üyesi olmuştur. Ayrıca bölgesel anlamda Avrupa ile olan ilişkilerini güçlendirmek amacıyla 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuş; AB, ekonomik ilişkileri genişletme amacı sabit kalmak üzere başvuruyu açıkça red etmeden müzareke tarihini ileriye atmıştır. Bununla birlikte, Türkiye, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Avrupa Gümrük Birliği'ne katılmış ve tüm sanayi mallarının Avrupa Topluluğu ve Türkiye arasında serbestçe dolaşımı konusunda anlaşmaya varılmıştır (Avrupa Birliği Türkiye Deglarasyonu, 2021). Ayrıca Türkiye, AB'nin tercihli ticaret anlaşmalarına uyum göstermek amacıyla Avrupa Serbest Ticaret Birliği ülkeleri, İsrail ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye, ayrıca AB ile Gümrük Birliği ve EFTA ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşmalarına ilaveten Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)'ne de katılım sağlamıştır (Sübidey, 2005). Bölgesel ekonomik birliklerinde aktif olarak yer alarak ticaret alanını genişletmeye çalışmıştır.

Günümüzde Türkiye dış politikada ticaret kapsamında Şekil-11'den de görüleceği üzere, ilişkilerini ABD, AB, Rusya ve Çin ile geliştirmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan, Çin ile olan ilişkilerinde hem tarihi hem de coğrafi koşulların belirleyiciliği nedeniyle kısıtları halen bulunmaktadır (Gürsoy & Diyarbakırlıoğlu, 2015). Özellikle 2008 krizinden sonra AB ve ABD'nin ekonomik kriz etkisinde olumsuz etkilenmesi, Türkiye'nin bu bölgeler dışındaki bölgelerde ticari açılım yapması için fırsat oluşturmuştur. Mevcut durumda AB'deki krizden en az etkilenen ülke olan Almanya ihracat yapılan en önemli ülke iken ithalat yapılan ülkelerden en önemlisi Çin olarak görülmektedir.

Şekil 5: Türkiye'nin Ülkelere Göre İthalat ve İhracat Oranı

Kaynak: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Ekim-2021-37422 (22 Kasım 2021)

Güney Afrika'da devlet söylemlerinde/dokümanlarında yaygın olarak bulunan uluslararası ticaretin artırılmasının ülke içi kalkınmayı da tetikleyeceği yönündeki algının Türkiye'de yaygın olarak oluşmadığı görülmektedir.

6.2. Kalkınma-Ekonomi-Finans ve Yatırım

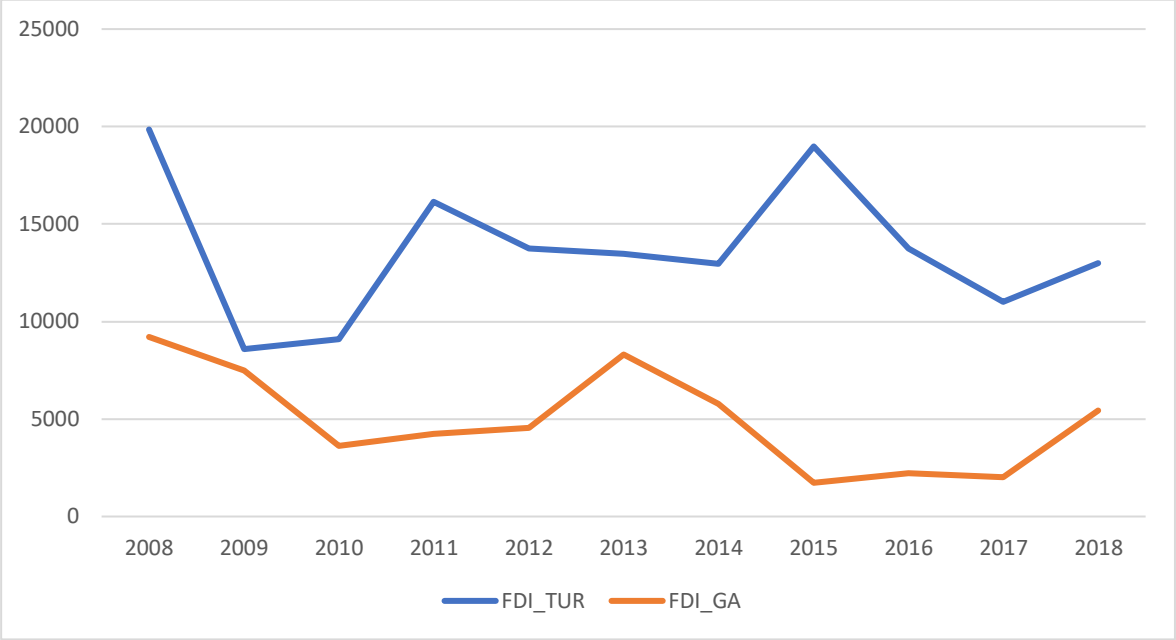
Rıdvan Karluk'a göre doğrudan yabancı yatırımlar (DYY), kendisi dışındaki bir ülkede şirket kurmak, şirket satın almak ya da varolan bir şirketin ortaklarından biri olmak yoluyla kendi ülkesinde varolan bilgi, birikim ve teknolojik tecrübenin ithal edilebildiği yatırımları ifade etmektedir. (Karluk, 2002)

Margeirsson'a göre, DYY'lar yerel rekabeti artırır, teknolojik ilerlemelere ve yerel firmalara bilgi akışına neden olur, emeğin yeteneklerini artırır ve ev sahibi ülkede çeşitli endüstrilerin gelişimini teşvik eder (Olafur, 2005). Bu nedenle, DYY, ev sahibi ülkede doğru kalkınma politikası amaç ve araçları oluşturulması koşuluyla, kalkınmayı olumlu yönde etkiler (OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), 2002).

Diğer taraftan, Mencinger, doğrudan yatırımda bulunan yabancı şirketlerin yerli firmaları rekabet dışı bırakmasından dolayı, DYY'nin kısa vadede ev sahibi ülke üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğine işaret etmektedir (Jože, 2003). Genel olarak DYY'nin kalkınma üzerine olumlu etkisinin daha yaygın olarak kullanıldığı düşünüldüğünde, DYY'nin artırılmasına yönelik uygulanacak hertürlü politika etkisinin kalkınma üzerinde karşılık bulacaktır.

Türkiye ve Güney Afrika'nın kalkınmasının önündeki en büyük sorun sermayenin yeterli olmamasıdır. İç tasarruflarından besleyemedikleri sermayelerini DYY'lar ile besleyen bu iki ülkede, özellikle doğrudan yatırım yapan yabancılar açısından altyapı ve işgücü verimliliği arka planda kalmakta ve gerçek kalkınma potansiyellerini uzun vadede gerçekleştirememektedirler. Örneğin Türkiye'de ortalama tasarruf oranı %13 olup, bu oran yaklaşık %30 olan Asya ülkelerinin çok gerisindedir (Gürsoy & Diyarbakırlıoğlu, 2015). İç tasarrufların kalkınma için gerekli olacak seviyelere çıkarılamaması, bir yandan yatırımların azalmasına neden olurken, diğer yandan cari açık sorununun giderek daha da derinleştirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, kendi ülkelerine olan DYY oranını artırmaya odaklanmış ve sermaye/yurt içi tasarruf yetersizliği dolayısıyla ortaya çıkan yatırımın düşük seviyesini yükseltmek istemişlerdir. Artan eşitsizlik, yoksulluk ve işsizlik seviyeleri karşısında, istenilen düzeye erişemeyen ekonomik büyüme, Güney Afrika'yı da benzer bir politikaya sevk etmiştir (Busiswa & Wyk., 2019).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı, yatırımın yapıldığı ülke için öncelikle cari açığın azalmasına, sonrasında da kalkınma için önem teşkil eden farklı makro ekonomik göstergelere (işsizlik, doğal kaynakların kullanımı, teknoloji ve bilgi aktarımı, büyüme) de olumlu etki eden bir göstergedir. Bu kapsamda, Türkiye coğrafi özellikleri ve dış politikasındaki etkin ilişki ağı nedeniyle Güney Afrika'ya göre daha fazla yatırımı çekmiş görünmektedir. Akoto, Güney Afrika'da DYY, GSYİH ve ihracat arasındaki nedensel ilişkinin varlığı üzerine yaptığı çalışmada, uzun vadede DYY'nin ihracatı artırmada bir etkisi olduğunu bulmuştur. Ayrıca, kısa vadede ihracat ve GSYİH arasında nedensel bir ilişki olduğunu belirlemiştir (Akoto, 2016).

Grafik 6: Türkiye ve G. Afrika'nın Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarlarının Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Verileri

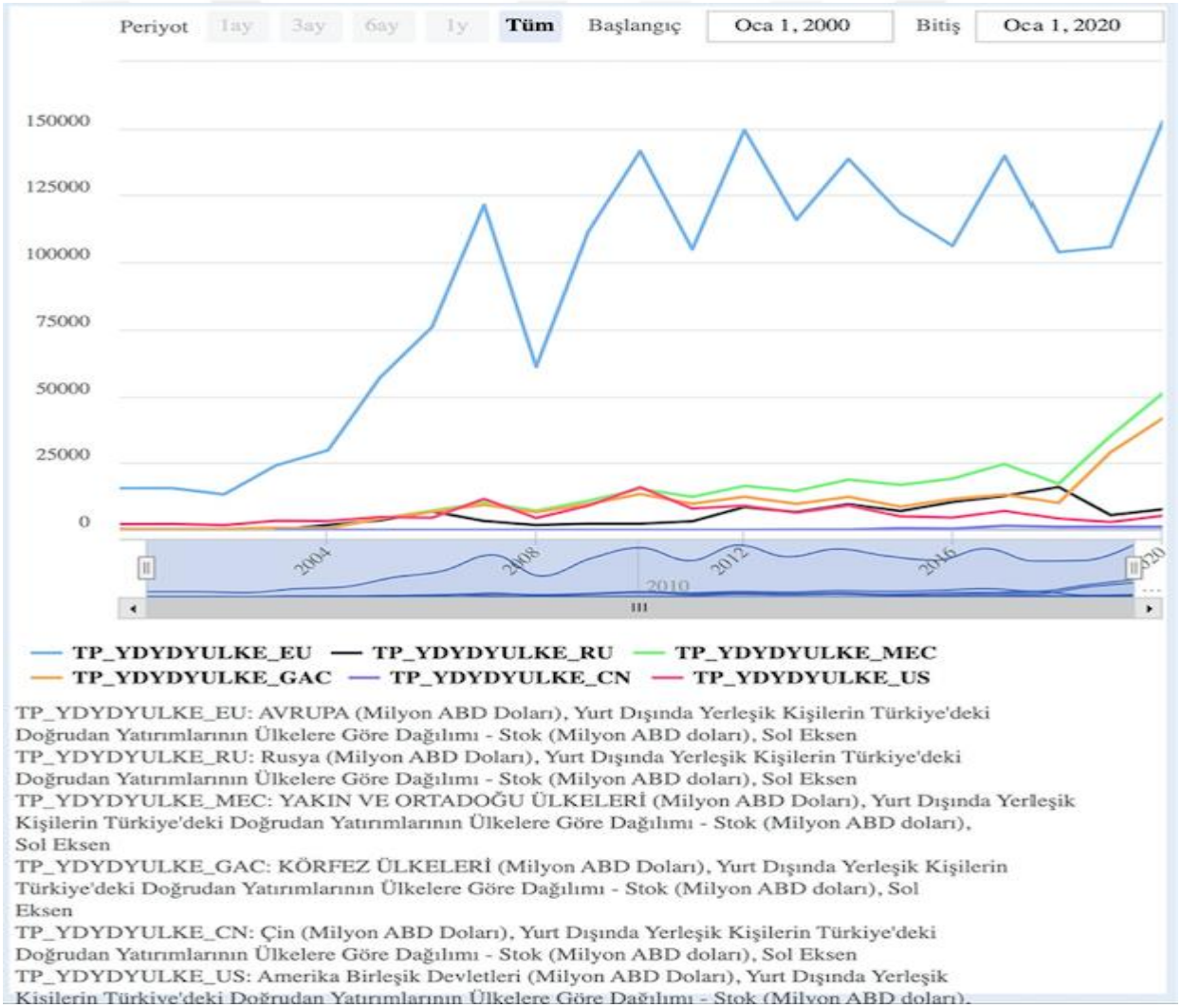
Türkiye'nin DYY oranları bakımından olumlu etkileyen coğrafi konumu, askeri harcamalarının daha yüksek olması yönünden de olumsuz etkilemektedir. Son yıllarda özellikle IŞID İslami terör örgütün ve PKK'nın ülke içi ve dışı aktif olarak terör eylemlerini sıklaştırmasının bir sonucu olarak Türkiye'nin askeri harcamaları Güney Afrika'ya göre önemli miktarda yüksektir.

Güney Afrika, kısa vadede yeni kurulan yerli işletmeler üzerindeki regülasyonlarda esneterek ülkede yatırım yapmayı kolaylaştırıcı düzenlemeleri hazırlaması ve kilit sektörlerdeki büyük kurumsal oyuncuların değer zincirine küçük işletmelerin dahil edilmesi etrafında yerli üretim politikasına geçmesi gerekmektedir. Uzun vadede ise girişimciği teşvik etmek amacıyla eğitim programlarına destek sağlamalı ve sektörel anlamda DYY'yi teşvik etmelidir. Bunun için hammadde ihracatı yerine yerli tedarik zinciri ve ülkede katma değeri teşvik eden kurumsal kuruluşlara vergi indirimleri gibi avantajlar sunmalıdır. Katma değeri yüksek sanayi kollarında faaliyet göstermeye çalışan küçük işletmeleri teknolojik yeterlilik seviyesine ulaşıncaya kadar sübvanse etmelidir (Busiswa & Wyk., 2019).

Türkiye'de de DYY ile GSMH arasında doğrudan bir nedensellik bağı olup olmadığını araştıran çok sayıda makale bulunmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren açık ekonomi politikalarının benimsenmesi ile birlikte, yabancı sermayeyi teşvik edici bir dizi karar alınmıştır. Buna ragmen ülke içinde halen aile şirketlerinin varlığının fazla olması, makro düzeyde belirsizliklerin devam etmesi (enflasyon, maliyetlerin yüksek olması vb.) hukuki alt yapının tam olarak yabancıları koruyucu nitelikte

oluşturulmamış olması gibi nedenlerle (Karagöz, 2007) DYY istenilen düzeye erişememiştir. Diğer taraftan, özellikle 2000'li yıllarda serbest ekonomiye geçişle birlikte uluslararası serbest piyasa ekonomisine entegrasyon çalışmalarını sürdürdüğü AB çerçevesinde gerçekleştirdiği ekonomik reform paketleri ile UPF ve DB'nin de yardımları ile DYY çekebileceğini düşünmüş ve bu konuda başarı kaydedilmiştir.

Diğer taraftan, aşağıdaki Şekil-12'den de görüleceği üzere, 2000'li yıllarla birlikte Türkiye AB'nin DYY'sini yine en yüksek düzeyde kabul ederken, diğer bölgelerin bu bağlamda etkinliğini artırmıştır. Özellikle 2018 den itibaren Yakın ve Ortadoğu ile Körfez ülkelerinin toplam DYY hacmindeki payı giderek artmıştır. Şüphesiz ki bu konuda yapılan ikili müzakerelerin ve işbirliği görüşmelerinin katkısı büyüktür.

Şekil 12:Türkiye'nin Bölgelere Göre Doğrudan Yabancı Yatırım Dağılımı
Kaynak: TCMB Ödemeler Dengesi İstatistikleri Data setinden üretilmiştir.

6.3. Kalkınma-Ekonomi- Teknoloji ve Inovasyon

Kurumsalcı bakış, girişimcilik ve ekonomik kalkınmanın en önemli araçları olarak invasyon ve koordinasyonun örgütsel ve teknolojik boyutlarıyla ilgili olduğunun altını çizmektedir (Ebner & Backhaus (Ede.), 2005). Bilim ve teknoloji politikaları stratejik olarak bir ülkenin uzun vadeli planlarında önemli etkiye sahip olması gereken politikalardır. Türkcan'a göre

> "Bilim ve teknoloji sistemlerinin içsel ve dışsal dinamiklerini, toplumdaki diğer sistemler etkileşimlerini araştırarak, buradan bilimsel-toplumsal-siyasi çözümlemelere giderek, gerekirse (ve mümkünse) çeşitli amaçlarla politikalar üretme ve bu tür politikaları anlamaya yönelik 'disiplinlerarası akademik bir araştırma' ve aynı zamanda 'politikalar tasarımı ve formülasyonu' alanıdır." (Türkcan, 2009)

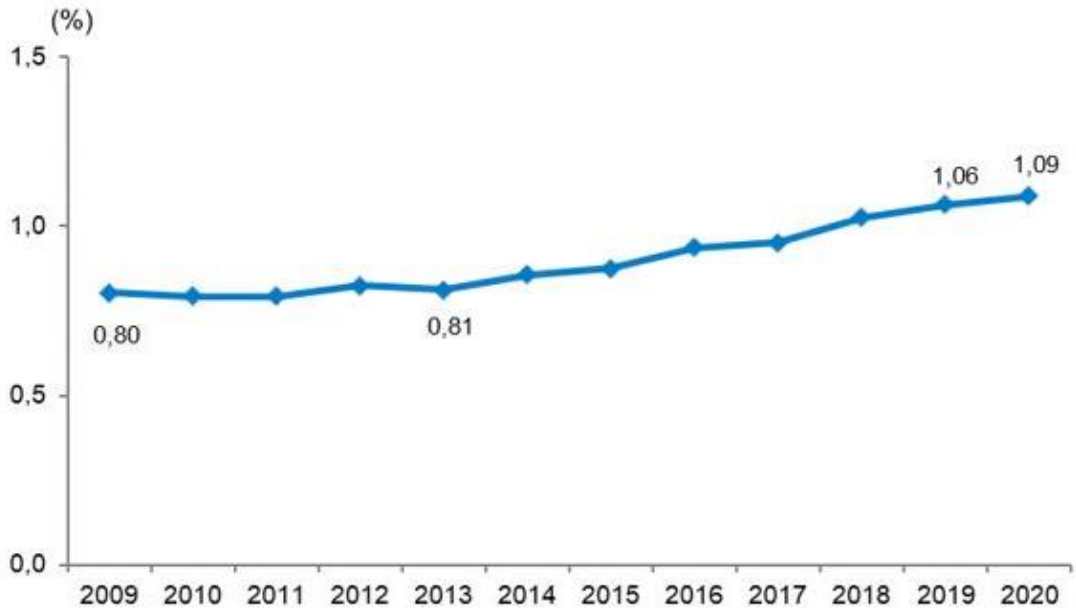
TÜBİTAK, dünya'da bu alanda gelişen ülkelerin bilgi birikimden yararlanmaya çalıştığını ve ülkenin 2023 vizyonunun bu çerçevede oluşturulmaya çalışıldığını teyit etmektedir.

> "Dünyada ekonomik ve sosyal anlamda gelişmiş ülkelerin tümü (ABD, Japonya, AB üyesi birçok ülke) uzun dönemli toplumsal, ekonomik ve siyasi hedefleri ile uyumlu bir bilim ve teknoloji vizyonu geliştirmişlerdir ve bu vizyonu güncellerken teknoloji öngörüsü çalışmalarını etkin bir araç olarak kullanmaktadırlar." (TÜBİTAK, 2021)

Ayrıca yine TÜBİTAK 2023 vizyonuna göre, ekonomik kalkınmanın uzun vadede en önemli itici gücünün bilim ve teknoloji olduğunun ve burada edinilen tecrübe ve birikimin ekonomik kalkınmaya doğrudan etkisinin olacağının kabul edildiği aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır.

> "Bilim ve teknoloji uzun dönemli ekonomik ve toplumsal gelişmenin en önemli unsurlarından birisi, bilim ve teknoloji politikaları ise bu gelişimin hızını ve yönünü etkilemenin bir aracıdır." (TÜBİTAK, 2021)

Vizyon 2023'ün ana temasının "…teknolojik gelişmeleri toplumsal ve ekonomik faydaya dönüştürme yeteneği kazanmış bir "refah toplumu" (TÜBİTAK, 2021) yaratmak olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan, ülke içinde kamuoyu nezdinde de tüm siyasi partiler oluşturulmaya çalışılan ulusal bağımsızlığı ve saygınlığı artırıcı etkisi kaçınılmaz olan bu teknoloji politikalarına destek vermişlerdir. Bu politikaları uygulamada kilit olarak görülen TÜBİTAK vb. kurumlara AKP'nin uygun gördüğü politikayı izlemesi sağlandığından AR-GE çalışmalarında sektörel odağın olmadığı kaynak tahsisinin yatay olarak tasarlandığı politikalar teşvik edilmiştir (Karaoğuz, 2018).

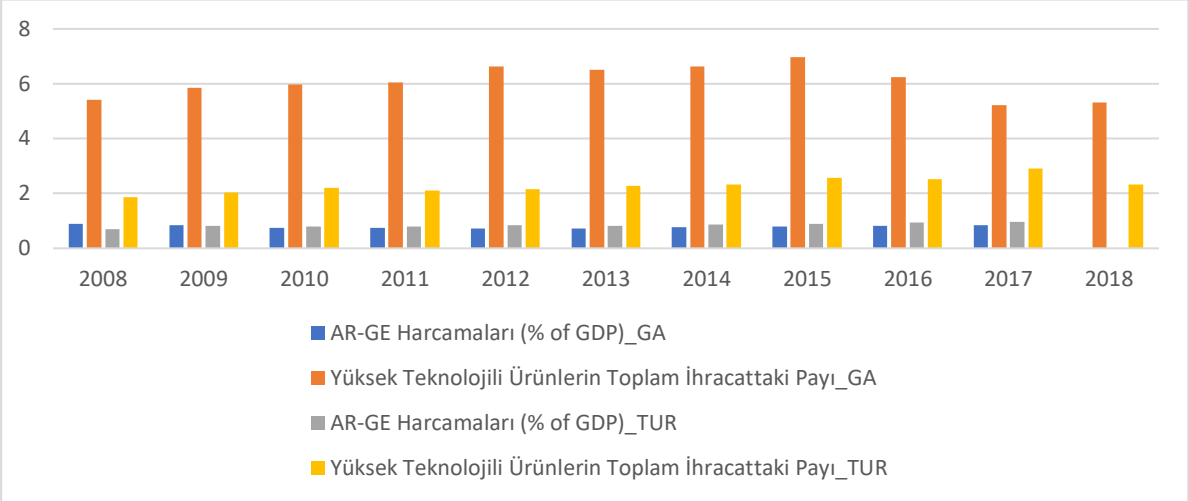
Grafik 6: Türkiye'nin 2009-2020 Yılları Arasındaki Ar-Ge Harcamasının GSYİH İçindeki Payı

Kaynak: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2020-37439 (28 Temmuz 2021)

Bu nedenlerledir ki, Türkiye'de AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı giderek artmasına rağmen yine de yüksek teknoloji üretip satabilen bir ülke durumuna halen gelinememiştir. Bu konuda diğer büyük eksiklik ise nitelikli işgücünün ve sermayenin bulunmaması olarak ifade edilebilecektir. Türkiye'nin kalkınmacı devlet statüsüne geçişi, farklı politika alanlarının birbiri ile koordinasyon içinde olmasını da kapsayıcı daha geniş bir endüstriyel teknolojik strateji gerektirmektedir. Bu amaçla kamu kuruluşlarının kurumsal yeteneklerini ve reel sektörle olan iletişimlerini geliştirmeleri gerekmektedir (Yağcı, 2017). Bu sağlanmadığı sürece, söylemsel düzemde kalan ifadelerin uygulama karşılıkları gerçekleşememektedir. Benzer şekilde, Güney Afrika'da da ülkenin bilgi ekonomisine dönüştürülmesi ve kalkınmanın bu yolla sağlanabilmesi amacıyla inovasyonun desteklendiği görülmektedir. Uluslararası alanda ortaya çıkan fırsatların değerlendirilmesi aşamasında inovasyon alanında çeşitlendirilmesi, teknoloji transferi faaliyetlerinin nasıl olması gerektiği konularında Güney Afrika'da kurumlar arasında bir koordinasyon eksikliği bulunmaktadır.

Teknoloji transferinin ölçümlenmesi amacıyla oluşturulan kriterlerden sadece yeni patent başvurularına odaklanmak ya da ticarette bu katma değerli ürünlerin hacimsel olarak oranlarını incelemek yeterli değildir. Değerlendirmeler yapılırken diğer taraftan, transfer edilen ya da üretilen yeni teknolojinin iş olanakları yaratma; erişilebilir teknoloji tabanlı ürün ve hizmetlere dönüşme, gelir seviyesini artırma ve yoksulluğun azaltılma ve sosyal yönleri ile birlikte değerlendirilerek kısa vadeli etkilerinden ziyade uzun vadeli faydalarına odaklanılması gerekmektedir (Alessandrini, Klose, & Pepper, 2013).

Tüm bu nedenlerle, Türkiye ve Güney Afrika birlikte değerlendirildiğinde, uzun vadeli fayda analizlerinin eksikliğinden kaynaklı olarak AR-GE harcamalarının GDP içerisindeki payı ile benzer şekilde ihracatta bu kapsamda ihraç edilebilen ürün oranları da sabit kalmaya devam etmektedir.

Grafik 7: Türkiye ve G. Afrika'nın AR-GE ve Yüksek Teknolojili Ürün İhracatı Karşılaştırması

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Verileri

Yukarıda yer alan Grafik-8'den de görüldüğü üzere, söz konusu iki ülkenin 2008-2018 yılları arasındaki AR-GE harcamaları genel seyir itibarıyla aynı görünmesine rağmen, Güney Afrika'nın ihracatındaki yüksek teknolojili ürün miktarının daha çok olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeninin Güney Afrika'nın özellikle doğal kaynak olarak bol miktarda sahip olduğu altına dayalı altın maden işletmeleri derin katman madencilik teknolojisi ürünleri ihraç etmesinden kaynaklandığı bilinmektedir (DEİK, 2020). Dünya'da bilişim ve teknolojik yoğun ürünlere olan talebin giderek yükseldiği göz önüne alındığında, Türkiye'nin uzun vadede kalkınmacı dış politikalarını özellikle katma değer yaratacak ürünlere odaklı olarak yürütmesi gerekmektedir.

6.4. Kalkınma-Ekonomi- Doğal Kaynaklar

Güney Afrika için doğal kaynakların etkin yönetimi bölgede uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla önemlidir. Diğer taraftan, bölgede bulunan doğal kaynakların yönetimi; insan nüfusunun artmasından, yoksulluktan, kaynakların adaletsiz dağılımından ve olumsuz diğer makroekonomik değişiklikler nedeniyle küresel düzeyde oluşturulmaya çalışılmıştır. Afrika kıtasının çoğu bölgesinde olduğu gibi, Güney Afrika'da da tarımsal üretim potansiyeli, hakim biyofiziksel koşullar (doğal faktörler), insan kaynakları ve ekonomik çevre ve altyapı tarafından belirlenir. Yağış

miktarı ve dağılımı ile kaliteli toprakların mevcudiyeti, tarımsal üretimi etkileyen başlıca doğal faktörlerdir (Abalu & Hassan, 1998).

Diğer taraftan, kıtanın doğası gereği; bir ülkedeki faaliyetlerin genellikle komşu ülkeler üzerinde doğrudan etkileri oluştuğundan ve giderek artan kaynak kıtlığının da tetiklemesi ile bölgedeki doğal kaynakların yönetiminde bölgesel çapta bir işbirliği ihtiyacı doğmuştur. Özellikle yaban hayatı ve diğer kaynaklara dayalı turizm ve tarımsal üretime dayalı endüstri önemli olarak kabul edilmektedir. 2000'li yıllardan sonra artan küreselleşme ve bölgesel ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirmeye yönelik artan çabalar, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör katılımcıları tarafından ile snırlararası ek bir toplumsal doğal kaynak yönetimi hareketinin oluşmasına neden olmuştur. Güney Afrika, ekonomik büyüklüğü ve gelişmiş düzeyi ile bölgesel anlamda, Afrika'nın diğer ülkelerinden üretimi karşılığında ağırlıklı olarak doğal kaynak ürünlerini almaktadır (Holden, 1996). Bu anlamda bakıldığında Güney Afrika'nın bölgesel ekonomik ilişkileri kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

Uluslararası alandan bakıldığında ise Güney Afrika çeşitli mineraller açısından zengindir. Ülke, elmas ve altının yanı sıra demir cevheri, platin, manganez, krom, bakır, uranyum, gümüş, berilyum ve titanyum rezervleri bakımından da zengindir. Son yıllarda imalat sanayi ve madencilikten daha fazla insanı istihdam etmiş ve daha fazla GSYİH üretmiş ve bu nedenle madencilik sektörü, madencilik merkezli holding şirketleri diğer ekonomik faaliyetlere yatırım yaptığı için Güney Afrika ekonomisinin çekirdeğini oluşturmaya devam etmiştir. Altın üretimi alanında Güney Afrika dünyanın halen en büyük rezervlerine sahip üreticisidir. Buna rağmen altın fiyatları 1970'li yılların başındaki seviyeye gelmediğinden birçok rafineri kârsız hale geldiği için kapatılmak durumunda kalmıştır. Elmas alanında ise tarihsel olarak Kimberley çevresinde yoğunlaşan madencilik faaliyetleri şimdi ülkenin çeşitli yerlerinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Dünyanın en büyükleri arasında yer alan Güney Afrika elmas endüstrisi, büyük ölçüde De Beers Consolidated Mines şirketi tarafından kontrol edilmektedir.

Türkiye de benzer şekilde doğal kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Diğer taraftan jeopolitik konumu gereğince birçok enerji geçiş noktasına köprü görevi yapmaktadır. 2014 yılında TCMB tarafından onaylanan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) (TANAP, 2021)) kapsamında Azerbaycan'a ait doğal gazın Türkiye ve Avrupa'ya taşınabilmesi amacıyla kurulacak doğal gaz boru hattı için gerekli altyapının oluşturulması amaçlanmıştır.

Diğer taraftan, Mersin/Akkuyu ve Sinop nükleer güç santralleri ile Türkiye doğal kaynaklarını çeşitlendirmesi yoluyla enerjide dışa bağımlılıktan kaynaklanan ekonomik ve siyasi riskleri azaltmaya yönelik adımlar atmaya çalışmaktadır. Rusya ile yapılan ortak projelerin yanısıra Doğu Akdeniz'de buluan yeni doğal gaz rezervlerinin ilgili Avrupa ülkelerine aktarımı konusunda da yine Türkiye coğrafyasının avantajlı etkisinden faylanması beklenmektedir (AA Haber, 2021). Sadece doğal

kaynakların transferi konusundaki faydaya odaklanmanın yanında aynı zamanda Türkiye, doğal kaynak üreticisi konumuna da gelmek için de sondaj gemileri aracılığı ile özellikle Karadenizde olmak üzere çalışmalar yürütmektedir (BBC News Türkçe, 2021).

6.5. Kalkınma-Sosyal- Sivil Toplum

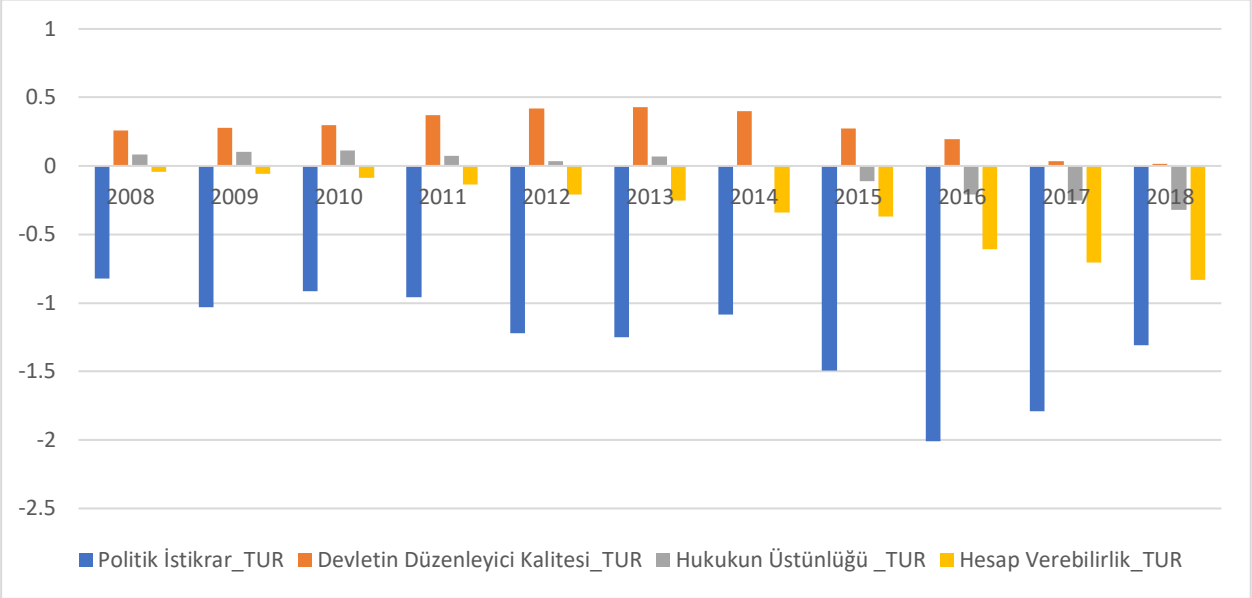
Kalkınmacı devlet yaklaşımından hareketle devletin etkin bir kalkınmacı dış politika uygulayabilmesi için sivil toplum ve akademik dünya ile aynı ortak paydada buluşması oluşturacağı meşruiyet açısından önemlidir. Bu bağlamda bakıldığında ortak kalkınma hedefleri doğrultusunda hareket edilmesi kamuoyu nezdinde inanç oluşmasına ve yürütülecek politikalara yönelik olarak topyekün bir seferberlik haline geçilmesine zemin hazırlamaktadır.

Toplumsal bağlamda oluşan kalkınmacı devlet meşruiyet algısı, devlete güven ve uygulamaya çalışacağı tüm politikaların istikrarlı hale gelmesine neden olacaktır. Bu kapsamda bakıldığında, Türkiye'de güçlü bir sivil toplum vurgusu olmasına rağmen ve iktidar partisi söylemleri içerisinde çeşitli alanlarda faaliyet halinde bulunan sivil toplum kuruluşları ile yakın işbirliği içerisinde olunacağına dair söylemler yaygınlaştırılmasına rağmen toplum içindeki tarihsel kökenlerden gelen etnik, dini ya da sosyo-ekonomik sınıflar etrafında hareket eden gruplar arasında etkin bir işbirliği kurulduğundan söz edilememektedir.

AKP Sivil Toplum ve Halkla İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Harun Karacan, "Cumhurbaşkanı ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2002 yılından beri yaptığı çalışmalarla ilgili sivil toplum örgütleriyle sık sık irtibat kuracaklarını, diyalog kapılarının açık olduğunu ve parti teşkilatlarıyla beraber sendikalar başta olmak üzere dernek ve sivil toplum örgütleriyle birim olarak daha fazla irtibata geçecekleri" (AA Haber, 2021)'ni ifade etmiştir. Bu gibi söylemlere rağmen devletin resmi bir ideolojisinin olduğunu düşünen sivil toplum kesimi kendilerini devlete karşı koruma altına almaya çalışmaktadır (Hira & Şan, 2007).

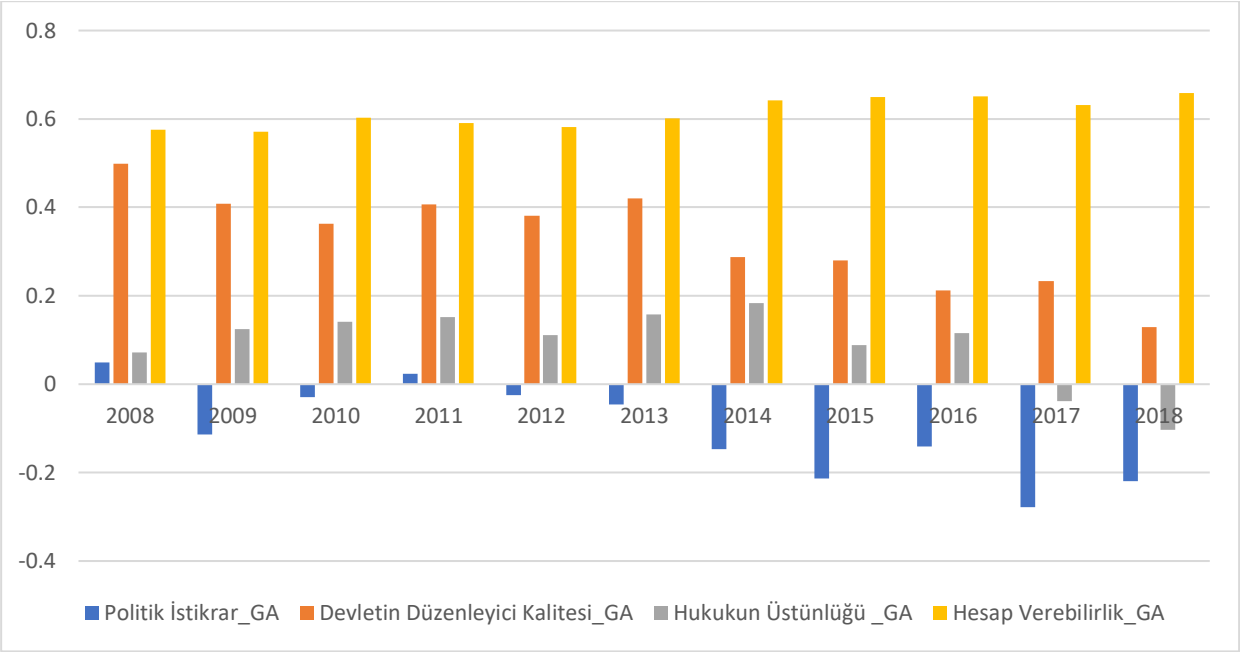
Benzer şekilde, Güney Afrika'da da tarihsel ve kültürel birikimden gelen etnik ayrıştırmacı devlet tutumu sivil toplumun gelişmesini engellemiştir. Aparteid döneminde etnik ve dinsel temelde kendini tanımlayan toplumsal yapısını demokrasiye geçişle birlikte vatandaşlık tanımına oturtulmaya çalışılmıştır (Enslin Penny, 2003). Özelikle eğitim politikaları ile desteklenen bu sürecin tüm topluma yerleşip yayınlaşması bugün bile henüz tamamlanmış değildir. Sivil toplumun gelişmemesinin diğer önemli faktörleri ise devlete olan güvenin tam olarak oluşmamasından kaynaklanmaktadır. Devletin kurumlarıyla ve tutumlarıyla şeffaf, hesap verebilir, hukukun üstünlüğünün korunduğu ve istikrarlı bir politika yürütmesi ile devlet ve sivil toplum işbirliği daha etkin olarak sağlanabilmektedir. Diğer taraftan Güney Afrika'da da görüldüğü üzere, planlaması yapılan bir nükleer santral projesini engelleyerek

büyük bir yolsuzluğu önleyen Ekonomi Bakanı Pravin Gordhan'ın görevinden alınması yakın zamanda sivil toplum kuruluşları ve sendikaların yanı sıra halkın da büyük katılımlı protestolarına neden olmuştur (Cumhuriyet, 2021).

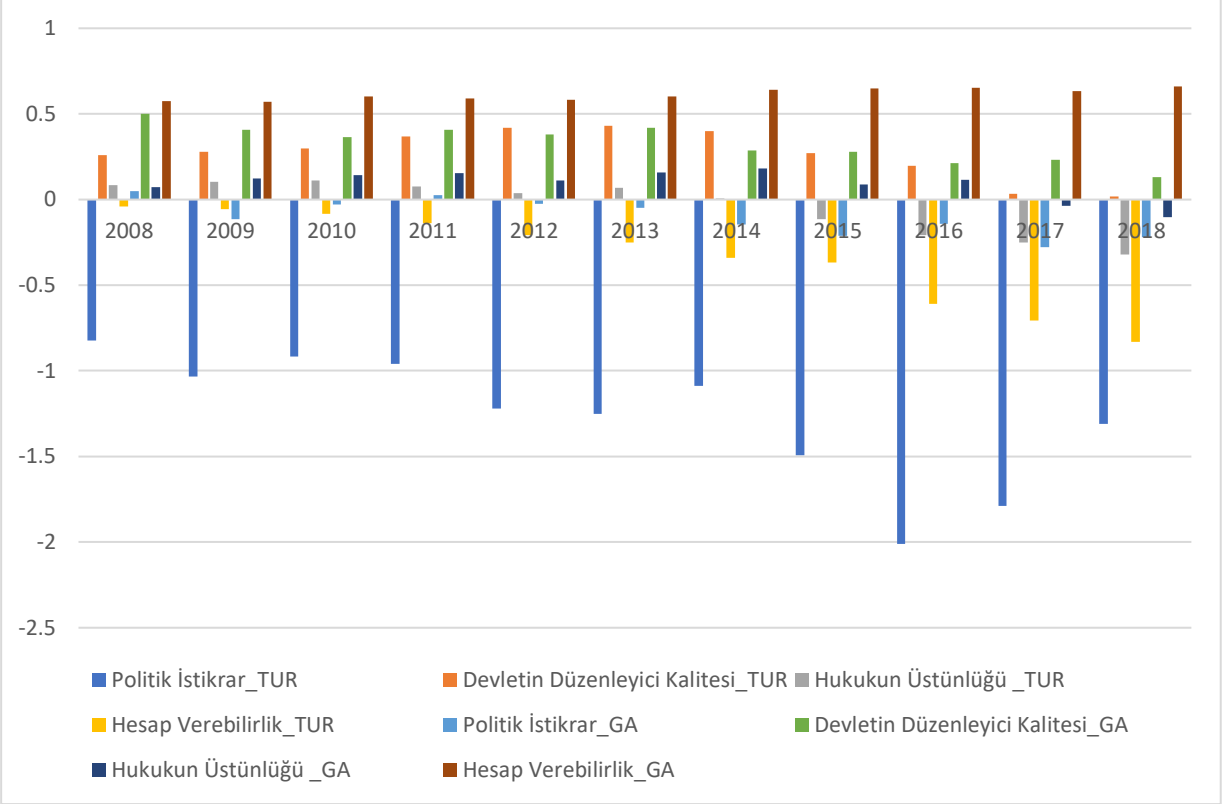
Grafik 8: Türkiye'de Sosyal Politik Göstergeler

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Verileri

Grafik 10: Güney Afrika'da Sosyal Politik Göstergeler

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Verileri

Grafik 11: Türkiye ve G. Afrika'nın Devlet-Toplum Algısı Karşılaştırması
Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Verileri

Yukarıdaki grafiklerden de görüldüğü üzere, her iki ülkenin de devlet meşruiyeti göstergeleri genel anlamda kötü olmakla birlikte, Türkiye'nin değerlerinin Güney Afrika'nınkinden daha kötü durumda olduğu görünmektedir. 2015 yılında devlet-toplum algısı göstergelerinin giderek düşmesinde toplum-devlet ilişkilerini derinden sarsan FETÖ terör eyleminin de etkisi bulunmaktadır.

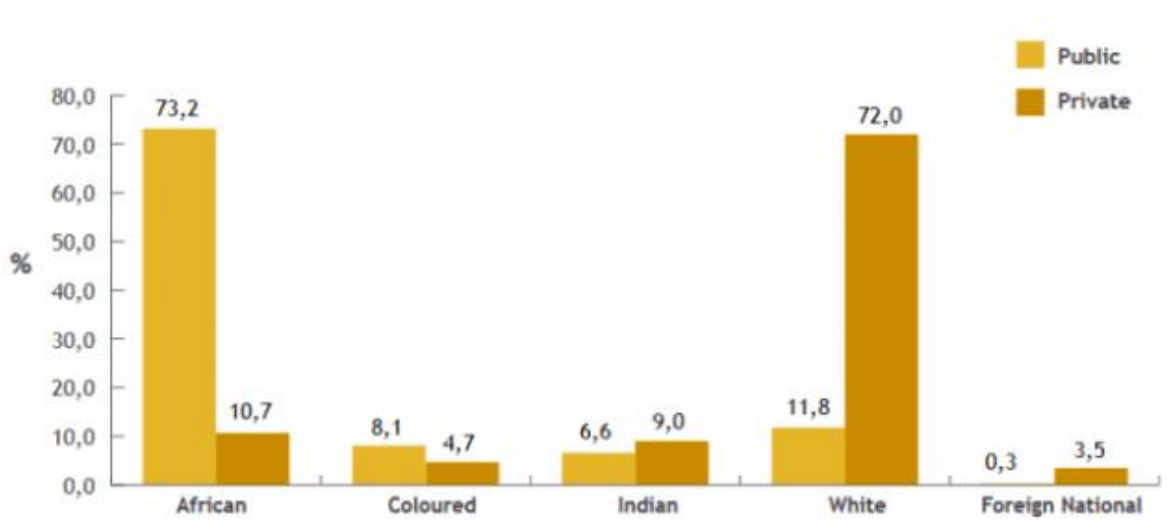
6.6. Kalkınma-Sosyal- Özel Sektör İşbirliği

1980'li yıllardan itibaren dışa açılmayla birlikte Türkiye'deki sermayedar ve özel sektör kesimleri de liberal politikalara uyum göstermeye başlamıştır. AB üyeliği yolunda atılan makroekonomi uyum programlarını takip etmiş ve AB ile giderek artan ticaret hacminden duyulan memnuniyetle 2002 yılında yine aynı çizgide politik söylemle iktidara gelen AKP'ye destek vermiştir.

TUSİAD altında Türkiye'nin özel sektör kesiminin önemli bir oranda temsil eden grup, gerek lobi faaliyetleri gerek devletin düzenlendiği işbirliği programları çerçevesinde destek vermeyi sürdürmüştür. 2002 yılından itibaren TUSİAD kendi talep ve gerekçelerini beyan ettiği raporu ile doğrudan olarak

siyasi söylemlerle de baskı unsuru oluşturmaktan kaçınmamıştır (TÜSİAD, 29). UPF'nun uyum politikalarını bir anda önce geliştirme, özelleştirmeler ve vergi sistemi de dahil olmak üzere, seçim sonrası ekonomik programdan beklentilerini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, iktidar değişimi döneminde MUSİAD Genel Başkanı olan Ali Bayramoğlu, UPF ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde yaptığı yorumda açıkça hükümetin uyguladığı politikalara karşı olduğunu "Soruyorum sizlere Sayın Derviş ve ekonomi kurmayları, bu topluma yarayan ekonomik bir programınız var mı? Yoksa sadece elinize tutuşturulan direktifleri program diye yutturmaya mı çalışıyorsunuz?" diyerek ve "Güçlü statükonun fikri neyse, sayın Derviş'in de zikri o. Faizli sistemde statükonun devamı filmini izlemekteyiz. Borçlanma tutkusundan vazgeçmezsek, reel sektörü ikinci plana itmeye devam edersek, biz bu filmi daha çok görürüz." sözleriyle ifade etmiştir: Bayramoğlu, faizli bir sistem içerisinde borçlanarak devam edilmesinin ileride olası diğer krizlere yol açacağını ifade etmiştir (Yeni Şafak, 2021). Gelinen noktada AKP'nin ekonomi politikaları kapsamındaki yaklaşımının giderek MÜSİAD'a yaklaştığı açıkça görülmektedir. Buna karşılık, sermayenin diğer grubunu oluşturan TÜSİAD'ın kalkınma politikaları oluşturulmasına yönelik oynadığı rolün etkisi eskisine göre azalmıştır.

Güney Afrika'da ise özel sektör, liberalleşme ve uluslararası işbirliğine vurgu yaparak son on yılda bölgesel ticaret ve yatırımı yönlendirerek Doğrudan Yabancı Yatırım ve bölgesel sermaye piyasalarındaki özel yatırımları ve ve altyapı gelişimini teşvik ederek ekonomiye ve topluma güçlü bir destek sağlamaya çalışmaktadır (Southern Afrıcan Developmentt Communıty, 2021). Her ne kadar özel sektörü teşvik edici adımlar atılmaya çalışılsa da toplumsal eşitlik ve sermayenin sınıfsal dolaşımı hakkında halen etnik kökene dayalı ayrımların ortadan kalkmadığı görülmektedir.

Grafik 9: Güney Afrika Özel ve Kamu Sektöründeki İş Gücünün Etnik Dağılımı
Kaynak: https://businesstech.co.za/news/business/173911/these-graphs-reveal-the-truth-about-black-and-white-management-in-south-africa/ (29 Eylül 2021)

Özellikle kamu kesiminde ve özel kesimde ırksal ayrımcılığın fiilen devam ettiği görülmektedir. Kamuda siyahilerin ağırlığı artmasına rağmen halen özel kesimde beyazlar daha hakimdir. Beyaz Güney Afrikalılar özel sektördeki pozisyonların %72'sini kapsarken; siyah Güney Afrikalılar kamu sektöründe üst düzey yönetim düzeyinde %73,2'sini kapsamaktadır. Benzer ayrımcılık kadın ve erkek iş gücü dağılımlarında da görülmektedir. Diğer taraftan, ülkenin önemli şirketlerinin sahibiyet durumlarına bakıldığında da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Örneğin Güney Afrika'nın siyahi ekonomik güçlendirme komisyonuna bildirilen rakamlara göre, 2017 yılında Johannesburg Menkul Kıymetler Borsası'ndaki şirketlerin siyahi mülkiyetinde olan kısmının halen %27 civarında kaldığı görülmüştür (BBC NEWS, 2019).

Her iki ülkede de sermayenin toplumun tamamına yayılmadığı ve belirli kesimlerce yönetildiği dikkate alınırsa kalkınma politikalarında devlet ve özel kesimin ortak paydada buluşması ve ortak hedefler kapsamında birleşilmesinin şimdilik söz konusu olmadığı düşünülmektedir.

6.7. Kalkınma-Sosyal- Kültür ve Eğitim

UPF'nun eğitimle ilgili 2019 yılındaki çalışma belgesine göre, Güney Afrika'nın uzun vadeli düşük ekonomik büyümesi kısmen zayıf eğitim sonuçlarına bağlanmıştır. Bu çalışmaya göre, Güney Afrika, temel ve yükseköğretime kayıt edilen nufüs oranı bağlamında önemli gelişmeler kaydetmiş olsa da, ülke, neredeyse tüm uluslararası ölçütlere göre eğitim başarısının kalitesinde hâlâ istenilen seviyeye taşıyamamıştır. Güney Afrika'nın eğitim bütçesinin GSYİH'nın yüzdesi olarak OECD ülkeleri ile kıyaslandığında iyi bir durumda olmasına rağmen bazı öğretmenlerin yetersiz konu bilgisi, tarih, ırk, dil, coğrafi konum ve sosyo-ekonomik durum ile ilişkili olan bir çok sorunun eğitimde düşük üretkenlik seviyesine neden olmakta ve uzun vadede bu durum kalkınmanın önündeki en önemli engellerden olan yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik gibi durumların ortaya çıkmasını hızlandırmaktadır (Internatıonal Monetary Fund, 2021).

Mamphela Ramphele'ya göre, öğretmenlerin konuya özel yeterlik sınavlarının yapılması ve yoğun öğretmen eğitimi verilmesi, öğretmenler için ücret artışlarını yetkinlik/yeterlilik ile ilişkilendirmesi, fiziksel olarak uygun öğrenme ortamlarının sağlanması, kütüphanelerin yaygınlaştırılması ve okullarda daha iyi teknolojik altyapının oluşturulması alınacak bir dizi geliştirmelerden birkaçını oluşturmaktadır (you, 2021). Türkiye'de ise eski ve yeni eğitim metodolojilerinin hangisinin uygun olduğuna ilişkin incelemeler halen oturmuş değildir. Hem öğretim methodları hem de eğitimin içeriğine ilişkin çeşitlli çalışmalar vardır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaya koyduğu Vizyon 2023 Belgesinde insani kalkınma vurgusu içerisinde eğitimin önemine sıkça vurgu yapılmasına rağmen gerek fırsat eşitliği gerekse de teknolojik açılım ve öğretmenlerin özlük hakları konusunda halen ortak bir uygulama oluşturulamamıştır (MEB, 2021).

6.8. Dış Politika- Diplomatik- Küresel Yönetişime Katkı

Güney Afrika, küresel yönetişime katkı konusunda iyi bir motivasyona sahiptir. Hem geçmişten gelen küresel düzeyde çatışmacı bölgede bulunma hem de demokratik değerlere sahip olmama algısını yıkmak hem de gelişmekte olan ülkelerin küresel alandaki etkisinin artırılması kanalıyla kalkınmalarına destek sağlamak bu motivasyonun en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Örneğin Güney Afrika BRICS'in bir üyesidir ve BRICS bünyesinde kalkınmasına yönelik olarak farklı faaliyet alanları geliştirebilmektedir. Bunun nedeni BRICS kapsamında gelişmekte olan ülkelerin sektörel donanımlarına ve ekonomik ihtiyaçlarına daha uygun teknolojiler geliştirmesi mümkündür. Örneğin, Brezilya'daki Savannah arazilerini tarımsal kullanım için dönüştüren teknoloji aslında bir nevi Afrika'ya da uygun olacaktır. Benzer şekilde Hindistan'da ilaç üretim ve Çin'de madencilik ve demiryolları üretimine uygun teknolojik gelişmelerin birliğin diğer ülkeleri için uygun teknolojiler olarak uyarlanmaya çalışılabilecektir. BRICS aynı zamanda birliğe üye olan ülkelerin kalkınmaları için de potansiyel bir finansman kaynağıdır. Çin ve Hindistan'dan gelen yardımın Afrika'nın ekonomik kalkınması üzerindeki etkileri doğrudan ölçümlenebilir olarak belirli olmasa da özellikle Afrika'daki dış yardım programları için bu oluşum bir başlangıç oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım rakamları açısından sınırlı bir katkısı bulunduğu görülse de; bu katkının birlik dışında ülkelerin bireysel olarak sahip olamayacağı şekilde ve sanayileşmiş ülkelerdeki büyük uluslararası firmalar ile benzer olduğu görülmektedir (Duggan, Hooijmaaijers, Rewizorski, Arapova. 2022). Güney Afrika, 2018 yılında BRICS'in dönüşümlü Başkanlığını üstlendi ve aynı yıl Johannesburg'da düzenlenen "10. 4. Sanayi Devrimi" toplantısına ev sahipliği yapmıştır.

Diğer taraftan, Güney ülkeleri içerisinde küresel yönetişime katkı bağlamında oluşturulmuş önemli bir devletler iletişim ağı olarak Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika Diyalog Forumu'nun katıldığı IBSA (Hindistan-Brezilya-Güney Afrika) örnek olarak verilebilecektir. 2003 yılının Haziran ayında IBSA ittifakının kurulması, uluslararası ilişkilerde üç ülkeyi ortak bir amaçla bir araya getiren yeni bir dinamik yaratmıştır. IBSA Diyalog Forumu altında, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika olmak üzere, üç farklı kıtadan üç büyük ülke olarak çoğulcu, çok kültürlü ve çok ırklı toplumu kapsayıcı, sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik olarak ve Güney-Güney gibi düşünen ülkelerden oluşan bir grup olarak ortaya çıkmıştır.

IBSA altında bu üç ülke:

- Güney Afrika gibi Güney ülkelerindeki yoksulluğu ve açlığı hafifletmek için;

- Küresel güneydeki ilgili ülkelerde tekrarlanabilir ve ölçeklenebilir projelerin yürütülmesini kolaylaştırarak yoksulluk ve açlığa karşı mücadelede en iyi uygulamaları geliştirmek;

- Güney-Güney işbirliği gündemine öncülük etmek ve örnek olmak;

- Kalkınma için yeni ortaklıklar kurmak (Drihtiias, 2021).

temel amaçları çerçevesinde birleşmiştir.

IBSA Forumu, dünyanın üç büyük gelişmekte olan pazarı arasında stratejik ortaklıklar kurmayı ümit eden ve ana hedefleri ekonomik odaklı olan bir projedir. IBSA'nın ilk amacı, Doha Turları içindeki oturumlarda bu üç ülke arasında ortak ve uyumlu bir ses ortaya koyabilmek ve BM Güvenlik Konseyi müzakerelerinde de benzer şekilde güçlü ülkelerin üzerinde ortak tutumda kalarak baskı yaratabilecek bir ittifak yaratmaktır (Lay, 2006). IBSA'nın küresel ticarete ve DTÖ'ye karşı genel tutumu, üç ülkenin de ekonomilerini yabancı yatırımcılar için mümkün olduğu kadar çekici hale getirmeye çalışırken aynı zamanda küresel düzeyde ortaya çıkan bazı eşitsizliklere dikkat çekmeye yönelik katı bir tutuma dayanmaktadır. Güney ülkeleri içerisinde az sayıda DTÖ üyesi, karmaşık ticaret müzakerelerine girmek için kapasiteye ve aslında pazarlık gücüne sahip olduğundan, IBSA'nın birlik olarak bu müzakereleri yürütebilme kapasitesine sahip olması birliği önemli hale getirmiştir.

Güney Afrika, Birleşmiş Milletler kapsamında da aktif faaliyetlerde bulunmaktadır. 2007-2008 ve 2011-2012 yılları arasında Güney Afrika Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde geçici üye olarak yer almıştır. Güney Afrika, BMGK'daki görev süresi boyunca geçici üyeliğini eski Başkan Nelson Mandela'nın mirasına ve onun barışa olan bağlılığına adamış ve nihai amacı tarafları sürdürülebilir barış, ulusal birlik ve uzlaşıya ulaşmak için desteklemek amacıyla diplomasi, arabuluculuk, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, çatışma çözümü ve kapsayıcı diyalog ve müzakereler yoluyla barışın inşası konularındaki deneyimlerini kullanmıştır (Republic of South Africa, 2021). 120 üyeden oluşan Bağlantısız Hareketi kapsamında küresel konularda gelişmekte olan ülkelerin önemli bir lobi grubu şeklinde hareket eden birliğe üye olan Güney Afrika, 1994 yılında harekete resmen katılmış ve o zamandan beri hareketin müzakerelerinde ve toplantılarında önemli rol oynamaktadır.

2021 yılı Kasım ayından itibaren Covid virüsünün en tehlikeli varyansı olarak bu virüsün dünyaya hızla Güney Afrika'dan yayıldığı haberleri (The Economist, 2021) sonrasında sağlık sistemi inceleme altına alınan ülkenin gereki tedbirleri almazsa bu durumun kalkınmasına doğrudan olumsuz etkisi olacağı kesindir. Bu durumda uluslararası sağlık tehditine ilişkin algının bir anda önce somut tedbirlerle dünya kamuoyuna gösterilmesi küresel düzeyde oluşturulan işbirliklerinin olumlu etkilerini daha kısa sürede görülmesine neden olacaktır.

Türkiye'nin küresel yönetişime katılım performansı hakkında değerlendirmeye tabi tutulabilecek örgütler arasında BM Kalkınma Ajansı (UNDP), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), BM Eğitim, Bilim ve Kütür Örgütü (UNESCO), BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC), BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Kuruluşu (UNWOMEN), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi kurum, fon ve programlar gelmektedir.

Tablo 18
Türkiye'nin Katılım Sağladığı Uluslararası Kuruluşlar

Afrika Birliği (AfB)
AGİT
Akdeniz için Birlik (AiB)
Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ)
Arap Devletleri Ligi (AL)
Asya'da İş Birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK)
Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği Forumu (APEC)
Asya İş Birliği Diyaloğu (AİD)
Avrupa Hava Seyrüsefer Emniyeti Teşkilatı (EUROCONTROL)
AVRUPA KONSEYİ
Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)
Baltık Denizi Devletleri Konseyi (CBSS)
Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu - (Economic Community of West African States-ECOWAS)
Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye
Birleşmiş Milletler Barış Operasyonlarına Yaklaşımımız Ve Katkılarımız
Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)
Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)
Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)
Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT)
Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP)
Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)
Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)
Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO)
Bölgesel İş Birliği Konseyi (BİK)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin uyguladığı mevcut politikalar değerlendirildiğinde, jeostratejik konumunun hem kültürlerarası hem de ekonomik merkezlere göre durumu dikkate alındığında küresel düzeyde daha etkili olması kaçınılmazdır (Bayar F. , 2020). Mevcut durumda uluslararası norm üreten aşağıdaki kuruluşlarla

ilişkisini devam ettiren Türkiye, bölgesel ve küresel düzeyde ekonomik ve güvenlik uluslararası işbirliğine uyum göstermektedir.

6.9. Dış Politika- Diplomatik- Uluslararası İşbirlikleri

Güney Afrika Dış İşleri Bakanlığı resmi sitelerinde, kalkınma planlarındaki hedefleri kapsamında yoksulluk, eşitsizlik ve işsizlik gibi problemleri aşabilmek için ticaret, yatırım, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerden faydalanılmasını sağlamak için Güney Afrika'nın aşağıdaki uluslararası kurum ve kuruluşlarla da yakın işbirliği içinde çalışmakta olduğu belirtilmektedir. Bu örgütler:

Dünya Ticaret Örgütü

Dünya Ekonomik Forumu.

Ekonomik Işbirliği ve Kalkınma Örgütü.

Uluslararasi Çalışma Örgütü.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü. (Republic of South Africa, 2021)

Türkiye de birçok devlet kurumu ve sivil toplum bünyesinde farklı süreçler dahilinde uluslararası işbirliklerine katılım göstermektedir. Çeşitli bakanlıklar ve TÜBİTAK, Uzay Ajansı, Kalkınma Ajansları, yerel yönetimler gibi birimler üzerinden katılım göstermektedir. Bu katılımlar ortak bir plan çerçevesinden yürütülmesinden ziyade ilgili kurumun bireysel çaba ve başvuruları ile gerçekleşmektedir.

6.10. Dış Politika- Diplomatik- Kalkınma İşbirlikleri

Ülke içinde farklı kesimler, ekonomik büyümeyi ve istihdamı geri beslemesi şartıyla, Güney Afrika'nın uluslararası ilişkilerde liderlik rolü oynamasını desteklemektedir. Güney Afrika ayrıca, düşük gelirli ülkeleri ortak bir kalkınma amacına ulaştırmak için çalışan Uluslararası Kalkınma Derneği'ne (IDA) katılan tek Afrika ülkesidir. Güney Afrika, ayrıca Afrika Kalkınma Bankası'nın Afrika Kalkınma Fonu'nun yanı sıra teknik işbirliği için İngiliz Milletler Topluluğu Fonu'na, Aşılama Fonu'na (Aşılar ve Bağışıklama için Küresel İttifak uyarınca) ve DB'nin Küresel Çevre Fonu'na (Vickers 2012, s. 541) katkıda bulunmaktadır.

Bununla birlikte, toplumsal düzeydeki yabancı bireylere karşı negatif tutumlar ve eylemler ile Güney Afrika'nın 'Afrika Gündemi'ni dış politikasının bir ayağı olarak ilerletme iddiası arasındaki amaçsal uyumsuzluk, Güney Afrika'nın kalkınma işbirliği gündemini uluslararası anlamda yönetmesini zorlaştıran bir unsur olmuştur. Benzer şekilde, Güney Afrika'nın uluslararası kalkınma işbirliğinde bir

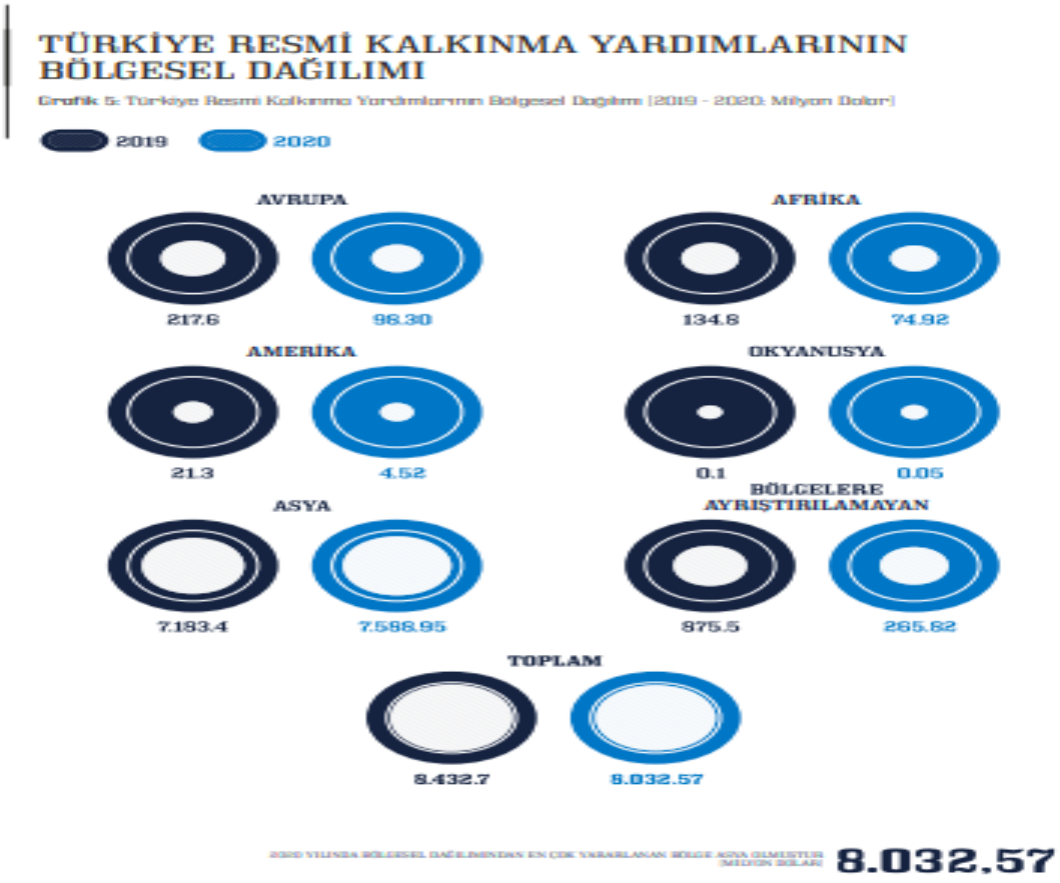
oyuncu olarak rol alabilmesi için karşıt söylemler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Güney Afrika Kalkınma Ortaklığı Ajansı yetkilileri, kalkınma yardımı programlarını ülkenin kendi ekonomik çıkarlarıyla daha stratejik şekilde uyumlu hale getirilmesi gerektiğini öne sürmüştür. İkincisi ise Dışişleri Bakanlığı'nın yapılacak kalkınma yardımlarını daha titiz değerlendirme süreçlerini oluşturmak istemesiydi. Üçüncüsü ise Afrikalı olmayan göçmenlere olan olumsuz tutumlara karşı koymak için hükümet yetkilileri tarafından uluslararası karşılıklı bağımlılığa karşı söylem geliştirilmiştir.

Diğer taraftan toplum içindeki farklı çıkar grupları (iş dünyası ve orta sınıf) liberalleşmeyi savunurken emek yoğun sektör temsilcileri, kayıt dışı sektör çalışanları, işsizler ise yeniden dağıtımı destekleme eğilimindeydi. Bu toplum içindeki sınıfsal farklılıkların dış politika boyutunda ise ortak bir amaç ile hareket edilmesinin önünde engel oluşturmuştur. Bölgesel olarak lider ülke konumuna geçebilmesi için Güney Afrika'nın çeşitli kalkınma işbirliği projelerine katılması gerekse de, ülkenin kendi içindeki derin yoksulluk ve eşitsizlikle başetmek zorunda olması ya da bir başka ifade ile kendi kalkınmasının önündeki engeller ile uğraşmak zorunda kalması uluslararası kalkınma işbirliklerine verdikleri taahhütlerin yerine getirilmesi önünde engel teşkil etmiştir. Bununla birlikte, kendi toplumsal beklentileri ile bölgesel liderlik konumundan gelen yükümlülükleriyle birleştirme noktasında ise Güney Afrika dünyayla ekonomik anlamda entegre olmak istediği temeli oluşturan sınıfsal yapı ile kendi toplumsal yapısını da birleştirmesi gerekecektir. İç ve dış dünyada gerçekleştirilmesi gereken bu sınıf uzlaşması, piyasanın serbestleştirilmesi taleplerinin, birini diğerine öncelik verme eğiliminde olan çeşitli toplumsal koalisyonların yeniden dağıtım beklentileriyle uyumlu hale getirilmesini de içermelidir.

Son olarak, Hindistan-Brezilya-Güney Afrika Forumu (IBSA), daha özel bir birim olarak ise olarak IBSA Yoksulluğun Azaltılması İnsiyatifi, kalkınma işbirliğine güçlü bir şekilde odaklanmaktadır. Üç ülkenin her biri Güney'deki kalkınma projeleri için küçük miktarlarda katkıda bulunsalar da 2010 yılında Eylül ayında UNDP'nin Milenyum Kampanyası ve Ortaklıklar Ofisi tarafından bir Binyıl Kalkınma Hedefi Ödülü'ne layık görülmüştür. IBSA Fonu, 'Güney-Güney Teknik İşbirliğinde çığır açan bir model' olarak kabul edilmiştir.

Güney Afrika'nın gelişen kalkınma işbirliği programını iki koşul şekillendirdi. Birincisi, süreci zorlamak, bölgesel liderlik kimliğini sürdürme ihtiyacıydı. Bu bağlamda üç faktör önemliydi: İktidar partisi olarak ANC'nin rolü, Dışişleri Bakanlığı'nın rolü ve Güney Afrika liderliği fikrinin ne ölçüde geniş bir halk desteğinden yararlandığı. Bununla birlikte, yerel veya ulusal çıkar kaygıları da çeşitli motivasyonları beraberinde getirdi. Bunlar, Afrika'daki diğer kalkınma işbirliği programlarıyla bir rekabet duygusu, Güney Afrika'nın kalkınma işbirliğine nasıl girdiğine ilişkin hesap verebilirlik endişeleri ve memleketinde kanıtlanmış faydalar arayan genel halkın "ruh hali"ni içeriyordu.

Diğer taraftan Türkiye, özellikle TİKA'nın aracılığıyla kalkınma yardımları kapsamında etkin bir küresel yumuşak güç politikası izlemektedir. Başta acil ve insani yardımlar olmak üzere farklı bölgelerde varlığını artırmaktadır. Türkiye'nin uluslararası alanda Güney Afrika kadar kendi yerli kalkınma planına vurgusu ve eylem planı bulunmadığı görülmektedir. Diğer ülkelerin kalkınma seviyelerini insani ve girişimci dış politika çerçevesinde ilerletirken ulusal kalkınma modeline uygun bir dış politikanın da oluşturulması bu anlamda önemlidir.

Şekil 6: Türkiye Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı
Kaynak: https://www.tika.gov.tr/upload/sayfa/TKYR_2020.pdf (30 Kasım 2021)

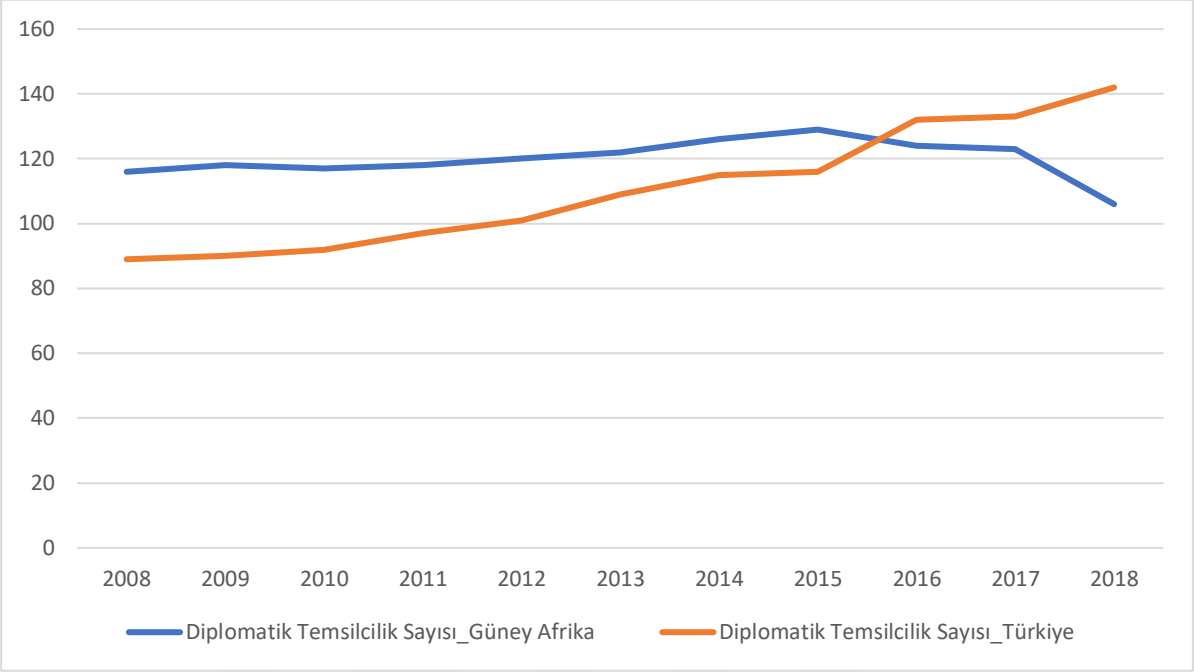
6.11. Dış Politika- Diplomatik- Yumuşak Güç

Soğuk Savaş dönemi boyunca ve 1990'lı yılların başlarında, Türkiye, iç politika bakımından siyasi anlamda ordunun etkisi altında kalmış ve süregiden koalisyon hükümetleri dönemi ile demokrasi ve insan hakları kültürünü geliştirilememesi ve ekonomik hacminin düşüklüğü, dış politika bakımından ise NATO içerisinde Batı ittifakına dayalı ve ABD yanlısı bir çizgide kendine yer bulması nedeniyle bulunduğu bölgede yumuşak güç politikası yürütebilecek bir yetkinlik kazanamamıştır.

Türkiye'nin eski Dış İşleri Bakanı ve Başbakanı Ahmet Davutoğlu "Stratejik Derinlik" kitabında Soğuk savaş dönemi boyunca Türk dış politikasını Türkiye'nin ulaşabileceği güç potansiyelinin olabileceğinden düşük gösterilerek Türkiye dışındaki güç merkezlerine endeksli, ani ve ciddi değişimlere açık, taktiksel anlamda statejik bir bütünlükten uzak, harmonik ve ritmik özelliklerden yoksun olarak değerlendirmekte ve yeni oluşturulacak dış politikanın tarihsel, kültürel ve stratejik açıdan daha derin ve çok boyutlu olarak yeniden inşa edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Davutoğlu, 2017)

Soğuk savaş sonrası ve 2000'li yıllarda ise oluşan yeni uluslararası paradigma içerisinde Türkiye daha dinamik ve bulunduğu coğrafya içinde daha aktif söz sahibi olmak isteyen bir ortaölçekli ülkeye dönüşmüştür. Bu dönüşümde rol oynayan faktörler çok çeşitli olmakla birlikte genel olarak Türkiye'nin bulunduğu bölgede laik demokratik ve Müslüman çoğunluğa sahip kendine münhasır bir ülke modeli olarak görülmesi, özellikle 11 Eylül olaylarından sonra jeopolitik anlamda Ortadoğu'da bölgesel aktör olarak öneminin artması ve ekonomik açıdan giderek büyüyen açık bir liberal piyasa ekonomisine dönüşmesi (Kirişçi, 2009) sayılabilecektir. Bu kapsamda hem yurt dışı temsilcilikleri hem de başta TİKA olmak üzere Yunus Emre Ensitütüsü, Maarif Vaktı gibi kurumlarla çokboyutlu dış politika faaliyetlerini yumuşak güş bağlamında da gerçekleştirmektedir.

Kalkınmacı dış politika faaliyetleri kapsamında, uluslararası politik ekonomik sisteme entegre olunması için önemli hale gelen karşılıklı ilişkilerin güçlendirilebilmesi amacıyla önemli bir yer teşkil eden diplomatik temsilcilikler dikkate alındığında, Türkiye'nin temsilciliklerinin 2016 yılına kadar Güney Afrika'nın üzerinde bir sayıya sahip olduğu, o tarihten sonra da giderek aradaki farkın Türkiye lehine açıldığı görülmektedir.

Grafik 10: Türkiye ve Güney Afrika Dış Temsilciliklerin Değişimi
Kaynak: Global diplomacy Index verileri (https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/) ve https://pardee.du.edu/diplometrics

6.12. Dış Politika- Diplomatik- Barış Gücü Faaliyetleri ve Arabuluculuk

Özetle, Güney Afrika, 1990'lı yılların başından itibaren uluslararası topluma yeniden kabul edilmiş ve devletlerin küresel etkileşimini yöneten yeni uluslararası rejimlerin inşasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu kapsamda, Güney Afrika'nın küresel ve bölgesel nükleer silahsızlanma ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi için bölgesel yönetişim savunuculuğunu yaptığı Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması (NPT), Afrika Nükleer Silahlardan Serbest Bölge Anlaşması (ANWFZ), Nükleer Düzenleyici Kurumlar Forumu Afrika'da (FNRBA) ve diğer ilgili nükleer silahsızlanma sözleşmelerine önemli katkıları olmuştur (Ogunnubi, 2020). Bu katkılar aslında yeni rejim değiştiren Güney Afrika'nın uluslararası topluluk tarafından meşru görülmesi amacıyla atılmış adımlar olarak ifade edilebilecektir. Güney Afrika, yapılan işbirlikleri dikkate alındığında bunu başarmış sayılabilir.

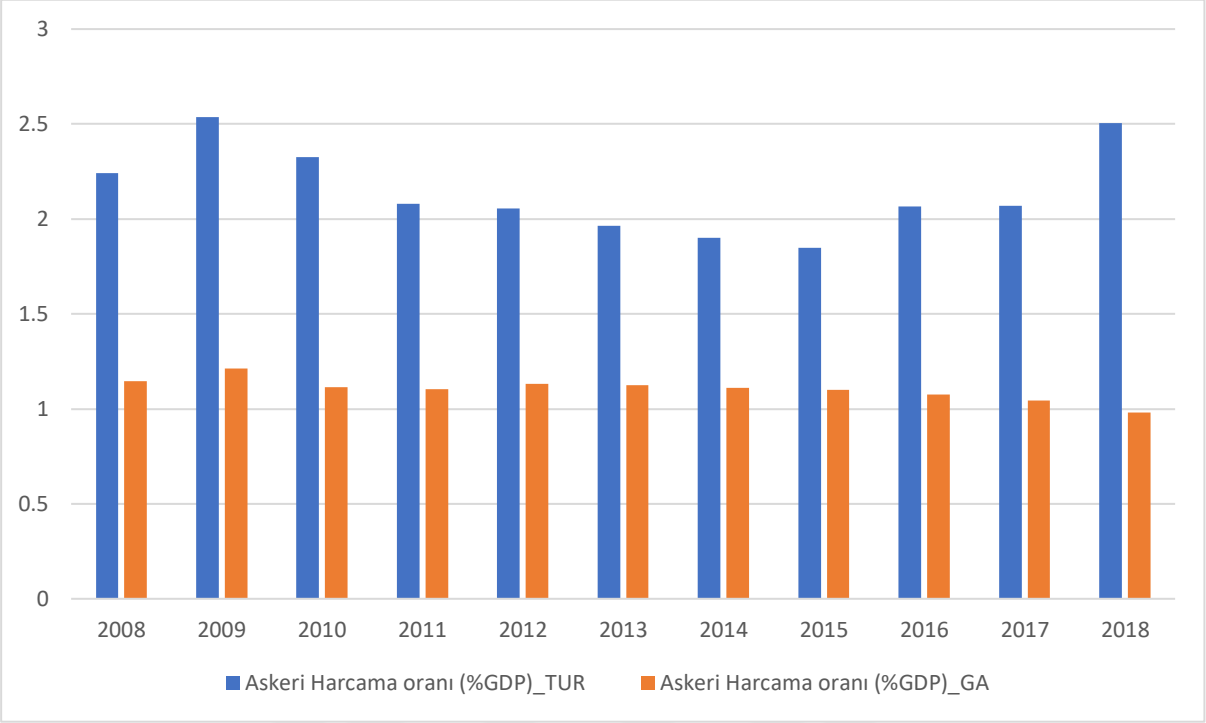
Afrika Birliği içerisinde Güney Afrika, 'barış destek operasyonları' şemsiye terimini kullanarak; küçük ölçekli gözlem ve izleme görevlerinden ayaklanmayı bastırma ve savaşla karşıtlığı kampanyalarına kadar uzanan bu alandaki faaliyetleri desteklemektedir (Williams, 2015).

6.13. Dış Politika- Diplomatik- Bölgesel ve Uluslararası Anlaşmalar

Uluslararası işbirlikleri yanında Güney Afrika aynı zamanda, bölgesel birliklerle de eşgüdüm halinde çalışmaya devam etmek istemektedir. Kıtasal anlamda bölgesel çatışmaların kendisine de olumsuz etkilerini bertaraf etmek amacıyla özellikle Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Burundi ve Güney Sudan gibi ülkelerde barışı teşvik etmenin yanı sıra, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve kalkınma konusunda da yardımcı olmaktadır. Özünde, BM ve/veya bağlı kuruluşlarında ya da G20, G77, IBSA veya BRICS gibi kuruluşlarda olması farketmeksizin Güney Afrika, her alanda Afrika Gündemini iletmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan, *Silahları Susturmak: Afrika'nın Kalkınması için Elverişli Koşullar Yaratmak* teması altında toplanan 2020 Afrika Birliği Başkanlığı'na bu anlamda destek vermektedir (African Union, 2021).

2021 yılında 3 milyar insanı ve 3,4 trilyon dolarlık ekonomiyi ilgilendiren Afrika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi anlaşması (AKSTB) Dünya Ticaret Örgütünden sonra en büyük serbest ticaret bölgesini oluşturmayı hedefleyen anlaşma yürürlüğe girmiştir (Hissein, 2020). Anlaşmayı destekleyenler, AKSTB'nın komşu ülkeler arasında ticareti artırarak kıtanın kendi değer zincirini oluşturmasını sağlayacağını vurguluyor. Dünya Bankası'nın tahminlerine göreyse, anlaşma 2035 yılına kadar on milyonlarca insanı yoksulluktan kurtarabilecektir (Bloomberg, 2021).

Benzer şekilde, Türk dış politikasında da küresel yönetişime katkının, uluslararası ve kalkınma iş birlikleri'ne katılım ve yumuşak güç diplomasisinde etkin olduğu söylenebilecektir.

Grafik 11: Türkiye ve Güney Afrika'nın Askeri Harcamalarının Karşılaştırılması
Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Verileri

Türkiye, NATO ülkesi olmasından dolayı askeri harcalmaarını Güney Afrika'dan daha fazla tutmakla birlikte, bölgesel anlamda Orta Doğu'ya yakın olmanın ve göç hareketleri ile demografik yapının bozulmasının da bu askeri gücü artırıcı diğer etmenler olduğu söylenebilecektir. Uluslararası örgütler dışında da bölgesel anlamda işbirliğini artırıcı adımların atılması gerekmektedir. Türkiye'nin, Güney-Güney ülkeleri arasındaki forumlarda daha fazla yer alması uluslararası arenada tanınırlığını artırıcı etki yapacaktır (Dal & Kurşun, 2017).

Özetle, tez kapsamında oluşturulan yeni kalkınmacı dış politika eksenlerini içeren model dikkate alındığında, söz konusu ülkelerin uyguladığı kalkınmacı dış politika uygulamaları değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda gösterilen sonuca ulaşılabilecektir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, model kapsamında oluşturulan eksenler içerisinde söz konusu iki ülkede de kalkınmacı dış politika stratejileri kapsamında bulunması gereken toplumsal uzlaşının en önemli göstergelerinden olan devlet-özel sektör işbirliği ile sivil toplum-devlet işbirliğinin bulunmadığı görülmektedir.

Bu durum sözkonusu iki ülkenin tarihsel ve kültürel geçmişinden kaynaklanan bir sorun olarak görülse de bu sorunların aşılmasına ilişkin bir politik iradenin de olmayışı her iki ülkenin etkin bir kalkınmacı dış politika yürütmesini engellemektedir. Güney Afrika devleti uluslararası saygınlığını kazanmak ve liberal sisteme entegrasyonunu sağlamak amacıyla gerekli imajını yeniden kazanmak için dış politikasında kalkınma vurgusunu yaygın olarak kullanmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye, Türkiye

sadece Batı demokrasileri ile değil etki alanını çok boyutlu olarak kurgulamasından kaynaklı olarak aynı değerler üzerinden keskin bir vurgu içinde bulunmamaktadır. Yine de buradan hareketle 2008 yılındaki finansal krizin ardından söz konusu iki ülkede de Batı Dışı normların etkilerinin yaygınlaşmasından kaynaklı olmak üzere diğer ülkelerle (Çin, Hindistan vb.) ilişkilerinin arttığı görülmektedir.

Kurgulanan kalkınmacı dış politika modeli içerisinde, aşağıdaki tabloda belirtilen eksenlerinin benzer kalkınmacı devlet tipleri tarafından uygulandığı varsayıldığında, Türkiye ve Güney Afrika devletlerinin kendi içlerinde tüm birimleri ile koordinasyonun sağlandığı ancak politikanın fikirsel kurgusunda ortak hedefe doğru yol alınmasına olan ortak inancın olmayışı kalkınmacı dış politika uygulamalarının var olmasına rağmen ülkelerin kalkınma seviyelerine olumlu etkilerinin yansımadığını göstermektedir.

Tablo 28
Türkiye ve Güney Afrika Karşılaştırma Tablosu

Kalkınmacı Dış Politika	Ana Parametreler	Alt Parametreler	Güney Afrika	Türkiye
Kalkınma	Ekonomik	Ticaret Politikaları	var	var
		Finans ve Yatırım	var	var
		Teknoloji ve İnovasyon	var	var
		Doğal Kaynaklar	var	var
	Sosyal	Sivil Toplum ve Akademi	yok	yok
		Özel Sektör İşbirliği	yok	yok
		Kültür ve Eğitim	var	var
Dış Politika	Diplomatik	Küresel Yönetişime Katkı	var	var
		Uluslararası İş Birlikleri	var	var
		Kalkınma İş Birlikleri	var	var
		Yumuşak Güç	var	var
	Güvenlik	Barışgücü Faaliyetleri	var	var
		Arabuluculuk Faaliyetleri	var	var
		Bölgesel ve Uluslararası Anlaşmalar	var	var

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kalkınmacı devletlerin oluşturulan modellemede yer alan politika eksenleri, modeli fikirsel olarak politika hedeflerine almış, uygulamaya yönelik olarak irade göstermiş ve kurumlarını bu hedefe yönelik olarak koordine etmeyi başarmış bir kalkınmacı devletin varlığında gerçekleştirilebilecektir.

6.14. Kalkınmacı Dış Politika Endeksi: Türkiye ve Güney Afrika Karşılaştırması

Kalkınmacı dış politika uygulamalarının ekonomik, sosyal, güvenlik ve diplomatik olarak bütünlüksel bir yaklaşımla ele alınabilmesi amacıyla oluşturulmuş "Kalkınmacı Dış Politika Endeksi" kendisini oluşturan bileşenlerin doğru ağırlıklandırılmasının sağlanması amacıyla temel bileşen analizi (TBA) ile hesaplanmıştır.

Temel bileşen Analizi (TBA) (PCA Principal Component Analysis) istatistiki anlamda bir veri yüksek boyutlu bileşenlerden oluşuyor ise tüm veri seti analiz edilerek bu veri setini oluşturan bileşenler arasında en çok varyasyona sahip olan bileşenler temel bileşenler olarak adlandırılarak çalışmanın bu bileşenler üzerinden yapılabileceği sonucuna ulaşılır. TBA, çeşitli alanlarda kullanılan en popüler istatistiksel boyut azaltma yöntemlerinden biridir. TBA'nın temel amacı, her araştırma bileşeni için veri setinden ortak varyansın belirlenmesi ve gruplandırılmasıdır. Araştırmacılar, faktör analizinin ilk adımı olarak, az sayıda bileşen altında birden fazla değişkeni toplamak isteyen çalışmalar için istatistiksel bir temel sağlayan TBA'ya sıklıkla başvurmaktadır. Bu temelde TBA, teorik yapının gözlem değişkenlerini farklılaştıran kısımlarından temel boyutlarını ortaya çıkarır (Ian Jolliffe, 2002).

Bu tezde, teorik faktörlere dayalı dört yeni değişken üzerinden TBA testi yapılacaktır. Endeks oluşturulurken kalkınma ve dış politika boyutları birlikte sentez olarak alınarak Ekonomi, Güvenlik, Toplumsal ve Diplomatik başlıkları altında alt kategorilere ayrılan farklı veri setleri üzerinden hesaplanmaya çalışılmıştır. 4 boyuttan oluşturulan bu ana parametrelerin altlarında 36 farklı alt değişken bulunmakta ve bu tez kapsamında, Türkiye ve Güney Afrika ülkeleri özelinde kalkınmacı dış politika düzeylerini yansıtan bir endeks oluşturulmuştur.

Tablo 29
Kalkınmacı Dış Politika Endeksi Veri Dağılımı

Veri	Ana Kategori	Alt Kategori
Net Kalkınma Yardımı	Diplomatik	Kalkınma işbirliği
BM Kurumlarından Gelirler	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
Bölgesel Ticari Anlaşmalar	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
Dünya Bankası Projeleri	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	Diplomatik	Uluslararası Norm Katkı
Diplomatik Temsilcilik	Diplomatik	Yumuşak Güç Kullanımı
Yabancı Turist Sayısı	Diplomatik	Yumuşak Güç Kullanımı
BM Gönüllü Yardım	Diplomatik	Uluslararası İşbirliği
Borç Merkezlerine Katılım	Ekonomik	Finans ve Yatırım
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Ekonomik	Finans ve Yatırım
Yenilenebilir Enerji Tüketimi	Ekonomik	Doğal Kaynak
Doğal Kaynak Tüketimi	Ekonomik	Doğal Kaynak
Dış Ticaret Dengesi	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
AR-GE Harcamaları	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim ticareti	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	Ekonomik	Teknoloji ve İnovasyon
Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	Ekonomik	Dış Ticaret
Transferler	Ekonomik	Dış Ticaret
Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	Ekonomik	Dış Ticaret

Veri	Ana Kategori	Alt Kategori
GSYH içinde ticaretin oranı	Ekonomik	Dış Ticaret
Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	Ekonomik	Dış Ticaret
Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	Ekonomik	Dış Ticaret
Ekonomik Büyüme Oranı	Ekonomik	Kalkınma Göstergesi
İşsizlik Oranı	Ekonomik	Kalkınma Göstergesi
BM Barış İnşa Fonuna Yardım	Güvenlik	Güvenlik
Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	Güvenlik	Güvenlik
Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları	Sosyal	İş Dünyası Birlikteliği
Bilimsel ve Teknik makale sayıları	Sosyal	Eğitim
Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları	Sosyal	Eğitim
Kültürel Malların toplam İhracattaki payı	Sosyal	Kültür
Kültürel Malların toplam İithalattaki payı	Sosyal	Kültür
Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Devletin Düzenleyici Kalitesi	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Hukukun Üstünlüğü	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Hesap Verebilirlik	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti
Yönetimin Etkinliği	Sosyal	Yönetimin Meşruiyeti

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo-29'da aktarılan ve tezin veri toplama ve kısıtları bölümünde ayrıca detayları verilen veri setlerinden BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar (UN Treaty) (United Nations Treaty Series Online, 2020) göstergesi, BM Antlaşmalar Dizisi (UNTS), Birleşmiş Milletler Sekreteryası tarafından hazırlanan ve BM Şartının 102. Maddesi uyarınca 1945'ten beri Sekreterlik tarafından tescil edilen, dosyalanan ve kaydedilen tüm uluslararası antlaşmaları içeren online kaynak veri setinin kaynağını oluşturmaktadır. Diplomatik Temsilcilik verisi, Küresel Diplomasi Endeksi (Global Diplomasi Index, 2020) ve Uluslararası Gelecek için Frederick S. Pardee Merkezi'nden (The Frederick S. Pardee Center for International Futures, 2020) temin edilmiştir. Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock) (UNCTAD STAT, 2020) göstergesi, bir ülkenin bir yıllık süre içerisinde ne kadar doğrudan yabancı yatırım aldığı tutarı içermektedir. BM Barışı İnşaa Fonuna Yardım (UN Peace Building Fund Contribution) (UN Peace Building Fund, 2020), BM kuruluşları, hükümetler, bölgesel kuruluşlar, çok taraflı bankalar, ulusal fonlar veya sivil toplum kuruluşlarına yatırım yapan fondur. Bu gösterge, bir ülkenin kamu ve özel sektörünün ilgili fona ne kadar fon sağladığını göstermektedir. Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları verisi, burslar, bireysel öğrenciler için mali yardımları ve kursiyerlere yapılan katkıları kapsamaktadır. Yararlanan öğrenciler ve kursiyerler, gelişmekte olan ülkelerin vatandaşlarıdır. Mali yardım ödülleri, donör ülkede tam zamanlı eğitim veya eğitim kurslarının ardından yüksek öğretim kurumlarındaki öğrencilere verilen

ikili hibeleri içermektedir. TBA testine tabi tutulmuş bu veriler dışındaki tüm veriler DB'a ait istatistiki verilerin tutulduğu veri seti kaynaklarından temin edilmiştir.

Bu veri setleri 2020 yılında kaynağından alınmış olup, 2008-2018 yılları arasındaki dönem itibarıyla anlize dahil edilmiştir. Buradaki TBA tez kapsamında oluşturulan kalkınmacı dış politika modelinde yer alan ekonomi, güvenlik, sosyal ve diplomatik ana boyutları altına bulunan alt boyutlardan en az bir tane verinin TBA sonucunda %70'lik güvenilirlik eşiğine alındığının görülmesi için gerçekleştirilmiştir. Endeks puanları TBA sonucunda ortaya çıkan bileşenler üzerinden değil Tablo 29'da yer alan 36 bileşenin tümü üzerinden hesaplanmıştır. Bu yöntemin kullanılmasının nedeni hem TBA kapsamında temel bileşenlerin ana boyutlardan en az birini dışarıda bırakıp bırakmayacağını gözlemlemek hem de bileşenlerin endeks hesaplamasındaki ağırlıklarının ortaya koyulmasını sağlamak olmuştur.

İlk olarak, Türkiye için yukarıda bahsedilen 36 veri üzerinden TBA testi yapılmıştır. Tablo-30'da Türkiye için toplam varyans açıklama sonuçları sunulmaktadır. Buradan, Türkiye veri setinde yedi bileşenin özdeğerlerinin 1'den yüksek olduğu gösterilmektedir. Bu bileşenler, değişkenliğin %94,5'ini açıklamaktadır. Ancak faktörlerin varyansı açıklama gücü incelendiğinde, tezin kapsamındaki kalkınmacı dış politika endeks modeli ile uyumlu olan yani her biri farklı ana boyut altında yer alan dört bileşenle %70'lik eşiğin elde edilebildiği görülmüştür.

Tablo 30
Birinci Türkiye Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri TBA Sonuçları

	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
Componen t	Özdeğer Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulativ e %
1	13,251	36,809	36,809	11,654	32,373	32,373
2	6,573	18,258	55,066	5,625	15,625	47,998
3	5,400	15,001	70,067	5,604	15,567	63,565
4	3,245	9,013	79,081	3,911	10,864	74,429
5	2,447	6,797	85,878	2,838	7,883	82,311
6	1,670	4,640	90,518	2,793	7,758	90,069
7	1,460	4,055	94,573	1,621	4,503	94,573

Sadece dört bileşeni ortaya çıkaran ilk TBA'nın kümülatif olarak varyans açıklama oranının %70'ini elde etmesi nedeniyle TBA dört sabit sayıda faktörle yeniden gerçekleştirilmiş ve faktör numaraları sabit iken maksimum varyansa ulaşmak için dört bileşen altındaki açıklama oranı için Varimax yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca bu analizde faktör yük değeri 0.300 ve altında olan katsayılar modelin daha iyi açıklanabilmesi için analize dahil edilmemiştir. Tablo 31, ikinci TBA'nın açıklanan varyansını göstermektedir. Sonuçlara göre bu araştırmanın genel modeli ile uyumlu dört ana kategori kümülatif olarak %79 varyans açıklama oranına sahip olduğundan, yenilenebilir Enerji Tüketimi ve BM Barışgücü

Fon Katkısı değişkenleri, bileşenlerin hiçbirine dağılmamış olduğundan araştırma modelinin dışında tutulmuştur.

Tablo 31
İkinci Türkiye Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri TBA Sonuçları

	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
Component	Özdeğer Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	13,251	36,809	36,809	12,416	34,490	34,490
2	6,573	18,258	55,066	6,216	17,267	51,757
3	5,400	15,001	70,067	5,969	16,581	68,337
4	3,245	9,013	79,081	3,868	10,743	79,081
Extraction Method: Principal Component Analysis.						

Üçüncü aşamada TBA'inde toplam 34 değişken ile yeniden yapılırsa elde edilen sonuçlara göre dört bileşenli model açıklanan toplam varyans %71 olduğundan, üç bileşenli modele indirgenmiş ve bu bileşenler pc1, pc2 ve pc3 olarak adlandırılmıştır.

Tablo 32
Üçüncü Türkiye Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri TBA Sonuçları

	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	13,195	38,808	38,808	12,040	35,410	35,410
2	6,497	19,110	57,917	6,413	18,861	54,271
3	5,395	15,868	73,786	5,926	17,430	71,701
4	3,134	9,217	83,003	3,843	11,302	83,003
Extraction Method: Principal Component Analysis.						

Araştırmanın dört ana faktörü için açıklanan varyans oranı %71 olduğu için bu oranın, Türkiye için bu veriler ışığında bu modelin araştırma değişkenlerinin ağırlıklarının hesaplanmasında yeterli varyans açıklama oranına sahip olduğu söylenebilir. Buna göre aşağıdaki Tablo 33'de değişkenlerin yükleri gösterilmektedir.

Tablo 33
Türkiye için Değişkenlerin Dağılımları

Veri	Başlangıç	Çıkarım
Borç Merkezlerine Katılım	1,000	0,951
Dış Ticaret Dengesi	1,000	0,810
Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	1,000	0,928
Devletin Düzenleyici Kalitesi	1,000	0,946
Hukukun Üstünlüğü	1,000	0,970
Hesap Verebilirlik	1,000	0,978
Net Kalkınma Yardımı	1,000	0,779
Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	1,000	0,926
AR-GE Harcamaları	1,000	0,925
Bilimsel ve Teknik makale sayıları	1,000	0,935
Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	1,000	0,973
Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları	1,000	0,477
Transferler	1,000	0,632
Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	1,000	0,970
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	1,000	0,189
Ekonomik Büyüme	1,000	0,625
İşsizlik	1,000	0,911
Hükümetin Etkinliği	1,000	0,869
Doğal Kaynak Tüketimi	1,000	0,965
İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim Ticaretinin oranı	1,000	0,642
GSYH içinde ticaretin oranı	1,000	0,936
Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	1,000	0,856
Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	1,000	0,895
Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	1,000	0,954
Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları oranı	1,000	0,839
Kültürel Malların toplam İhracattaki payı	1,000	0,853
Kültürel Malların toplam İithalattaki payı	1,000	0,787
Bölgesel Ticari Anlaşmalar	1,000	0,904
Dünya Bankası Projeleri	1,000	0,696
BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	1,000	0,746
Diplomatik Temsilcilik	1,000	0,965
Yabancı Turist Sayısı	1,000	0,877
BM Gönüllü Yardım	1,000	0,643
BM Kurumlarından Gelirler	1,000	0,870
Extraction Method: Principal Component Analysis.		

Aşağıda kalkınmacı dış politika endeksini oluşturmak için kullanılan araştırma modelinin denklemi yer almaktadır. Bu denklemde, c endeks değişkeninin katsayısıdır. D, E, Se ve So sırasıyla diplomatik, ekonomik, güvenlik ve sosyal olarak belirlenen ana kategorilere karşılık gelmektedir.

IndexTur = c1D1 + c2D2 + c3D3 + c4D4 + c5D5 + c6D6 + c7D7 + c8D8 + c9D9 + c10E1 + c11E2 + c12E3 + c13E4 + c14E5 + c15E6 + c16E7 + c17E8 + c18E9 +c19E10 + c20E11 + c21E12 +c22E13 + c23E14 + c24E15 + c25SE1 + c26SO1 + c27SO2 + c28SO3 + c29SO4 + c30SO5 + c31SO6 + c32SO7 + c33SO8 + c34SO9

Tablo 19
Türkiye için Endeks Puanları

Veri	Değişkenler			
	1	2	3	Endeks Puanı
Borç Merkezlerine Katılım	0,0961	0,0116	-0,0254	1,164003
Dış Ticaret Dengesi	-0,0325	-0,1019	0,0313	-0,90046
Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	-0,0687	0,0310	0,0462	-0,4423
Devletin Düzenleyici Kalitesi	-0,0057	0,0657	-0,1061	-0,18693
Hukukun Üstünlüğü	-0,0557	0,0266	-0,0550	-0,81221
Hesap Verebilirlik	-0,0599	0,0123	-0,0528	-0,94453
Net Kalkınma Yardımı	0,0427	0,0650	-0,0850	0,52807
Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	-0,0806	-0,0673	0,1382	-0,75571
AR-GE Harcamaları	0,0775	-0,0232	-0,0609	0,529944
Bilimsel ve Teknik makale sayıları	0,0942	-0,0039	-0,0371	0,983417
Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	0,0581	0,0387	0,0586	1,274776
Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları	-0,0367	0,0809	-0,0047	0,024594
Transferler	0,0214	0,0289	-0,1209	-0,15062
Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	0,0567	0,0432	0,0567	1,274906
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	0,0201	0,0444	-0,0156	0,458708
Ekonomik Büyüme	0,0297	0,1115	-0,0261	0,951424
İşsizlik	0,0015	-0,1453	0,0175	-0,81366
Hükümetin Etkinliği	-0,0323	0,0861	0,0126	0,198225
Doğal Kaynak Tüketimi	-0,0439	0,1471	0,0709	0,730825
İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim Ticaretinin oranı	-0,0253	0,0936	-0,0246	0,14909
GSYH içinde ticaretin oranı	0,0053	0,0754	0,1345	1,216979
Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	0,0153	0,0092	0,1295	0,900441
Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	0,0829	-0,0132	-0,0463	0,734627
Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	-0,0059	0,1252	0,1101	1,268194
Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları oranı	-0,0538	0,0032	0,1606	0,141341
Kültürel Malların toplam İhracattaki payı	0,0827	-0,1110	-0,0802	-0,05637
Kültürel Malların toplam İithalattaki payı	0,0230	0,0257	-0,0530	0,189779
Bölgesel Ticari Anlaşmalar	0,0931	-0,0041	-0,0315	0,995878

Dünya Bankası Projeleri	0,0391	-0,0500	-0,0123	0,116459
BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	-0,0610	-0,0913	0,0209	-1,2468
Diplomatik Temsilcilik	0,0722	-0,0106	0,0308	1,00188
Yabancı Turist Sayısı	0,0661	0,0457	0,0392	1,321803
BM Gönüllü Yardım	-0,0138	-0,0003	0,1357	0,502061
BM Kurumlarından Gelirler	-0,0071	0,0144	-0,0267	-0,1318
R^2	38,0000	19,0000	15,0000	

Tablo 34'de, Türkiye grubunun üç ana bileşenine ilişkin olarak toplanan endeks puanları bir bütün olarak gösterilmektedir. Bu görünümde Türkiye veri grubu için denklem aşağıda görülebilir:

= 0,5280*D1 + -0,1318*D2 + 0,9958*D3 + 0,1164*D4 + -1,2468*D5 + 1,0018*D6 + 1,3221*D7 + 0,5020*D8 + + 1,1640*E1 + 0,4587*E2 + 0,7308*E3 + -0,9004*E4 + 0,5299*E5 + 0,1490*E6 + 0,7346*E7 + 1,2747*E8 + -0,1506*E9 +1,2749*E10 + 1,2169*E11 + 0,9004*E12 +1,2681*E13 + 0,9514*E14 + -0,8136*E15 + -0,7557*SE1 + 0,0245*SO1 + 0,9834*SO2 + 0,1413*SO3 + -0,0563*SO4 + 0,1897*SO5 + -0,4423*SO6 + -0,1869*SO7 + -0,8122*SO8 + -0,94453SO9 + 0,1982*SO10

İkinci olarak Güney Afrika, çalışmanın Türkiye için elde edilen sonuçlarına benzer şekilde değerlendirilmiştir. Aşağıdaki Tablo 35'de, araştırmanın 1. bölümünden standartlaştırılan araştırma değişkenleri için TBA gösterilmektedir, analizde Varimax veri düzeltme yöntemi kullanılmıştır ve sonuçlara göre genel %79 varyans açıklamasına sahip dört ana bileşen bulunmaktadır. Ancak modeli sadeleştirmek amacıyla toplam %67 açıklama oranı ile standartlaştırmak için dördüncü bileşen göz ardı edilmiştir.

Tablo 20
Güney Afrika Kalkınmacı Dış Politika Endeks Verileri TBA Sonuçları

	Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
Component	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	12,172	35,800	35,800	10,889	32,025	32,025
2	6,548	19,260	55,060	6,538	19,229	51,254
3	4,402	12,947	68,008	5,433	15,980	67,235
4	3,921	11,531	79,539	4,184	12,304	79,539

Aşağıdaki Tablo 36'da yer alan sonuçlara göre Güney Afrika değişkenlerinin endeks puanlarını göstermektedir; endeks denklemi aşağıda sunulmuştur:

= 0,0443*D1 + -0,4119*D2 + 0,9707*D3 + -0,5516*D4 + 0,4212*D5 + -0,0961*D6 + 0,9258*D7 + 0,0466*D8 + + -0,5546*E1 + 0,7492*E2 + 0,8475*E3 + -0,8898*E4 + 0,5069*E5 + 0,3711*E6 + 0,5055*E7 + 0,5996*E8 + 0,8943*E9 +0,6618*E10 + 0,6941*E11 + 0,5554*E12 +0,7676*E13 + 0,7225*E14 + -0,8452*E15 + 0,5167*SE1 + 0,3627*SO1 + -0,7396*SO2 + *0,4754*SO3 + -1,0062*SO4 + 0,9906*SO5 + 0,9797*SO6 + 0,8591*SO7 + 0,6413*SO8 + -0,6650*SO9 + 0,6777*SO10

Tablo 21
Güney Afrika Endeks Puanları

	Component			
	1	2	3	Index Score
Borç Oranı	-0,1008	0,0529	0,0372	-0,5546
Dış Ticaret Dengesi	0,0087	-0,0783	-0,0973	-0,8898
Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	0,0724	0,0293	0,0043	0,9797
Devletin Düzenleyici Kalitesi	0,0835	-0,0132	0,0104	0,8591
Hukukun Üstünlüğü	0,0700	0,0182	-0,0442	0,6413
Hesap Verebilirlik	-0,0960	0,0226	0,0431	-0,6650
Net Kalkınma Yardımı	-0,0075	-0,0512	0,0897	0,0443
Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	0,0942	-0,0480	-0,0369	0,5167
AR-GE Harcamaları	-0,0248	-0,1302	0,1165	0,5069
Bilimsel ve Teknik makale sayıları	-0,0985	0,0319	0,0219	-0,7396
Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	-0,0266	0,1474	-0,0101	0,5996
Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları	-0,0224	0,0769	0,0229	0,3627
Transferler	0,0934	0,0289	-0,0569	0,8943
Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	-0,0197	0,1454	-0,0099	0,6618
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	0,0379	-0,0002	0,0693	0,7492
Ekonomik Büyüme	0,0041	0,0678	0,0499	0,7225
İşsizlik	-0,0776	0,0257	-0,0359	-0,8452
Hükümetin Etkinliği	0,0693	-0,0222	0,0159	0,6777
Doğal Kaynak Tüketimi	0,0483	-0,0040	0,0715	0,8475
İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim Ticaretinin oranı	-0,0329	0,1033	0,0134	0,3711
GSYH içinde ticaretin oranı	-0,0341	0,0143	0,1934	0,6941
Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	-0,0352	-0,0055	0,1932	0,5554
Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	0,0091	0,0807	-0,0205	0,5055
Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	-0,0323	0,0274	0,1877	0,7676
Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları oranı	0,0080	-0,0722	-0,0206	-0,4754

Kültürel Malların toplam İhracattaki payı	-0,0521	-0,0991	0,0354	-1,0062
Kültürel Malların toplam İithalattaki payı	0,0507	0,1034	-0,0411	0,9906
Bölgesel Ticari Anlaşmalar	-0,0899	-0,0280	0,0331	-0,9707
Dünya Bankası Projeleri	0,0647	-0,1135	-0,1045	-0,5516
BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	-0,0003	-0,0566	0,1565	0,4212
Diplomatik Temsilcilik	-0,0081	-0,0151	0,0172	-0,0961
Yabancı Turist Sayısı	-0,0374	-0,0874	0,0052	0,9258
BM Gönüllü Yardım	-0,0127	0,0384	-0,0122	0,0466
BM Kurumlarından Gelirler	-0,0221	-0,0060	-0,0277	-0,4119
R^2	%32	%19	%15	

Kalkınmacı Dış Politikanın ekonomik, sosyal, güvenlik ve sosyal boyutları birlikte değerlendirilerek elde edilen veriler üzerinden oluşturulan Kalkınmacı Dış Politika endeks puanları katsayısal anlamda yıllar bazında her bir değişken baz alınarak çarpılmış ve bulunan maksimum değer 100'e sabitlenerek yıllar içerisinde endeks değişimi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem üzerinden analize konu iki ülke için aşağıdaki şekilde endeks sonuçlarına ulaşılmıştır. Modele konu olan veri setlerine ilişkin hesaplamaların detayları Ek-5 ve EK-6'da sunulmuştur.

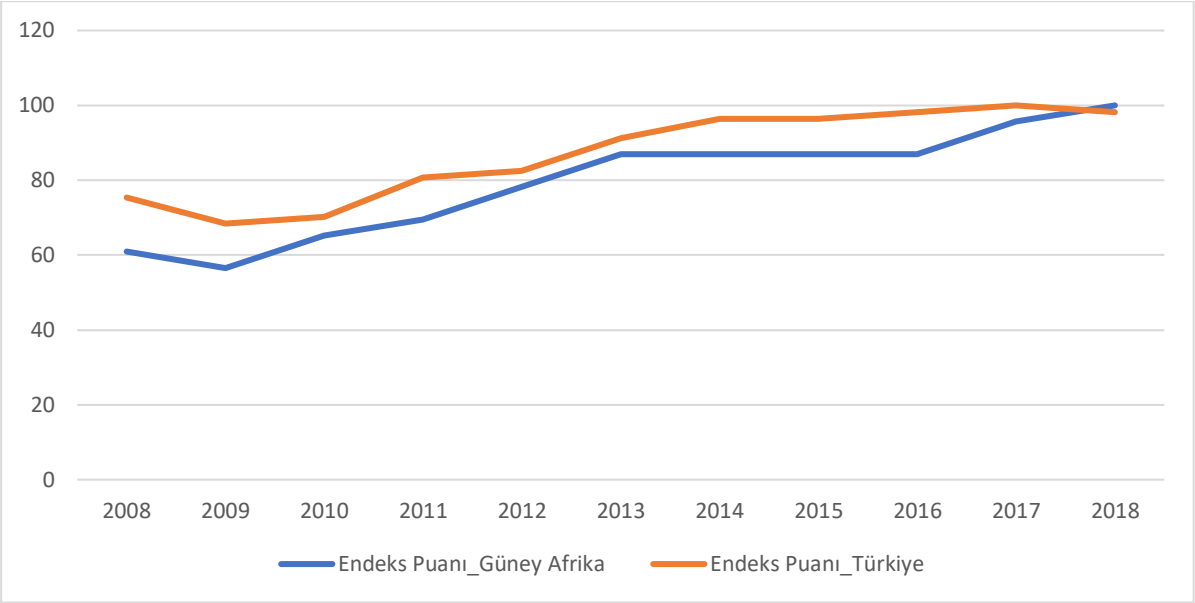
Tablo 22
2008-2018 Yılları Arasında Türkiye ve Güney Afrika'nın Kalkınmacı Dış Politika Endeks Puanları

Yıl	Endeks Puanı_Güney Afrika	Endeks Puanı_Türkiye
2008	61	75
2009	57	68
2010	65	70
2011	70	81
2012	78	82
2013	87	91
2014	87	96
2015	87	96
2016	87	98
2017	96	100
2018	100	98

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere 2008 finansal krizinin yaşanmasının ardından kademeli olarak her iki ülke tarafından izlenen kalkınmacı dış politikaya bağlı olarak endeks değerlerinin yükseldiği

görülmektedir. Yüksek teknoloji ürünlerinin ve sanal parasal değerlerin de ortaya çıkması ile birlikte, uluslararası finansal serbestleşmenin giderek daha kontrol edilemez bir hal aldığı ve biribirinden farklı güç merkezlerinin uluslararası ekonomi politik sistemi yeniden şekillendirdiği günümüz dünyasında kalkınmacı dış politika uygulamalarının daha da önemli hale geleceği düşünülmektedir.

Grafik 12: Türkiye ve Güney Afrika Kalkınmacı Dış Politika Endeks Puanları Karşılaştırması

Tarihsel ve kültürel anlamda benzer bir ortak deneyimden geçen Türkiye ve Güney Afrika devletlerinin uygulamaya çalıştıkları kalkınmacı dış politika etkilerinin de birbirine benzediği görülmüştür. 2008 yılından sonra finansal krizin de etkisi ile hafif düşüşe geçen endeks sonrasındaki dönem itibarıyla genel olarak artış trendine girmiştir.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Asya'nın sanayiye dayalı büyüme modelinde kilit rol oynayacağı düşünülen "Kalkınmacı Devlet" kavramının literatürde yaygın kullanılması Chalmers Johnson'ın 1982 yılındaki çalışması ile başlamıştır. C. Johnson, bu kavramı Japonya'nın kalkınmadaki başarısını, iyi idari yeteneğe sahip seçkin devlet bürokrasisinin oluşturduğu küçük ölçekli ve yüksek maliyeti bulunmayan pilot organ olarak görev yapan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın (Ministry of Trade and Industry/MITI) varlığına dayandırarak açıklamıştır. Bu yaklaşım kapsamında, kalkınmacı devlet, meritrokratik (liyakata dayalı) bir yapı ile oluşturulmuş olan MITI vasıtasıyla piyasaya uygun yöntem ve araçlarla müdahele edebilen ve meşruiyet algısına sahip bir devlet olarak karşımıza çıkmıştır.

Diğer taraftan, Washington Konsensüsü döneminde (1980-2000), Amerikan hegemonyası altında Bretton Woods sistemi içerisinde oluşturulan uluslararası politik ekonomik kurumların Dünyafaaliyetleri ile tüm dünyada neo-liberal iktisat politikalarının uygulanma alanının artması ve küresel düzeyde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması ile önceki dönemlerde özellikle düzenleyici fonksiyonuna vurgu yapılan kalkınmacı devlet, yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda değişen ekonomik ve sosyal parametreler birlikte değerlendirildiğinde, "Kalkınmacı Devlet" kavramı, geçmiş yıllarda olduğu gibi sadece ekonomik büyüklüğe odaklanmayan ve farklı boyutları (ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik) aynı anda içeren disiplinlerarası bir hale gelmiştir. 2008 yılında ortaya çıkan küresel finans krizin ardından Batı hegomonyasındaki küresel politik ekonomi düzeni, uygulamaları ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilen ve farklı tipteki "Kalkınmacı Devlet"'lerden oluşan karma bir yapıya dönüşmüştür. Bu yeni oluşan ulluslararası sistem içinde, gelişmekte olan ülkeler tarafından dış politikaya geçmişte olduğundan daha büyük önem verilmeye başlanmıştır.

1997 yılında ortaya çıkan Asya Krizi ile birlikte, dönüşüm halinde olan yeni küresel liberal sistem ilk sınavını vermiştir. Bu dönemde, devlet kurumlarının hesap verebilirliğinin, şeffaflığının öneminin kavranamaması ve bunun yanı sıra demokratik bir kamu-özel sektör dengesinin kurulamaması, giderek daha büyük sorunlara neden olmuştur. 2000'li yıllar ile birlikte başlayan Post-Washington Konsensüsü dönemi, 2008 Küresel Finans Krizi ile sona ermiş ve önceki dönemlerde Doğu Asya'nın başarılı kalkınma modelinde olduğu gibi devletlerin düzenleyici piyasa müdahalelerinde bulunması gerekltiği genellikle kabul görmeye başlamıştır. Bu da bize Washington Konsensüsü'nün öne çıkardığı neo-liberal standartların aslında uygun olmadığını bir kez daha düşünülmeye başlatmıştır.

Farklı uluslararası ekonomik normların hâkim olduğu dönemler itibarıyla (1980-2000: Washington Konsensüsü, 2000-2008: Post-Washington Konsensüsü ve 2008 sonrası) değişen 'kalkınmacı devlet' kavramı nedeniyle bu yaklaşımın farklı ülkelerde farklı boyutları ve içsel dinamikleri ile değişik yöntemlerle uygulandığı görülmüştür. Günümüzde ise bir önceki dönemde uluslararası ekonomik norm belirleyicisi konumunda olan Batılı devletler grubunun ekonomik darboğazdan tam olarak çıkamaması ve Batı dışı eksenin farklı normlar içinde ekonomik yükselişinin devam etmesiyle birlikte, mutlak ve üzerinde uzlaşma sağlanmış küresel piyasa mekanizması kurallarından bahsedilememektedir. Küresel ekonomik düzenin daha parçalı ve karma bir yapıya bürünmesi ile birlikte daha karmaşık hale gelen kalkınmacı devlet yaklaşımı çerçevesinde ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik boyutlarını içeren kalkınmacı dış politika uygulamalarını hayata geçirmek önemli hale gelmiştir.

2008 yılında ortaya çıkan finansal kriz sonrasında, Batı'nın liberal düzeninin girdiği sıkıntılı ekonomik ve siyasi süreç, gelişmekte olan pazarlarda farklı bir devlet kapitalizmi biçiminin yükselişine neden olmaya başlamıştır. Çin'in ve diğer gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ağırlığı, G7 ekonomilerine yetişmeye, hatta onları aşmaya başladığından, küresel ekonomik sistem, G7'nin daha az egemen olduğu "tek kutuplu" yapıdan "çok kutuplu" bir yapıya doğru evrilmiştir.

Bunların yanında, günümüzde, kalkınmacı politikaların değişmesine ve kalkınmacı dış politika alanlarının daha da önemli hale gelmesine neden olan diğer faktörleri iklim değişikliği ve çevresel problemler ile artan dijitalleşme ve küresel salgının getirdiği sorunlar olarak sıralabiliriz. Bu nedenlerle, küresel bağlamda, kalkınma hedeflerine ulaşmayı sağlamak amacıyla kapsayıcı devlet-toplum ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik yapısal dönüşümün temelini oluşturan sosyal sözleşmelerde değişiklik yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu tezde öncelikle, "Kalkınmacı Devlet" yaklaşımının Washington Konsensüsü, Post-Washington Konsensüsü dönemlerinde ve günümüzde ortaya konulan yukarıda sayılan kavramsal boyutlar irdelenerek, "Kalkınmacı Dış Politika" üzerinden bir literatür çalışması yapılmıştır. Literatürde yapılan incelemeler sonucunda, Kalkınmacı Dış Politika kavramı kapsamında yapılan çalışmalara bakıldığında, en belirgin parametrelere sahip modelin Alexandre Piffero Spohr ve André Luiz Reis da Silva tarafından ortaya konduğu görülmüştür. Yapılan bu çalışmada, kalkınma için dış politika uygulamalarını; Yatırım politikaları, Ekonomik, Finansal ve Ticari anlaşmalar, Doğal Kaynaklar, Uluslararası İş birlikleri ve Uluslararası Projeler başlığında oluşturulan altı adet faaliyet çizgisi üzerinden açıklamıştır. Benzer şekilde bir diğer çalışmada ise Christopher Isike ve Olusola Ogunnubi, Güney Afrika 2030 milli kalkınma planı çerçevesinde yumuşak güç bağlamında gerçekleştirilen dış politika uygulamalarını incelemiştir. Güney Afrika'nın dış politikası sadece yumuşak güç uygulamaları ve kalkınma hedefleri bağlantısı üzerinden üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, kalkınma hedefleri ile dış

politika uygulamaları arasındaki ilişkiyi ekonomik, diplomatik, güvenlik ve sosyal boyutlar üzerinden ölçümlenebilir bir metot ile analiz eden bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu tezde, Kalkınmacı Dış Politika kavramı, ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik ana boyutları altında belirlenen alt parametreler çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye ve Güney Afrika devletleri kapsamında oluşturulan kalkınmacı dış politika endeksi üzerinden ve tarihsel kurumsalcı bakış açısı ile söz konusu ülkelerin kalkınmacı dış politika uygulamaları toplumsal ve kültürel yapılarının etkisinin daha iyi analiz edilebilmesi amaçlanmıştır. Diğer yandan, söz konusu ülkelerin iç politik ve ekonomik yapılarının dış politikalarının kurgulanmasında yol açtığı olumlu ve olumsuz etkiler üzerinden bir değerlendirilme yapılmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye, 18. yüzyıl ile birlikte sanayi devrimini gerçekleştiren Batılı ülkeleri iktisadi anlamda yakalamakta çok geç kalmış ve kendine özgü içsel dinamiklerini uluslararası sisteme entegre edememiş Osmanlı İmparatorluğu mirasını devralması nedeniyle, sonraki dönemlerde de benzer sorunlarla karşılaşmıştır. 17. yüzyıl ile başlayan savaşların ekonomideki olumsuz etkisi ve bu etkiyi bertaraf edecek Batılı anlamda bir üretim modeli altyapısının Osmanlı devleti içerisinde gerçekleştirilememesi nedeniyle devlet, bütçe açıklarını yönetememiş ve dışarıdan alınan borçlarla bu açık finanse edilmeye çalışılmıştır. Devlet, cari açığını finanse etmek amacıyla bir taraftan Avrupalı devletler tarafından oluşturulan Bankalar'dan bir taraftan da Galata Banker'leri gibi yüksek faiz ile borç para veren iç oluşumlardan yüksek miktarda borçlanmak durumunda kalmıştır. Bu durum mali bunalımın daha da derinleşmesine neden olmuştur. Böyle bir yapıyı devralan Türkiye, kuruluşunun ilk yıllarında liberal ekonomik yapıyı benimsemiş olmasına rağmen, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ekonomik darboğazdan çıkmak ve yerli ekonomisinin dinamiklerini oluşturmak için Batı'nın da yardımı ile uluslararası saygınlık kazanmasını sağlayacak liberal bir ekonomik sistem kurmaya çalışmıştır.

1923-1960 yılları arasındaki dönemde, Türkiye'de dünya ekonomik buhranının da etkisi ile yükselen korumacı politikalar doğrultusunda, sanayileşme politikaları bizzat devlet eliyle ve dış etkilere kapalı şekilde gerçekleştirilmiştir. 1934 ve 1938 yıllarında sanayileşme planları devletin özel sektörden ziyade ekonomide kalkınmacı devlet anlayışı ile tamamen merkezi bir rol oynadığına örnek olarak gösterilebilecekken, 1946 yılı itibariyle İvedi Sanayi Planı'nın uygulanmasından vazgeçilerek ABD öncülüğünde kurulan liberal ekonomik sistem kutbuna yakın bir dış politika izlenmiş ve 1947 yılındaki Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nı bu minvalde uygulamaya koymuştur.

1960-1980 yılları arasında, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonrasında Türkiye'de kurulan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ile birlikte oluşturulan birinci beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde, tarım sektörünün dışarıda bırakıldığı ve daha çok özel sektöre yönelik planlamalar dönemi başlamıştır. Bu dönemde DPT altında yürütülen faaliyetler ile bir teknokratik kurumun varlığı altında ve ithal ikameci

uygulamalar ile kalkınmacı devlet yaklaşımına en yakın politikaların uygulanmaya çalışıldığı bir planlama dönemi başlamıştır. Diğer bir ifade ile Türkiye'deki kalkınmacı dış politika DPT kanalıyla uygulanmaya çalışılmıştır. Bu planlamalara rağmen, aynı dönemde ortaya çıkan petrol krizlerinin ekonomik yapıya yönelik olumsuz etkisi ve iç siyasi ortamdaki istikrarsızlık nedeniyle bu politikalar uzun süre devam ettirilememiştir.

Türkiye, 1980-2000 yılları arasındaki dönemde, Soğuk Savaş sonrasında dünyada yaygın olarak uygulanmaya başlanan neo-liberal yaklaşımlara hızlıca adapte olmak zorunda kalmış ve Dünyauygulamaya alınan 24 Ocak 1980 tarihli Ekonomik İstikrar Kararları çerçevesinde ekonomik anlamda serbest piyasa ekonomisine sahip, liberal ve tamamıyle dışa açık bir konuma gelmeye çalışmıştır. Kalkınmacı dış politika bu içsel kurgu üzerine, Turgut Özal'ın liderliğinde çokboyutlu ve Yeni-Osmanlıcılık fikri üzerine şekillendirilmeye başlanmıştır. Kalkınmacı dış politika bu süreçte koalisyon hükümetlerinin getirdiği istikrarsızlık ortamı ve 1995 yılındaki Gümrük Birliği anlaşmasının getirdiği yapısal sıkıntılar nedeniyle, yerli sermayenin gelişmesine engel olacak şekilde hayata geçirilmiştir.

2000 yılı sonrasında, çok kısa bir dönem içinde Türkiye'de çok boyutlu bir kalkınmacı dış politika izlenmeye başlansa da, gerçekte, UPF'nin yapısal reformlar çerçevesinde sunduğu uyum programları geliştirilmeye çalışılmıştır. Kalkınmacı dış politika alanındaki uygulamalar, 2001 yılındaki ekonomik kriz sonrasında, Kemal Derviş önderliğinde uygulamaya konan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında makro ekonomik yapının düzenlenmesi amacına yönelik olarak uygulanmak istenmiştir. Ekonomik kriz sonrası siyasi iktidarı devralan AKP hükümeti ise kendinden önce uygulanmaya başlanan ekonomik ve siyasi planlamaya uyum sağlayıp devam ettirmiştir. Türkiye'nin dış politika alanında uygulamaya çalıştığı 'komşularla sıfır problem' ilkesi, komşularla ticaret hacimlerinin karşılıklı artırılması ile desteklenmeye çalışılmıştır. 'Ticaret devleti' kavramı ile bütünselleştirilen bu ekonomik dış politika faaliyetlerinin devletin tüm kurumları ile birlikte eşgüdüm içerisinde yürütülememesi nedeniyle, kısa vadeli ilişkiler sarmalı içerisinde beklenen etkiyi yaratmamıştır.

Türkiye, 2000'li yıllar ile birlikte finans sektörü başta olmak üzere devletin piyasalardaki düzenleyici rolünün artırılması gibi faktörlerin etkisi ile 2008 yılındaki krizinin getirdiği ekonomik etkiyi küresel daralmanın bir yansıması olarak yorumlamıştır. Günümüzde ise Türkiye'nin izlediği iktisadi strateji, Batı'nın küresel finans krizi sonrasında toparlanamaması nedeniyle özellikle Çin ve Rusya'nın başını çektiği Avrasya ekonomik yapısına ve diğer taraftan AB ile entergrasyona odaklı çok boyutlu olarak yürütülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye, serbest finans hareketlerine karşı kırılgan yapısı gereğince yapısal reformlara daha fazla odaklı bir bakış açısı geliştirmeye çalışmaktadır.

Düzenleyici devletin varlığına rağmen Türkiye'de ekonomiye ilişkin yapısal sorunlara çözüm bulabilecek ve uzun vadeli kalkınma odaklı iç ve dış politika üretebilecek kapasitede kurumsal yapısı bulunan bir devlet otoritesinin varlığının olmaması, iç tasarruflara değil, dışarıdan alınan sermaye ile cari açığa dayalı bu büyüme modelinin değiştirilememesine, inşaata ya da alışveriş merkezlerinin kısa süreli tüketimlerine dayalı büyümenin devam etmesine neden olmaktadır. Bunun yerine ihracatta katma değer oluşturacak teknolojik üretime dayalı bir kalkınma modelinin benimsenmesi ve uzun vadede uygulanacak kalkınmacı dış politika faaliyetlerinin daha yaygın olarak yürütülebilmesi kalkınmanın itici gücünü oluşturacaktır. Kalkınmacı dış politika alanında ise kurumsal birimler ile toplumsal katmanlar arasındaki koordinasyonun doğru ve aynı yönde sağlanamaması ise Türkiye'nin uygulamalarındaki sıkıntıların nedenlerinden biri olmuştur.

Bunlara rağmen, Türkiye, çok boyutlu politik ekonomik ilişkilerini daha da genişletmek amacıyla Dış İşleri Bakanlığı liderliğinde farklı bölge işbirliklerini amaçlayan açılımlar kapsamında etkin bir politika alanı oluşturmuştur. Örneğin 2019 yılında ortaya konulan "Yeniden Asya Girişimi" kapsamındaki en önemli amacın Türkiye'nin kalkınma hedefi çerçevesinde yapılacak çalışmaları Asya bölgesindeki ülkelerle ekonomik anlamda kurulacak işbirlikleri ile yürütmek olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'nin başta Orta Asya Türk Devletleri olmak üzere, burada yürütülen diplomatik faaliyetleri artmıştır. Hem bölge hem de Dünya üzerinde önemli etkiye sahip olan Rusya ve Çin ile olan ilişkilerinde kalkınmacı dış politika vurgusunu artırmıştır. Tarihsel ve kültürel olarak bağları bulunan Özbekistan, Kazakistan gibi birçok ülke ile stratejik ortaklık anlaşmalar imzalanmıştır. Dolayısıyla kültürel açıdan yumuşak güç unsurları ile yürüttüğü kalkınmacı dış politika uygulamaları nedenyile Türkiye'nin bölgeeki etkinliği artımıştır. Benzer şekilde, "Afrika Açılımı" kapsamında, özellikle tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasi temeller üzerine inşa edilen Türkiye'nin Afrika açılımı, siyasi, insani, ekonomi ve kültür ayaklarını içerecek şekilde ve ikili, bölgesel, kıtasal ve küresel olmak üzere dört boyutta yürütülmektedir.

Yumuşak güç bağlamında yürütülen kalkınmacı dış politika faaliyetleri TİKA, Yunus Emre Enstitüsü ve Türkiye Maarif Vaktı bünyesinde çok boyutlu politika çerçevesinde Dünya'nın farklı bölgelerinde olmak üzere devam ettirilmektedir.

2015 yılından sonra Türkiye, enerji bağlamında dışa bağımlılığını azaltmak ve ülkenin farklı noktalarında yerli enerji kaynağı temin etmek amacıyla ilgi Bakanlık'lar bünyesinde çalışmalar yürütmektedir. Diğer taraftana, teknolojik anlamda gerek yenilebilir enerji kaynakları üretebilmek gerekse savunma sanayinde yeni ürünler yaratmak amacıyla faaliyetlerine devam etmektedir.

Diğer taraftan, Türkiyeye benzer şekilde, Güney Afrika da uluslararası ekonomik sistemin tarihsel dönüşümlerine uygun hareket etmeye çalışmaktadır. Sömürge geleneğinden gelen toplumsal, tarihsel ve

kültürel sıkıntıları günümüze kadar taşıyarak ortak dil ve inanç etrafında oluşturulacak olan etkin bir kalkınmacı devlet ve kalkınmacı dış politika uygulaması sergileyememiştir.

Güney Afrika, 1948 yılından 1994 yılına kadar devam eden Apartheid döneminde, beyaz Afrikalıların egemen olduğu iktidardaki Milliyetçi Parti, yasaları bu ayrımcılık üzerine formüle edip kabul ettirmiş, ırkçılık temeli üzerine inşaa edilen yasal ayrımı kurumsallaştırmış, toplumsal yapı içerisindeki etnik gruplamaları ve bu gruplara göre verilen hukuki hak ve özgürlükleri resmileştirmiş ve apartheid rejimini yasal olarak devletin kabulleri içerisine yerleştirmiştir. Bu nedenle, Apartheid rejmi sona erdiğinde yeni bir söylemle ortaya çıkan Güney Afrika devleti, uluslararası sisteme demokratik ve liberal değerlerle entegre olmaya çalışmış ve bu yolla saygınlık kazanmaya çalışmıştır. 1970'li yıllarda yoksulluk oranı giderek artan Güney Afrika, 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) Uruguay Turu'nda aldığı ticaret reformu taahhütlerini, ekonomiyi uluslararası fiyatlara yakınlaştırabileceği ve uluslararası piyasada rekabetini artıracağına yönelik olarak bir fırsat olarak görmüştür.

1994 yılından itibaren AUK ve ittifak ortakları tarafından yönetilen demokratik hükümet, durgunluk ve kriz döneminde kötü bir ekonomik yapı devralmış ve 1970'li yıllardan günümüze kadar yapılan dönemsel ticaret politikası reformlarına rağmen, uluslararası düzeyde rekabetçi, modern ve dışa dönük bir ekonomi inşa etme zorluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte aynı zamanda da içeride Apartheid döneminin getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlarla uğraşmak durumda kalmıştır.1990'ların başlarında, apartheid sonrasında, Güney Afrika, çok taraflı ve bölgesel taahhütlerin yaygınlaştırıldığı, serbest piyasa ekonomisine bir an önce eklemlenme amacıyla kapsamlı bir dış ticaret reformu gerçekleştirmiştir.

Bölgesel entegrasyon düşüncesinin giderek hız kazanması ile birlikte, Güney Afrika'da üretim kapasitesini güçlendirmek ve çeşitlendirmek için planlı ve kurumsallaşmış sanayi politikası söylemleri, ülkenin dış ticaret gündemini ve müzakerelerini belirlemeye ve şekillendirmeye başlamıştır. 2000'li yıllar ile birlikte, hükümetin Ulusal Kalkınma Planı, Yeni Büyüme Yolu, Ulusal Sanayi Politikası Çerçevesi ve yıllık Sanayi Politikası Eylem Planı gibi stratejiler geliştirdiği ve ülkenin ekonomik yapısını daha sürdürülebilirve ürün bazında çeşitlendirmek istemiştir. Apartheid sonrası rejimin ilk yıllarında hızlı bir şekilde benimsenen dışa açık liberal ekonomik sisteme entegre olmaya dayalı pragmatist politikalar yerini makro-ekonomik planları da kapsayan daha nitelikli ve uzun vadeli kalkınma odaklı sanayileşme politikalarına bırakmıştır.

Bu bağlamda, Güney Afrika, kıtasal olarak diğer bölgesel entegrasyon gerçekleştirmek ve kıtada aktif olan diğer bloklar karşısında dezavantajlı duruma düşmemek için 2018 yılında üyesi olduğu Afrika Birliği Kalkınma Ajansı ve Planlama ve Koordinasyon Ajansı'nı daha genişletilmiş bir hale getirme

kararı almıştır. Yeni kurulan Afrika Birliği Kalkınma Ajansı, Afrika Birliği'nin etkisini ve operasyonel verimliliğini iyileştirmeye yönelik küresel reformların bir parçası olarak değerlendirmiş ve dış politika faaliyetlerinde bu ajans ile birlikte hareket etmenin önemini kavramıştır.

Kalkınmacı Devlet bakış açısının tamamıyle içsel dinamiklerle oluşturulabilmesi için bütünlükçü bir bakış açısına gerek bulunmaktadır. Bu bakış açısından hareketle devletin organları arasındaki koordinasyonu iyi oluşturduğu ve iç/dış politik düzlem arasındaki ilişkilerin doğru tanımlanması gerektiğini savunan kurumsalcı uluslararası politik ekonomi görüşü çerçevesinde, Güney Afrika'nın kalkınmacı devlet olması için istikrarlı bir büyüme oranına, düşük enflasyona ve yüksek yatırım ortamına sahip olmasına rağmen, işsizlik en temel sorunlardan birisi olarak varlığını devam ettirmiştir. İç siyasi atmosferde kalkınma amacına yönelik olarak toplum-devlet arasındaki koordinasyonun ve uzlaşının sağlanamamış olması ise bütünlükçü bir bakış açısına sahip kalkınmacı dış politika oluşumuna engel olmaktadır.

Türkiye ve Güney Afrika, tarihsel süreç içerisinde oluşan kurumsal, kültürel ve siyasi yapıları nedeniyle, 1980'li yıllarda başlayan liberalleşme akımının etkisi ile Türkiye, UPF; Güney Afrika, DTÖ kurumsal reform önerileri paralelinde faaliyet göstermişlerdir. Bu durum, 2008 yılındaki finansal kriz sonrasında liberal uluslararası ekonomik sisteme uyumlaştırma programları kapsamında da kendini göstermiştir.

Diğer taraftan, sözkonusu ülkelerin kendilerine özgü kalkınmacı dış politikayı uygulayabilmeleri için gerekli olan içsel dinamiklerin devreye alınması yerine uluslararası sistemin getirdiği standartlar çerçevesinde dış politika oluşturmaya çalışması ve kalkınma politikalarının uygulanmasının önünde Güney Afrika'da yüksek işsizlik oranı ve Türkiye'de yüksek cari açık sorunlarının bulunması, kalkınmacı dış politika uygulamalarını 'sürdürülebilir' olmaktan uzaklaştırmıştır. Diğer taraftan, devlet-toplum, devlet-iş dünyası ve devlet-akademi gibi bağlantıların ortak dil ve meşru bir zemin üzerinden ilerletilememesi her iki ülke için aşılması gereken öncelikli engellerden bir kısmını oluşturmaktadır.

Türkiye'ye göre Güney Afrika'da daha yaygın bir şekilde dile getirilen kalkınmacı devlet söyleminin gerekliliği kapsamında, dış politikada kalkınmaya odaklı politikalar üretebilecek kapasitede kurumlar, birimler ve sosyal katmanlar arasındaki koordinasyonu iyi oluşturabilecek yapıların uzun vadede süreç içerisinde geliştirilmesi gerektiğine olan inancın olduğu görülmüştür.

Bu bakımdan, yeni oluşturulan kalkınmacı dış politika endeksi kapsamında 2008-2018 yılları arasındaki 36 veri temel bileşen analizi istatistiki yöntemi ile ağırlıklandırılarak puanlamaya tabi tutulmuş ve endeks dağılımları ortaya çıkarılmıştır. TBA yönteminde kurgulanan model kapsamındaki ana boyutları olan ekonomi, güvenlik, sosyal ve diplomatik değişkenlerinden herbirine en az bir verinin endeksi hesaplamak için kullanılabileceği görülmü olup, modeli oluşturan veri setlerinin endeks puanlamasına ilişkin olarak uygun şekilde alındığı tespit edilmiştir. Ne var ki endeks puanları Türkiye ve Güney

Afrika'nın benzer şekilde seyrettiğini göstermektedir. İki ülkenin tarihsel ve kültürel anlamda bu boyutlar altında mülakatlarında destekleri ile yapılan incelemelerde benzer yönlerinin eksik olduğu endeks puanlamaları ile de teyit edilmiştir. Türkiye ve Güney Afrika için oluşturulan kalkınmacı dış politika endeksleri, uzun vadeli kalkınmacı devletler tarafından oluşturulan kalkınmacı dış politika eğilimlerinden ziyade, kısa vadeli, pragmatist özellikteki politika uygulamalarını göstermesi bakımından da ayrıca önemlidir.

Bu şekilde oluşturulacak kalkınmacı dış politika uygulamaları, iç politik ortamdaki siyasi uzlaşının ve dış uluslararası sistemin gidişatından etkilenmek anlamında kırılgan politikalar olmaktan öteye geçemeyecektir. Yine de 2008 yılı finansal krizinin yaşanmasının ardından kademeli olarak söz konusu iki ülke tarafından izlenen kalkınmacı dış politika endeks değerlerinin benzer bir eğilim içinde yükseldiği görülmektedir. Bu durum, yüksek teknoloji ürünlerinin ve sanal parasal değerlerin de ortaya çıkması ile birlikte, uluslararası finansal serbestleşmesinin giderek daha fazla kontrol edilemez bir hal aldığı ve birbirinden farklı güç merkezlerinin uluslararası ekonomi politik sistemi yeniden şekillendirdiği günümüz dünyasında, kalkınmacı dış politika uygulamalarının giderek ne kadar önemli hale geldiğinin de göstergesidir.

Tez kapsamında oluşturulan kalkınmacı dış politika modeli temel alındığında, söz konusu ülkelerin Kalkınma-Sosyal- Sivil Toplum ve Akademi ve Kalkınma-Sosyal- Özel Sektör İşbirliği eksenlerinde politika alanının bulunmadığı görülmüştür. Diğer eksenlerde Güney Afrika daha fazla ülke kalkınması için retorik oluşturarak hareket ederken; Türkiye, insani ve girişimci dış politika vizyonunda kalarak diğer ülkelerin kalkınmasına verilecek maddi, manevi ve fikirsel destekler anlamında daha fazla vurgu yapmaktadır.

Bu durum sözkonusu iki ülkenin tarihsel ve kültürel geçmişinden kaynaklanan bir sorun olarak görülse de bu sorunların aşılmasına ilişkin bir politik iradenin de olmayışı her iki ülkenin etkin bir kalkınmacı dış politika yürütmesini engellemektedir. Güney Afrika devleti uluslararası saygınlığını kazanmak ve liberal sisteme entegrasyonunu sağlamak amacıyla gerekli imajını yeniden kazanmak için dış politikasında kalkınma vurgusunu yaygın olarak kullanmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye, Türkiye sadece Batı demokrasileri ile değil etki alanını çok boyutlu olarak kurgulamasından kaynaklı olarak aynı değerler üzerinden keskin bir vurgu içinde bulunmamaktadır. Yine de buradan hareketle 2008 yılındaki finansal krizin ardından söz konusu iki ülkede de Batı Dışı normların etkilerinin yaygınlaşmasından kaynaklı olmak üzere diğer ülkelerle (Çin, Hindistan vb.) ilişkilerinin arttığı görülmektedir.

Kurgulanan kalkınmacı dış politika modeli içerisinde, belirtilen eksenlerin benzer kalkınmacı devlet tipleri tarafından uygulandığı varsayıldığında, Türkiye ve Güney Afrika devletlerinin kendi içlerinde tüm birimleri ile koordinasyonun sağlandığı ancak politikanın fikirsel kurgusunda ortak hedefe doğru

yol alınmasına olan ortak inancın olmayışı kalkınmacı dış politika uygulamalarının var olmasına rağmen ülkelerin kalkınma seviyelerine olumlu etkilerinin yansımadığını göstermektedir.

Tezde oluşturulan model çerçevesinde benzer politika uygulamaları gözlemlenen Türkiye ve Güney Afrika devletlerinin tarihsel ve kültürel geçmişinden kaynaklanan politik ekonomik uygulama birikimleri nedeniyle kısa sürelerde kısmi olmak üzere halen tam olarak Kalkınmacı Devlet tipolojisinde hareket etmediklerini belirtebiliriz. Bu açıdan bakıldığında model kapsamındaki eksenlerin tek tek uygulanabilir ya da uygulanamaz olması ülkelerin kalkınmalarına doğrudan bir etki yapmayacaktır. Tüm eksenleri etkin bir şekilde yönetebilen kabiliyete sahip, toplumsal ve politik uzlaşıyı sağlayarak ortak hedefte buluşan ve kurumsal anlamda tüm paydaşların koordinasyon halinde hareket ettiği bir devletin yokluğunda bu modeldeki politika eksenlerinin var olup olmaması bir anlam ifade etmemektedir.

2000'li yıllarda kalkınma konusunda yeşil ekonomi kavramına ilişkin çalışmaların arttığı görülmüştür. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde; çevre, ekoloji ve doğal hayat kısıtları içinde oluşturulan liberal tüketim ekonomisinin, doğada gelecek kuşakların yaşam döngüsünü büyük ölçüde tehlikeye sokabilecek tahribata yol açabileceği değerlendirilerek; kalkınma kavramı, genel anlamda çevre ve özellikle iklim değişikliği konusunu merkeze alan yeşil ekonomi alt yapısının hedeflendiği bir anlayışta yeniden yorumlanmaya başlanmıştır. 2012 yılında yapılan Rio de Janerio'da BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) 'nda yapılan toplantı sonucunda imzalanan "İsteğimiz Gelecek" adlı ortak belgede, kalkınma kavramı içerisinde izlenmesi gereken plan ortaya konmuş ve bu çerçevede "sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında yeşil ekonomi" oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca kalkınmanın sadece ekonomik ve sosyal boyutlarıyla değil aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının ve korunmasının, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların yenilenmesi ile birlikte tüm çevresel yönlerin de kalkınma konusunda değerlendirilmesi gereken kriterler olarak ele alınmasının gerektiği belirtilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla ortaya konan yeşil ekonomi yapısı içerisinde, doğal kaynakların sürdürülebilir ve çevre üzerinde olumsuz etkileri azaltılacak biçimde kullanabilme kabiliyetinin artacağını ve bu yolla Dünya üzerinde kaynakların adil ve daha etkin şekilde kullanımının sağlanacağı gibi birçok hedefe ulaşma planı, Dünya çapında kırk binden fazla katılımcı tarafından taahhüt edilmiştir (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferans, 2012).

Tüm bu nedenlerle, tez içerisinde sunulan niceliklere ilaveten, kalkınma kriterlerinin ve ülkelere ilişkin kalkınma durumlarının analiz edilebilmesi amacıyla tez kapsamındaki ekonomik, sosyal, diplomatik ve güvenlik ana başlıklarına çevre ana başlığı eklenebilecek ve bu ana başlık altında iklim değişikliğinin kalkınmacı dış politika uygulamalarına etkisi incelenebilecektir. Yeni bir kriter olarak tezde ortaya konulan niceliklere ilerleyen dönemlerde eklenebilecek olan çevre parametresinin çağdaş uluslararası

kalkınma sorunları içerisinde giderek daha da belirgin hale gelmesi ve bu parametrenin diğer parametreler ile aynı yönde etki yaratıp yaratmayacağı ve tezin kapsamının genişletilmesinin değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

Özellikle güncel kalkınma konuları içerisinde yaygın olarak çalışma alanı bulan; çevreci kalkınma, yeşil yeni dünya düzeni, yeşil kalkınma, piyasa çevreciliği gibi yaklaşımlar kapsamında, kalkınma'nın iktisadi boyutu 'büyüme' temelli olmaktan çıkarılarak 'küçülme' olarak ele alınamaya başlanmıştır. Ekonomik büyüme oranları yüksek ülkeler negatif kalkınma sağladığı yönünde yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Ekonomik anlamda yeşil büyüme literatürü, uygun politikaların ve teknolojinin yardımıyla ülkelerin doğaya zarar vermeden ekonomik anlamda büyümeyi teşvik edici kalkınma modelleri oluşturulabileceğini savunmaktadır. Ne var ki ekonomik anlamda küçülme yönündeki yaklaşımlar, kısa vadede doğaya yönelik zararın önlenmesi amacıyla yapılacak teknolojik geliştirmelerin ve uygun politikaların uygulanmasını mümkün görmedikleri için ekonomik büyümenin devam etmemesi gerektiğini ve küresel ekonominin genel olarak küçültülmesi gerektiğini ve bunun için ekonomik sistemin değiştirilerek çevre ve doğayı merkeze alan yeniden dağıtım modellerinin ve üretim yapısının oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.

Hızlı tüketime dayalı olarak gelişme gösteren Dünya ekonomik sisteminin aynı oranda hızlı üretme ve doğal kaynakları yok etmeye dayalı olarak kurgulanmasına dayalı olarak gelecek nesillere taşınabilecek kaynakların giderek daha da hızlı şekilde azalması nedeniyle mevcut ekonomik sisteme yönelik artan eleştiriler sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı içinde yaygınlaşmaktadır. Bu nedenlerle, kalkınmanın en önemli göstergelerinden biri olan ekonomik büyüme rakamlarının analiz edilmesi gelir ekseninde pozitif etki yaratmaya devam edebilecekken, bu niceliği desteklemek amacıyla kaynakların etkin ve doğru kullanılması, yenilenebilir doğal kaynakların kullanım oranları, zararlı olabilecek atıkların ortaya çıkarılma oranları gibi farklı parametrelerin dikkate alınması ortaya konan tezin kapsamının ilerletilmesini sağlayacaktır. Diğer yandan ekonomik büyümenin üretim modellerinin doğaya daha az zarar veren sermaye üzerinden kurulacak yeni üretim modelleri ile destekleneceği, yenilenebilir enerji üretmeye yarayan yeni teknolojik buluşların sermaye dağılımını yeniden şekillendireceği gibi etkenler düşünüldüğünde, ekonomik büyüme parametresinin tez içerisinde yer alan modeli etkilemeyip, ekonomik büyümeye neden olan etmenleri değiştireceği düşünülmektedir.

Diğer taraftan, günümüzde ortaya çıkan pandeminin küresel politikalara etkisi ile birlikte kalkınmacı dış politika uygulamalarının yeniden mercek altına alındığını söyleyebiliriz. Özellikle sağlık temelinde ülkeler arası yürütülen dış politika ilişkilerinde liberal uluslararası sistemin radikal bir değişim geçirmeye zorlandığı görülmektedir. Uluslararası ekonomik sistemdeki bu dönüşümlerin doğru analiz edilerek kalkınmacı dış politika uygulamalarını bu değişime ayak uyduracak şekilde yeniden tasarlayıp

gerçekleştirebilen ülkeler, ilerleyen dönemlerde kalkınmalarına en büyük katkıyı sağlayarak ekonomik anlamda önemli güç elde etmiş ülkeler olarak karşımıza çıkacaktır.

Küresel siyaset Ukrayna-Rusya savası ve jeopolitik krizlerin yükselişe geçtiği bir dönemden geçiyor. Hiç şüphesiz, büyük devlet rekabetinin ve güvenlik endişelerinin arttığı bu belirsizlik çağında kalkınma ve dış politika ilişkisinin de yeniden ele alınması gerekecektir

KAYNAKÇA

.

Unıversity of Pretorıa. (2021, May 11). *Strategıc Plan.* up.ac.za/: https://www.up.ac.za/media/shared/1/ZP_Files/About%20UP/strategic_plan_v11_13feb.zp168988.pdf adresinden alındı

Abalu, G., & Hassan, R. (1998). Agricultural productivity and natural resource use in southern Africa. *Food Policy, Vol.23, No.6*, 477-490.

Akoto, W. (2016). On the nature of the causal relationships between foreign direct investment, GDP and exports in South Africa. *Journal of International Development, No.28*, 112-126.

Albayrak, B. (2022). *Burası Çok Önemli, Enerjiden Ekonomiye Tam Bağımsız Türkiye.* İstanbul: Turkuaz Yayın Evi.

Alessandrini, M., Klose, K., & Pepper, M. S. (2013). University Entrepreneurship in South Africa: Developments in Technology Transfer Practices,. *Innovation, 15, no.2,* , 205–214, doi.org/10.5172/impp.2013.15.2.205.

Alkire, S., & Deneulin, S. (2009). *Introducing the Human Development and Capability Approach.* Routledge.

Amsden, A. H. (1990). Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization. *Eastern Economic Journal vol.16,3*, 283-285.

Amsden, A. H. (1992). *Asia's next giant: South Korea and late industrialization.* London: Oxford University Press on Demand.

Andreoni, A., & Chang, H.-J. (2019). The political economy of industrial policy: Structural interdependencies, policy alignment and conflict management. *Structural Change and Economic Dynamics, volume.48*, 136-150 - doi.org/10.1016/j.strueco.2018.10.007.

Andrews, N., & Nwapi, C. (2017). "A" new" developmental state in Africa?: Evaluating recent state interventions vis-a-vis resource extraction in Kenya, Tanzania, and Rwanda. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, 223-267.

Annan, K. (2005, May-June). *"In Larger Freedom": Decision Time at the UN.* unis.unvienna.org: https://unis.unvienna.org/pdf/freedom_annan.pdf adresinden alındı

Annan, K. (2005, May 1). *foreignaffairs*. https://www.foreignaffairs.com/: https://www.foreignaffairs.com/world/larger-freedom adresinden alındı

Annan, K. (2005, May-June 4). *Unıted Nations*. unis.unvienna.org: unis.unvienna.org/pdf/freedom_annan.pdf adresinden alındı

Aral, B. (2001). Dispensing with tradition? Turkish politics and international society during the Özal decade, 1983-93. *Middle Eastern Studies, Vol.37, No.1*, 72-88 - DOI: 10.1080/714004360.

Atherton, J. (2013). Walking with the Poor. Principles and Practices of Transformational Development. *Practical Theology, Volume 6*, 113-114.

Atherton, J. (2013, April 1). *Walking with the Poor. Principles and Practices of Transformational Development.* semanticscholar: https://www.semanticscholar.org/paper/Walking-with-the-Poor.-Principles-and-Practices-of-Atherton/d5315a8795febbc9e20efa6b59c2c1e0e9ff8745 adresinden alındı

Ay, İ. (2012). II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri: 1946 İvedili Sanayi Planı Ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın Karşılaştırmalı Analizi. *". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 62* , 147-172.

Balcı, A. (2017, s.178). *Türk Dış Politikası.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Bayar, A. H. (1996). The Developmental State and Economic Policy in Turkey. *Third World Quarterly, 17, no.4*, 773–786.

Bayar, F. (2020). Küreselleşme Kavramı ve Kürselleşme Sürecinde Türkiye. *Dışişleri Bakanlığı Ekonomik SorunlarDergisi sayı 32*, 25-34.

Baytal, Y. (1988). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957). *Ankara Üniversitesi Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 546-567- https://doi.org/10.1501/Tite_0000000070.

Beeson, M. (2001). Globalization, Governance, and the Political-Economy of Public Policy Reform in East Asia. *Governance, 14, no. 4*, 481–502 - doi.org/10.1111/0952-1895.00170.

Beeson, M. (2017, july 24). *https://doi.org/10.1017/9781316480502.00*. Mark Beeson, "What Does China's Rise Mean for the Developmental State Paradigm?," in Asia after the Developmental State, ed. Toby Carroll and Darryl S. L. Jarvis, 1st ed. (Cambridge University Press, 2017), 174–98,. adresinden alındı

Beeson, M. (2017). What Does China's Rise Mean for the Developmental State Paradigm? T. C. Jarvis içinde, *in Asia after the Developmental State* (s. 174-198). Cambridge : Cambridge University Press.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferans. (2012, Haziran 20-22). The Future We Want, United Nations Conference on Sustainable Development. 2-95. Rio, Brezilya: Birleşmiş Milletler.

Bremmer, I. (2009). State Capitalism Comes of Age: The End of the Free Market? *Foreign Affairs vol 88,No.3*, 40-55.

Brenner, N., Peck, J., & Theodore, N. (2012). VarieGüney Afrikated neoliberalization: geographies, modalities, pathways. *Global networks, Vol.10 No.2*, 182-222.

Busiswa, N., & Wyk., R. B. (2019). The role of foreign direct investment (FDI) on domestic entrepreneurship in South Africa. *Development Southern Africa 37-4*, 587-600 DOI:10.1080/0376835X.2019.1667751.

C.Syyder, R., H.W.Bruck, & BurtonSapin. (2002). *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics.* Palgrave Macmillan DOI:10.1057/9780230107526_2.

Caballero, P. (2019). The SDGs: Changing How Development Is Understood. *Global Policy, 10, no. S1*, 138–140.

Caldentey, E. P. (2008). The Concept and Evolution of the Developmental State. *International Journal of Political Economy, 37, no.3*, 27–53, doi.org/10.2753/IJP0891-1916370302.

Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity.* Minnesota : Minnesota Press.
Carant, J. B. (2017). Unheard Voices: A Critical Discourse Analysis of the Millennium Development Goals' Evolution into the Sustainable Development Goals. *Third World Quarterly, 38, no.1*, 16-41.
Carroll, T. (2017). Late Capitalism and the Shift from the 'Developmental State' to the VarieGüney Afrikated Market State," in Asia after the Developmental State. T. C. (Ed.), & D. S. (Ed.) içinde, *Asia after the Developmental State: Disembedding Autonomy* (s. 93-123). Cambridge: Cambridge University Press.
Cerit, S. M., & Doğan, E. (2006). *Sivil Toplum ve Dış Politika, Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
Chalmers, A. J. (1982). *Chalmers A. Johnson, MITI and the Japanese miracle: the growth of industrial policy: 1925-1975.* Stanford: Stanford University Press.
Chambers, R. (1997). Editorial: Responsible well-being a personal agenda for development. *World Development, Vol.25, No.11*, 1743–1754.
Chambers, R. (1997). Editorial: Responsible well-being a personal agenda for development. *World Development, Vol.25, No.11*, 1743–1754.
Chang, H.-j. (2004). The Role of Social Policy in Economic Development: Some Theoretical Reflections and Lessons from East Asia. T. M. (Director) içinde, *Social Policy in a Development Context* (s. 246-261). Palgrave Macmillan.
Christopher, A., & Dercon, S. (2009). The political economy of development: an assessment. *Oxford Review of Economic Policy, Vol.25, Issue.2*, 173-189 - https://doi.org/10.1093/oxrep/grp020.
Christopher, H. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy.* 2003: Houndmills: Palgrave.
Civelek, İ. (2015). Washıngton Uzlaşısı Sonrası Dönemde Devletin Değişen Rolü ve Bir Türkiye Değerlendirmesi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35-54.
Clair, A. L. (2010). *Development Ethics.* Available on Taylor & Francis eBooks.
Clark, N. L. (1994). *Manufacturing apartheid: State corporations in South Africa.* New Haven: Yale University Press.
Claude, M., & Shirley, M. M. (2011). The Contribution of Douglass North to New Institutional Economics. M. Claude, & M. M. Shirley içinde, *Economic Institutions, Rights, Growth, and Sustainability:The LeGüney Afrikay of Douglass North* (s. 1-35). Cambridge: Cambridge University Press.
Cumings(Ed.), M. W. (2007). *Neoliberalism and Institutional Reform in East Asia: A Comparative Study.* Palgrave Macmillan.
Cunjamá, M., & Bank, W. (2000, September). *World Bank Development Report 2000/2001.* Washington, USD: Oxford University Press.
Cunjamá, M., & Bank, W. (2000). *WORLD DEVELOPMENT REPORT ATTACKING POVERTY 2000-2001.* Washington: Oxford University Press.
Çoban, Y. (2021). *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları.
Dal, E. P., & Kurşun, A. M. (2017). Türkiye Küresel Yönetişime Katılımında Ne kadar Etkili. *ORDAF*, 1-7 Ağustos/5.
Dang, G., & Pheng, L. S. (2014). *Infrastructure Investments in Developing Economies: The Case of Vietnam.* Springer.

Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. *Insight Turkey*, 77-96.

Daudu, I. A. ve Dube, L. (2017). ‘’Post-Conflict Transitional Negotiations: An Analysis on the Democratic Republic of Congo and South Africa’’, *Journal of African Union Studies*, Vol.6, No.2/3, 97-116.

Debanes, P., & Lechevalier, S. (2014). Resurgence of the Concept of the Developmental State: Which Empirical Reality for Which Theoretical Revival? *Critique internationale, No.2*, 9-18.

Dequech, D. (2007). Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics. *Journal of Post Keynesian Economics, 30, no. 2*, 279–302-doi.org/10.2753/PKE0160-3477300207.

Desai, M. (2001). Amartya Sen’s Contribution to Development Economics. *Oxford Development Studies, 29, no.3*, 213-223.

Dijk, G. H. (2007). The social origins of the developmental state: Reflections on South Africa and its local sphere of government. *Journal of Public Administration • Vol 42 no 7* , 664-675.

Dijk, H. v. (2007). The Socıal Orıgıns Of The Developmental State: Reflectıons On South Afrıca And Its Local Sphere Of Government. *Journal of Public Administration • Vol 42 no 7*, 664-675.

Duggan, N., Hooijmaaijers, B., Rewizorski, M., & Arapova, E. (2022). Introduction:‘The BRICS, Global Governance, and Challenges for South–South Cooperation in a Post-Western World’. *International Political Science Review*, *43*(4), 469-480.

Duman, O. Ö., & Birsel, H. (2012). Demokrat Parti Dönemi Türk Diş Politikasi Ve Bu Politikanin Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler (Turkish Foreign Policy In The Period Of Democratic Party And External Developments Affecting The Dynamics Of This Policy). *Atatürk Dergisi cilt 1,sayı 1* , 299-318.

Dumrul, C. (2014). Osmanli İmparatorluğu’nun Kapitalist Paternde Sanayileşmesinin Önündeki Engeller Üzerine Bir Inceleme. *Journal of Management and Economics Research, no. 23* , 146–146, doi.org/10.11611/JMER248.

Ebner, A., & Backhaus(Ede.), J. (2005). Entrepreneurship and Economic Development: From Classical Political Economy to Economic Sociology. *Journal of Economic Studies, Vol.32, no. 3*, 256–74, https://doi.org/10.1108/01443580510611047.

Edigheji, O. (2010). Constructing a democratic developmental state in South Africa: potentials and challenges. Constructing a democratic developmental state in South Africa. *Cape Town: Human Sciences Research Council*, 1-33.

Edwards, L., & Lawrence, R. Z. (2006). South Afrıcan Trade Polıcy Matters Trade Performance And Trade Polıcy. *NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH*, 1-62.

Elliott, J. A. (2013). *An Introduction to Sustainable Development, Fourth Edition, Routledge Perspectives on Development.* New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Emerson, R. (1958). Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics. *American Political Science Review, vol. 52, issue 1*, 210-211.

Enslin Penny, ". E.-A. (2003). Citizenship Education in Post-Apartheid South Africa. *Cambridge Journal of Education, Vol.33, No.1*, 73-83. doi:10.1080/0305764032000047513.

ERGANİ, H. (2015). *Un Millennium Development Goals (Mdgs) And The Performance Of Türkiye.* Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/un-millennium-development-goals-_mdgs_-andthe-performance-of-turkiye.tr.mfa adresinden alındı

EROĞLU, O. (2010). Osmanlı Devleti'nin Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kamu Maliyesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XII,S.Özel*, 57-89.

Ertem, B. (2009). TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNDE TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSHALL PLANI. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 21*, 377-397.

Eşiyok, A. B. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde BirDönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması. *Mülkiye, Cilt:XXXIV,Sayı:266*, 67-108.

Evans, P. (2013). Human Development, State Transformation. S. Leibfried, F. Nullmeier, E. Huber, & M. Lange içinde, *The Oxford Handbook of Transformations of the State* (s. chapter 37). Oxford: Oxford University Press.

Evans, P. B. (1989). Predatory, Developmental, and Other Apparatuses: A Comparative Political Economy Perspective on the Third World State. *Sociological Forum, 4*, 561-587.

Evans, P. B. (1995). *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation.* Princeton: N.J: Princeton University Press.

Evans, G. (1999). South Africa's foreign policy after Mandela Mbeki and his concept of an African renaissance. The Round Table, 88(352), 621–628. doi:10.1080/750459621

Evans, P. B. (2012). *Embedded Autonomy States and Industrial Transformation.* New Jersey: Princeton University Press.

Evans, M. (2017). *Speeches that Shaped South Africa: From Malan to Malema*, Cape Town: Penguin Books, E-Book.

Federico, D. (2018). The Ankara consensus: the significance of Turkey's engagement in sub-Saharan Africa . *Global Change, Peace & Security, Vol.30, No.1*, 57-76. doi:10.1080/14781158.2018.1438384.

Fine, B., & Rustomjee, Z. (2019). *The Political Economy of South Africa: From Minerals–Energy Complex to Industrialisation.* Routledge.

Fırat, E., & Aydın, A. (2015). İnsani Kalkınma Endeksine Göre Türkiye'nin Eğitim Endeks Göstergelerinin Oecd Ülkeleri ile Karşılaştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, No.29*, 62-87.

García, E. C., & Sánchez, Á. (2019). Assessing the Performance of the Least Developed Countries in Terms of the Millennium Development Goals. *Evaluation and Program Planning,72*, 54-66.

Gill, I. S., Kharas, H. J., & Bhattasali, D. (2007). *An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth.* Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development/World Bank.

Goulet, D. (1960). Pour une éthique moderne du développement'. , *Développement et Civilisations, 3*, 10-23.

Gustavsson, J. (1998). *THE POLITICS OF FOREIGN POLICY CHANGE.* Lund: Lund University Press.

Gürsoy, B., & Diyarbakırlıoğlu, K. (2015, Temmuz 23). Trading Places: How Turkey Can Join the Rich, Using Trade Policy. *Alternatıves Volume 14, Issue 4*, 37-58. Dergipark: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/261785 adresinden alındı

Haggard, S. (2015). The Developmental State Is Dead: Long Live the Developmental State. J. M. Thelen içinde, *In Advances in Comparative-Historical Analysis* (s. 39-66). Cambridge University Press.

Hale, W., & (Çev.P.Demir). (2003, s.110-112). *Türk Dış Politikası 1774-2000.* İstanbul: Mozaik Yayınları.

Halıcıoğlu, F. (2004). *REV. MIDDLE EAST ECON. FIN.,VOL.2,NO.3*, 193–201.

Haykir, Y., & Demir, Ö. (2017). 6326 Sayılı Petrol Kanunu ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1, no.41*, 251- doi.org/10.21563/sutad.318025.

Hira, İ., & Şan, M. K. (2007). Türkiye'de Sosyo-Politik Sistem ve Sivil Toplum Arayışları. D. Dursun(Ed.) içinde, *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye* (s. 384-405). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Hissein, M. M. (2020). "Afrika'nın Ekonomik Bütünleşmesine Giden Yol: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Antlaşması. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi Vol.2, No.2*, 37-50.

Holden, M. (1996). *Economic integration and trade liberalization in Southern Africa: is there a role for South Africa?* Washington: The World Bank.

Hudson, V. M. (2005). Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. *Foreign Policy Analysis, Volume 1, Issue 1*, 1-30 https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2005.00001.x.

Hudson, V. M., & Vore, C. S. (1995). Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow. *Mershon International Studies Review*, 209-238 https://doi.org/10.2307/222751.

Hürriyet Gazetesi. (2002, Mayıs 9). *Dışişleri Bakanı Cem: AB iki büyük hedeften biri*. https://www.hurriyet.com.tr/: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/disisleri-bakani-cem-ab-iki-buyuk-hedeften-biri-70786 adresinden alındı

Hyman, G. F. (2010). *Foreign Policy and Development.* https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/leGüney Afrikay_files/files/publication/100923_Hyman_ForeignPolicyAndDevel_Web.pdf adresinden alındı

Ian Jolliffe. (2002). *Principal Components in Regression Analysis". In Principal Component Analysis. Springer Series in Statistics.* New York: Springer.

İnan, M. (2019). UPF İstikrar Politikaları ve Stand-By Anlaşmalarını Gerekli Kılan Nedenler Açısından Türkiye UPF İlişkileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi No.32*, 591-640 - doı: 10.14520/adyusbd.519417.

Industrial Development Corporation. (2021, Mayıs 10). *IDC About Us*. idc.co.za/: https://www.idc.co.za/about-us/ adresinden alındı

Internarional Relations & Cooperations. (2021, Haziran 10). *South Afrıca 2020-2025-strategic-plan.* GAUİKB: https://www.GAUİKB.gov.za/2020-2025-strategic-plan/ adresinden alındı

Internatıonal Monetary Fund. (2021, Eylül 30). *Struggling to Make the Grade: A Review of the Causes and Consequences of the Weak Outcomes of South Africa's Education System*. UPF.org: https://www.UPF.org/en/Publications/WP/Issues/2019/03/01/Struggling-to-Make-the-Grade-A-Review-of-the-Causes-and-Consequences-of-the-Weak-Outcomes-of-46644 adresinden alındı

International Trade and Economic Development Division of the Department of Trade Industry, South Africa. (2021, Temmuz 14). *A South Afrıcan Trade Polıcy And Strategy Framework May 2010.* https://www.tralac.org/: https://www.tralac.org/files/2012/12/Trade-Policy-and-Strategy-Framework-2010.pdf adresinden alındı

İpek, Ö. (2018). Dış Politikada Medyanın Rolü. *Lectio Socialis Volume 2, Issue 2*, 153-161.

Isike, C., & Ogunnubi, O. (2017). South Africa's Foreign Policy Aspirations and the National Development Plan (NDP 2030. *Foreign Policy Volume.35,3*, 284-302.

Isike, C., & Olusola Ogunnubi. (2017). South Africa's Foreign Policy Aspirations and the National Development Plan (NDP 2030): The Role of Soft Power. *Journal of Contemporary African Studies*, 284-302.

Jayasuriya, K. (1999). Globalization, law, and the transformation of sovereignty: The emergence of global regulatory governance. *Indiana Journal of Global LeGüney Afrikal Studies, 6 ,2, ,* 425-455 .

Johnson, C. (1982). *MITI and the Japanese miracle: the growth of industrial policy: 1925-1975.* Stanford: Stanford University Press.

Jože, M. (2003). Does Foreign Direct İnvestment Always Enhance Economic Growth? *Kyklos, Vol.56, No.4, ,* 491-508.

Kaleağası, B. (2017, Ağustos 25). TUSİAD Genel Sekreteri Bahadır Kaleağası . (D. Gazetesi, Röportaj Yapan)

Kalinowski, T., & Park, M. J. (2016). South Korean Development Cooperation in Africa: The LeGüney Afrikay of a Developmental State. *Africa Spectrum, 2016, vol. 51, issue 3*, 61-75.

Karagöl, E. T., Kavaz, İ., Kaya, S., & Özdemır, B. Z. (2017). Türkiye'nin Milli Enerji ve Maden Politikası. *SETA 2017-203*, 1-24.

Karagöz, K. (2007). Türkiye'de Doğrudan Yabanci Yatirim Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970–2005. *Journal of Yaşar University, Vol.2, No.8*, 929-948.

Karaoğuz, H. E. (2018). "The Political Dynamics of R&D Policy in Turkey: Party Differences and Executive Interference during the AKP Period," . *Journal of Balkan and Near Eastern Studies, Vol.20, No. 4, ,* 388-404. https://doi.org/10.1080/1.

Karluk, R. (2002). *Uluslararası Ekonomi Teori ve Uygulama.* İstanbul: Beta.

Karriem, A., & Hoskins, M. (2016). From the RDP to the NDP: A Critical Appraisal of the Developmental State, Land Reform, and Rural Development in South Africa. *Politikon, 43, no.3*, 325-343.

Kayıran, M., & Saygın, S. (2019). İZMİR İKTİSAT KONGRESİ. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi Cilt 2 Sayı 5*, 44.

Kharas, H., & Rogerson, A. (2016). *Why and how might a new measure of development cooperation be helpful?* Globalvıews Brookings.

Kiely, R. (1998). *Industrialization And Development: An Introduction.* http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=240358.

Kim, Y. T. (1999). Neoliberalism and the Decline of the Developmental State. *Journal of Contemporary Asia, 29, no. 4* , 441–461 - doi.org/10.1080/00472339980000231.

Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State. *New Perspectives on Turkey, No.40*, 29–56 - doi.org/10.1017/S0896634600005203.

Kirmanoğlu, H. (2005). Amartya Sen'in Özgürlük Ve Kalkinma Üzerine Düşüncelerine Bir Bakış *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 47. Seri* (s. 22-30). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Kohli, A. (1994). Where do high growth political economies come from? The Japanese lineage of Korea's "developmental state". *World Development, Vol. 22, No.9*, 1269-1293.

Kutlay, M. (2012). Yeni Türk Dış Politikası"nın Ekonomi Politiği:Eleştirel Bir Yaklaşım. *Uluslararası İlişkiler Cilt 9, Sayı 35*, 101-127.

Landsberg, C. (2005). Toward a Developmental Foreign Policy? Challenges for South Africa's Diplomacy in the Second Decade of Liberation. *Social Research, 72, no.3*, 723-756.

Landsberg, C. (2005). Toward a Developmental Foreign Policy? Challenges for South Africa's Diplomacy in the Second Decade of Liberation. *Social Research, Vol. 72, No. 3*, 723-756.

Landsberg, C., & Costa Georghiou. (2015). The Foreign Policy and Diplomatic Attributes of a Developmental State: South Africa as Case Study. *South African Journal of International Affairs, 22, no.4, ,* 479-495.

Landsberg, C., & Georghiou, C. (2015). The foreign policy and diplomatic attributes of a developmental state: South Africa as case study. *South African Journal of International Affairs ,vol. 22, No.4*, 79–495, dx.doi.org/10.1080/10220461.2015.1124805.

Landsberg, C., & Georghiou, C. (2015). The Foreign Policy and Diplomatic Attributes of a Developmental State: South Africa as Case Study. *South African Journal of International Affairs, Vol.22, no. 4* , 479-495.

Larraín, J. (1989). *Theories of Development: Capitalism, Colonialism, and Dependency.* Cambridge, UK: Cambridge, MA, USA: Polity Press, B. Blackwell Inc.

Leftwich, A. (1995). Bringing politics back in: Towards a model of the developmental state. *The Journal of Development Studies*, 400-427 - doi.org/10.1080/00220389508422370.

Leftwich, A. (1995). Bringing Politics Back in: Towards a Model of the Developmental State. *Journal of Development Studies, 31, no.3*, 400-425.

Louwrens, P. B. (2016). The security dilemma evident in South Africa's foreign policy towards Africa. *Africa Review, No 8*, 81-95.

Lowndes, V., Marsh, D., & (Ed.), G. S. (1995). *Theory and Methods in Political Science.* New York: Globe Press.

Mandela, Nelson. (1993) South Africa's Future Foreign Policy. Foreign Affairs 72: 86–98.

Mann, M. (2012, p.59). *The Sources of Social Power.* Cambridge: Cambridge University Press.

McMichael, P. (2004). *Development and Social Change: A Global Perspective, 3rd ed.* SAGE Publications.
Michael, J., & Mazzucato, M. (2016). *Rethinking Capitalism: Economics and Policy for Sustainable and Inclusive Growth.* Wiley-Blackwell.
Mızrak, M. (2017, Ocak 19). Asya Örneklerinden Hareketle Türkiye İçin Bir Kalkınma Modeli Değerlendirmesi. Ankara.
Modelski, G. (1962). *A Theory of Foreign Policy.* New York: Praeger.
Mohamud, B. A. (2021). Internatıonal Trade Relatıons Of Turkey And South Afrıca: A Hıstorıcal Perspectıve. *Journal of International Trade, Logistics and Law, Vol. 7, Num. 1, 2021, 130-138*, 130-138.
Mollaer, Ö. (2016). Developmental State: A Theoretical and Methodological Critique. *Ekonomik Teori ve Analiz Dergisi 1, no. 1*, 1-12.
Mürsel, B. (2020). Turkey And Africa İn The Context Of South-South Cooperation. *Current Research İn Social Sciences, Vol.6. No.1*, 39-51.
Myrdal, G. (1974). What Is Development? *Journal of Economic, Issues 8, no. 4*, 729-736.
Naseemullah, A., & Arnold, C. E. (2015). The Politics of Developmental State Persistence: Institutional Origins, Industrialization, and Provincial Challenge. *Studies in Comparative International Development, 50, no.1, ,* 121-142.
Ntwanano, M. (2016). An Impossible Developmental State in the South African Context: A True Reflection of the Asian Tigers? *Bangladesh E-Journal Of Sociology, Vol.13, No.1*, 46-56.
Nunnenkamp, P. (1991). [Book Review of] Latin American adjustment, John Williamson (Ed.). Washington: Institute for International Economics, 1990,. *Weltwirtschaftliches Archiv, ISSN 0043-2636*(Mohr, Tübingen, Vol. 127, Iss. 2), 421-423.
Nunnenkamp, P. (2004). How to Improve the Developmental Impact of Foreign Direct Investment: A Review. K. I. Economy içinde, *Review of World Economics.*
Ogunnubi, O. (2020). *South Africa's Soft Power and the Diplomacy of Nuclear Geopolitics.* New York: GeoJournal.
Oğuz, Ş. (2013). The Developmental State as an Institutional Construct: A Historical and Theoretical Critique. *Review of Public Administration, Volume 7, Issue 4*, 97-120.
Oğuzlu, T. (2014). Turkey's Foreign Policy Challenges. *Bilge Strateji, Cilt 6, Sayı 10, ,* 7-11.
O'Hearn, D. (2009). Amartya Sen's Development as Freedom: Ten Years Later. *Policy and Practice: A Development Education Review, Vol. 8, Spring*, 9-15.
Olafur, M. (2005). Foreign direct investment: A focused literature review. B. I. Prosperity. içinde İngiltere: University of Exeter.
Oran(Ed.), B. (2013, s. 668-671). *1960-1980 Göreli Özerklik-3, Cilt 1.* İstanbul: İletişim

Oran, B. (2015,s.658). *Türk Dış Politikası.* İstanbul: İletişim Yayınları.
Orhangazi, Ö. (2019). Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunları, Finansal Kırılganlıklar ve Kriz Dinamikleri. *Mülkiye Dergisi, Vol.43, No.1*, 111-137.
Ölmezoğulları, N. (2012). Türkiye Ekonomisinde Yapısal Uyum ve İstikrar. B. G. Ekonomisi içinde, *Tartışma Metni 2012/68* (s. 297-316). Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.

Öniş, Z. (1991). The Logic of the Developmental State. *Comparative Politics, Vol. 24, No. 1* , 109-126.
Öniş, Z., & Kutlay, M. (2020). The new age of hybridity and clash of norms: China, BRICS, and challenges of global governance in a postliberal international order. *Alternatives, Vol.45, No.3*, 123-142.
Öniş, Z., & Senses, F. (2007). Global Dynamics, Domestic Coalitions and a Reactive State: Major Policy Shifts in Post-War Turkish Economic Development. *SSRN Electronic Journal*, 251-286.
Örmeci, O. (2020). Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz. *IJEASS Aralık / December 3(2)*, 63-84.
Özdağ(Ed.), H. O., Sönmezoğlu(Der.), F., Arıboğan, Ü., Dedeoğlu, B., & Ayman, G. (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü.* İstanbul: Der Yayınları.
Özdemir, V. (2014). Türkiye'de Planlı Kalkınma Deneyimleri. İstanbul, Türkiye.
Özder, A. (1988). Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Ar-Ge Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *TKİ Madencilik Bülteni* , 18-20.
Özder, F. (2017). Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet ekonomik ve ticari ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 60*, 143-170.
Öztürk, Ş., Nas, F., & İçöz, E. (2008). 24 Ocak Kararları, Neo-Liberal Politikalar ve Türkiye Tarımı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Vol.1, No.2*, 15-32.
Pakenham, T. (1979). *The Boer War* . Johannesburg: Jonathan Ball.
Pamuk, Ş. (1997,s.193). *100 soruda Osmanlı -Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914.* stanbul: İ Gerçek Yayınevi.
Pamuk, Ş. (2012,s.236). *Türkiye'nin 200 Yıllık Iktisadi Tarihi, Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm.* İstanbul: Türkiye Iş Bankası Yayınları.
Payne, A. (2006). *Key Debates in New Political Economy.* London: doi.org/10.4324/9780203965450.
Peter Evans. (2002). Collective Capabilities, Culture, and Amartya Sen's Development as Freedom. *Studies in Comparative International Development, Vol.37, No.2*, 54-60.
Peter, L., & Le, C. (2018). A Revıew of The Recent Lıterature on The Instıtutıonal Economıcs Analysıs of The Long-Run Performance of Natıons: Instıtutıonal Economıcs Analysıs Of Long-Run Performance. *Journal of Economic Surveys*, 1-22.
Peter.B., E., & Heller, P. (2015). *Human development, state transformation and the politics of the developmental state.* Oxford: Oxford University Press.
Pevehouse, J. C., & Goldstein, J. S. (2013). *Uluslararası İlişkiler.* Haluk Özdemir Serbest Akademi.
Poku, N. K., & Whitman, J. (2011). The Millennium Development Goals and Development after 2015. *Third World Quarterly,32, no.1*, 181-198.
Ponte, S., Roberts, S., & Sittert, L. v. (2007). Black Economic Empowerment', Business and the State in South Africa. *Development and Change, Vol.38, no. 5*, 933-955 - doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00440.x.
Purvis, B., Mao, Y., & Robinson, D. (2019). Three Pillars of Sustainability: In Search of Conceptual Origins. *Sustainability Science, 14, no. 3*, 681–695.

Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Güney Afrikames. *International OrGüney Afrikanization, 42, no.3*, 427-460.
Rapley, J. (1994). New directions in the political economy of development. *Review of African Political Economy,Volume.21*, 495-510 - doi.org/10.1080/03056249408704083.
Report, W. D. (1997). *The State in a Changing World, 1. print, World Development Report.* Oxford Univ. Press.
Republic of South Africa. (2020, September 22). *President Cyril Ramaphosa: 75th United Nations General Assembly Debate.* gov.za: https://www.gov.za/speeches/president-cyril-ramaphosa-75th-united-nations-general-assembly-debate-22-sep-2020-0000 adresinden alındı
Republic of South Africa. (2021, Eylül 30). *Internatoınal Relations*. gov.za: https://www.gov.za/about-sa/international-relations adresinden alındı
Richard, S. (2017). The Origins of East Asia's Developmental States and the Pressures for Change. T. Carroll, & Darryl S. L. Jarvis içinde, *Asia after the Developmental State Disembedding Autonomy* (s. 51-71 - doi.org/10.1017/9781316480502.003). Cambridge University Press.
RODRIK, D. (2006). Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's," Journal of Economic Literature. *Journal of Economic Literature*, 973-987.
Rodrik, D. (2006). Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? A Review of the World Bank's Economic Growth in the 1990s: Learning from a Decade of Reform. *Journal of Economic Literature vol,44,4*, 973-987.
Rodrik, D. (2007). *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth.* Princeton University Press.
Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy.* New York-London: W.W. Norton.
Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Why Global Markets, States, and Democracy Can't Coexist.* New Yor: Oxford University Press.
Rosenau, J. N. (2005). *The Study of World Politics.* London: https://doi.org/10.4324/9780203014721.
Rosenau, J. N., Kenneth W.Thompson, & Boyd, G. (1976). *World politics : an introduction.* New York: Free Press.
Rowden, R. (2019, January 26). *Despite many changes in today's modern global economy developmental states are needed more than ever.* Developing Economics: https://developingeconomics.org/2021/06/24/if-the-washington-consensus-was-really-over-what-would-that-look-like-for-development-strategy/ adresinden alındı
Sachs, J. D. (2012). From Millennium Development Goals to Sustainable Development Goals. *The Lancet, 379, no. 9832*, 2206-2211.
Sampson, Anthony. (1999) Mandela: The Authorized Biography. New York: Random House.
Schraeder, P. J. (2001). ''South Africa's foreign policy: From international pariah to leader of the African renaissance'', *The Round Table*, Vol.90, No.359, 229-243.
Schmidt, L. (2015). Putting the developmental state on the SDG Agenda: Introducing a Multidimensional Scale of the Developmental State. *Sustainable Devlopment Goals Post 2015.* Roma : Roma Tre University.

SDGF. (2000, September). *Sustainble Development Goals Fund*. sdgfund.org: https://www.sdgfund.org/mdgs-sdgs adresinden alındı

Sen, A. (1999). *Development as Freedom.* Oxford : Oxford University Press.

Serra NARCİS, & JOSEPH, S. E. (2008). *the Washington Consensus Towards a New. Global Governance.* New York: Oxford University Press.

Serra, N., & Stiglitz, J. E. (tarih yok). *The Washington Consensus Reconsidered Towards a New Global Governance.* Oxford: Oxford University Press.

Servaas, V. d., & Louw, M. (2004). Changing patterns of South African income distribution: Towards time series estimates of distribution and poverty,. *South African journal of economics, Vol.72, No.3*, 546-572.

Shalmali, G. (2007). Globalisation. *Development in Practice, Vol.17, no.4–5*, 523-531.

Shapiro, I., & Tebeau, K. (. (2011). *After Apartheid: Reinventing South Africa.* Charlottesville: University of Virginia Press.

Shoba, M. (2018). South Africa's Foreign Policy Position in BRICS. *Journal of African Union Studies, Vol.7, No.1,* 173–88, doi.org/10.31920/2050-4306/2018/v7n1a9.

Southern Afrıcan Developmentt Communıty. (2021, Ağustos 11). *Southern Afrıcan Developmentt Communıty Towards Common Future*. GAKT.int: https://www.GAKT.int/themes/economic-development/trade/ adresinden alındı

Spohr, A. (2017). Foreign Policy's Role in Promoting Development: The Brazilian and Turkish Cases. *Contexto Internacional 39, no. 1*, 157-178 - doi.org/10.1590/s0102-8529.2017390100008.

Stubbs, R. (2017). Conceptualising State Transformation in Asia. T. Carroll, & D. S. Jarvis içinde, *Asia after the Developmental State* (s. Part1). Cambridge: Cambridge University Press.

Sübidey, T. (2005). Turkey: Trade Policy Review. *The World Economy, Vol.28, No.9*, 1229-1262. doi:10.1111/j.1467-9701.2005.00732.

Swilling, M., Musango, J., & Wakeford, J. (2016). Developmental States and Sustainability Transitions: Prospects of a Just Transition in South Africa. *Journal of Environmental Policy & Planning ,18, no.5* , 650–672.

T.Allison, G. (1971 s.149). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis.* Boston: Little, Brown.

Tangri, R., & Southall, R. (2008). The Politics of Black Economic Empowerment in South Africa. *Journal of Southern African Studies, 34, no. 3* , 699–716, doi.org/10.1080/03057070802295856.

Tayfur, F. (2005). *Dış Politika", Atilla Eralp (der.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. İstanbul,: İletişim Yayınları.

Tayfur, M. (2000, March). *Turkish Perceptions of the Mediterranean.* user.metu.edu.tr: https://users.metu.edu.tr/home103/tayfur/wwwhome/reading/euromesco8.pdf adresinden alındı

Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2012). *Economic Development 11th ed.* Boston: Addison-Wesley PEARSON.

Trade & Industrial Policy Strategies. (2016, December https://southafrica.fes.de/fileadmin/user_upload/TIPS_IP_REVIEW_FES-Revised_Final_Dec_2016_edit.pdf). Analysıs Of Exıstıng Industrıal Polıcıes And The State Of Implementatıon In South Afrıca. Güney Afrika.

Trevaor Bell, ". P., & Michie, J. a. (1997). *The Political Economy of South Africa's Transition.* London: Dryden Press.

Tsheola, J. (2002). South Africa in Gear: 'A Better Life for All' or a Zero-Sum Game of Globalization. *GeoJournal, vol. 57, no. 1/2*, 79-92.
Turan, K. (2012, Eylül 10). Tersine Dönmüş İki Seviyeli Bir Oyun Olarak Suriye Krizi. Ankara, Türkiye.
Tür, Ö. (2011). Economic Relations with the Middle East Under the AKP—Trade, Business Community and Reintegration with Neighboring Zones. *Turkish Studies, 12, no. 4* , 589–602.
Türkcan, E. (2009). *Dünya' da ve Türkiye' de Bilim, Teknoloji ve Politika.* İstanbul: İstanbul: Biligi Üniversitesi Yayınları. mechanisms/instruments/united-nations-millennium-declaration adresinden alındı.
Vickers, B. 2012. Towards a New Aid Paradigm: South Africa as an African Development Partner. Cambridge Review of International Affairs 25 (4): 535–556.
Vickers, B. (2014). Towards A Trade Policy for Development: The Political Economy of South Africa's External Trade, 1994-2014. *Strategic Review for Southern Africa, Vol 36, No 2*, 57-79.
Wade, R. (2010). After the Crisis: Industrial Policy and the Developmental State in Low-Income Countries: Industrial Policy and the Developmental State. *Global Policy, 1, no.2* , 150-161.
Walker, M. (2005). Amartya Sen's Capability Approach and Education. *Educational Action Research Volume 13.1*, 103-110.
Wanki, M. (2017). Developing an Institutional Political Economy Framework Integrating Firms, Markets, and States. *Southern Agricultural Economics Association (SAEA)* (s. 36). Alabama: https://ageconsearch.umn.edu/record/252532.
Weiss, L., & Hobson, J. (1995). *States and Economic Development: A Comparative Historical Analysis.* Polity Press.
Wessels, A. (2011). *Andre Wessels, "The Anglo-Boer War 1889-1902: White Man's War, Black Man's War, Traumatic War ""Bloemfontein.* Bloemfontein South Africa: Sun Press.
Williams, P. D. (2015). *The African Union's Role in Peacekeeping: Building on Lessons Learned from Security Operations* . New York: Isiaka A. Badmus Palgrave-Macmillan.
Willis, K. (2020). *Theories and Practices of Development.* https://www.perlego.com/book.
Wizarat, T. A. (1980). ''Apartheid and Racial Discrimination in South Africa - An Overview of the Control Network'', *Pakistan Horizon*, Vol.33, No.4, 84-87.
Woo, M., & Cumings. (2007). *Neoliberalism and Institutional Reform in East Asia.* Plagrave macmillan.
Woo-Cumings(Ed.), M. (2007). *Neoliberalism and Institutional Reform in East Asia: A Comparative Study.* Palgrave Macmillan.
Wright, E. O. (1996). Review of Peter Evans, Embedded Autonomy. *Contemporary Sociology, vol. 25*, 176-179.
Yağcı, M. (2016). A Beijing Consensus in the Making: The rise of Chinese İnitiatives İn the İnternational Political Economy and İmplications for Developing Countries. *Perceptions: Journal of International Affairs, Cilt.21, Sayı.2* , 29-56.

Yağcı, M. (2017). "The Political Economy of AK Party Rule in Turkey: From a Regulatory to a Developmental State? *Insight Turkey, Vol.19, No. 2*, 89-113, https://doi.org/10.25253/99.2017192.06.
Zalk, N. (2014). Industrial policy in a harsh climate: The case of South Africa. U. /. ILO. içinde ILO.
Ziai, A. (2011). The Millennium Development Goals: Back to the Future? *Third World Quarterly, 32, no. 1*, 27-43.

İnternet Kaynakları

AA haber. FETÖ'nün kanlı darbe girişiminin üzerinden 4 yıl geçti. https://www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-kanli-darbe-girisiminin-uzerinden-4-yil-gecti/1909750 (2020, Temmuz 15) adresinden alındı.
AA Haber.AK Parti'nin dokunmadığı sivil toplum örgütü kalmayacak. aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ak-partinin-dokunmadigi-sivil-toplum-orgutu-kalmayacak/880506 (2021, Temmuz 18) adresinden alındı.
AA Haber Küresel enerji oyununda Türkiye'nin pozisyonu ve Doğu Akdeniz. aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/kuresel-enerji-oyununda-turkiye-nin-pozisyonu-ve-dogu-akdeniz/1189968 (2021, Ağustos 28) adresinden alındı.
African Union. African Union About. au.int: https://au.int/en/flagships/silencing-guns-2020 (2021, Ekim 1) adresinden alındı.
African Union Development Agency. African Union Development Agency. nepad.org: https://www.nepad.org/who-we-are#about_us (2020, Aralık 12) adresinden alındı.
Arolat, O. (2016, Ocak 25), "36. yılında o dönemin bürokratından 24 Ocak değerlendirmesi", Dünya Gazetesi, https://www.dunya.com/kose-yazisi/36-yilinda-o-donemin-burokratindan-24-ocak-degerlendirmesi/26887 (erişim tarihi: 5 Şubat 2023)
Avrupa Birliği Türkiye Deglarasyonu. AvGümrük Birliği, AB ile Türkiye Arasındaki Ticareti Desteklemek. Avrupa İnfo: https://www.avrupa.info.tr/tr/gumruk-birligi-ab-ile-turkiye-arasindaki-ticareti-desteklemek-52 (2021, Temmuz 16) adresinden alındı.
Baker,A. Capitalism, Democracy & the State https://www.sheffield.ac.uk/speri/capitalism-democracy-state/capitalism-democracy-state (2020, March 14) adresinden alındı.
Barder,O.https://www.cgdev.org/.https://www.cgdev.org/blog: https://www.cgdev.org/blog/what-development (2020, August 16). adresinden alındı.
Barker,D. K. (2017). The Final Report of the Industrial Strategy Commission. industrialstrategycommission.org.uk.
Barrett, R. The Development-Security Nexus: An Exploitative Past and Present. E-Inernational Relatıons:https://www.e-ir.info/2018/07/24/the-development-security-nexus-an-exploitative-past-and-present/ (2020, Jul 24). adresinden alındı.

BBC NEWS. (2019, May 5). South Africa elections: Who controls the country's business sector? bbc.com: https://www.bbc.com/news/world-africa-48123937 adresinden alındı.

BBC News Türkçe. (2011, Eylül 5). Bağlantısızlar Hareketi 50. yılında. BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110905_non_aligned adresinden alındı.

BBC News Türkçe. (2021, Ağustos 27). Kanuni: Türkiye'nin kaç sondaj ve sismik araştırma gemisi var, nerelerde arama yapıyorlar? bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53867412 adresinden alındı.

Bloomberg. (2021, Ocak 2). Afrika'da yeni serbest ticaret düzeni. Bloomberght: https://www.bloomberght.com/afrikada-yeni-serbest-ticaret-duzeni-2271825 adresinden alındı

Burger, P. Econ 3x3. econ3x3.org: https://www.econ3x3.org/article/how-suitable-%E2%80%98developmental-state%E2%80%99-tackle-unemployment-inequality-and-poverty-south-africa (2014, March 26)adresinden alındı

Britannica. (2019). foreign policy.

Cambridge, D. (2019, Eylül 24). https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/economic-development.

Cumhurbaşkanlığı Strateji Daire Başkanlığı . (2019, Temmuz 18). 11. Kalkınma Planı 2019-2023. Ankara.

Cumhurbaşkanlığı Strateji Daire Başkanlığı. (1963, Ocak https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Kalkinma_Plani_Birinci_Bes_Yillik_1963-1967.pdf). Birinci Beş Yıl Kalkınma Planı 1963-1967. Ankara, Türkiye.

Cumhuriyet. Güney Afrika'da başkan Zuma'ya büyük isyan. cumhuriyet.com: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/guney-afrikada-baskan-zumaya-buyuk-isyan-716176 (2021, Eylül 10) adresinden alındı.

DEİK. DEİK Güney Afrika Bülteni 2018. deik.org: https://www.deik.org.tr/uploads/guney-afrika-2cf.pdf (2020, Aralık 14) adresinden alındı

Dimmelmeier, A., & Heussner, F. (2016, December 18). Exploring Economics. https://www.exploring-economics.org/en/orientation/institutionalist-economics/ adresinden alındı

Drihtiias. Recently, India organized the IBSA (India, Brazil and South Africa) Tourism Ministers' virtual meeting. drishtiias.com: https://www.drishtiias.com/daily-updates/daily-news-analysis/ibsa-forum (2021, Temmuz 27) adresinden alındı

Ekodialog. (2020). İslami Kalınma Bankası ve Türkiye. Ekodialog.com Özgün Ekonomi ve Makale Arşivi: https://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/islam-kalkinma-bankasi-turkiye.html adresinden alındı.

Fındley, L., & Ogbu, L. (2011, Noveber). South Africa: From Township to Town After apartheid, spacial segregation remains. placesjournal.org: https://placesjournal.org/article/south-africa-from-township-to-town/?cn-reloaded=1 adresinden alındı.

Fryer, J. https://www.economist.com/leaders/2012/01/21/the-rise-of-state-capitalism. (2012, Jan 21) adresinden alındı.

The Frederick S. Pardee Center for International Futures. (2020),

https://korbel.du.edu/pardee/research/diplometrics adresinden alındı.
Hıstory. Boer War begins in South Africa. https://www.history.com/this-day-in-history/boer-war-begins-in-south-africa (2019, July 27) adresinden alındı.
Global Sherpa. Development-Developing-Countries
http://globalsherpa.org/development-developing-countries-developed/ (2019, Kasım 1) adresinden alındı.
Global Diplomacy Index, (2020), https://sdgpulse.unctad.org/glossary/global-diplomacy-index/ adresinden alınmıştır.
Goverment Communications. (1994). Celebrating Nelson Mandela: RDP to NDP. gcis.gov.za: https://www.gcis.gov.za/insight-newsletter-issue-32 adresinden alındı
hurriyet. hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bmde-insan-haklari-konseyi-onerisi-305464 (2005, Mart 21) adresinden alındı.
Kumcu, E. (2002, Mayıs 26). Devlet Planlama Teşkilatı nerede? Hürriyet Gazetesi: https://www.hurriyet.com.tr/devlet-planlama-teskilati-nerede-74332 adresinden alındı
Kurumu,TürkDil
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d89b7c88cd337.13184767. (2019, Eylül 24) adresinden alındı.
Maxwell, S. (2007, December). Overseas Development Institute.
http://cdn-odi-production.s3.amazonaws.com/media/documents/93-development-foreign-policy.pdf adresinden alındı.
M.E.B. MEB 2023 Eğitim Vizyonu
https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/2023_E%C4%9Fitim%20Vizyonu.pdf (2021, Ekim 31) adresinden alındı
Millennium Institute Unctad https://unctad.org/:
https://www.millennium-institute.org/isdg?utm_medium=ppc&utm_campaign=SOU+Internet+Marketing+Group+F&utm_term=un%20sustainable%20development%20goals%202015&utm_source=adwords&hsa_net=adwords&hsa_ver=3&hsa_cam=1877432859&hsa_acc=2516449135&hsa_grp=71110345 (2019, Kasım 2) adresinden alındı.
Nortonrosefulbright. (2018, July). Why does South Africa need BEE.
https://www.nortonrosefulbright.com/en-za/knowledge/publications/fe87cd48/broad-based-black-economic-empowerment--basic-principles#section1 adresinden alındı.
Nyaoko, D., & Juma, T. O. (2018, May 23). papers.ssrn. papers.ssrn.com:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3177006 adresinden alındı
Nyaoko, D., & Juma, T. O. (2018, May 23). SSRN. https://papers.ssrn.com/:
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3177006 adresinden alındı
OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), . (2002). Foreign direct investment for development: Maximising benefits, minimizing costs. PARİS: OECD.
OECD. (1996 May). Development Assistance Committee. Shaping the 21st Century: The Contribution of Development Co-operation (s. 1-24). Paris: OECD 1996.
OpenEdition. (2009). Economic Development and Institutions.
https://journals.openedition.org/:
https://journals.openedition.org/regulation/7609 adresinden alındı

Oxfordlearnersdictionaries https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/development. (2019, Eylül 30). adresinden alındı

PAMUK, Ş. Prof. Dr. Şevket Pamuk Yeni Cumhuriyetin İktisat Politikasini Anlatti. Atlas: https://www.atlasdergisi.com/atlas-tarih/prof-dr-sevket-pamuk-yeni-cumhuriyetin-iktisat-politikasini-anlatti.html (2020, Ekim 29) adresinden alındı

Reid-Henry, S. (2012, November 22). The Guardian. https://www.theguardian.com/global-development/2012/nov/22/amartya-sen-human-development-doyen adresinden alındı

ROTHENBERG, B. L. (2002-2003). Globalization 101 The Three Tensions of Globalization . globaled . org: http://webspace.ship.edu/hliu/347/14global/3-tensions.pdf adresinden alındı

Rowden, R. (2019, January 26). https://developingeconomics.org/2019/01/26/despite-many-changes-in-todays-modern-global-economy-developmental-states-are-needed-more-than-ever/. adresinden alındı

Seers, D. (1969, January 1) https://www.ids.ac.uk/. https://www.ids.ac.uk/publications/the-meaning-of-development-2/: adresinden alındı

South Afrıcan Embassy Turkey. (2021, Haziran 11). Güney Afrika Dış Politika. S outhafrica.org.tr: http://www.southafrica.org.tr/index.php/tr/guney-afrika/dis-politika adresinden alındı

South African Government. Growth, Employment And Redistribution A Macroeconomic Strategy https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/gear0.pdf (2020, Aralık 10). adresinden alındı

South African Reserve Bank. Working Paper Series wp/20/17. https://www.resbank.co.za/: https://www.resbank.co.za/content/dam/sarb/publications/working-papers/2021/WP%202117.pdf (2021, Temmuz 11) adresinden alındı Sustainable Development Knowledge Platform. (2020). Sustainable Development. https://sustainabledevelopment.un.org/focussdgs.html adresinden alındı

T.C. Merkez Bankası Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı 1990-1999. Ankara, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF, Türkiye. (2020, Aralık 20) adresinden alındı

TANAP. TANAP. tanap.com: https://www.tanap.com/tanap-projesi (2021, Temmuz 28)

TÜBİTAK. TÜBİTAK Vizyon 2023. tubitak.gov.tr: h ttps://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-vizyon-2023 (2021, Temmuz 23) adresinden alındı

TBMM. (1957, 1 23). Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu. H ttps://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc036/kanuntbmmc036/kanuntbmmc03606224.pdf. Ankara, Türkiye: Resmî Gazete ile ilânı : 23.1.1954 - Sayı : 8615).

The dti. (2014). National Industrial Policy Framework. Deparment Trade and Industry Republıc od South Afrıca: http://www.thedtic.gov.za/wp-content/uploads/NIPF_r2.pdf adresinden alındı
The Economist. (2006, jUL 13). Going global South Africa's big companies have spread their wings abroad. Economist: https://www.economist.com/business/2006/07/13/going-global adresinden alındı
The Economist. (2021, Aralık 4). Omicron looks ominous. How bad is it likely to be? Econmist: https://www.economist.com/briefing/2021/12/04/omicron-looks-ominous-how-bad-is-it-likely-to-be?gclid=CjwKCAiAh_GNBhAHEiwAjOh3ZMAGtq-CX9z9BNYjA5IkXfI9gXdjUgauFekC2kecZXyBDbA_HGsP8RoCbKYQAvD_BwE&gclsrc=aw.ds adresinden alındı
The Industrial Strategy Commission. (2017). The Final Report of the Industrial Strategy Commission. https://industrial-strategy-commission.sites.sheffield.ac.uk/final-report: The Industrial Strategy Commission.
TİKA. (2022, Ekim 29). TİKA Afrika Zirvesi 2020. ika.gov.tr: https://www.tika.gov.tr/upload/2021/12/Afrika_Zirvesi.pdf adresinden alındı
TİKA. (2022, Eylül 28). Tika Tarihçesi. tika.gov.tr: https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222 adresinden alındı
TÜİK. (2020 - Sayı: 33858). Dış Ticaret İstatistikleri, Ekim 2020. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu
Türkiye Cumhuriyet Dışişleri Bakanlığı.) Girişimci ve İnsani Dış Politika. https://www.mfa.gov.tr/yeniden-asya-girisimi.tr.mfa: https://www.mfa.gov.tr/yeniden-asya-girisimi.tr.mfa (2022, Ağustos 23 adresinden alındı
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2019, Temmuz). T.C. Dışişleri Baknlığı 2019-2023 Planı. Ankara, https://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-2023-stratejik-plani.pdf.
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2020, Ağustos 20). Türkiye-Afrika İlişkileri. mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa adresinden alındı
Türkiye Maarif Vakfı. (2022, Eylül 1). Türkiye Maarif Vakfı. turkiyemaarif.or: https://turkiyemaarif.org/page/524-Turkiye-Maarif-Vakfi-12 adresinden alındı
TÜSİAD. (2020, Aralık 12). TÜSİAD Hakkında. tusiadorg.mncdn.com: h ttps://tusiadorg.mncdn.com/tr/tusiad/hakkinda adresinden alındı
TÜSİAD. (2020, Aralık 12). TÜSİAD TÜZÜK. tusiad.org/tr: h ttps://tusiad.org/tr/tusiad/tuzuk adresinden alındı
TÜSİAD. (29, 2021 Eylül). 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri Sonrasında Kurulacak Hükümetin Öncelikli Gündemini Oluşturması Gereken Konular Hakkında TÜSİAD Görüşleri. tusiad.org: https://tusiad.org/tr/tusiad/temsilcilikler/item/2510-3-kasim-2002-genel-secimleri-sonrasinda-kurulacak-hukumetin-oncelikli-gundemini-olusturmasi-gereken-konular-hakkinda-tusiad-gorusleri adresinden alındı.
UNCTAD STAT. (2020), https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740 adresinden alındı.
UN Peace Building Fund. (2020), https://mptf.undp.org/fund/pb000 adresinden alındı.

UNDP Human Development Report 2019. hdr.undp.org: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2019 (2019, December 9). adresinden alındı

UNDP. (1990, January 1). human development report. hdr.undp.org: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1990 adresinden alındı

UNDP. (2017, April 17). The Millennium Development Goals Report 2015. undp.org: https://www.undp.org/publications/millennium-development-goals-report-2015 adresinden alındı

UNDP. (2019, Kasım 1). undp.org. https://hdr.undp.org: https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI adresinden alındı

UNDP. (2022, September 8). Human Devolepment Report. https://hdr.undp.org/: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22 adresinden alındı

United Development Nations. (1992, June 3-14). sustainabledevelopment.un.org. sustainabledevelopment.un.org: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf adresinden alındı

United Nations Treaty Series Online. (Şubat, 2023), https://treaties.un.org/pages/AdvanceSearch.aspx?tab=UNTS&clang=_en adresinden alınmştır.

United Nations. (2000, September 8). United Nations Human Rights . United Nations Millennium Declaration: https://www.ohchr.org/en/instruments-

United Nations. (2015). United Nations Department of Economic and Social Affairs. Sdgs.un.org: https://sdgs.un.org/goals adresinden alındı

United Nations. (2021, May 11). Güney Afrika Devlet Başkanı Jacob Zuma 2015 BM Genel Kurulu Konuşması. un.org: https://www.un.org/africarenewal/africaga2015/news/un-speech-south-african-president-calls-reform-security-council adresinden alındı

United Nations;International Monetary Fund;Organisation for Economic;World Bank Group. (2000). 2000 A Better World for All. imf.org: https://www.imf.org/external/pubs/ft/jointpub/world/2000/eng/bwae.pdf adresinden alındı

WCED. (2000). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf adresinden alındı

West, J. (2014, March 28). Asiancenturyinstitute. https://www.asiancenturyinstitute.com/: https://www.asiancenturyinstitute.com/development/333-amartya-sen-on-development-as-freedom adresinden alındı

World Trade Organization. (2020, Aralık 12). Deeper integration is necessary for more balanceddevelopment.wto.org: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp322_e.htm adresinden alındı

WorldBank. (1997). World Development Report 1997: The State in a Changing World. New York: New York: Oxford University Press.

Yeni Şafak. (2021, Eylül 29). AB: Kriterleri yerine getirin. https://www.yenisafak.com/: https://www.yenisafak.com/arsiv/2002/nisan/21/g10.html adresinden alındı

you. 10 ways to improve education in SA. new24.com: https://www.news24.com/you/Archive/10-ways-to-improve-education-in-sa-20170728 (2021, Eylül 30) adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2022, Kasım 30). Yunus Emre Enstitüsü Vizyon-Misyon. yee.org.tr: https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/vizyon-misyon adresinden alındı

EKLER

EK-1: 29/11/2020 tarihli Dış İşleri Bakanlığı BYYK Özel Müşavirliği Bakan Yardımcısı Mülakatı

1-) Türkiye'nin kalkınma odaklı/kalkınmacı bir Dış Politikası var mıdır?

Ülkemiz dış politikası, kurucu felsefesini oluşturan "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesi doğrultusunda ve insanı merkez alan "Girişimci ve İnsani" yaklaşımla yürütülmektedir. Bu yaklaşım kapsamında, dış politika gündemimizdeki tüm meselelere sorumluluk sahibi, vicdani ve ilkeli bir anlayışla yaklaşılmakta; girişimlerimizin bölgesel ve uluslararası düzeyde olumlu ve somut sonuçlara yol açması, barış, istikrar ve sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirecek şekilde yürütülmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin uluslararası kalkınma iş birliği içindeki rolü, köklü değişimlere uğrayarak uluslararası platformda yükselen güç olmasını sağlamıştır. Resmi Kalkınma Yardımları (Official Development Assistance, ODA), ülkemizin uluslararası alanda üstlendiği ve sorumluluk hissederek sürdürdüğü politikasının önemli bir unsuru olmuştur.

Türkiye 2019 yılında yaptığı yardım miktarı açısından ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Japonya ve Fransa'nın ardından altıncı sırada yer alırken, Resmi Kalkınma Yardımlarının GSMH'ya oranı bakımından birinci sırada yer almıştır (% 1,15, BM'nin belirlediği yüzde 0,7'dir).

2-) Kalkınma odaklı/kalkınmacı Türk Dış Politika plan ve programı oluşturma sürecinde kullanılan yöntemler/araçlar/aktörler hakkında bilgi verebilir misiniz?

Ülkemizin izlemiş olduğu aktif ve ilkeli dış politikaya bağlı olarak Türkiye'nin, politikasını destekleyen kuruluşlar ve Bakanlığımız aracılığı ile dost, kardeş ve akraba ülkelere yönelik olarak yaptığı çalışmaların temelinde bir barış kuşağı oluşturma çabası bulunmaktadır. Kalkınma tecrübesinin başka ülkelerle paylaşılması ve "işbirliği ortaklığı" anlayışıyla dış politikamız yürütülmektedir.

Uluslararası kuruluşlar kapsamında işbirliğini geliştirmek de Türkiye'nin önceliklerindendir. Bu bağlamda, Türkiye, OECD, UNDP, UNIDO ve FAO gibi çok taraflı kuruluşlara gönüllü katkılar sağlamaktadır. Ülkemizin uluslararası kuruluşlara yaptığı katkının en büyük payı, BM ihtisas kuruluşları ve fonları almaktadır. Bu bağlamda, ülkemizin Resmi Kalkınma Yardımları'ndan en büyük payı Ortadoğu bölgesi almaktadır. Orta Doğu'nun ardından, yakın tarihi ve kültürel bağlarımız bulunan Balkanlar, Doğu Avrupa ve Asya bölgeleri, sonrasında ise 2005 yılında başlayan açılımın sonucu olarak Afrika gelmektedir. Suriye krizi ve Arap Bahar'ının etkisiyle bölgede ortaya çıkan istikrarsızlık sonucu artan insani krizler Türkiye'de geçici koruma altındaki göçmenlerin finansmanı için sağlanan dış yardımların 2011 yılından sonra hızla artmasına neden olmuştur.

3-) Kalkınma odaklı Türk Dış Politikası uygulanırken kullanılan:

 hedefler ve programlar (örneğin; uluslararası borç veya krediye ulaşmak/FDI artırmak/uluslararası sermaye piyasalarından daha fazla pay sahibi olmak/teknolojik bilgi transferi/uluslararası büyük kalkınma projelerine dahil olmak/eğitim programlarına katılım vb.)

 aktörler (örneğin; elçilikler/yurt dışı temsilcilikler/heyetler/iş dünyası/bireyler/akademik ve sivil toplum/örgütler/liderler/diğer kurum ve kuruluşlar)

 araçlar/yöntemler (örneğin; bilateral veya multilateral irtibatlar/bölgesel veya uluslararası örgütler bağlamındaki faaliyetler/yurt içi-yurt dışı özel sektör işbirliği/liderler arası görüşmeler/kamu kurumları arasında işbirliği/kamu ve özel sektör koordinasyon çalışmaları kapsamındaki aktiviteler vb.) nelerdir?

Kalkınma yardımlarında kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında işbirliği mekanizmasını tesis etmek, tüm bu aktörleri ortak paydalarda buluşturmak ve Türkiye'nin kalkınma yardımlarını doğru ve gerçekçi şekilde kayıt altına almak önemli hedefler arasındadır.

Bu çerçevede, politikamızı destekleyici kuruluşlar mevcuttur. Kurumlarımız, yürütülen çalışmalarda birbirine paralel hareket eden, birbirinden beslenen interaktif bakış açısı ve çalışma anlayışı ile hareket etmektedir.

Bu anlayışın ilk ayağını kalkınma yardımını temel alan işbirliği ortaklığı oluşturmaktadır. Teknik destek verilmekte olan ya da verilmesi öngörülen ülkelerde öncelikler ve ihtiyaçlar belirlenmekte, uzun vadeli kalkınma hedefleri ve stratejiler hazırlanmaktadır.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), kalkınma odaklı dış politikamızın önemli uygulayıcılarındadır. TİKA, bugün 60 ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi'yle faaliyet göstermektedir. TİKA başta olmak üzere ilgi kuruluşlar aracılığı ile Pasifik'ten Orta Asya'ya, Ortadoğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi ve tecrübelerimiz paylaşılmaktadır.

Ülkemiz BM sisteminin Dünya Bankası, UPF, DTÖ gibi uluslararası kurumların kalkınma ortağı konumunda olan gelişmiş ülkelerle işbirliği içinde bir politika yürütmektedir. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlama önceliği doğrultusunda BM'nin ekonomik ve sosyal gündemini desteklemekte, BM kuruluşlarına katkımız artırılmaktadır.

2030 Kalkınma Gündeminin belirlenmesi sürecinde ve salgınla mücadele kapsamında En Az Gelişmiş Ülkelerin (EAGÜ) durumlarına özel ilgi gösterilmesi gerektiğini G20 ve diğer platformlarda her vesileyle dile getirmektedir.

Bu bağlamda, ülkemiz ile BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ortaklaşa başlatılan, mültecilerin ve EAGÜ'lerin ihtiyaçlarına yenilikçi çözümler getirilmesini amaçlayan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) Etki Hızlandırıcısı projesi hayata geçirilmiştir. TÜBİTAK'ın Gebze'deki Marmara Teknokent (MARTEK) yerleşkesinde yaklaşık 500 m2'lik alana kurulan ve 2018 yılında faaliyete geçen BM Teknoloji Bankası, EAGÜ'lerin bilim, teknoloji ve inovasyon alanlarındaki kapasitelerini güçlendirmeyi ve teknoloji transferi gerçekleştirmelerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Ülkemiz, anılan Bankaya 2017-2021 yılları için yıllık 2 milyon Dolar olmak üzere toplam 10 milyon ABD Doları mali katkı sağlamayı taahhüt etmiş ve Banka'nın tüm cari giderleri ülkemizce üstlenilmiştir.

Özel sektörün Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirilmesi konusundaki rolünün arttırılması için yoğun çalışmalar yürütülmektedir. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türk özel sektörünün dış ticaret, uluslararası yatırımlar, hizmetler, müteahhitlik ve lojistik başta olmak üzere, dış ekonomik ilişkilerini yürütme ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini hedeflemektedir.

Türkiye yabancı öğrencilere verdiği eğitim burslarıyla dünyaya ve anavatanlarına ait problemlere çözümler üretecek uluslar üstü bir bakış açısına sahip nesiller yetiştirmeyi ve fırsat eşitliği sunmayı amaçlamaktadır. 1992-2011 döneminde 49.506, 2012-2020 döneminde ise 40.270 burslandırma yapılmıştır. 2019 yılında 4.786 kişiye lisans ve lisansüstü eğitim bursu sağlanmıştır.

4-) Kalkınma odaklı/kalkınmacı Türk Dış Politika oluşum ve uygulama sürecinde karşılaşılan;

 olumsuz durumlar (kısıtlar, problemler, dezavantajlar vb.) ile

 olumlu durumlar (fırsatlar, avantajlar vb.)

nelerdir?

Türkiye, kalkınma yardımı çalışmalarında teknik destek hizmetinin ötesinde 'insan odaklı' ve 'daha yaşanılabilir bir dünya' yaklaşımı benimseyerek, ilgili ülkeler nezdinde ve dünya genelinde saygın bir konuma ulaşmıştır. Bu bağlamda dış politikamızın uygulayıcıları olan kurumlarımız ciddiyetle hareket eden, bir şirketin yatırım planlaması ilkeleriyle proje üreten, gönüllü çalışan disiplinler arası başarı prensiplerini benimsemiştir.

Kalkınma yardımlarının ulaştırılmasında karşılaşılan sorunların başında yardımın muhatabı ülkelerdeki istikrarsızlıklar, yönetişim eksiklikleri, ekonomik yapısal sorunlar, güvenlik meseleleri yer almaktadır. Kalkınma yardımlarında, üçüncü aktörlerin işbirliği yerine rekabeti, kapsayıcılık yerine dışlayıcılığı tercih eden yaklaşımları da sonuç alınmasını zorlaştırabilmektedir. Kuşkusuz Covid-19 salgınının yol açtığı zorluklar da şimdiye kadar karşılaşılmayan yeni bir sınama teşkil etmiştir.

Buna karşın dünya üzerinde sömürgeci anlayıştan uzak bir tarihe sahip olan ülkemizin, muhatap ülkelerde sürdürülebilir kalkınmayı amaçlayan iş birlikleri kurması diğer ülkelere karşılaştırıldığında

daha kolaydır. Kriz yönetiminde sahip olduğumuz üstünlükler zorlu koşulları tecrübe eden ülkelerin içinde durumun iyi anlaşılması ve yardımın ihtiyaçlara uygun şekilde ulaştırılmasında bize üstünlük sağlamaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin pekiştirdiği yönetişim kapasitemiz ülkemizin oluşan ihtiyaçları hızlı şekilde tespit etmesi ve yardımın hızlı şekilde ulaştırılmasına imkân sağlamaktadır.

Koronavirüs salgını sürecinde 155 ülke ve 8 uluslararası kuruluşa yardım sağlamış olmamız, tıbbi yardımlarda 2. sırada olmamız bunun somut örnekleridir.

5-) Kalkınma odaklı/kalkınmacı Türk Dış Politika uygulamaları neticesinde ulaşılan doğrudan/dolaylı ölçümlenebilen ya da ölçümlenememesine rağmen tespit edilebilen kalkınma etkisine sahip sonuçlar nelerdir?

Son yıllarda artan dış yardım faaliyetleriyle uluslararası alanda dikkat çeken ve dış yardımlarının GSMH içerisindeki payını en hızlı artıran ülkelerden biri Türkiye'dir. 2019 yılında resmi kalınma yardımımız 8,7 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır. Böylelikle resmi kalkınma yardımlarımızın Güney Afrikayrisafi Milli Hasıla (GSMH) içindeki oranı yüzde 1,15 olarak kaydedilmesi suretiyle BM'nin belirlediği yüzde 0,7 resmi kalkınma yardımı / GSMH hedefi aşılmıştır.

2009-2019 arasında 47 En Az Gelişmiş Ülkeye (EAGÜ) yönelik kalkınma yardımlarımızın toplamı 2,5 milyar ABD Doları civarında gerçekleşmiştir.

2019 yılında ülkemizce EAGÜ'lere yapılan resmi kalkınma yardımı yaklaşık 137 milyon ABD Doları olmuştur.

Her bir kıtada teknik altyapıdan kurumsal kapasite artırımına uzanan çok sayıda proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir.

Ülkemiz, kalkınma tecrübesinin başka ülkelerle paylaşılması ve "işbirliği ortaklığı" anlayışı ile çalışmaktadır. Bu anlayışın temelini uyumlu sürdürülebilir ve çok boyutlu bir işbirliği düşüncesi oluşturmakta, projeler aktörlerin uygun pozisyonlarda uygun görevler almasının bir sonucu olarak yüzde yüz başarıyla tamamlanmaktadı

EK 2: TUSİAD Genel Sekreteri Bahadır Kaleağası Mülakatı:

Soru: Türkiye'de devlet eliyle kalkınmacı, ekonomi odaklı bir dış politikamız olduğunu düşünüyor musunuz?

Cevap: Şimdi Türkiye'nin küresel rekabet gücüne baktığımızda uluslararası güç kaynakları açısından bir liste yapalım ve hangileri Türkiye'de vardır görelim. Dünyada uluslararası gücün temel kaynakları nelerdir: 1) Doğal kaynaklara sahip olmak 2) Nükleer silah sahibi olmak 3) Derin bir finans 4) Sürekli gelişen bir teknoloji 5) İnsan sermayesi 6) Birçok nedenlerden oluşabilecek iyi bir imaj. Türkiye'de bunlardan hiçbiri yeterli yok. Petrol ve doğalGüney Afrikaz zaten yok, nükleer silah zaten yok, derin bir finans zaten yok, derin bir teknoloji zaten yok, insan sermayesi var; ama ortalaması düşük, imaj var; fakat inişli çıkışlı. Dolayısıyla Türkiye bunlardan hangisini geliştirebilir? En son üçünü geliştirebilir. Teknolojiye yatırım yapabilir, insan kaynağına yatırım yapabilir, imaja yatırım yapabilir. Zaten üçü de birbirini besler. Yaptığı zamanlar kalkınmaya olumlu yansıyor, yapmadığı zaman olumsuz yansıyor. Son otuz yılın hikayesine baktığımızda -ben size son kitabımdan da taktim ederim, orada da bunu anlattığım bölümler var- çok yalın bir denklem var. Türkiye ne zaman dış politikada şu alanda -şimdi söyleyeceğim- iyi giderse Türkiye'deki kalkınmaya da yararlı oluyor. Ama Türkiye'deki o dış politika da ondan önceki aşamada Türkiye'deki gelişmeler sayesinde iyi gidiyor.

Soru: İç politikadan kaynaklı yani?

Cevap: Evet, hepsi birbirini destekliyor. Formül şu Türkiye Avrupa'nın Avrasya merkezi olabildiği derecede kalkınıyor, dış politikası etkili olabiliyor, başarılı oluyor ve ilerliyor. Avrupa'nın Avrasya açılım merkezi ne demektir? Bu formülün ikinci aşamasını anlatıyorum. Bir alt kademe, Avrupa Birliği sürecinde ilerlerken aynı zamanda Asyalı girişimcilik, dil, dinamizm ve iletişim yeteneklerini iyi kullanan ülke olmak. Bir alt kademeye daha giriyorum, Avrupa sürecinde ilerlemek, bir taraftan Avrupa birliğinin bugününü değil yarınını dikkate almak; çünkü Avrupa Birliği çok çemberli değişken bir coğrafi yapıya gidecek (Differentiated Integration). Yani başka bir Avrupa olacak. Esnek, bizim üye olabileceğimiz bir yapıya gidecek-gidebilirse- Türkiye de bu süreçte demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti olarak güçlenmeli, dijital dönüşüm 4. Sanayi devrimini iyi başarmalı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine iyi uymalı. Yoksa Avrupa Birliği ile yeni bir gümrük birliği anlaşması bile imzalayamazsın. Bunlar çok önemli: dijital dönüşüm, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve demokrasi. Bunun uzantısında, Dünya'ya da açılmalı. Ne kadar Türkiye Avrupa birliği sürecinde iyi ilerlerse, öngörülebilir hukuk ve yatırım ortamı olan bir ülke olursa, o kadar dünyanın diğer ülkeleri de iltifat ediyor, cazibesi artıyor ve yatırım yapıyorlar. Eğer Türkiye AB sürecindeyse, Çinliler, Araplar daha fazla yatırım yapıyor, ticaret yapıyor, kongre düzenliyor, turizm için geliyor, düğünlerini düzenliyorlar. Aynı şekilde simetrik olarak,

ne kadar Türkiye dünyanın diğer bölgelerine -özellikle Asya'ya- AB süreci sayesinde daha iyi açılırsa, orada etkili olursa Avrupa Birliği'nde de değeri artıyor. Bu karşılıklı birbirini besleyen bir süreçtir.

Dolayısıyla içerideki demokrasi, eğitim, dijital dönüşüm ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında iyi giden bir Türkiye dış politikada daha etkili oluyor, Avrupa'nın Avrasya açılım merkezi oluyor, bunu da yapabilen bir Türkiye bu sefer daha kalkınmacı bir polikaya erişiyor. Kalkınmacılığın da olumlu göstergeleri: yabancı sermaye girişi, ihracatımızın artması ve artarken daha katma değerli ürünler, daha çok kâr marjı ve daha uzun ihracat bağlantı, yani bir atımlık kurşun değil, uzun süreli satışlar. İkinci husus ihracat, üçüncüsü turizm tabi ki, dördüncüsü uluslararası etkinlikleri çekebilmek (kongreler, düğünler, şirketlerin yıllık toplantıları), beşincisi eğitimden teknolojiye, sivil topluma her alanda uluslararası iş birlikleri içinde aranan bir partner olmak. Bilim, eğitim, işte sivil toplumsal konular vs. Kalkınma da bu aslında Türkiye açısından; çünkü en baştaki analizin devamı. Bütün bunlar entegral yapı. Geçmişte Türkiye bunu başardığı dönemde, hep yükseldi, her alanda bu göstergeler yukarı çıktı. Örneğin AB ile ilişkilerimizin en iyi gittiği 2004, 2005, 2006 yıllarında yabancı sermaye girişi bugünkünün üç dört katıydı.

Soru: Peki bu tarz bir politikanın yürütülebilmesi için aktör olarak -devlet dahil olmak üzere yeni Cumhurbaşkanlığı sisteminde Bakanlıklar bünyesinde olabilir, DEİK olabilir, sivil toplum kuruluşları, akademi olabilir- bu bağlamda yapılacak plan ve programda kimlerin katkısı olmalı, olursa daha iyi olur? Mesela TÜSİAD bu programın uygulama ve yapılma aşamasında nerede yer almalı?

Cevap: Tabii TÜSİAD Business Europe'un Avrupa Özel Sektör Konfederasyon üyesi olduğu için bir sivil toplum kuruluşu olarak, bu gidişatı etkilemeye çalışıyor. Demokratik reformlar, eğitim başta olmak üzere yapısal reformlar, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği, Paris anlaşması, sosyal haklar… Çünkü bütün bunlar Türkiye'yi içeride güçlü yapacağı için, dış politikada güçlü yapacak, dış politikada güçlü bir Türkiye de kalkınmacı dediğimiz olumlu demin saydığımız göstergelerde iyi edilecek. Dolayısıyla TÜSİAD'ın tüm söylemleri, görüşleri, konuşmalar, Yüksek Şura Konseyleri, Genel Kurul konuşmaları, konferans açılışları, Başkan'ı… Hepsi bu ana yapıya dayalıdır. Yeni devlet sistemi zor bir sistem. Oturmamış bir sistem. Çok eksikleri var. Karar alma süreci, siyaset süreci, denge denetimden, katmanlardan yoksun olduğu için işlemiyor. İşlemediği için de söyleyecek bir şey yok. DEİK gibi diğer kurumlar devlet kurumu olduğu için -devlet tarafından özel sektörün katılımıyla- diğer ülkelerde karşılığı olmadığı için zorlanır. Odalar birliği iyi bir şeyler yapabilir: TOBB. O da anayasaya dayalı kurulan bir kurum ama dünyada odalar var, çoğu da Türkiye'deki gibi yani zorunlu üyeliğe dayalı - Almanya, Fransa, Kıta Avrupası esas olarak- O iş birlikleri topluma bunun yansıması, devlete bunun daha iyi anlatılması açısından iş yapabilir. TÜSİAD, TİSK ile beraber BusinessEurope üyesi; TOBB Eurochambres üyesi. TÜRKONFED çok yararlı olur. TÜRKONFED, Türkiye'nin en büyük kobi temsil örgütü ve Avrupa'da da SME United üyesi. Bu uluslararası iş birlikleri çok önemli. Ayrıca TÜSİAD

Global Business Coalition üyesi yani B20. Bu uluslararası muadili olan, uluslararası platformlarda yer alan Türk kuruluşlar, bu işi daha iyi götürürler. Sendikalar, Barolar, çevreci kuruluşlar, sektör dernekleri yani bütün kurumlar, Avrupa'da ve uluslararası muadilleri nezdinde olarak Türkiye'de daha etkili olurlar, Türkiye'de etkili olunca orada daha iyi etkili olurlar. Simetri orada da var.

Soru: Şu an mevcut uygulamalarda Türkiye'nin kalkınmacı bir dış politikası var mı?
Cevap: Hayır

Soru: Bu bahsettiğiniz diğer aktörlerin devlet ile olan ilişkilerinde sağlam bir koordinasyon sağlandığını düşünüyor musunuz?

Cevap: Yatırım ortamını iyileştirme kurulu var. Orada iyi bir koordinasyon ve çalışma var; ama esas olarak genel siyaset üretme sürecinde özellikle anayasa değiştirme sürecinden sonra bu oturmadı -zaten o zamana kadar da çağdaş bir demokrasi düzenine gelememiştik- Yeni anayasal düzende bu oturmadı henüz. Bir yasa veya bir strateji hazırlandığı zaman tüm paydaşlarla uzun uzun konuşma, etki analizleri görüşlerin alınması, buna göre değişiklikler yapılması bu sistemde oturmadı henüz.

Soru: TÜSİAD'ın daha önceki misyonu anlamında, kalkınmacı dış politikaya katkısı anlamında, bir sivil toplum örgütü, meslek kuruluşu, dernek veya muhalefet partisi vs. bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin kalkınmacı bir dış politikası olmadığını söylüyoruz.

Cevap: Evet, bu anlattığım denklem işlemiyor. Formüller tutmuyor. Türkiye'nin içindeki gelişmeler, demokratik reformlar, sürdürülebilir kalkınma, dijital dönüşüm ve yapısal reformların hepsi iyi gidecek, bunlar dış politikada "Soft Power" ımızı arttıracak, o "Soft Power" da Avrupa Birliği sürecinde ilerleyen Avrasya açılım merkezi olarak dünyada bizi güçlendirecek, bunun sonucunda da ihracat, turizm gibi saydığım şeyler iyiye gidecek.

Soru: TÜSİAD'ın 5 tane temsilciliği var, bunların Dış İşleri Bakanlığı ile olan koordinasyonları nasıl, yani bir heyet olduğunda sizin de orada bulunmanız isteniyor mu, ekonomik diplomasinin yürütülmesi anlamında yurtdışındaki aktivitelerde katılımınız nasıl?

Cevap: Şöyle, temsilciliklerimiz oradaki büyük elçiliklerle çok iyi ilişki içerisindeler. Oradaki ilişki açısından bir sorun yok; ancak dediğim denklemin işlememesi son yıllarda biraz olumsuz yansıyor ve bunu bir an önce toparlamamız lazım.

Soru: Türkiye'deki MÜSİAD ve muadili sermayedarların katılım süreçlerini TÜSİAD ile benzer mi görüyorsunuz?

Cevap: Onların uluslararası muadili yok bizim gibi. Tabi ekonomide TÜSİAD'ın ağırlığı ticarette %80'i geçiyor. Diğerleri küçük tabi, onların etkisi başka şeylerde olabilir; ama olsun tabi, herkes olumlu etkilesin. Onlar da neticede Türkiye'nin küresel rekabet gücü daha yüksek bir ülke olması için çalışıyorlar. TÜSİAD'ın dışında esas olarak TÜRKONFED'dir. Çünkü TÜSİAD büyük ve orta ölçekli şirketlerden oluşuyor. Dünyanın en büyük şirketleri TÜSİAD üyesi. En büyük on listeye baktığımızda Apple, Amazon, Google, Facebook Microsoft, Visa, Alibaba gibi şirketlere baktığımızda bunların hepsi TÜSİAD üyesidir. Türkiye'nin dışında dünyanın da en büyük şirketlerinin de temsil edildiği bir yapı. Dolayısıyla tabi daha etkili.

Soru: Bu bağlamda yapılan teorik çalışmalarda mesela otoriter bir rejim olarak Çin'in uygulamış olduğu kalkınmacı devlet tipolojisinden yola çıkarak, insan hakları ve demokratik gelişmişliğin çok şeffaf ve katılımcı, çoğulculuğun olmadığı ama devlet eliyle direk kararların verildiği "devlet kapitalizmi" denilen teoriler şu anda dünyada üretiliyor. Demokrasi ve insan haklarının geliştiği liberal bir devlet tipolojisi bir tarafta, otoriter bir devlet rejimini bir tarafta tutarsanız, Türkiye'yi Kore, Japonya, Çin ya da Avrupa Birliği ülkelerinden ne tarafta tutabilirsiniz?

Cevap: Şimdi bunlar oturmuş modeller değil. Bir kere Liberal demokrasi dediğimiz soğuk savaş döneminin sistemi kendi içinde bazı sorunları çözemediği için popülist saldırılar içerisinde. Kendi içinden saldırılar içerisinde. Brexit, Trump'ın politikaları, İtalya, Avusturya ve Fransa'daki yükselen şey… Ama bu sistem hep değişmiştir. Yani liberal demokrasi 1940'larda farklıydı; 60'larda farklıydı; 80'ler, 90'lar da farklıydı; bugün de içinde yaşadığı krizde daha farklı bir yerde. Çıkış noktası sürdürülebilir kalkınma hedefleridir. Özetle tabi, 17 hedeftir aslında. Liberal ekonomik ve demokratik ortam kendi içinde bir evrim; ama buna karşı bir model var mı? Yok. Niye yok? Çin de bir evrim içinde. Çin'de de tamam tek parti var ama, 30 yıl öncesine göre çok daha farklı bir ülke. İnsanların daha rahat, özgür olduğu, seyahat edebildiği, daha çok konuşabildiği, şirketlerin olduğu bir ülke. Çin'de de çok büyük bir değişiklik var. Çin statik modelde alternatif oldu diye düşünemeyiz. Ayrıca kendi içinde de çok derin sorunları var. Öbür ülke olarak Çin'den daha kalabalık olan Hindistan'da öyle böyle bir demokrasisi var. Rusya küçüle küçüle İspanya ekonomisi boyutuna geldi. Yani öyle iki dünya yok.

Soru: Geleceğe doğru bir projeksiyon yapmamız gerekirse, şu an kalkınma odaklı dış politika tüm ayaklarıyla, aktörleri, hedefleri ve plan, programlarıyla oturmuş olduğunu söyleyemiyoruz. Geleceğe yönelik TÜSİAD'ın önerileri nelerdir? Böyle bir dış politikaya gerek var mıdır?

Cevap: Demin söylediğim denklemin işlemesidir. Ülke içinde gündemin demokrasi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve dijital dönüşüm ve eğitim ile belirlenmesi -AB'nin nereye gideceği şimdilik meçhul olduğunu kabul ederekten- bunun dış politikada AB sürecinde ilerleyen bir Avrasya açılım merkezi olması, bu sayede küresel rekabet gücünün de kalkınma göstergelerine olumlu yansıyıp tekrar

başlangıç noktasına gelmesi gerekiyor. Birinci sırada söylediğim şeylerin dış politikayı desteklemesi, dış politikanın da o birinci sırada söylediğim şeylere geri dönüşümü, yani böyle bir döngüsel güç yaratmak gerekiyor. Onun yaratacağı döngü bu ülkeyi yükseltir. Bunun fiziksel bir gerçekliği de var.

Soru: Bu bağlamda Asya açılımını doğru buluyor musunuz?

Cevap: Bu dediğim konsepteyse evet, yoksa beyhude görüyorum.

Soru: TÜSİAD'ın kapsayıcı büyüme modeli bu bahsettiğiniz şey aslında değil mi?

Cevap: Evet, sürdürülebilir kalkınma hedefi. Hatta bununla ilgili internetten de bulabilirsiniz "Hedefler İçin İş Dünyası" diye bir girişimimiz de var (business4goals- B4G). Global Compact var tabi borsadan bildiğiniz.

Soru: Türk dış politikasında, bu tarz bir açılım gerçekleştiğini varsayarsak TÜSİAD'ın yaşayabileceği zorluklar ya da avantajlar neler olabilir?

Cevap: Bu büyük bir bahistir aslında. İklim değişikliğine uymak, sosyal politikalar, AB süreci… Bütün bunlar gerekli; ama aynı zamanda da şirketlere sürekli dönüşümünü, sürekli yenilenmeyi, sürekli kendini sorgulamayı, rahat olmamayı dayatıyor.

Soru: Bu devlet sistemiyle bu tarz bir açılımı gerçekleştirmek mümkün mü?

Cevap: Hayır bu devlet sistemi mutlaka reformlara ihtiyacı duyuyor. Daha katılımcı, daha demokratik, daha ortak akılcı ve çoğulculuğu bir erdem, bir zenginlik olarak kabul eden bir sistem olmalı. Bu çok önemli.

EK 3: TUSİAD AB Direktörü Mülakatı:

Türkiye'nin AB üyelik süreci bizim için tabi ki stratejik bir öneme sahip, hatta tüzüğümüzde de bu yer alıyor. Bu süreç TÜSİAD için öncelikli bir konudur. Ve Türkiye'nin hem demokratikleşmesi hem serbest piyasa ekonomisinin içselleştirilmesi, kurumların bağımsızlığının sağlanması gibi kritik konularda Bechmark oluşturabilecek bir şey olduğunu düşünüyoruz. Bu hedef şu anki süreçte DeFacto olarak durmuş gibi olsa da, bu sürece büyük bir kararlılıkla ve siyasi irade ile devam edilmesi gerektiğine inanıyoruz. TÜSİAD aslında Türkiye'nin AB üyelik süreci ile ilgili olarak 2005 senesinden beri iletişim faaliyetlerini hayata geçiriyor. Nihai süreçte Türkiye'nin AB üyeliğinin, AB üyesi ülkeler nezdinde referandumla oylanacağından hareketle, belirli ülkelerde bir kamuoyuna yönelik Türkiye algısını olumlu yönde evirilmesi amacıyla faaliyetler yapıyor. Bu faaliyetlerimizin ilk 2005'te çıkış noktası aslında Brüksel'di. Brüksel koordinasyonunda ve AB kurumları hedefiyle ve diğer dediğim gibi Fransa, Almanya, Hollanda, İspanya gibi ülkelere yönelik yuvarlak masa toplantıları, basın gezileri düzenlenmesi, Türkiye'ye bu ülkelerden temsilciler gelmesi gibi çok zengin programlar yaptık. Neler yaptığımızla ilgili bir raporumuz var. 2007 senesinde yayınladık. Bu raporu arzu ederseniz ben sizinle paylaşabilirim. İnternet sitesinde de var. Ben size linkini yollayabilirim.

Soru: Bu raporda AB üyelik sürecinde 2007'ye kadar yapılan bütün etkinlikler var değil mi?

Cevap: Evet, yaptığımız bütün etkinlikler var. Bu lobicilik faaliyetleri daha çok iletişim odaklı gitti. Mesela Piyale Madra'nın Türkiye'nin AB'ye neden üye olması ile ilgili mizah yoluyla da birçok karikatürü DHR paketlerinin üzerine basıldı, dolayısıyla da bu DHR paketleri ulaştıkları evlere bu karikatürler ile birlikte gitti. Çok güzel bir projeydi. Mizah yoluyla da ikna sürecinin gerçekleşebileceğini düşünerek böyle bir şey yapıldı. 2006 senesinde Brüksel de ve Berlin'de Türkiye haftası düzenlendi. 2007 senesinde Fransa'da Türkiye sezonu olarak düzenlendi. Biz orada aktif rol aldık, tüm bu çalışmalardan sonra 2008 senesine gelindiğinde bunlar tek tek yapılan faaliyetler olarak algılandı. Bunları kurumsal bir yapıya oturtma ihtiyacı doğdu. Bu arada 2005 senesinden bugüne kadar yapılan tüm faaliyetlerimiz TÜSİAD üyeleri tarafında finanse edilmekte. TÜSİAD üyeliği dışında şirketlerin maddi katkısıyla hayata geçirilmekte. Konuya geri dönersem, kurumsal bir yapıya oturtma ihtiyacı duyuldu ve birazda ülkelere yönelik ayrı ayrı iletişim stratejisi oluşturma ihtiyacı doğdu. Burada tabi dediğim gibi kısıtlı bir bütçe içerisinde hareket ediyoruz. Kısıtlı bütçe ile en çok etki edebileceğimiz neresi olabilir, bu kritik ülkeler neresidir ve nerenin en çok ihtiyacı vardır diye kendi içerimizde değerlendirme ve analiz yaptıktan sonra AB'nin siyasi ve ekonomik lokomotifi olan Fransa ve Almanya'da gerçekleştirmeyi düşündük ve hayata geçirdik. 2009 senesinde, Institut du Bosphore adı altında bir düşünce kuruluşu kurduk. Bu kuruluş, tüzel kişiliği Fransa'da bir dernektir. Gerçekten Fransa'da kurulan bir yapı bu. Çıkış noktamızda şu: Fransa'daki kamuoyunun etkilenmesi aslında biraz

Fransa'daki önde gelen düşünürler üzerinden oluyor. Politika yapıcılar, Güney Afrikazeteciler, akademisyenler ve onların yazdıkları yazılar veya söylemler halkın refleksleri üzerinde gerçekten bir etkisi var. Almanya, Fransa, İspanya olsun bu ülkelere gidip Türkler kendilerini anlattılar. Tamam çok güzel ama yine geldiler kendileri anlattılar yine gibi bir algı oluyor; oysa o ülkenin önde gelen bir kanaat önderi ile ortak bir söylem oluşturduğunuzda, onun tabi ki ikna etme gücü çok daha fazla oluyor. Biz de bu nedenle aslında Türkiye'nin AB üyelik sürecine ilişkin görüşü her ne olursa olsun, tabi aynı düzlemde konuşabildiğimiz bu insanların dahil olduğu bir düşünce kuruluşu bu. Bilim kurulu diyoruz. Bir yapısı ve yönetim kurulu var enstitünün. Bu yönetim kurulu tabi ki idari işleri, senelik faaliyet programını değerlendiriyor, bütçesini oluşturuyor. Bir de bilim kurulu var. Bilim kurulu aslında misyona ve vizyona yön veren kurul. İşte burada Fransa'dan, Türkiye'den kanaat önderleri, iş dünyası temsilcileri, politikacılar, Güney Afrikazete temsilcileri yer almakta. Aynı anda bir Türk bir de Fransız eş başkanı var. Şuan ADP'nin Yönetim Kurulunda, Fransız ayağında Augustin de Romanet, Türk ayağında ise Ümit Boyner eş başkan olarak çalışmalar yapıyorlar. Enstitü ne yapar? Seminer yapar, Fransa'da toplantılar yapar, "Networking" görüşmeleri yapar, siyasi yönden karar alıcılarla toplantılar yapar. Tabi ki TÜSİAD görüşmelerinden beslenen bir kurum bu; çünkü TÜSİAD'ın Paris temsilcisi aynı zamanda enstitünün de direktörü. Dolayısıyla orGüney Afrikanik bir bağımız da var. Ve her sene İstanbul'da bir senelik seminer düzenler. Bu sene 10.sunu düzenledik.

-Gençlik ile alakalı mıydı?

+Yok değil. Bu enstitünün gerçekleştirdiği senelik semineri. Her sene eylülde, İstanbul'da düzenlenen bir zirve toplantısı gibi. Türkiye ile AB ilişkileri tabi ki ele alınıyor; ama dijital dünyada ekonomi gibi daha genel gibi ortak kesişen konular ele alınıyor. Fransa'dan 30 kişiye yakın bu toplantıya geliyorlar. Burada tabi ortak meseleyi konuşabilmek, bir ortak akıl üretebilmek, Türkiye-AB-Fransa ilişkilerini değerlendirebilmek, senede bir kere bile olsa da bir araya gelebilmek, bunlarla birlikte Fransa'dan gelen kişilere Türkiye'yi tanıtabilmek, göstermek, "bakın biz bunları düşünüyoruz" diyebilmek, onların Türkiye'deki muadilleriyle bir araya getirmeyi sağlamak için bu sene 10.sunu düzenledik. Rapor yayınladık. Bu raporların örneklerini şu an bulabilirsiniz. Bu tabi ki de dış politikayla ilgili. Onların görüşü tam bizim görüşümüzü yansıtıyor diyemem, ama bir yön vermesi açısından bizim için besleyici.

- Bu pratik platformda fiiliyata yönelik bir somutlaştırma değil, bu bir düşünce kuruluşu ve iletişim amaçlı "Network"ü sağlamak amacıyla bir kanal gibi aslında değil mi ?

+aynen öyle, dolayısıyla şöyle bir avantajımız var; bu bir kamu kuruluşu değil, bu yüzden Türkiye'de her ne olursa olsun bağımsız olarak konuları değerlendiren, bunlara objektif yorumlar yapabilen bir kuruluş. Dolayısıyla Türkiye-Fransa arasında bağımsızlığında sağlanabildiği bir köprü görevinde, tarafsız bir bölge. Aynı zamanda güvenilir bir haber kaynağı. Bizimle çalışan muhataplarımız biliyorlar

ki tarafsız olarak bir bilgiye, bir değerlendirmeye, konuyla ilgili bir analize ulaşabilirler. On yılda en azından bir güven tesis edebildiğimizi düşünüyoruz. Bu gerçekten bizim için çok önemli. Buradan bir heyet gittiğinde Fransa'da Cumhurbaşkanı Baş Danışmanı, Dış İlişkiler Danışmanı ile her zaman bir araya geliyoruz. Aslında içeriden de güçlü bir iletişim halindeyiz.

-Sizin daha katkı sunmanızı istediğiniz, belirtmek istediğiniz bir şey var mıdır?

+Bu yapıyı TÜSİAD bünyesinde de Fransa Network takip ediyor. Burada küresel ilişkiler ve AB komisyonunun altında ülke ağı var. Bu bizim ülke bazlı çalıştığımız, o iki ülkenin arasındaki ilişkileri takip eden ve üyeleri de TÜSİAD üyelerinden oluşan böyle komik şeyler olarak düşünebilirsiniz.

-Karşı taraftaki muhatap da ama TÜSİAD benzeri kurumlar mı?

+Bu kendi içimizde oluşturduğumuz bir grup. Tabi ki mesela Almanya da var Fransa da var İngiltere ve ABD de temsilciliğimiz var. Çin'de bir temsilciliğimiz yok ama Çin ağı dediğimiz bir yapı var. Buradan destekliyoruz. Körfez bölgesinde de olacak, silikon ağıda keza... Buralarda temsilciliğimiz yok. Fransa ve Almanya dışında da orada zaten kurulan bir kurum yok.

-İletişim halindeyiz ama? Peki bu neye hizmet ediyor.

+Şöyle TÜSİAD üyesi olup Fransa'da yatırımı olan veya Fransa'da yatırım yapmış Fransız şirketlerinin bir araya geldiği iki ülke ilişkilerinin…

-Bu DEİK'teki iş konseyi gibi mi?

+İş konseyi gibi değil. İş konseyinde iş geliştirme var. Burada amaç yatırım ortamını değerlendirmek

-Yatırım ortamını geliştirmek gibi mi, yani ne olursa gelirsiniz, biz ne olursa geliriz gibi mi?

+Öyle bir şey de yok. Sadece olay takibi aslında, yani durum değerlendirmesi. Zaten senede iki kere toplanıyorlar, bir toplantısını paydaşlarla birlikte yapıyorlar. Ona DEİK de geliyor. Başka kurumlardan da geliyor, Güney Afrikalatasaray Üniversitesinden temsilciler geliyor, yani Fransa ile ilgili gördüğümüz tüm paydaşlar geliyor. Biz bu sene içinde ne yapıyoruz, ikili ülke ilişkilerini geliştirmek için ne yapabiliriz… TÜSİAD'ın buradaki pozisyonu daha makro, DEİK daha mikrodur.

-Yani mikro derken ithalat, ihracat, ticaret adına daha somut adımlar geliştirmeye çalışıyor; ama TÜSİAD daha çok siyasi ortama da bakıyor, ekonomik ortama da bakıyor…

+Hatta DEİK birebir şirketlerin iş geliştirmesine de bakıyor.

-Tabi onların iş konseyi yapılanmaları var.

+İş konseyi yapılanması dediğiniz şey aslında o şirketlerin iş bağlaması. Bizde yatırım ortamı, ekonomik ilişkilerin değerlendirilmesi, siyasi ilişkilerin ekonomiye etkisi, önümüzdeki dönem beklentileri gibi

daha makro değerlendirmeler oluyor. Senede iki kere toplantı oluyor. Bir tanesinde herkes ne yapıyor, ne yapmayı düşünüyor; ikinci toplantıda da önümüzdeki sene bizi neler bekliyor, yani nelere dikkat etmeliyiz, ne olabilir gibi bir ortak değerlendirmede bulunuluyor. Enstitüye destek olarak düşünebileceğiniz bir Fransa ayağı yapısı var.

-Şimdi bu noktada ben tezimin kapsamında tamamen kalkınma ve dış politikayı bağlamayı düşünüyorum. Mesela, Kore örneği ya da Çin örneği… Serbest piyasa ekonomisinden biraz daha uzaklaşan bir Türkiye ekonomi konektörü… Devlet odaklı State kapitalizm diye modeller var dünyada şu an. Ve bu modeller Çin örneğinden hareketle giderek artıyor. Bu noktada "Türkiye'nin kalkınmacı bir dış politikası var mı?" diye bir soruyla yola çıktım. Bu modellerde genelde devlet bir "pilot agency" yaratıyor ve bu "pilot agency", tüm paydaşları (akademi dünyası, sivil toplum dernekler vs.) kucaklayıcı ve programları uygulattırıcı, koordinasyonları sağlayan bir mekanizma. "Türkiye'de bunun olduğunu düşünüyor musunuz?", "Olabilir mi?", "Engeller nedir?", "Nasıl olmalı?", "Olmalı mı?" vs. gibi noktalardan benim tezimin sorusu ortaya çıktı. Bu anlamda da kalkınmacı bir dış politika var mı bu ülkede? Böyle bir devlet var mı ayrı bir soru, yok ise böyle bir dış politika uygulanıyor, varsa böyle bir dış politika uygulanıyor şeklinde bir sonuca varacağım. Şu ana kadar gördüğüm böyle bir koordinasyon yok; ama mesela Cumhurbaşkanlığı sisteminde, kamu niteliğindeki tüm orGüney Afrikanlarla iletişiminizde avantajlı ya da dezavantajlı durumlar neler yaşıyorsunuz?

+Biz, Dış İşleri Bakanlığı'na bağlı AB Başkanlığı ile çalışıyoruz. Zaten AB başkanlığı bunun koordinasyonluğunu yapıyor. Reform eylem grubunun harekete geçirilmesi, Türkiye-AB iletişim Stratejisinin oluşturulması gibi… Hatta ekim başında AB Başkanlığının Koordinasyonu ve daveti ile kurumlar arası bir toplantı düzenlendi. Bu, Türkiye'nin hem yurt içine hem yurtdışına yönelik AB iletişim stratejisinin tartışıldığı bir toplantıydı. Yani hangi kurum ne yapıyor, nasıl koordine ediliyor gibi konular tartışıldı.

-Ufaktan bir başlama var gibi. Sizin peki gittiğiniz heyetlerde bürokratik anlamda yaşadığını sıkıntılar oluyor mu?

+Şu an biraz sistem henüz tam oturmuş değil. Sistem tam anlamıyla oturmadığı için kimin ile konuşulacak net değil. Herkes birbirine yönlendiriyor. Ancak biz şu an bir netlik göremiyoruz.

-Daha önceden Tarım Bakanlığı'nda filanca kişi, filanca daire iken, şu anda aynı konuda Cumhurbaşkanlığı'nda kim gibi bir durum olduğu için koordinasyon anlamında daha eksik ve istenmeyen bir durum oluşmuş diyebiliriz.

+Bilmediğimiz biraz daha anlamaya çalıştığımız bir dönem şu an.

-Peki önereceğiniz, şöyle olsa daha iyi olur diyebileceğiniz bir model var mı? “Middle İncome Trap”i atlatmamız için, Türkiye’nin kalkınması için şöyle bir yapı olsa diyebileceğiniz, tıkanıklık yaşanabilecek yerleri fiiliyatta çok iyi bildiğiniz için önerebileceğiniz bir model var mı?

+Aslında Fransa örneğini düşündüğümüzde onların modeli daha merkezi bir yapı, Almanya modeli de daha çok dağınık. Dolayısıyla bence önemli olan yapılıp uygulanabilecek bir modelin kamu tarafından içselleştirilmesi. Hangi model olursa olsun yeter ki içselleştirilmiş olsun. Uzun vadede düşünüp, bu modele de sadık kalabilmek önemli. Yani çalkantılı dönemler olacaktır; ama bizim uzun vadeli stratejimiz budur diyebilmek önemli. 2007 senesinde, Türkiye Tanıtım Konseyi diye bir yapının kurulmasını önerilmişti Eski Yüksek İstişare başkanımız Erkut YÜCEOĞLU tarafından. Bu bir TÜSİAD önerisi değildir. Erkut YÜCEOĞLU önerisidir. Bence güzel bir şey. Şunu söylüyordu: Türkiye’nin yurtdışında tanıtımı aslında dış politika önceliklerinden bağımsız olmamalıdır diyordu. Bununla birlikte Türkiye dış politikası, Turizm Bakanlığı’nın hayata geçirdiği bir tanıtım filmine kadar koordineli hareket edilmesi gereken bir yapıdır. -Tanıtım Konseyi dediği kurum o zamanki yapıya göreydi, şimdi Başkanlık sistemine geçtiğimiz için aynı kurumlar buna dahil edilemez; çünkü Cumhurbaşkanlığı İletişim Ofisi’nin koordine etmesi gereken bir şeydir belki şu an.- Ben o şeye çok inanıyorum. Kalkınma önceliklerinizin, dış Politika önceliklerinizin belirlenmiş olması, uzun vadede stratejinin konmuş olması (Türkiye’nin zaten böyle bir politikası var), duayen bürokratların tartışıp bunu birlikte koordinasyon içerisinde yapması gerekir. Bence devlet -tepeden aşağı gibi değil de- iş birliğini sağlayıcı, herkesin sözünün dinlenebileceği bir konsey adı altında olursa, bu koordinasyonun sağlanması mümkün olabilir.

EK 4: TUSİAD Bölgesel Kalkinma Direktörlüğü Mülakatı:

Giriş: TÜSİAD'ın beraber çalıştığı Anadolu'da iş dünyası örgütleri de var. Bu iş dünyası örgütlerinin TÜRKONFED adında bir çatı kuruluşu, bir konfederasyonu da var. Anadolu'daki TÜSİAD vizyonuna sahip diyebiliriz. TÜSİAD benzeri Sanayi Ve İş Adamları Dernekleri, Kadın Girişimci Dernekleri, Genç Girişimci Dernekleri gibi derneklerin oluşturduğu platformlar oluyor. Bir SİAD Platformu bir de Sektörel Dernekler Platformu, bunlar 90'ların ortasında. 2000'lerin başında Medeni Kanun değişikliği ile TÜRKONFED adı altında, bu bir konfederasyon yapısına dönüşüyor. TÜRKONFED'in altında federasyonlar var, bu federasyonların altında da bahsettiğim dernekler var. Adana SİAD, Bursa SİAD gibi yerel, o bölgenin iş dünyasının dernekleri gibi. Aslında ilk bu platform oluşma dönemi AB-Türkiye birliği dönemlerine denk geliyor. O zaman için görüş ve vizyon olarak AB sürecinde desteklenen bir oluşumdu. Buna ilişkin Anadolu'da çalışmalar yapıldı TÜSİAD ile iş birliği içerisinde. TÜSİAD'ın orGüney Afrikanik bağı ne bunlarla? TÜSİAD bu federasyonların üyesi. Adana Mersin bir bölge. Orada ÇUKUROVASİFED diye bir federasyon var mesela. Adana SİAD, Adana Girişimci Kadınlar Derneği, Mersin SİAD gibi TÜSİAD da ÇUKUROVASİFED'in üyesi. 2000'lerin başında Avrupa Birliği NATs düzenlenmesine göre Türkiye coğrafi anlamda 26 bölgeye bölündü. Bu 26 federasyonun yanında ayrıca sektörel dernekler federasyonu var. Onun altında da Demir Çelik Üreticileri Derneği'nden Kimya Sanayicileri Derneği'ne kadar sektör bazlı dernekler var. Sektör bazlı derneklerin şöyle bir özelliği oluyor: sektör bazlı dernekler genellikle uluslar arası anlamdaki kendi sektörlerinin üst örgütlerine de üye olabiliyorlar. Mesela Türkiye'deki Kimya Sanayicileri Derneği Avrupa'daki kimya-sanayiciler için bir federasyon varsa ona üye oluyorlar genelde.

Soru: Bununla alakalı hangi sektör hangi muadili bir yere üye olduğunu gösteren genel bir listeye ulaşmak mümkün mü?

Cevap: Her sektörel derneğin kendi sitesinde varsa vardır. Asansörcüler, kimyacılar, demir-çelikçiler üye mesela. Güçlü olan sektörler uluslararası anlamdaki partnerlerine de üye oluyor

Soru: Bu aslında devletten bağımsız sivil toplum girişimi.

Cevap: Aynen öyle. Nasıl burada ulusal çapta sektörler arasında STK gibi bir işbirliği platformu oluşuyorsa benzer bir düzeyde uluslar arası alanda diğer ülkelerle birlikte de faaliyetlere katılıyorlar, o sektörün gelişmelerine ilişkin toplantılar düzenliyorlar, bazen AB'de de sektörel bir mevzuatın oluşmasında da ciddi bir çalışma oluyor. Bölgesel anlamda işbirlikleri olabiliyor, ortak projeler yapabiliyorlar, ama orGüney Afrikanik bir bağ ya da üyelik gibi bir şey yok. Bahadır bey bahsetmiştir BusinessEurope da Avrupada her ülkedeki TÜSİAD'ların oluşturduğu bir yapı diyebiliriz. Bu anlamda TÜSİAD'ın iş dünyası ile uluslar arası işbirlikleri var. Burada politikaları etkilemek anlamında lobi çalışmaları yapıyor. Avrupa Birliği üyelik sürecinde de çok yaptı. Bahsettiğim TÜRKONFED de

TÜSİAD üyesi olmasına rağmen Anadolu'yu kapsadığı için daha çok kobi ağırlıklı bir yapı. Avrupa'da da SMEunited diye BusinessEurope'ın kobi versiyonu bir yapı var. TÜRKONFED de Türkiye'yi temsilen bu yapının üyesi. Bunlar uluslararası iş birlikleri anlamında. Bunun dışında UNDP'den Dünya Bankası'na pek çok kurumla yine ulusular arası anlamda iş birlikleri yapılabiliyor.

Soru Bunların katılımında devletin bir onayı ya da bir koordinasyonu oluyor mu? Mesela bu heyetlere ben de katılayım ya da benim koordinasyonumla siz gidin deniliyor mu?

Cevap: BusinessEurope için öyle bir şey yok. DEİK var mesela. O daha çok Bakanlık'la bağlantılı olduğu için. Orada kamunun bilgisi olabiliyor.

Soru: Ama bu taraf tamamen bağımsız.

Cevap: Burada tamamen bağımsız ve gönüllü mekanizmalar.

Soru: Bir ara DEİK yönetim kurulunda varmış TÜSİAD, ama sonra çıkmış. Tamamen kamu olduğu için herhâlde?

Cevap: Kamu olduğu için, bir taraftan aidat zorunluluğu getirdiler. Bu anlamda dışarıda kalmayı tercih etti. Bu uluslararası iş birlikleri ile bir politikanın lobiciliğini yürütme gibi alanlarda etkisi olabiliyor. TÜSİAD'ın dış ülkelerde temsilcilikleri var. Bu temsilcilikler vasıtasıyla uluslararası ilişkilere, dış politikaya imaj boyutuyla katkı sağlıyor. Bir takım AB ile iletişim projeleri yürütüyoruz.

Soru: Ben açıkçası, "State kapitalizm" yönünden bakmak istiyorum. Devletin özel sektörü biraz daha daraltarak, serbest piyasayı kısıtlayarak, modeli de tam net olmayan bir kavram bu. Benim tezim de bununla ilgi olacak. TÜSİAD aslında bağımsız hareket ediyor.

Cevap: TOBB kanunla kurulduğu ve üyeliği zorunlu olduğu için daha kamusal. TÜSİAD gönüllülük esas olduğu için sivil toplum kuruluşuna giriyor. Ayrıca yurtdışında devlet adına ihracatçılar meclisi olan TİM var. O da ihracatın üzerinden belirli bir pay alan bir yapı. Tabi bunların kanun ile kurulmuş olmasından dolayı, tabi genel kurulu, başkan seçim süreci daha çok kamunun dahil olduğu bir yapı, bunun Anadolu'daki yansıması da Odalar Birliği'nin altındaki odalar oluyor tabi. Bir ilin oda seçimleri yerel seçimlerden bile kritik olabiliyor. Son zamanlardaki ülkedeki kutuplaşmanın da etkisiyle çekişmeli geçebiliyor.

Soru: Anadolu'daki yapılanmada MÜSİAD nerede? Onlar daha çok kobi gibi çünkü.

Cevap: MÜSİAD'ın da ulusal bir yapılanması var; ancak MÜSİAD'ın şubeleri var. TÜSİAD'ın şubesi yok. TÜSİAD üyeleri daha çok holding olduğu için merkezleri İstanbul görünüyor, MÜSİAD'ın ise şubeleri var. Adana MÜSİAD gibi. Bizde böyle bir şey yok.

Soru: Devletin koordine ettiği TÜSİAD, MÜSİAD gibi iş birliklerinin de bir araya geldiği toplu bir şekilde ve makro bakış açısıyla ülkede kalkınmacı bir dış politika projesi yaptık, gelin tüm bölgelerde bunu uygulayalım gibi bir şey var mı?

Cevap: Anadolu olarak yok ; ama MÜSİAD ve diğer kurumlarla konu bazlı olarak belirli platformlarda tabiki bir araya geliyoruz. Bir konun, bir gündemin, bir mevzuatın tartışıldığı, bu anlamda kamunun dahil olduğu bir tartışma mekanizması varsa TÜSİAD da buna dahil olabiliyor. Orada da MÜSİAD, YASED, TOBB, TİM gibi kuruluşlarla yine bu anlamda çalışmaların yapıldığı kurumsal bir yapı.

Soru: Nasıl koordine ediliyor.

Cevap: Hazine müsteşarlığı sekretaryasını yürütüyor. Onlar aracılığıyla toplantılara davet geliyor. Teknik düzeyde katılımın olduğu teknik alt toplantılar oluyor, öncelikler ve yapılan eylem planları ile ilgili katkılarımızı sunuyoruz. Bizden görüş istiyorlar, bizde üyelerimizden veya çalışma gruplarımızdan görüş istiyoruz. Onlardan toplayıp konsolide edilip TÜSİAD'ın görüşü olarak orada katkı sağlıyoruz. Bu kamunun daha öncülük ettiği yapılar. STK'ların iş birliği yaptığı YOYEK buna örnek olabilir.

Soru: Bir öneriniz var mı peki? Şöyle olsa daha iyi olur dediğiniz, birlikler anlamında, Stk'ların faaliyetleri anlamında… Devletin uygulamaya dönük politikaları baskılayamadığınız noktada, bir mekanizma kısıtlandığı noktada, yaşadığınız sıkıntılar ve bu sıkıntıların aşılması anlamında bir öneriniz var mı? Devlet şöyle hareket etse, aslında bu sivil toplumdan gelen uygulamalara dönük enerjiyi daha iyi kullanabilir gibi bir öneriniz var mı?

Cevap: Daha katılımcı olması gerekiyor. O yaklaşımda genel olarak bir değişim lazım. Katılımcı olup sivil toplumun görüşlerini alıp, o görüşlerle birlikte kendi görüşünü ve kamusal politikalarını oluşturması lazım. Daha çoğulcu olması lazım. Ancak sistemde kutuplaşmanın bu kadar fazla olduğu bir ortamda, ne söylendiği değil kimin söylediği bir ortam olduğu zaman buna erişim ihtimaliniz çok daha düşüyor. Mevcut kutuplaşma ortamı ile ilgili bir şey. TÜSİAD taraf alan bir kurum hiçbir zaman olmadı. Politika bazlı görüşlerini söyledi. Bu görüşlerin arkasında mutlaka bilimsel raporlar, çalışmalar ve geri temelli konuşur. Kim olduğuna, hangi ideoloji olduğuna yönelik değil o politika, o somut mevzuat ve görüş üzerinden hareket eden bir kurumuz. O yüzden bağımsız ve gönüllüyüz. Gönüllülük kısmı üyeliğin zorunlu olmamasından gelirken, bağımsızlık kısmı da iktidardan bağımsız olmaktan geliyor. Görüş temelli bu mekanizmaları çalıştırıyoruz. Dış politikaya yansıması anlamında bizim pek çok çalışmamız da oluyor. Uluslararası alanda Dış İşleri Bakanlığı ile koordineli olarak mesela Ermeni soykırımı ile ilgili görüşlerin iletilmesinde, ikili ülke ilişkilerinde ara bulmaya yönelik çabalar olabiliyor. Bazen kamunun bizden talepleri olabiliyor. Bizim oradaki bağlantılarımız ve ilişkilerimiz ile gündeme getirme çalışmaları olabilir. Kamuda da yeni bir sisteme geçildi, sistem değişti, bu sistemde

şu anda hala Bakanlıklar ne yapıyor, cumhurbaşkanlığı ne yapıyor, yetkililer kim gibi sorunların sivil toplumda da muhatap bulma anlamında yansıması olabiliyor.

Soru: Bir" pilot agency" diye bir şey yok, bu işi kim yürütür o açıdan belli değil. Mesela Japonya'da bir "pilot agency" var. Her yeri o yönetiyor ama biz de sanırım öyle bir şey yok geçiş dönemi ile alakalı olarak.

Cevap: Evet bizim geçiş dönemi ile alakalı. Tam bir netlik yok, yetki karmaşası da var. Bu anlamda kurumsal yapıya itmek kolay değil. Buna ilişkin olarak yatırım ajansı vardı İSPAT. Bazen onlarla iş birlikleri olabilir. Anadolu'nun erişimi açısından üst örgütlerle birlikte lobi çalışmaları yapılabilir. Onların da işte Brüksel de temsilcilikleri var.

EK 5: Kalkınmacı Dış Politika Endeksi Türkiye Veri Seti

PCA Ağırlıklandırma		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1.164003	Borç Merkezlerine Katılım	3,671,298,635,073	3,375,064,658,846	3,416,439,264,499	3,869,559,003,652	3,989,928,018,874	4,444,686,928,701	4,673,518,129,407	4,693,156,074,119	4,819,992,582,213	4,831,404,771,681	4,779,874,936,513
-0.90046	Dış Ticaret Dengesi	-42316151000.00	-7844947000.00	-58019274000.00	-113484298000.00	-77079975000.00	-105068580000.00	-79436386000.00	-60992045000.00	-75268517000.00	-140312768000.00	-40862597000.00
-0.4423	Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	-0.8235704	-1.031842	-0.9152855	-0.9599971	-1.220532	-1.249933	-1.086036	-1.493914	-2.009063	-1.788224	-1.308683
-0.18693	Devletin Düzenleyici Kalitesi	0.2593855	0.2801023	0.2986633	0.3703377	0.4200954	0.429084	0.3994922	0.2708806	0.1961425	0.0351406	0.0175277
-0.81221	Hukukun Üstünlüğü	0.0830613	0.1048895	0.1106539	0.0747821	0.0363039	0.0669589	0.0051234	-0.1130232	-0.2086442	-0.25018	-0.3194206
-0.94453	Hesap Verebilirlik	-0.0412864	-0.0555225	-0.0848207	-0.1368507	-0.2069335	-0.2513264	-0.3384197	-0.3677201	-0.6071846	-0.7056813	-0.8313113
0.52807	Net Kalkınma Yardımı	0.14767153	0.212916165	0.137132009	0.398445428	0.358795317	0.302331461	0.37222912	0.251879504	0.422342263	0.373962363	0.156339256
-0.75571	Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	2.240844875	2.536591328	2.324125699	2.078543276	2.054760321	1.96325312	1.902457774	1.847055744	2.067542609	2.068141475	2.504356609
0.529944	AR-GE Harcamaları	0.69292	0.8094	0.79892	0.79988	0.83217	0.81821	0.86077	0.8815	0.94464	0.96105	
0.983417	Bilimsel ve Teknik makale sayıları	22100.91	25155.09	26486.52	27305.85	28451.45	30813.42	31592.93	33233.85	35510.17	33836.33	33535.8
1.274776	Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	1.63246343	1.400420997	1.491171971	1.84442661	1.859300734	2.041044351	1.875712331	2.042710752	2.056624822	2.418238078	2.502856582
0.024594	Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları	2325000000	2705500000	4213030000	5403520000	3360000000	9102100000	165000000	1578070000	376100000	773200000	747210000
-0.15062	Transferler	46.92025462	50.01125574	47.95343257	49.49776036	50.28306886	51.01801143	48.82233646	49.05843368	50.3854213	49.01019284	46.30974875
1.274906	Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	0.969675544	0.817222776	0.911486141	1.11736356	1.0884839	1.204590215	1.086942749	1.212869893	1.203820394	1.445801646	1.44223337
0.458708	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	19850	8586	9085	16143	13745	13461	12969	18976	13745	11020	12981
0.951424	Ekonomik Büyüme	0.845251452	-4.704465917	8.487372187	11.11349555	4.789940207	8.491309393	5.166690703	6.085886632	3.183831543	7.470866893	2.826776118
-0.81366	İşsizlik	9.710000038	12.55200005	10.65999985	8.795999527	8.149000168	8.732000351	9.880000114	10.23600006	10.83899975	10.81900024	10.89000034
0.198225	Hükümetin Etkinliği	0.2686568	0.2779772	0.2949708	0.3486361	0.4085236	0.3812184	0.3652422	0.2231198	0.0430212	0.0705116	
0.730825	Doğal Kaynak Tüketimi	0.200184941	0.146068732	0.201917697	0.289102702	0.277463233	0.238941475	0.2102656	0.153436282	0.140590489	0.172043801	0.226725713
0.14909	İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim Ticaretinin oranı	2407.459495	2021.768755	2092.408571	2232.219536	2642.917713	2205.887432	2398.492068	2111.790653	1920.228419	1969.968357	1978.418254
1.216979	GSYH içinde ticaretin oranı	49.90632245	45.93247432	45.8992169	52.66294108	52.24530978	50.35032452	51.41410421	49.29986576	46.81564655	54.05831024	60.15737155
0.900441	Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	22.82625732	22.57367256	20.44880781	22.26240792	23.66736584	22.27225514	23.76433477	23.34593035	21.96508274	24.77379433	29.5301044
0.734627	Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	1.856518899	2.024368281	2.200778164	2.111825995	2.161575467	2.287851279	2.330256546	2.578408714	2.513355128	2.902416506	2.329431447
1.268194	Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	27.08006513	23.35880176	25.45040909	30.40053315	28.57794394	28.07806938	27.64976944	25.95393541	24.85056382	29.28451591	30.62726715
0.141341	Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları oranı							9221630	9972855	17663278	17738977	23056498
-0.05637	Kültürel Malların toplamı İhracattaki payı				1.942	2.226	2.764	3.266	3.194	3.196	3.129	
0.189779	Kültürel Malların toplamı İthalattaki payı				0.519	0.506	0.577	0.574	0.519	0.495	0.429	
0.995878	Bölgesel Ticari Anlaşmalar	28	31	31	32	33	33	35	36	36	36	36
0.116459	Dünya Bankası Projeleri	5	4	5	4	1	5	5	6	3	3	5
-1.2468	BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.00188	Diplomatik Temsilcilik	89	90	92	97	101	109	115	116	132	133	142
1.321803	Yabancı Turist Sayısı	30979978.95	32006149.13	33027943.26	36151327.77	36463921.04	39226225.79	41415070.18	41617530.33	31365329.7	38620345.92	45628672.63
0.502061	BM Gönüllü Yardım			4250865	6795329	877760	6825707	3072588	4015580	4098028	5492980	10375681
-0.1318	BM Kurumlarından Gelirler	13940000.26	9869999.919	9939999.856	15349999.55	14929762.26	10040344.69	7547042.176	9500107.579	21127244.95	26524845.32	4315160.245
100'lük skor		**43**	**39**	**40**	**46**	**47**	**52**	**55**	**55**	**56**	**57**	**56**
Max. Üzerinden Hesaplama		**75**	**68**	**70**	**81**	**82**	**91**	**96**	**96**	**98**	**100**	**98**

EK 6: Kalkınmacı Dış Politika Endeksi Güney Afirka Veri Seti

PCA Ağırlıklandırma		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
-0,5546	Borç Merkezlerine Katılım	1,216,603,834,624	1,193,384,104,734	1,319,727,698,824	1,469,384,886,406	1,538,707,806,206	1,733,262,113,505	1,754,122,982,801	1,759,056,543,264	1,780,568,969,978	2,006,158,540,377	2,029,370,432,420
-0,8898	Dış Ticaret Dengesi	-38391000000.00	10169000000.00	34116000000.00	24469000000.00	-4724400000.00	-81386816900.00	-56974100900.00	-53106000000.00	22827000000.00	59633000000.00	16758000000.00
0,9797	Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizm Yokluğu	0.0497333	-0.1132994	-0.029427	0.0240316	-0.0253867	-0.0462945	-0.146389	-0.2129929	-0.141504	-0.2775479	-0.2191116
0,8591	Devletin Düzenleyici Kalitesi	0.4988977	0.4075375	0.3634101	0.4067755	0.3817532	0.4199755	0.2876857	0.2793786	0.2118435	0.2331446	0.1297619
0,6413	Hukukun Üstünlüğü	0.0725051	0.1239867	0.1411756	0.1524512	0.1104317	0.1581481	0.1827904	0.0882275	0.1162312	-0.0378556	-0.1027109
-0,6650	Hesap Verebilirlik	0.5756481	0.5705026	0.6020697	0.5908386	0.5821533	0.6007034	0.6421182	0.650173	0.6512255	0.632011	0.6589735
0,0443	Net Kalkınma Yardımı	0.401295351	0.371291564	0.282096888	0.344277295	0.276427607	0.362622697	0.315452721	0.458522709	0.409581932	0.299291518	0.256501664
0,5167	Askeri Harcamaların GSYH'ya oranı	1.145843314	1.214002043	1.115808251	1.103257676	1.132793112	1.123274262	1.109437883	1.099182075	1.075529552	1.043663396	0.981709721
0,5069	AR-GE Harcamaları	0.88816	0.83562	0.73704	0.73451	0.73363	0.72488	0.77115	0.79846	0.81882	0.83215	
-0,7396	Bilimsel ve Teknik makale sayıları	6343.81	7114.73	7601.07	8293.8	9105.71	9709.05	10349.9	10964.38	12045.47	12846.08	13008.74
0,5996	Gümrük ve Diğer İthalat Vergileri	3.482089726	3.100231614	3.814045638	4.429264352	4.555846074	4.689057296	3.915697025	4.075938286	3.784050976	3.821808821	4.031418487
0,3627	Enerji Üzerine Özel-Kamu Yatırım Ortaklıkları			6000000		5648610000	3941690000	87000000	3906440000	779400000		4313240000
0,8943	Transferler	62.50750247	62.72105473	62.19647985	63.29693691	62.81154266	61.61352813	61.75089366	59.85098396	59.21171154	59.59393845	60.39547882
0,6618	Uluslararası Ticaretten alınan vergiler	3.1552595	2.702089863	3.434822702	3.933815703	4.15902401	4.177064129	3.403064202	3.560137526	3.314572009	3.368214249	3.540780565
0,7492	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	9209.172495	7502.062271	3635.596253	4242.86578	4558.847353	8300.10378	5770.658991	1729.376993	2235.001472	2008.360978	5449.552778
0,7225	Ekonomik Büyüme	3.191046741	-1.538089334	3.039730814	3.284168142	2.213354808	2.4852005	1.846991604	1.193732801	0.39908793	1.414512626	0.78705557
-0,8452	İşsizlik	22.43300056	23.53800011	24.69300079	24.65299988	24.73200035	24.56900024	24.89800072	25.15600014	26.5510006	27.07099915	26.92000008
0,6777	Hükümetin Etkinliği	0.5094988	0.4802645	0.3921409	0.4053512	0.3456312	0.4382925	0.3410892	0.2616754	0.2749317	0.2784731	
0,8475	Doğal Kaynak Tüketimi	7.276976747	3.270842748	4.419761669	4.972352423	4.17020881	4.119327911	3.285329591	2.248651988	2.501610485	2.513590347	2.763447516
0,3711	İkili Ticaret Anlaşmalarında Bilişim Ticaretinin oranı	804.652311	677.13588	989.7610373	1089.896961	1167.241737	1156.411917	1428.988936	1142.615509	1034.752355	966.5512834	910.3377242
0,6941	GSYH içinde ticaretin oranı	72.86539024	55.4182616	55.98898581	60.1126299	60.89969944	64.24175982	64.43450111	61.61707348	60.63818805	57.97389493	59.47033371
0,5554	Mal ve hizmetlerin ihracatı (GSHY'ya oranı)	35.62243807	27.91188817	28.61523338	30.46094059	29.72387936	30.97134112	31.46864521	30.15288833	30.580928	29.62766937	29.9070826
0,5055	Yüksek Teknolojili Ürünlerin İhracatı	5.421060719	5.854819003	5.973654028	6.059117594	6.631055226	6.501821684	6.641668292	6.965006392	6.241870775	5.215836001	5.319693778
0,7676	Mal ve hizmetlerin ithalatı (GSHY'ya oranı)	37.24295217	27.50637343	27.37375243	29.65168931	31.17582008	33.2704187	32.9658559	31.46418515	30.05726005	28.34622556	29.56325111
-0,4754	Kalkınma Yardımlarındaki Burs Yardımları oranı							8874206	8824929	8681872	12527583	7407081
-10062	Kültürel Malların toplam İhracattaki payı				0.226	0.25	0.269	0.251	0.326	0.406	0.38	
0,9906	Kültürel Malların toplam İthalattaki payı				0.804	0.792	0.713	0.634	0.622	0.632	0.427	
-0,9707	Bölgesel Ticari Anlaşmalar	3	3	3	3	3	3	3	4	5	5	5
-0,5516	Dünya Bankası Projeleri	1	2	3	1	0	0	0	0	1	2	0
0,4212	BM'ye Sunulan Uluslararası Anlaşmalar	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-0,0961	Diplomatik Temsilcilik	116	118	117	118	120	122	126	129	124	123	106
0,9258	Yabancı Turist Sayısı					14160000	14620000	14860000	14300000	15520000	16000000	15440000
0,0466	BM Gönüllü Yardım			347809	443705	336594	328472	0	391286	493903	106093	621878
-0,4119	BM Kurumlarından Gelirler											
100'lük skor		**14**	**13**	**15**	**16**	**18**	**20**	**20**	**20**	**20**	**22**	**23**
Max. Üzerinden Hesaplama		**61**	**57**	**65**	**70**	**78**	**87**	**87**	**87**	**87**	**96**	**100**